ΧΩΡΟΣ & ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΥ ΜΕΤΑ-

ΟΥΜΑΝΙΣΤΙΚΟΥ ΦΥΛΟΥ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΧΥ ΧΧ

ΙΟΥΛΙΟΣ 2020

ΟΥΖΟΥΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ : ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΑ ΔΗΜΗΤΡΑ

ΧΩΡΟΣ & ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΥ ΜΕΤΑ-

ΟΥΜΑΝΙΣΤΙΚΟΥ ΦΥΛΟΥ

ΟΥΖΟΥΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ :

ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΑ ΔΗΜΗΤΡΑ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΙΟΥΛΙΟΣ 2020

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΣΙΜΕΣ ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΦΥΛΟΥ

0ΧΑ1 Από το βιολογικό (sex) στο κοινωνικό φύλο (gender) [10]

0ΧΑ1.1 Εισαγωγή ενότητας [12]

0ΧΑ1.2 Από το βιολογικό στο κοινωνικό φύλο - Η συμβολή της ανθρωπολογίας [18]

0ΧΑ1.3 Το δίλημμα ισότητα ή διαφορά [24]

0ΧΑ1.4 Η εισαγωγή της ομόφυλης σεξουαλικότητας στον έμφυλο λόγο [28]

0ΧΑ2 Μεταδομιστικές προσεγγίσεις φύλου - Στροφή στο σώμα [34]

0ΧΑ2.1 Εισαγωγή ενότητας [36]

0ΧΑ2.2 Το φιλοσοφικό σχήμα σκέψης γίγνεσθαι - γυναίκα [40]

0ΧΑ2.3 Μεταξύ Cyborg και τεράτων : Μετα-ανθρώπινες ενσωματώσεις της τεχνοτερατολογίας [44]

0ΧΑ2.4 Το ψηφιακό φύλο του κυβερνοφεμινισμού [52]

0ΧΑ2.5 Η επιτελεστικότητα του φύλου - Gender Performativity [58]

0ΧΑ2.6 Queer και Transgender studies [64]

0XB Νεο-υλιστικοί και μετα-ουμανιστικοί φεμινισμοί - Στροφή στην ύλη [70]

0XB1 Εισαγωγή ενότητας [72]
0XB2 Η σεξουαλική διαφορά στο Νεο-υλιστικό φεμινισμό [80]
0XB3 Ξενοφεμινισμός (Xenofeminism) : Αν η φύση είναι άδικη, ας αλλάξουμε την φύση! [92]
0XB4 Μετα-ουμανιστικές φεμινιστικές θεωρήσεις και ανθρωπόκενος [98]

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΟΥ ΧΩΡΟΥ

1XA Φύλο, σεξουαλικότητα και χώρος [116]

1XA1 Εισαγωγή ενότητας [118]
1XA2 Θεωρητικές μεταβάσεις στις προσεγγίσεις φύλου χώρου και σεξουαλικότητας [122]
1XA3 Πρώιμες Queer προσεγγίσεις φύλου, ταυτότητας και λόγου [132]
1XA4 Υπάρχουν τελικά queer χώροι? [144]

1XB **Transing Architecture**
Από το queer στο trans- [156]

1XB1 Εισαγωγή ενότητας [158]
1XB2 Η αρχιτεκτονική και το σώμα της μετάβασης Transing [162]

2XA **ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΕΣ** [176]

2XA1 Εισαγωγή ενότητας [178]
2XA2 Αρχιτεκτονικές οικολογίες και οικολογίες της αρχιτεκτονικής [186]
2XA3 Οικολογίες συναρμογών - Το παράδειγμα των R&Sie(n) [200]
2XA4 New-Territories / R&Sie(n) ... - I'm lost in Paris (2008) [206]
2XA5 New-T / R&Sie(n) ... - Hybrid Muscle (2002) [218]

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ [226]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ [230]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στόχος της ερευνητικής εργασίας είναι η χαρτογράφηση των σχέσεων χώρου και φύλου, μέσω της σεξουαλικότητας, του σώματος, του λόγου, της υλικότητας και της μετα-ανθρώπινης σκέψης. Θεωρητικό υπόβαθρο αποτελεί η σύγχρονη φεμινιστική, queer και τρανς- θεωρία, ως προς την ανάγνωση και παραγωγή του έμφυλου και μη χώρου.

Στην πρώτη ενότητα αναλύονται εν συντομία οι βασικές θεωρητικές τοποθετήσεις και οι κρίσιμες μετατοπίσεις πάνω σε θέματα φύλου. Ειδικότερα, επιχειρείται η καταγραφή της εξέλιξης της έννοιας του φύλου χρονολογικά και η στροφή του ενδιαφέροντος από το βιολογικό φύλο 'γυναίκα' (1960), στο κοινωνικό φύλο (1970), στην ομόφυλη σεξουαλικότητα και στο σώμα (1980 - 90) με τις συμβολές των σπουδών φύλου, της κοινωνικής ανθρωπολογίας, της φιλοσοφίας και της φεμινιστικής θεωρίας.

Στην συνέχεια, ερευνάται η στροφή των προσεγγίσεων φύλου στο σώμα και τον λόγο. Συγκεκριμένα παρατίθενται οι μεταδομιστικές προσεγγίσεις φύλου της μετα-ανθρώπινης συνθήκης μέσα από την ενσωμάτωση της τεχνολογίας, ως απόρροια του σχήματος σκέψης "*γίγνεσθαι γυναίκα*", καθώς και οι κυβερνοφεμινιστικές προσεγγίσεις φύλου σε σχέση με τον ψηφιακό χώρο. Επιπρόσθετα, αναλύεται η θεωρία της επιτελεστικότητας καθώς και οι αναγνώσεις φύλου που πραγματοποιήθηκαν με την συμβολή της queer και τρανς-θεωρίας.

Στην δεύτερη ενότητα, επιχειρείται η διερεύνηση των σύγχρονων θεωριών περί φύλου σε συνάρτηση με το θεωρητικό ρεύμα του Νέου υλισμού, του Ξενοφεμινισμού καθώς και των Μετα-ουμανιστικών φεμινιστικών προσεγγίσεων, σε συνδυασμό με την αναδυόμενη απειλή του 'ανθρωπόκενου'. Το φύλο εξερευνάται πέραν του στερεοτυπικού λόγου μέσα από την διερεύνηση των εννοιών της υλικότητας, της αλλοτρίωσης και του μετα-ανθρώπινου.

Στην τρίτη ενότητα, εξετάζεται η στροφή από την queer στην trans κατανόηση του έμφυλου χώρου και στην συνέχεια αναλύεται η έννοια της αρχιτεκτονικής οικολογίας. Η εργασία ακολουθεί χωρικά το πέρασμα από την ταυτότητα στις σύγχρονες θεωρήσεις χώρου της μεταδομιστικής και μεταουμανιστικής σκέψης, με την συμβολή των σύγχρονων αντιλήψεων για το σώμα, την ύλη, το φύλο και την οικολογία.

Ειδικότερα, σε σχέση με το φύλο και την queer θεωρία, χαρτογραφείται το πέρασμα από την ταύτιση της queer ταυτότητας με την gay ταυτότητα στο σύνολο των LGBTQ ταυτοτήτων και στην συνέχεια, η στροφή στην τρανς-θεωρία και η αντιμετώπιση της μετάβασης (transing) ως μια διαδικασία, ένα "*γίγνεσθαι με*" που εκτείνεται μεταξύ των ειδών, των οικολογιών, αλλά και της ίδιας της ύλης. Η queer θεωρία λειτούργησε ως ενεργός παράγοντας συγκρότησης ταυτοτήτων μέσω του χώρου προσφέροντας εναλλακτικές αναγνώσεις του αστικού περιβάλλοντος ενώ η τρανς θεωρία εμπεριέχοντας το σώμα ως ενεργό παράγοντα δράσης, αποσταθεροποεί τα χωρικά και αρχιτεκτονικά όρια κατανόησης του χώρου.

Στην τελευταία ενότητα, παρατίθενται οι οικολογίες της αρχιτεκτονικής συγκεράζοντας την φεμινιστική με την μεταουμανιστική σκέψη, την οικολογία, το φύλο και τις νέες (βιο)τεχνολογίες, επεκτείνοντας τα όρια κατανόησης της ύλης, του περιβάλλοντος και της ίδιας της αρχιτεκτονικής.

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΦΥΛΟ (SEX) ΣΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ (GENDER)

ΟΧΑ1 Εισαγωγη ενοτητας
ΟΧΑ2 Απο το βιολογικο στο κοινωνικο φυλο - Η συμβολη της ανθρωπολογιας
ΟΧΑ3 Το διλημμα ισοτητα η διαφορα
ΟΧΑ4 Η εισαγωγη της ομοφυλης σεξουαλικοτητας στον εμφυλο λογο

ΟΧΑ1

ΟΧΑ1

Judy Chicago (1939-)

ΕΙΚ.Ο The Dinner Party,
1974–79
1463 × 1463 cm

Κεραμικο, πορσελανι, υφασμα

ΤΟ THE DINNER PARTY ΤΗΣ JUDY CHICAGO ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΣΗΜΕΙΟ ΟΡΟΣΗΜΟ ΤΗΣ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ 1970 ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ. ΤΟ ΕΡΓΟ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕΙ ΕΝΑ ΤΕΡΑΣΤΙΟ ΣΥΜΒΟΛΙΚΟ ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ, ΣΕ ΤΡΑΠΕΖΙ ΤΡΙΓΩΝΙΚΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ 39 ΘΕΣΕΩΝ, ΩΣΤΕ ΚΑΘΕ ΜΙΑ ΝΑ ΤΙΜΗΣΕΙ ΜΙΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ. Ο ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΥΦΑΣΜΑΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΙΣ ΠΟΡΣΕΛΑΝΕΣ ΕΧΕΙ ΣΑΦΕΙΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΑΝΑΤΟΜΙΑ (ΑΙΔΟΙΟ) ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΠΕΤΑΛΟΥΔΕΣ.

ΟΧΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ
ΠΡΩΤΟ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΥΜΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΦΥΛΟ

Αρχικά, πρέπει να διευκρινιστεί ότι ο φεμινισμός αποτελεί μια πολύπλοκη πολιτική και θεωρητική ιδεολογία, καθώς και ένα σύνολο ακτιβιστικών πρακτικών και κινημάτων, που δεν είναι εφικτό να αναχθεί σε έναν κοινό θεματικό ή εννοιολογικό πυρήνα χωρίς θεωρητικό κόστος. Με άλλα λόγια, *«υπάρχουν τόσοι ορισμοί του Φεμινισμού όσοι και φεμινίστριες»* (Vasquez 1983). Παρόλα αυτά, αν εννοηθεί ως έννοια – ομπρέλα και λαμβάνοντας υπόψιν την ιστορία του όρου, τις συχνά αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις στο εσωτερικό του καθώς και τον ιδεολογικό κατακερματισμό του, ο φεμινισμός αποτελεί ένα κίνημα προσανατολισμένο στην ισότητα μεταξύ των φύλων, στην προάσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών (Ντόκου 2010), καθώς και ***«την κριτική (ανα)ψηλάφηση επιστημονικών και φιλοσοφικών θεωριών σχετικών με την υπόσταση του φύλου και της έμφυλης ταυτότητας των (ανθρώπινων) υποκειμένων μέσα στα πλαίσια των κοινωνικών δομών»*** (Beasley 1999: 36). Η νεότερη ιστορία του διακρίνεται στα τρία λεγόμενα ‘‘*κύματα*” του φεμινισμού τα οποία σηματοδοτούν σημαντικές αλλαγές είτε κοινωνικά, είτε για το ίδιο το φεμινιστικό κίνημα και τα οποία συνδέονται άμεσα με τις θεωρητικές τοποθετήσεις και τις κρίσιμες μετατοπίσεις πάνω στα θέματα των έμφυλων σχέσεων και ταυτοτήτων.

Το πρώτο φεμινιστικό κύμα τοποθετείται χρονολογικά στο 19ο αι (1780) μέχρι και τις αρχές του 20ου (1920) και χαρακτηρίζεται από τις διεκδικήσεις των γυναικών σε Βρετανία, Γαλλία και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής των βασικών

ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μεταξύ άλλων, κύριο διακύβευμα αποτελεί η νομική και πολιτική ισότητα και συγκεκριμένα το δικαίωμα της γυναικείας ενσώματης αυτοδιάθεσης, η αναγνώριση της γυναικείας κοινωνικής και νομικής υπόστασης, το δικαίωμα των γυναικών ως προς τη διαχείριση της οικονομικής τους ανεξαρτησίας, η απελευθέρωση από τον έλεγχο των συζύγων τους και το δικαίωμα ψήφου (Ντόκου 2010).

Αξίζει να τονιστεί ότι στον απόηχο του Διαφωτισμού και της Γαλλικής επανάστασης, κύριο κοινωνικό πρόταγμα αποτελεί πρωτίστως η συγκρότηση της αστικής τάξης και κατά συνέπεια ο φεμινιστικός αγώνας την εποχή εκείνη προέρχεται από - και αφορά λευκές γυναίκες της μεσαίας τάξης και όχι το σύνολο των γυναικών, αποκλείοντας ή μη αναγνωρίζοντας ως γυναίκες, υποκείμενα διαφορετικών ταξικών και φυλετικών προτύπων.

Πριν από τον 18ο αιώνα, ο όρος φύλο αφορούσε την ενσώματη βιολογία και τις διαφορές μεταξύ αρσενικού και θηλυκού και κατά συνέπεια εντοπίζονταν μόνο ως προς τα βιολογικά όργανα αναπαραγωγής. Το φύλο διαχωριζόταν αυστηρά σε ανδρικό και γυναικείο, ενώ οτιδήποτε αποτελούσε έμφυλη σωματική απόκλιση από το δίπολο αυτό, απονομιμοποιούνταν και οριζόταν ως *"αφύσικο"*. Κατά την περίοδο του 18ου και 19ου αιώνα, το βιολογικό φύλο χαρτογραφήθηκε ιατρικά με σκοπό την ανάδειξη της διαφορετικότητας, φυσιολογικά και ανατομικά, μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η χαρτογράφηση αυτή οδήγησε αφενός στην ταύτιση του φύλου με το σώμα και αφετέρου στην χρήση ψευδοεπιστημονικών δεδομένων ως προς τη γυναικεία συμπεριφορά, υγεία και ικανότητα για τη νομιμοποίηση της γυναικείας χειραφέτησης. Ουσιαστικά το φύλο, μετατρέπεται από εργαλείο καταπίεσης της εκκλησίας, σε εργαλείο καταπίεσης της επιστήμης, με το ηθικό/θρησκευτικό ή ιατρικό πρόταγμα να επιστρατεύεται για να νομιμοποιήσει την εκάστοτε καταπίεση κάθε φορά.

Η υποχώρηση του πρώτου φεμινιστικού κύματος τοποθετείται χρονολογικά στην δεκαετία του 1920, μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο (1960). Ωστόσο, μεταξύ των τεσσάρων αυτών δεκαετιών, εκδίδεται το βιβλίο της Γαλλίδας φιλοσόφου και φεμινίστριας Simone de Beauvoir, Το *δεύτερο φύλο* (1949), που θα αποτελέσει τον ακρογωνιαίο λίθο του λεγόμενου "*δεύτερου φεμινιστικού κύματος*" και θα απασχολήσει εκτενώς τις μετέπειτα θεωρίες φύλου.

«*Με εμφανείς επιρροές τόσο από την φαινομενολογική μεθοδολογία όσο και από την υπαρξιστική οντολογία, η Beauvoir επανεξετάζει κριτικά τα δίπολα της εγελιανής διαλεκτικής*» (Αθανασίου 2006 : 18-25) και τις εκφάνσεις αυτών ως άνδρας, υποκείμενο - εαυτός , υπερβατικότητα - γυναίκα, αντικείμενο - άλλο, εμμένεια. Με βάση την κεντρική της επιχειρηματολογία, ο άνδρας συγκροτεί το κυρίαρχο υποκείμενο του δυτικού πολιτισμού και ταυτίζεται με τις ιδιότητες του ανθρώπινου, ενώ ταυτόχρονα αντιπροσωπεύει την υπερβατικότητα (με την έννοια της πνευματικότητας και της γνώσης). Αντίθετα, η γυναίκα αποτελεί το "άλλο", δηλαδή ετεροπροσδιορίζεται από τον άνδρα ως ετερότητα και συγκροτείται ως αντικείμενο ταυτόσημο της εμμένειας (δηλαδή του σώματος, της φύσης και της βιολογίας). Κύριος στόχος του έργου της Beauvoir αποτελεί αρχικά η αποκάλυψη των μηχανισμών ετεροποίησης των γυναικών και στην συνέχεια η αποσταθεροποίηση αυτών των μηχανισμών με τελικό στόχο την ανατροπή τους.

Σε συνδυασμό με την γνωστή διατύπωση «*Γυναίκα δεν γεννιέσαι, γίνεσαι*» το έργο της Beauvoir εγείρει ερωτήματα ως προς το τι συγκροτεί τη γυναικεία ταυτότητα, και αν αυτή προκύπτει από τα κοινά γενετικά χαρακτηριστικά (της ανατομίας και του σώματος - το να γεννιέται) είτε από το πολιτισμικό και κοινωνικό συγκείμενο (το να γίνεται - έμφυλο υποκείμενο) (Μαρνελάκης 2013). Ουσιαστικά, ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός της Beauvoir,

πραγματοποιεί μια τομή που επιτρέπει τον μετέπειτα διαχωρισμό του "*βιολογικού*" φύλου από το φύλο ως κοινωνική κατασκευή ή αλλιώς το "*κοινωνικό*" φύλο. Επιπλέον, ο όρος γυναίκα παύει να ταυτίζεται και να ορίζεται από τα σωματικά χαρακτηριστικά και οριοθετείται από μια κοινή ιστορική και κοινωνική εμπειρία, αναγνωρίζοντας την πατριαρχική καταπίεση και στοχεύοντας σε έναν θετικό προσδιορισμό του γυναικείου. Το έργο της Beauvoir είναι και αυτό που θα θέσει τα θεμέλια και, έως ένα βαθμό, τις κύριες διεκδικήσεις του δεύτερου κύματος του φεμινισμού.

Το δεύτερο κύμα (1960 – 80) θα γίνει γνωστό και ως "*κίνημα για την απελευθέρωση των γυναικών*" (1966) και χαρακτηρίζεται από τις αντικρουόμενες απόψεις στο εσωτερικό του καθώς και τις διαφοροποιήσεις τις οποίες δέχθηκε αφορμώμενες από ποικίλες πολιτικές, κοινωνικές, φιλοσοφικές, ταξικές και φυλετικές αφετηρίες. Έτσι ο φεμινισμός διασπάται σε επιμέρους ιδεολογίες όπως ριζοσπαστικός, ο μαρξιστικός, ο υλιστικός, ο φυλετικός και ο γαλλικός φεμινισμός, οι οποίες άλλοτε συγκλίνουν και αλληλοεπικαλύπτονται και άλλοτε έρχονται σε σύγκρουση. Επιπρόσθετα, το οντολογικό και πολιτικό διακύβευμα του δεύτερου φεμινιστικού κύματος μπορεί να συνοψισθεί στην φράση "*το προσωπικό είναι πολιτικό*", με κύρια αιτήματα την περαιτέρω εδραίωση, επέκταση, και εξειδίκευση της πολιτικής και νομικής ισότητας, την αναγνώριση και αποσταθεροποίηση των ιεραρχικών και εξουσιαστικών έμφυλων σχέσεων που συγκροτούνται και διαιωνίζονται κοινωνικά, καθώς και την χαρτογράφηση και ανάδειξη της καταπίεσης αυτής μέσω της καθημερινής ζωής των γυναικών.

Ταυτόχρονα, το δεύτερο φεμινιστικό κύμα διακρίνεται για την χαρακτηριστική διαμάχη στο εσωτερικό του μεταξύ των «*μαρξιστριών και υλιστριών φεμινιστριών έναντι των Αμερικανίδων ριζοσπαστριών και Γαλλίδων θεωρητικών της "γυναικείας γραφής"* [1] *(ecriture feminine) αντίστοιχα*»

(Αθανασίου 2006 : 15). Η διαμάχη αυτή έχει άμεσες προεκτάσεις ως προς την έννοια του φύλου καθώς οι προσεγγίσεις των φεμινιστριών θεωρητικών σε Βρετανία και ΗΠΑ συγκροτούνται γύρω από την έννοια του κοινωνικού φύλου (gender), σε αντίθεση με την φεμινιστική θεωρία της Ηπειρωτικής Ευρώπης που συγκροτείται γύρω από την έννοια της σεξουαλικής διαφοράς[2] (sexual difference) οι οποίες θα αναλυθούν στην συνέχεια.

---

1 *Écriture féminine*, που στα ελληνικά μεταφράζεται ως γυναικεία γραφή αναφέρεται στην ιδέα που εισήγαγε η Helene Cixous στο άρθρο της "Το γέλιο της Μέδουσας" (1975). Αναφέρεται σε ένα μεταμορφωτικό δείγμα γραφής ώστε η γυναικεία γραφή να αποκτήσει την πολιτική δύναμη να συμπλέξει την θηλυκή επιθυμία με την γλώσσα (λόγο) και να αποκοπεί από τα φαλογοκεντρικά μοτίβα σκέψης, δημιουργώντας χώρο στην ετερότητα ή το "άλλο".

2 Ο γαλλικός φεμινισμός (French feminism) εντοπίζει την έννοια της διαφοράς στις σχέσεις ισχύος. Οι γαλλίδες θεωρητικοί Cixous και Irigaray αρνούνται μια σταθερή γυναικεία ταυτότητα και ορίζουν το θηλυκό ως διαφορά, ως εκείνη τη δύναμη που ανατρέπει τις συμβολικές δομές της δυτικής σκέψης. Αρσενικό-θηλυκό, άντρας-γυναίκα είναι βιολογικές κατηγοριοποιήσεις οι οποίες χρησιμεύουν για να αποκρύπτουν το γεγονός ότι οι κοινωνικά εδραιωμένες διαφορές είναι κατά βάση οικονομικές, πολιτικές και ιδεολογικές.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ BARBARA KRUGER (1945-) ΑΠΟΤΕΛΕΙΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΛΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΠΟ ΑΣΠΡΟΜΑΥΡΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ ΜΕ ΕΜΦΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ. ΟΙ ΦΡΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΥΝ ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ ΟΠΩΣ 'ΕΣΥ','ΕΓΩ','ΕΜΕΙΣ' ΚΑΙ 'ΑΥΤΟΙ'. ΑΠΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ, ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ, ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ.

BARBARA KRUGER

ΕΙΚ.1
UNTITLED,(WHO WILL WRITE THE HISTORY OF TEARS?),1987

26.5 X 10.9 CM.
ΤΥΠΩΜΕΝΟ ΧΑΡΤΙ ΚΟΛΑΖ ΣΕ ΑΣΗΜΟΤΥΠΙΑ

Who
will write
the history
of tears?

ΟΧΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΣΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

Η δεκαετία του 1970 χαρακτηρίζεται από την στροφή του ενδιαφέροντος από τη "*γυναίκα*" στο "*φύλο*" και από το βιολογικό στο κοινωνικό φύλο. Με την εισαγωγή των γυναικείων σπουδών (women's studies) στα αγγλοαμερικάνικα πανεπιστήμια, το αντικείμενο που θα απασχολήσει τους φεμινιστικούς κύκλους είναι η καταγραφή και αποκάλυψη αυτού που θα ονομαστεί οι "*εμπειρίες των γυναικών*", καθώς οι οπτικές αυτές απουσιάζουν από όλους του επιστημονικούς και μή τομείς (Μαρνελάκης 2013). Με τον τρόπο αυτό οι εμπειρίες των γυναικών θεωρητικοποιούνται και κατ' επέκταση καθίσταται εφικτή η μελέτη της γυναικείας καταπίεσης, σε σχέση με το πώς το γυναικείο αναπαρίσταται [3] και το τι αντιπροσωπεύει. Ταυτόχρονα, την περίοδο αυτή γίνεται η εισαγωγή του όρου "*κοινωνικό φύλο*" (gender) και πραγματοποιείται ο διαχωρισμός του από το "*βιολογικό φύλο*" (sex).

Ο όρος κοινωνικό φύλο ή έμφυλη ταυτότητα πραγματοποιεί μια νέα ανάγνωση ως προς το φύλο πέρα από τη βιολογική και φυσική αιτιοκρατία[4], ερμηνεύοντας το φύλο ως συμπεριφορά και ως ένα επίκτητο χαρακτηριστικό του ατόμου, που αναφέρεται στην κοινωνική εκφορά του θηλυκού ή αρσενικού.

---

3 Το ζήτημα της αναπαράστασης συνιστά κεντρικό θέμα της πρακτικής της φεμινιστικής φιλοσοφίας ιδιαίτερα από την δεκαετία του 70' κι έπειτα, με την ανάδυση της σημειωτικής, της δομιστικής ψυχανάλυσης και της αναπαράστασης των γυναικών σε μια ευρεία γκάμα πολιτισμικών παραδόσεων.

Ουσιαστικά, το κοινωνικό φύλο περιγράφει μια κοινωνική, επίκτητη και "*κατασκευασμένη*" ταυτότητα η οποία συγκροτείται πάνω στο προϋπάρχον υπόβαθρο του βιολογικού φύλου. Σε συνδυασμό, οι προσθήκες αυτές, δηλαδή η εισαγωγή των γυναικείων σπουδών και του κοινωνικού φύλου, θα επιτρέψουν την διάνθιση των θεωρητικών προσεγγίσεων της έννοιας του φύλου στους ακαδημαϊκούς κυρίως κύκλους σε Βρετανία και Αμερική.

Σε μια πρώιμη προσέγγιση, η Ann Oakley, στο έργο της *Sex, Gender and Society* (1972) τοποθετείται : ο όρος βιολογικό φύλο / sex αναφέρεται στις βιολογικές διαφοροποιήσεις μεταξύ αρσενικού και θηλυκού, τις βιολογικά έμφυλες δηλαδή διαφορές των γεννητικών οργάνων ως προς το σώμα και την ανατομία. Αντίθετα, ο όρος κοινωνικό φύλο αναφέρεται στο κοινωνικό γεγονός ή τον τύπο της συμπεριφοράς, τα οποία αποτελούν παράγωγα της ψυχολογίας και του πολιτισμού. Η εκφορά του κοινωνικού φύλου προσδιορίζεται με βάση την αρρενωπότητα και την θηλυκότητα και όχι τα βιολογικά χαρακτηριστικά του ατόμου (Oakley 1972 : 18-20,164-165). Αξίζει να αναφερθεί ότι το βιολογικό φύλο την εποχή εκείνη θεωρείται ως ένα σταθερό χαρακτηριστικό, ενώ το κοινωνικό φύλο ως ευμετάβλητο (αν και όχι κατά βούληση) και πολιτισμικά προσδιορισμένο.

Η διάκριση αυτή βιολογικού/κοινωνικού φύλου οδήγησε αφενός στην **κατάρριψη της βιολογικής αιτιοκρατίας ως τον παράγοντα διαμόρφωσης του φύλου** (ποινικοποιώντας τήν ως ένα πατριαρχικό μέσο εξουσίας) καθώς

---

4 *Ουσιοκρατία : Η αντίληψη ότι η σεξουαλικότητα (sexuality) και το κοινωνικό φύλο καθορίζονται από βασικά βιολογικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά του ατόμου. Ο όρος ουσιοκρατία στη φεμινιστική θεωρία από τη μια θεωρείται ως βιολογικός ή σωματικός ντετερμινισμός και από την άλλη, ως άρνηση της πιθανότητας ιστορικών αλλαγών. Οι φεμινιστές/τριες διαφωνούν με την ουσιοκρατία, γιατί τα περισσότερα από τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στη γυναίκα έχουν να κάνουν με βιολογικά ή 'φυσικά' χαρακτηριστικά.*

και των θέσεων που αντιμετωπίζουν τη "*βιολογία ως πεπρωμένο*" (biology as destiny). Παράλληλα, η στροφή αυτή επιδιώκει να αναγνωρίσει σε έναν πρώτο βαθμό και έπειτα να υπογραμμίσει όλες τις διαδικασίες εκείνες (κοινωνικές, πολιτισμικές, πατριαρχικές) που συμβάλλουν στην διαμόρφωση τού τι συνιστά ο όρος "*γυναίκα*". Επιπλέον, έγινε εφικτή η δυνατότητα της μελέτης ισάξια ανδρών και γυναικών, χωρίς ο ένας ή ο άλλος όρος να μελετάται ανεξάρτητα, αντιθετικά ή συμπληρωματικά του άλλου. Ουσιαστικά παρατηρείται μια αλλαγή της οπτικής μέσω της οποίας γίνεται πλέον εφικτό η ακαδημαϊκή μελέτη να προχωρήσει με νέα εργαλεία ανάγνωσης και στοχασμού σχετικά με το φύλο εντός ενός νέου διεπιστημονικού πλαισίου.

Το νέο αυτό πλαίσιο, από την φεμινιστική πλευρά, ισοδυναμεί με την επιστράτευση των κοινωνικών επιστημών και της ανθρωπολογίας για τη διερεύνηση της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας. «*Το φύλο εκλαμβάνεται ως έθος*» ως μια συμπεριφορά δηλαδή που επαναλαμβάνεται ασυνείδητα, «*ιστορικά και κοινωνικά τοποθετημένο ως πεδίο περιορισμών και δυνατοτήτων* » (Αθανασίου 2006 : 18, 25).

Για να γίνει καλύτερα κατανοητό το δίπολο άνδρας / γυναίκα αξίζει να αναφερθούμε στη δομιστική συλλογιστική του Γάλλου ανθρωπολόγου Claude Levi - Strauss και συγκεκριμένα στο έργο του *Το ωμό και το μαγειρεμένο* (1964). Η θεώρησή του βασίζεται στην αναλογία του δίπολου φύσης / πολιτισμού με τους όρους "*ωμό*" και "*μαγειρεμένο*". Στην αναλογία αυτή η φύση θεωρείται ως το προϋπάρχον δεδομένο, ένα πρωτογενές, "*ωμό*" υλικό το οποίο μέσω των συνεχών παρεμβάσεων του ανθρώπου μετασχηματίζεται ή ''*ψήνεται*" μέχρι να μετατραπεί στον πολιτισμό και το ανθρωπογενές "*μαγειρεμένο*" περιβάλλον. Με βάση την προσέγγιση αυτή, το βιολογικό γυναικείο φύλο ως ανάλογο της φύσης είναι αυτό που προϋπάρχει και μέσω της πολιτισμικής - κοινωνικής παρέμβασης μετατρέπεται σε θηλυκό ετεροπροσδιορισμένο υποκείμενο.

Επιπρόσθετα, το βιολογικό φύλο θεωρείται προϋπάρχον ενώ το κοινωνικό θεωρείται ότι έπεται.

Στην παραπάνω αναλογία ασκήθηκε έντονη κριτική ως προς την νοηματοδότηση της προϋπάρχουσας (άλογης - παθητικής) γυναικείας φύσης από τον ορθό λόγο και πολιτισμό που αντιπροσωπεύεται από τον (πνευματικό - ενεργό) άνδρα. Η κριτική αυτή μπορεί να συνοψισθεί στο ότι «*το νόημα που εκλαμβάνουν οι κατηγορίες "άνδρας" και γυναίκα σε συγκεκριμένα πολιτισμικά συγκείμενα θα πρέπει να είναι το ζητούμενο και όχι το δεδομένο της έρευνας* » (Αθανασίου 2006 : 27). Ουσιαστικά, αργά αλλά σταθερά γίνεται αντιληπτός τόσο ο διμορφισμός του φύλου ως έκφανση αντιθετικών διπόλων, κατασκευασμένος με βάση τα δυτικά πρότυπα όσο και οι στερεοτυπικές προκαταλήψεις που αναπαράγονται από μια τέτοια μονομερή ανάγνωση.

Η ανθρωπολόγος και φεμινίστρια Gayle Rubin στο άρθρο της «*Traffic in women : Notes on the 'Political economy' of sex*» (1975) αφενός αντιτίθεται στην στρουκτουραλιστική συλλογιστική του Levi - Strauss και αφετέρου τήν χρησιμοποιεί εν μέρη για να διατυπώσει την θεωρία της ως προς το "*σύστημα βιολογικού - κοινωνικού φύλου*"(sex - gender system). Για την Rubin το κοινωνικό φύλο είναι ο κοινωνικά εγγεγραμμένος διαχωρισμός των βιολογικών φύλων, που μέσω της ιστορίας, των σχέσεων συγγένειας και του κεφαλαίου οδηγούν στην γυναικεία καταπίεση. Βάσει αυτού, η καταπίεση είναι άμεσα συνδεδεμένη με το φύλο όχι λόγω της γυναικείας "*φύσης*" ή του ίδιου του φύλου, αλλά μέσω «*ενός συνόλου κοινωνικών μηχανισμών - μεταρρυθμίσεων οι οποίοι μετασχηματίζουν την βιολογική σεξουαλικότητα σε πολιτισμικό - ανθρώπινο προϊόν, και κατ' επέκταση οι παραγόμενες σεξουαλικές ανάγκες ικανοποιούνται (κοινωνικά)*» (Rubin 1975). Στην ανάλυση αυτή, γίνεται αντιληπτή η έμφαση στο κοινωνικό φύλο από τη μία, η ταύτιση του βιολογικού φύλου με το σώμα χωρίς κάποια θεωρητική επεξεργασία από την άλλη.

ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ SARAH LUCAS ΣΥΧΝΑ ΟΠΤΙΚΑ ΥΠΟΝΟΟΥΝ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝ ΑΙΣΧΡΟ ΧΙΟΥΜΟΡ, ΕΝΣΩΜΑΤΩΝΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ, ΤΟ ΚΟΛΑΖ ΚΑΙ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ. ΤΟ ΦΑΓΗΤΟ ΠΟΥ ΑΝΑΠΑΡΙΣΤΑ Η ΑΝΤΙΚΑΘΙΣΤΑ ΣΩΜΑΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΕΝΤΑΣΣΕΤΑΙ ΣΥΧΝΑ ΣΤΗΝ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ LUCAS ΩΣΤΕ ΝΑ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙ ΚΑΙ ΝΑ ΑΠΟΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΕΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΓΛΩΣΣΑ.

SARAH LUCAS

ΕΙΚ.2 SELF PORTRAIT WITH FRIED EGGS, 1996

745 × 514 ΜΜ.
ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΣΕ ΧΑΡΤΙ

ΟΧΑΙ ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ ΙΣΟΤΗΤΑ Ή ΔΙΑΦΟΡΑ

Η δεκαετία του 1970 χαρακτηρίζεται όπως προαναφέρθηκε από την «*εσωτερική διαμάχη του φεμινιστικού κινήματος μεταξύ υλιστικής και κοινωνικής οπτικής* **ως προς την επιδίωξη ριζικής ισότητας ή ριζικής διαφοράς αντίστοιχα**» (Αθανασίου 2006 : 15). Από τη μία, στις προσεγγίσεις του αγγλοαμερικανικού φεμινισμού της ισότητας, υποστηρίζεται ότι άνδρες και γυναίκες, χαρακτηρίζονται από τα κοινά ανθρώπινα χαρακτηριστικά τους, δηλαδή την ομοιότητα των δυο φύλων ως προς τα πολιτικά και κοινωνικά τους δικαιώματα. Οι προσεγγίσεις αυτές αντλούν από την κοινωνιολογία και την ψυχολογία και αναφέρονται στο φύλο με τον διαχωρισμό βιολογικού και κοινωνικού φύλου που αναλύσαμε παραπάνω. Από την άλλη, στις γαλλοϊταλικές [5] προσεγγίσεις του φεμινισμού της διαφοράς, υποστηρίχθηκε ότι οι γυναίκες διαφέρουν ουσιαστικά από τους άνδρες και κατ'επέκταση ο φεμινιστικός αγώνας δεν θα πρέπει να στοχεύει σε μια κατάσταση ισότητας με την έννοια της εξομοίωσης ανδρών και γυναικών. Στις προσεγγίσεις αυτές δεν πραγματοποιείται ο διαχωρισμός βιολογικού και κοινωνικού φύλου, αλλά αντίθετα, **εισάγεται ο ενδιάμεσος όρος της "*σεξουαλικής διαφοράς*"**, που ουσιαστικά δεν αναφέρεται σε μια βιολογική

5 *Στο πλαίσιο των διαφόρων πολιτικών και ιδεολογικών κινημάτων του φεμινισμού, η έννοια της διαφοράς συνδέθηκε με την πολιτική της ταυτότητας (identity politics), και τον αγώνα υπέρ της γυναικείας χειραφέτησης αλλά δεν κατάφερε να συνυπολογίσει τις φυλετικές, ταξικές και διαπολιτισμικές διαφορές που καθορίζουν τη «γυναίκα» ως πολυδιάστατη οντότητα.*

διαφορά ούτε όμως αποτελεί και εξολοκλήρου προϊόν κοινωνικής κατασκευής (Αθανασίου 2006).

Η θέση της ριζικής ισότητας αναπτύχθηκε κυρίως από τις φεμινίστριες του μαρξιστικού και υλιστικού φεμινισμού, με στόχο την εξάλειψη των κοινωνικών συνεπειών της έμφυλης διαφοράς όπως αυτή έχει εδραιωθεί κοινωνικά και ιστορικά. Για την εξάλειψη αυτή, κρίθηκε αναγκαία η αναγνώριση των μέσων και των τρόπων με τους οποίους οι πατριαρχικές δομές σχηματίζουν τα έμφυλα στερεότυπα και αναπαριστούν τη γυναικεία ετερότητα ως κατώτερη και ελλειμματική. Ουσιαστικά οι φεμινίστριες της ισότητας αποσκοπούσαν στην συγκρότηση μιας «*ταυτότητας - ατόμου χωρίς φύλο ή συγκεκριμένων γνωρισμάτων με σκοπό την διαφοροποίησή του από τα υπόλοιπα με τα οποία σχετίζεται καταπιεστικά ώστε να θεωρηθεί αυτόνομο και ελεύθερο*» (Βανδώρος 2015 : 162). Για τον λόγο αυτόν, το φύλο δεν θα ταυτίζεται με τη γυναίκα, τη βιολογία ή τη φύση αλλά αντίθετα αναφερόταν στο κοινωνικό φύλο και το πώς αυτό έχει θεσμοθετηθεί, συγκροτηθεί και αναπαρασταθεί ιστορικά, κοινωνικά και πολιτιστικά (Αβδελά, Ψαρρά 1997).

Αντίθετα, στη θέση των φεμινιστριών της σεξουαλικής διαφοράς, το φύλο αποτελεί μια απαραμείωτη διάσταση της ύπαρξης, και η έννοια της διαφοράς αναφέρεται κυρίως στην διάκριση μεταξύ αρσενικού και θηλυκού. Πιο συγκεκριμένα, η σεξουαλική διαφορά αναφέρεται στις δομικά ασύμμετρες θέσεις που καταλαμβάνουν το αρσενικό και το θηλυκό στο επίπεδο του συμβολικού. Με εφόρμηση την ψυχαναλυτική θεωρία του Lacan ο “άνδρας” κατέχει τον φαλλό (πλεονεκτικό σημαίνον) ενώ η γυναίκα αντιπροσωπεύει ένα μη ενσώματο υποκείμενο (αφηρημένο σημαινόμενο). Η γυναίκα θεωρείται ως το ευνουχισμένο “άλλο” - είναι δηλαδή η ίδια ο φαλλός (Μαρνελάκης 2013). Με βάση τη θεώρηση αυτή, η γυναίκα δεν μπορεί ποτέ να ξεπεράσει την ετερότητά της όπως αυτή έχει εγκαθιδρυθεί από το σύστημα λόγου και κατά

συνέπεια διαφέρει ριζικά από τον άνδρα. Το φύλο εδώ θεωρείται ταυτόσημο με την ύπαρξη καθώς και τις εκφάνσεις του λόγου, και φέρει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά χωρίς να αναφέρεται στους κατασκευασμένους έμφυλους δυϊσμούς της πατριαρχίας αποτελώντας μια ριζική, προ-δοσμένη και αυθεντική ετερότητα.

Από τη δεκαετία του 1980 κι έπειτα, η διχοτομία της ισότητα και της διαφοράς, θα επανεξετασθεί από τις φεμινίστριες θεωρητικούς προσφέροντας νέες αναγνώσεις και εμπλουτίζοντας τη συζήτηση προς το φύλο. Ειδικότερα, εκπρόσωποι του γαλλικού φεμινισμού, όπως η Helene Cixous, η Julia Cristeva και η Luce Irigaray, υποστήριξαν ότι «*η σεξουαλική διαφορά αποτελεί θεμελιώδη συνθήκη για την ανάδυση του γυναικείου υποκειμένου στη γλώσσα και τον πολιτισμό*» (Αθανασίου 2006 : 55). Αντίθετα, οι Christine Delphy, Monique Wittig και Monique Plaza «*εκκινώντας από την υλιστική θέση ότι η φύση είναι προϊόν κοινωνικής κατασκευής και το φύλο απόρροια συστημάτων καταπίεσης θα αντιταχθούν στην έννοια της σεξουαλικής διαφοράς και θα προσανατολιστούν στην εξάλειψή της*» (Ό.π.).

Ορισμένες φεμινίστριες θεωρητικοί ούτε εγκολπώνουν αλλά ούτε και απορρίπτουν τη σεξουαλική διαφορά, αλλά αντίθετα ανιχνεύουν τις δυνατότητες που αυτή μπορεί να προσφέρει ως εργαλείο αντίστασης και στρατηγικής υποκειμενοποίησης. Οι υλιστικές προσεγγίσεις των Rosi Braidotti, Elizabeth Grosz και Claire Colebrook ορίζουν τη σεξουαλική διαφορά ως μια τομή μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού, ούτε δεδομένη αλλά ούτε και κατασκευασμένη, που θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί ως ένα εργαλείο εγκαθίδρυσης του γυναικείου. Με άλλα λόγια η γυναίκα ούτε γεννιέται αλλά ούτε και γίνεται - κατασκευάζεται, αλλά συγκροτείται "*βιοπολιτισμικά*". Το έμφυλο σώμα στις προσεγγίσεις αυτές κατανοείται ως παράγωγο τόσο των βιολογικών όσο και των πνευματικών του προεκτάσεων, αποτελώντας μια

τομή μεταξύ υλικού και διανοητικού, φύσης και γνώσης. Το υποκείμενο στις προσεγγίσεις αυτές δεν καθορίζεται με βάση τα ουμανιστικά ιδεώδη και τον ανθρωποκεντρισμό, αλλά αντίθετα ως ύλη τοποθετείται στο πραγματικό (διανοητικό), θέτοντας το ερώτημα για το τι συνιστά το ενσώματο, έμφυλο υποκείμενο.

ΕΙΚ.3 Sarah Lucas Chicken Knickers, 1997
426 × 426 mm, Εγχρωμη φωτογραφια σε χαρτι

ΟΧΑ4 Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΟΜΟΦΥΛΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΟ ΛΟΓΟ

Η κριτική που ασκήθηκε στον φεμινισμό των δεκαετιών του δεύτερου κύματος (1960-80) εστίαζε στο ότι το πολιτικό και το κοινωνικό διακύβευμα αφορούσε κυρίως λευκές γυναίκες της μεσαίας τάξης, παραβλέποντας και συχνά αποσιωπώντας τις οπτικές γυναικών διαφορετικών φυλών και κοινωνικών τάξεων. Αργότερα, στις κατηγορίες αποκλεισμού των γυναικών από το ίδιο το φεμινιστικό κίνημα θα προστεθούν αυτές της φυλής, της σεξουαλικότητας, της κουλτούρας, της ηλικίας και της φυσικής ικανότητας που σήμερα περικλείονται από τον όρο - ομπρέλα “*διαθεματικότητα*” (intersectionality).

Οι παραπάνω προσθήκες οφείλονται στην σημαντικότατη συμβολή των έγχρωμων αρχικά γυναικών και άλλων εθνικοτήτων μετέπειτα, όσο και του κινήματος για τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων. Με τον τρόπο αυτόν αναδείχθηκαν οι συχνά αντικρουόμενες διεκδικήσεις του φεμινιστικού κινήματος και έγινε εφικτή η πολιτικοποίηση του φύλου και της σεξουαλικότητας στην καθημερινή ζωή, με σημείο σταθμό την εξέγερση του Stonewall στη Νέα Υόρκη το 1969. Επιπρόσθετα, αφενός ασκήθηκε κριτική στην οικουμενική κατηγορία γυναίκα, καθώς και στο ποιες γυναίκες ταυτίζονται με την κατηγορία αυτή, ενώ ταυτόχρονα αναδύθηκε το αίτημα διεύρυνσης του όρου και η “*πολιτική της ταυτότητας*”.

Στη συζήτηση περί φύλου μέχρι και το 1980 τις περισσότερες φορές οι όροι βιολογικό φύλο, κοινωνικό φύλο και σεξουαλικός προσανατολισμός συγχέονται. Μέχρι το 1985 κυριαρχεί η υπόθεση της ετεροφυλοφιλίας ως ταυτόσημης του σεξουαλικού προσανατολισμού για την πλειονότητα του φεμινιστικού κινήματος, και όχι απαραίτητα διαχωρίζοντας φύλο και σεξουαλικότητα ως αυτόνομες κατηγορίες μελέτης. Ακόμα κι εξαιρέσεις όπως αυτές των προσεγγίσεων των λεσβιών φεμινιστριών θεωρητικών (1980), που ασκούν κριτική στην πρωτοκαθεδρία της ετεροφυλοφιλίας στην φεμινιστική θεωρία, αδυνατούν να προβούν σε έναν ξεκάθαρο διαχωρισμό των εννοιών φύλου και σεξουαλικότητας, με την ταυτότητα " *γυναίκα*" πάντα να υπερτερεί σε σχέση με αυτή της "*λεσβίας*". Επιπρόσθετα, συχνά στις έμφυλες θεωρητικές προσεγγίσεις ο όρος ομοφυλοφιλία δεν αναφέρεται συγκεκριμένα στο ανδρικό ή το γυναικείο φύλο, αποκλείοντας με αυτόν τον τρόπο τις λεσβίες καθώς γίνεται έμμεση αναφορά στην ανδρική ομοφυλοφιλία αναπαράγοντας την υπεροχή του ανδρικού φύλου μέσα στο ίδιο το φεμινιστικό κίνημα.

Μεταγενέστερες προσεγγίσεις, κατάφεραν να διαχωρίσουν την ανδρική από την γυναικεία ομοφυλοφιλία, αλλά και να αναδείξουν ότι το αντικείμενο αυτό θα πρέπει να μελετάται σε ένα διαφορετικό πλαίσιο. Η Adriane Cecile Rich στο άρθρο της «*Compulsory heterosxuality and lesbian existence*» (1980) απορρίπτει την επικρατούσα άποψη περί "*υποχρεωτικής ετεροφυλοφιλίας*" ως προς την πλειονότητα των γυναικών. Η ετεροφυλοφιλία για την Rich είναι ένας πολιτικός, βίαιος και ταυτόχρονα σεξιστικός θεσμός. Παράλληλα, υποστηρίζει ότι η ταξινόμηση των διαφορετικών σεξουαλικοτήτων ως αποκλινουσών δεν μπορεί να συμβάλλει στην αποκρυστάλλωση και κατανόηση των σεξουαλικοτήτων αυτών μέσω της έρευνας. Η Rich, αναφέρεται στον λεσβιακό σεξουαλικό προσανατολισμό ως έναν «*τρόπο ύπαρξης, μια βαθιά γυναικεία εμπειρία και ως ένα λεσβιακό συνεχές*» (Fuss

1989 : 47). Η γυναικεία ομοφυλοφιλία δηλαδή θεωρείται μια αυθεντική γυναικεία ταυτότητα και ταυτίζεται με το φύλο αντί με την σεξουαλικότητα. Συνεπώς η καταπίεση δεν προέρχεται απαραίτητα από τον σεξουαλικό προσανατολισμό αυτό καθεαυτό, αλλά από το βιολογικό φύλο - γυναίκα.

Όσον αφορά στην ανδρική ομοφυλοφιλία, αφενός διαχωρίστηκε από τους φεμινιστικούς αγώνες και τις λεσβιακές θεωρήσεις και αφετέρου ταυτίστηκε με την απελευθέρωση της επιθυμίας (gay κίνημα). Η ανθρωπολόγος Mary McIntosh σε μια πρώιμη προσέγγισης της ανδρικής ομοφυλοφιλίας, στο άρθρο της «*The homosexual role*» (1968) επεξεργάζεται το δίπολο ετεροφυλόφιλος / ομοφυλόφιλος. Αλιεύοντας στοιχεία τόσο από την ιστορία όσο και από την κοινωνιολογία, καταφέρνει να αποδείξει αφενός ότι ο ομοφυλοφιλικός ρόλος δεν εντοπίζεται σε όλα τα πολιτισμικά περιβάλλοντα ή τις ιστορικές στιγμές, αφετέρου εκεί που εμφανίζεται, δεσμεύει διαφορετικές μορφές έκφρασης ανάλογα με την περίπτωση. Η ομοφυλοφιλία στο έργο της ερμηνεύεται ως μια "*κατάσταση*" ή καλύτερα ως ένας κοινωνικός ρόλος.

Με τον έναν η τον άλλον τρόπο, πάντα ο όρος "*ομοφυλόφιλος*" στις θεωρητικές προσεγγίσεις της εποχής, αναφέρεται στον άνδρα ομοφυλόφιλο, συχνά μέσω της παράλειψης αναφοράς του βιολογικού φύλου και κατ' επέκταση της έμμεσης ταύτισης της ομοφυλοφιλίας με τους γκέι άνδρες. Οι προσεγγίσεις αυτές κινούνται στην κατεύθυνση της απόδειξης της ομοφυλοφιλίας ως κοινωνικής κατασκευής εκριζώνοντάς την από πεποιθήσεις βιολογικής αιτιοκρατίας ή φυσιοκρατικού δεδομένου.

Το 1985 χαρακτηρίζεται από την εισαγωγή της σεξουαλικότητας στην ακαδημαϊκή έρευνα σπουδών φύλου διαχωρίζοντας την ανδρική από την γυναικεία ομοφυλοφιλία και ανάγοντας την σεξουαλικότητα σε πολιτικό εργαλείο μέσω του επιστημονικού της διακυβεύματος. Πιο συγκεκριμένα,

έρχονται στο προσκήνιο οι γκέι και λεσβιακές σπουδές (gay and lesbian studies) με σκοπό σε ένα πρώτο στάδιο την αποσταθεροποίηση των διπόλων ετεροφυλόφιλο, κανονικό, φυσικό / ομοφυλόφιλο, μη κανονικό, αφύσικο, όπως είχε εγκαθιδρυθεί από την κυρίαρχη κοινωνική νόρμα. Αντλώντας από ένα ευρύ επιστημονικό φάσμα, (ιστορία – κοινωνική ανθρωπολογία - μετα-αποικιακές σπουδές) οι σπουδές φύλου μελετούν και ασκούν έντονη κριτική στις κοινωνικοπολιτισμικές σχέσεις με απώτερο στόχο τη συγκρότηση των πολιτικών της ταυτότητας και της σεξουαλικότητας. Το πολιτικό αυτό πρόσημο έγκειται στην προσπάθεια της αποσταθεροποίησης των στερεοτυπικών ταυτοτήτων και σεξουαλικών προσανατολισμών καθώς και στη σεξουαλική απελευθέρωση. Ακόμα, οι gay / λεσβιακές σπουδές θα αποτελέσουν προπομπό των queer και transgender studies ως επιπρόσθετες θεματικές έμφυλης ανάλυσης και σεξουαλικότητας.

Γίνεται αντιληπτό ότι η μετατόπιση από την κατηγορία "*κοινωνικό*" φύλο στην κατηγορία ομόφυλη "*σεξουαλικότητα*" πραγματοποιείται από το 1980 και έπειτα, με την συμβολή του gay κινήματος, της φεμινιστικής θεωρίας και την εισαγωγή των gay και λεσβιακών σπουδών ως ακαδημαϊκό πεδίο έρευνας (Μαρνελάκης 2010). Ωστόσο, η στροφή αυτή συνδέεται άμεσα - και ουσιαστικά πραγματοποιείται - με το εμβληματικό έργο της Αμερικανίδας φιλοσόφου Judith Butler *Gender Trouble* (1990) στο οποίο θα αναφερθούμε παρακάτω.

Η REBECCA HORN (1944 -) ΑΠΟΤΕΛΕΣΕ ΚΟΜΜΑΤΙ ΤΗΣ ΓΕΝΙΑΣ ΤΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΔΥΘΗΚΑΝ ΤΗΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1970, ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΤΟ ΕΡΓΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΩΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΘΕΣΜΩΝ, ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ ΠΟΥ ΗΛΕΓΧΑΝ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ. ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΑΥΤΟ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥΣΕ ΜΕ ΜΙΑ ΑΝΑΝΕΩΜΕΝΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑΣΗ ΣΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΕΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ, ΦΕΡΟΝΤΑΣ ΣΤΟ ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ (ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ) ΤΟΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ UNICORN ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΚΟΜΜΑΤΙ ΜΙΑΣ ΣΕΙΡΑΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΟΠΟΥ ΠΡΟΣΘΕΤΙΚΑ ΜΕΛΗ, ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΓΙΑ ΝΑ ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΣΟΥΝ ΤΗΝ ΕΥΘΡΑΥΣΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ. Ο ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ UNICORN ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ ΩΣ Η ‘ΕΣΚΕΜΜΕΝΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΛΕΥΚΗΣ ΜΑΓΕΙΑΣ, ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ ΝΙΚΗΣΕΙ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ’ ΟΠΩΣ ΤΟ ΟΡΙΣΕ Ο CURATOR GERMANO CELANT (ΣΤΟ SOLOMON R. GUGGENHEIM MUSEUM 1993, ΣΣ.44).

REBECCA HORN

ΕΙΚ.4 UNICORN, 1970–2

ΞΥΛΟ,ΥΦΑΣΜΑ ΚΑΙ ΓΥΑΛΙ

Lee Bull (1964-)

ΕΙΚ.5 Cravings 1989

performance σε
εξωτερικο χωρο

Αντικειμενο : 2440 ×
1550 × 950 mm, 22 kg

ΜΕΤΑΔΟΜΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΦΥΛΟΥ - ΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΣΩΜΑ

ΟΧΑ2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ
ΟΧΑ2.2 ΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΣΚΕΨΗΣ ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ - ΓΥΝΑΙΚΑ
ΟΧΑ2.3 ΜΕΤΑΞΥ CYBORG ΚΑΙ ΤΕΡΑΤΩΝ : ΜΕΤΑ-ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΤΕΡΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΟΧΑ2.4 ΤΟ ΨΗΦΙΑΚΟ ΦΥΛΟ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΟΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ

ΟΧΑ2.5 Η ΕΠΙΤΕΛΕΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ (GENDER PERFORMATIVITY)
ΟΧΑ2.6 QUEER ΚΑΙ TRANSGENDER STUDIES

ΟΧΑ2.1

ΟΧΑ2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα η φεμινιστική θεωρία προχωρά σε μια συστηματική κριτική στον αφηρημένο ανθρωπισμό, τόσο στις φιλελεύθερες όσο και τις μαρξιστικές εκφράσεις του, αντλώντας κυρίως από το έργο του Michel Foucault για το νεωτερικό κατασκεύασμα και το ουμανιστικό κληροδότημα του ανθρώπινου. Μέσα από την κριτική στο φιλελευθερισμό, αμφισβητείται τόσο το πολιτικό όσο και θεωρητικό οικοδόμημα της ουμανιστικής θεωρίας του Διαφωτισμού ως προς το δίπολο άνδρας - γυναίκα και των στερεοτύπων που συνεπάγεται, καθώς και η θεώρηση των κοινωνικών ομάδων ως οικουμενικό σύνολο. Αντίστοιχα, η κριτική στις μαρξιστικές ιδεολογίες, αποσκοπούσε στην «*διεύρυνση της εννοιολογικής εμβέλειας ως προς την "παραγωγή", έτσι ώστε αυτή να περιλαμβάνει το φύλο και την σεξουαλικότητα ως αυτόνομες αναλυτικές κατηγορίες και όχι απλά επιφαινόμενα της ταξικής πάλης*» (Αθανασίου 2006 : 43). **Η κριτική στον ουμανισμό** της κλασικής φιλοσοφίας αποτελεί ουσιαστικά **την κριτική στη σεξουαλικοποίηση, στη φυλετικοποίηση, στην ορθολογικοποίηση και στη φυσικοποίηση των διαφορών και λαμβάνει άμεσες προεκτάσεις ως προς το τι συνιστούν οι κατηγορίες φύλο και άνθρωπος.**

Σημαντικό φεμινιστικό εργαλείο ως προς την κριτική αυτή, αποτέλεσε «*η ανάλυση του Michel Foucault ως προς την παραγωγή του υποκειμένου δια μέσου της εξουσίας, η ανάδειξη του αφηγηματικού (discursive) χαρακτήρα των κοινωνικών σχέσεων, καθώς και η ντεριντιανή στρατηγική της αποδόμησης και η έμφαση στην "κειμενικότητα" του κοινωνικού*» (Χαλκιά 2011 : 12). Με αφορμή

τις θέσεις αυτές η φεμινιστική θεωρία αμφισβήτησε το τι συνιστά ο όρος "*φυσικό*" ως προς την ετεροφυλοφιλία, τα κυρίαρχα δίπολα φύλου, καθώς και του τί λογίζεται ως ανθρώπινο.

Συγκεκριμένα, οι μεταδομιστικές φεμινιστικές θεωρήσεις υποστηρίζουν ότι φύλο και σεξουαλικότητα αποτελούν προϊόντα λόγου και συνάπτουν πολύπλοκες μη δυαδικές ή αντιθετικές σχέσεις μεταξύ τους. Στον μεταδομισμό, το νόημα (σημαινόμενο) ενός όρου (σημαίνοντος) έχει μια χρονική διάσταση και κατασκευάζεται από το εκάστοτε κοινωνικό και πολιτιστικό συγκείμενο. Με την επανάληψη της χρήσης του όρου - σημαίνοντος, προγενέστερα σημαινόμενα που έχει παραλάβει ο όρος αυτός ανακαλούνται (μέσω μιας πράξης παραπομπής), σε διαφορετικά συγκείμενα που τελικά οδηγούν σε μια αστάθεια νοήματος και κατ' επέκταση στην επανακατασκευή του νοήματος αυτού. Σε όλες τις περιπτώσεις οι κατηγορίες που διερευνώνται στο πλαίσιο του μεταδομισμού έχουν ως κοινή παράμετρο την εξέταση των συνθηκών που παράγουν τις έννοιες, και τις μερικές σημασίες που παραλαμβάνουν σε διαφορετικά χωρικά και χρονικά περιβάλλοντα.

Το φύλο συνεπώς προσδιορίζεται από ρευστότητα και ποικιλομορφία, άμεσα αλληλένδετο με τον εκάστοτε τόπο, χρόνο, το ευρύτερο γεωπολιτικό συγκείμενο και την διαθεματικότητα. Από την άλλη αναγνωρίζεται ότι οι κατηγορίες άνδρας και γυναίκα αλληλεπικαλύπτονται με όρους φύλου και σεξουαλικότητας και γίνεται προσπάθεια αποσταθεροποίησης τόσο του δίπολου μεταξύ τους όσο και των ίδιων των κατηγοριών. Με άλλα λόγια το φύλο στην μεταδομιστική θεωρία, αποφυσικοποιείται, απομακρύνεται από τις αρχές του ουμανισμού και της βιολογίας όπως είχε συγκροτηθεί στο παρελθόν και νοείται ως ένα ιστορικά και πολιτισμικά προϊόν λόγου και ισχύος, προσανατολισμένο στο να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο αποσταθεροποίησης της εξουσίας και απόδοσης νοημάτων.

ORLAN (1947-)

ΕΙΚ.6 DISFIGURATION - REFIGURATION, PRECOLUMBIAN SELF-HYBRIDIZATION NO. 12 , 1998

CIBACHROME

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ORLAN ΣΥΜΒΟΛΙΚΑ ΣΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙ ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 197Ο ΣΤΑ ΚΥΒΕΡΝΟΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΑ 9Ο'S, ΕΝΣΩΜΑΤΩΝΟΝΤΑΣ ΠΛΗΡΩΣ ΤΙΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΕΦΕΡΑΝ ΟΙ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ. Η ORLAN ΗΤΑΝ Η ΠΡΩΤΗ ΠΟΥ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΕ ΤΙΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΤΗΣ, ΠΑΡΕΚΚΛΙΝΟΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΑΥΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΩΝΤΑΣ ΝΑ ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΕΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ. Η ΣΑΡΚΙΚΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗ ΔΕΝ ΑΝΤΙΤΙΘΕΤΑΙ ΣΤΙΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΛΛΑ ΣΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΑΥΤΕΣ ΕΙΝΑΙ ΕΜΠΟΤΙΣΜΕΝΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΑΝΔΡΙΚΟ ΣΩΜΑ.

ORLAN (1947-)

EIK.7 SUCCESSFUL OPERATION,
1991

SEWING AND STITCHING, 4TH
SURGERY-PERFORMANCE,
CIBACHROME 165 X 109CM.

ΟΧΑ2.2 ΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΣΚΕΨΗΣ ' ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ ΓΥΝΑΙΚΑ '

«Βρισκόμαστε κλεισμένοι σε κατατμηματικά γίγνεσθαι, μεταξύ των οποίων μπορούμε να εδραιώσουμε ένα είδος επιφανειακής τάξης ή προόδου: γίγνεσθαι - γυναίκα, γίγνεσθαι - παιδί, γίγνεσθαι - ζώο, φυτό ή ορυκτό, παντοειδή μοριακά γίγνεσθαι, γίγνεσθαι σωματίδιο» (Deleuze G., Guattari F. [2017] 1980 : 334 - 335).

Σημαντικό εργαλείο στην απομάκρυνση και φεμινιστική κριτική ως προς το ουμανιστικό και οικουμενικό κληροδότημα του Διαφωτισμού υπήρξε και το φιλοσοφικό σχήμα σκέψης των Γάλλων διανοητών Gilles Deleuze και Felix Guattari. Αντίθετα από τις προσεγγίσεις του δομισμού, του μαρξισμού και της ψυχανάλυσης, οι Γάλλοι διανοητές προσφέρουν ένα φιλοσοφικό σχήμα που απομακρύνεται από τα δίπολα της διαλεκτικής κι επικεντρώνεται στη χρήση σχημάτων σκέψης αλληλοεπικάλυψης σε διαφορετικά συγκείμενα και ανοιχτά σε πολλαπλές αναγνώσεις. Ειδικότερα το υποκεφάλαιο του έργου τους *A Thousand Plateaus : Capitalism and schizophrenia* (1980), ***"γίγνεσθαι – γυναίκα"*** είναι αυτό που θα δώσει τη δυνατότητα σε μια μερίδα θεωρητικών του υλιστικού φεμινισμού της σεξουαλικής διαφοράς να επανεξετάσουν το ζήτημα φύλου και σεξουαλικότητας κυρίως από τη δεκαετία του 1990 κι έπειτα.

Αν το γίγνεσθαι - γυναίκα αναχθεί σε ένα δίπολο μεταξύ άνδρα / γυναίκας, τότε το γίγνεσθαι ταυτίζεται με την έμφυλη υποδεέστερη ετερότητα και η ασταθής διαδικασία γίγνεσθαι υπολείπεται σε σχέση με την σταθερότητα του "είναι" του κυρίαρχου ανδρικού. Ήδη έχουμε αναδείξει ότι ο άνδρας στην κλασική φιλοσοφία συγκροτεί μια ενιαία - σταθερή ταυτότητα που λαμβάνει

ένα θετικό πρόσημο, ενώ αντίθετα η γυναίκα προσδιορίζεται από το "*να γίνεται*" κι ορίζεται από την αστάθεια λαμβάνοντας αρνητικά χαρακτηριστικά ετερότητας. Ωστόσο για τους Deleuze και Guattari η έννοια του γυναικείου μειονοτικού γίγνεσθαι θετικοποιείται και αναφέρεται στην αλλαγή και τη μεταμόρφωση, λαμβάνοντας έμφυλες προεκτάσεις.

Ουσιαστικά, το γίγνεσθαι – γυναίκα αφορά σε μια ανοιχτή, μετασχηματιστική διαδικασία αποσταθεροποίησης των παραδοσιακών έμφυλων ρόλων από την πλευρά της μειονοτικής και αποκλεισμένης από την κυρίαρχη σκηνή ετερότητας. Πρόκειται για μια μόνιμα ενδιάμεση και ασταθή έμφυλη συναρμογή. Για τους Deleuze και Guattari όμως ακριβώς αυτή η αστάθεια αποτελεί τον πυρήνα της σκέψης τους που απομακρύνεται από τη διαλεκτική και επικεντρώνεται στην περιγραφή του παρόντος, με μιγαδικές συναρμογές (assemblages), ριζωματικές συνδέσεις (rhizomatics), ροές ή εντάσεις που συνδέονται σε επιθυμητικές μηχανές (desiring-machines) [6] (Σταυρακάκης : 2016). Η διαδικασία του γίγνεσθαι μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή αν αναφερθούμε στις έννοιες του γραμμομοριακού (υποκειμένου, υπερβατικού) και του μοριακού (μη-υποκειμενικό, εμμενές) χωρίς οι δύο όροι να αποτελούν δίπολο αλλά μια συναρμογή καθώς δεν υπόκεινται σε όρους διαφοράς ή αντιπαράθεσης:

«*Αυτό που εδώ αποκαλούμε γραμμομοριακή οντότητα, για παράδειγμα είναι η γυναίκα, αν εννοηθεί εντός μια δυαδικής μηχανής που την αντιθέτει με τον άνδρα … Η γυναίκα, ως γραμμομοριακή οντότητα οφείλει να γίνει γυναίκα, για να γίνει και ο άνδρας ή να μπορέσει να γίνει … είναι απαραίτητο οι γυναίκες να ασκούν μια γραμμομοριακή πολιτική, με την προοπτική της κατάκτησης του ίδιου του οργανισμού τους, της ίδιας της ιστορίας τους, της ίδιας της υποκειμενικότητάς τους*» (Deleuze G., Guattari F. [2017] 1980 : 338 - 339).

Γίνεται εμφανές ότι η διαδικασία του γίγνεσθαι είναι αυτή που θα επιτρέψει στη σταθερή γραμμομοριακή γυναικεία μορφή να μεταμορφωθεί αρχικά σε ένα ασταθές μοριακό γυναικείο, προσδίδοντάς του μια ιεραρχική προτεραιότητα σε σχέση με τους υπόλοιπους όρους παιδί, ζώο, σωματίδιο[7]. Το σχήμα σκέψης των Deleuze & Guattari δεν αφορά τις γυναίκες όπως αυτές ήδη έχουν συγκροτήσει το γυναικείο, καθώς αυτό αναπόφευκτα υπάγεται σε έναν ήδη κατασκευασμένο έμφυλο διμορφισμό. Επιπλέον, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η διαδικασία του γίγνεσθαι δεν αναφέρεται σε μια ταύτιση ή μίμηση, αλλά ούτε και στην δημιουργία μιας αναλογίας ως προς την ανδρική μορφή.

Αντίθετα, η διαδικασία αυτή στοχεύει σε μια πραγματική αλλαγή, σε μια πραγματική μεταμόρφωση του γυναικείου χωρίς να αποτελεί μια μεταφορά ή μια παρομοίωση. Ολόκληρη η αλληλουχία του γίγνεσθαι - γυναίκα - παιδί - ζώο - σωματίδια, ορίζει μια πραγματική διαδικασία απο-ανθρωποποίησης σε ένα πρώτο στάδιο και στην συνέχεια μιας διαδικασίας επανα-σύμμιξης των όρων που πραγματεύεται[8]. Από την στιγμή που οι όροι γυναίκα - παιδί - ζώο δεν φέρουν μια ουσιαστική ποιότητα, είναι αναγκαίο μέσω συνεχών μεταμορφώσεων να δημιουργηθούν νέες συμμίξεις μεταξύ του ανθρώπινου και του γυναικείου, του ανθρώπινου και του παιδιού (του ζώου κ.ο.κ) χωρίς η διαδικασία αυτή να φτάσει ποτέ σε ένα πεπερασμένο αποτέλεσμα.

Η πλειονότητα της χρήσης του ντελεζικού όρου γίγνεσθαι - γυναίκα, προήλθε από τις φεμινίστριες της σεξουαλικής διαφοράς, οι οποίες αφενός το χρησιμοποίησαν για την διερεύνηση της γυναικείας ετερότητας, αφετέρου το απέρριψαν εν μέρη. Η διαδικασία του γίγνεσθαι δεν αφορά σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο ή υποκείμενο, αντίθετα αποτελεί ή αναφέρεται σε μια διαδικασία - κατάρριψη των έμφυλων ταυτοτήτων, σε ένα μετα-έμφυλο κατακερματισμένο γίγνεσθαι. Για τον λόγο αυτό, το ερώτημα

από το τι είναι το φιλοσοφικό σχήμα σκέψης του γίγνεσθαι - γυναίκα μετατοπίστηκε στο τι μπορεί να κάνει, το πώς μπορεί δηλαδή να χρησιμοποιηθεί για την διεύρυνση της φεμινιστικής σκέψης (Colebrook 2000 : 7 - 8) .

Η Luce Irigaray, αφορμώμενη από την φροϋδική ψυχανάλυση, την φιλοσοφία, και την γλωσσολογία, στο έργο της *This sex which is not one* (1985) διερευνά την γυναικεία εικόνα της σεξουαλικότητας, όπως αυτή έχει εγκαθιδρυθεί από το κυρίαρχο φαλογοκεντρικό σύστημα καθώς και την απουσία του γυναικείου στην κλασική φιλοσοφία. Επιπλέον, η Irigaray αναδεικνύει για ακόμα μια φορά ότι ο όρος "άνδρας" ως μοναδικότητα και σημείο αναφοράς, αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο υποκείμενο : τον λευκό, Ευρωπαίο άνδρα. Εστιάζοντας μεταξύ άλλων στην διαφορά της γυναικείας ευχαρίστησης και σεξουαλικότητας, περιγράφει τον αυτοερωτισμό του γυναικείου αιδοίου (και της ερωτικής αυτονομίας του) προσομοιάζοντας την γυναικεία απόλαυση ως ρευστή και πολλαπλή (Irigaray 1985 : 24). Ως προς την γυναίκα-γίγνεσθαι, το σχήμα αυτό ταυτίζεται με την επιθυμία, και η Irigaray τονίζει ότι για τις γυναίκες αποτελεί μια γνώριμη (κοινή) εμπειρία, για αυτές, σε αντίθεση με τους άντρες για τους οποίους «*αποτελεί μια ανακάλυψη, ένα υποκατάστατο της απόλαυσης*» καθώς επισημαίνει ότι «*η διάχυση της σεξουαλικότητας σε ένα γενικευμένο "γίγνεσθαι" έχει ως αποτέλεσμα αυτή να υπονομεύει τις φεμινιστικές διεκδικήσεις για τον επαναπροσδιορισμό του γυναικείου υποκειμένου*» (Irigaray 1985: 141).

6,8 Σταυρακάκης Χ. (2016) *Γίγνεσθαι-γυναίκα, Συναντήσεις των Ντελεζ και Γκουατταρί με τη φεμινιστική θεωρία, Παντειο Πανεπιστήμιο κοινωνικών και πολιτικών επιστημών Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Φύλο, Κοινωνία, Πολιτική» . Οι έννοιες αυτές δε θα αναλυθούν περαιτέρω, αλλά είναι κεντρικές για τη ντελεζογκουατταριανή φιλοσοφία και χρησιμοποιούνται για να χτίσουν μια καινούρια θέαση της υποκειμενικότητας και του κοινωνικού που βασίζεται στην αλλαγή και όχι στη στατικότητα.*

7 Braidotti R. ([2014] 1994) Νομαδικά υποκείμενα-Ενσωματότητα και έμφυλη διαφορά στη σύγχρονη φεμινιστική θεωρία , Αθήνα : Νήσος,σελ. 389-413

ΟΧΑ2.3 ΜΕΤΑΞΥ CYBORG ΚΑΙ ΤΕΡΑΤΩΝ : ΜΕΤΑ-ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΕΡΑΤΟΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Ακολουθώντας το σχήμα σκέψης των Deleuze και Guattari έξω από το συμβολικό σύστημα δυϊστικών αντιθέσεων, **η μεταμοντέρνα φιλοσοφική και η φεμινιστική σκέψη θα προβληματοποιήσει τα δυϊστικά ζεύγη μεταξύ του ανθρώπινου / άλλου, τεχνολογίας / φύσης και θα στραφεί στην θεωρητική μετα-ανθρώπινη ενσωμάτωση.** Οι αντί-ουμανισμοί ή αντί-ανθρωπισμοί, της μεταδομιστικής θεωρίας, θα απομακρυνθούν από το ανθρώπινο όπως αυτό είχε συγκροτηθεί μέχρι τότε χρησιμοποιώντας φανταστικά τεχνολογικά σενάρια ή θετικοποιώντας μορφές που μέχρι τότε βρίσκονταν στο περιθώριο. Το αντί-ανθρώπινο δεν αναφέρεται στην υπέρβαση του ανθρώ-που, αλλά εστιάζει στην κριτική του ανθρωπισμού της κλασικής φιλοσοφίας, στην οποία ο άνθρωπος ταυτίζεται με τον δυτικό, λευκό, φυσικά ικανό, ετεροφυλόφιλο άνδρα.

Οι θεωρητικοί της περιόδου αυτής θα αντλήσουν σε μεγάλο βαθμό από το έργο του Michel Foucault και την Ιστορία της σεξουαλικότητας που επανακαθόρισε το σώμα ως αντικείμενο μελέτης και ανάλυσης. Στο έργο του Foucault κεντρικό ρόλο έχει : «ο *έλεγχος του σώματος, η υποταγή του σε απαγορεύσεις, καταναγκασμούς και υποχρεώσεις που συνυπάρχουν με τη νεωτερικότητα με πρακτικές συγκρότησης του παραγωγικού χρήσιμου σώματος και συνθέτουν ένα σύνολο από ζητήματα που χρήζουν πολιτικής*

διευθέτησης και παρέμβασης» [9] (Μακρυνιώτη 2004 : 16). Με άλλα λόγια το σώμα εμπλέκεται με σχέσεις κυριαρχίας και εξουσίας, και παύει να έχει ένα ουδέτερο απολιτικό χαρακτήρα.

Θεωρητικοί όπως η Donna Haraway και η Rosi Braidotti, **θα τοποθετηθούν με όρους τερατοτεχνολογίας, παρεισφρέοντας στην ουμανιστική παρακαταθήκη ως προς το ανθρώπινο, το οργανικό και το τεχνητό και αποφυσικοποιώντας τους όρους αυτούς με την εισαγωγή του cyborg και του τέρατος αντίστοιχα.** Η μεταανθρώπινη ενσωμάτωση θα αποτελέσει το θεωρητικό και πολιτικό εργαλείο, που επιτυγχάνει την αποσταθεροποίηση του ανθρώπινου σε σχέση με το "άλλο". Οι προσεγγίσεις αυτές επιχειρούν παράλληλα την κατανόηση της αποσπασματικής και διαμεσολαβημένης σύγχρονης εμπειρίας και σώματος από τα τεχνολογικά και ψηφιακά μέσα.

Η φεμινίστρια και θεωρητικός Donna J. Haraway με το έργο της A *cyborg manifesto* (1984) προβαίνει σε μια μαρξιστική κριτική ως προς την ουσιοκρατία. Η Haraway χρησιμοποιεί αυτό που θα ονομάζαμε σήμερα θεωρησιακή φαντασία (speculative fiction) των εναλλακτικών αφηγήσεων, χωρίς να υπάρχει ένα συγκεκριμένο νόημα προς ανάγνωση, ως εργαλεία της φεμινιστικής της σκέψης. Με την «*εισαγωγή του ειρωνικού πολιτικού μύθου*» (Haraway 1984) του Cyborg προσπαθεί να απεμπλακεί από την δυτική επιστημολογία πέρα από το οργανικό, το φυσικό και το τεχνητό. Εισάγοντας τις υβριδικές κυβοργικές [10] ή κυβερνοοργανικές μορφές (Cyborg) στον

9, 11, 12 Τα όρια του σώματος, Διεπιστημονικές προσεγγίσεις, Αθήνα : Νήσος

10 Πολλές μεταφράσεις υπάρχουν για τον όρο cyborg (< cybernetic + organism) που περιγράφουν ένα υβρίδιο μεταξύ ανθρώπου και μηχανής. Κυβόργιο, κυβερνοργανισμός, ανθρωποροµπότ , ανθρωπομηχανή, σαιμποργκ είναι μερικές απο αυτές.

φεμινιστικό λόγο, οι οποίες συνιστούν υβρίδια μεταξύ ανθρώπου, ζώου, μηχανής και τοποθετώντας τες σε μια ουτοπική, υστεροκαπιταλιστική πραγματικότητα, επιτυγχάνει να απομακρυνθεί από τα διλήμματα της ομοιότητας ή της διαφοράς, το φύλο καθώς και την ουμανιστική παρακαταθήκη του ανθρώπινου. Παράλληλα, το έργο της θα επιτρέψει την κατασκευή ενός νέου φαντασιακού, με προεκτάσεις ως προς το ψηφιακό φύλο και τον ψηφιακό φεμινισμό, μέσω της επαναοικειοποίησης της χρήσης της τεχνολογίας από τις γυναίκες ως ένα εργαλείο παραγωγής πολιτικής θεωρίας και δράσης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι σχέσεις μεταξύ των υβριδικών οργανισμών της Haraway δεν εγκλωβίζονται σε δυϊσμούς με όρους αντίθεσης, αλλά συνάπτουν συμπληρωματικές σχέσεις συμβίωσης και εξέλιξης. Επιπλέον, εντάσσονται σε μια ευρύτερη κριτική των σχέσεων και συστημάτων καταπίεσης και εξουσίας. «*Ο κυβερνοοργανισμός (cyborg) είναι ένα πλάσμα σε έναν κόσμο μετά το φύλο (post-gender) δεν έχει σχέση με την αμφιφυλοφιλία, την προ-οιδιπόδεια συμβίωση, την μη αλλοτριωμένη εργασία, ή άλλες μορφές σαγήνης που κατευθύνονται σε μια οργανική ολότητα μέσα από μια οριστική απαλλοτρίωση όλων των δυνάμεων των μερών σε μια υψηλότερη ενότητα*» (Haraway 1991 : 150).

Το έργο της Haraway εκκινεί από την θέση ότι η φύση είναι και ήταν άμεσα συνυφασμένη με την τεχνολογία, αφού υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει φύση απαλλαγμένη από τεχνητότητα. Πιο συγκεκριμένα η φύση «*αποτελεί έναν κοινό τόπο και τρόπο ως κοινοτοπία και τροπικότητα του φυσικοπολιτισμικού λόγου*» (Haraway 1992). Με τον τρόπο αυτό, η Haraway επιτυγχάνει να αποφυσικοποιήσει τον όρο "*γυναίκα*" ώστε η ταυτότητα αυτή να πάψει να συγχέεται με τη φύση, τη βιολογία και το σώμα καθώς δυνητικά μπορεί να καταλάβει οποιαδήποτε μορφή, διατυπώνοντας το περίφημο: «*Προτιμώ να είμαι Cyborg παρά θεά*».

Την ίδια υπέρβαση σχετικά με το σώμα και το φύλο πραγματοποιεί και η "*τερατολογία*" της Braidotti, καθώς δημιουργώντας έναν νέο όρο μέσα σε ένα υπάρχον διπολικό σύστημα, σε ένα πρώτο στάδιο αυτό αποσταθεροποιείται και καθίσταται εφικτό να αντιστραφεί η ιεραρχία των σχέσεων.

Ο όρος του τέρατος όπως εισάγεται στο έργο της *Between Monsters, Goddesses and cyborgs* (1996) αποτελεί μια ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ του "*οικείου*" και του "*ξένου*" ως προς το ανθρώπινο. Η Braidotti αναδεικνύει ότι το τέρας, ταυτίζεται με ετερότητες ή μειονότητες όπως η γυναίκα, ο Εβραίος, ο μαύρος και ο ομοφυλόφιλος, που διαφοροποιούνται από το "*ανθρώπινο*" καθώς αυτό έχει συγκροτηθεί με βάση το κυρίαρχο ανδρικό, ουμανιστικό πρότυπο. Οι μειονότητες αυτές κατέχουν κεντρικό ρόλο στο διπολικό ζεύγος του ανθρωπίνου / άλλου, καθώς αφενός ορίζουν και ταυτόχρονα αποκλείονται από το τι συνιστά το ανθρώπινο, συγκροτώντας μια ετερότητα [11] (Braidotti R. [2004] : 1996). Με άλλα λόγια από τη μια συμβάλλουν στη συγκρότηση μιας συγκεκριμένης ταυτότητας και από την άλλη αυτο-αποκλείονται καθώς δεν μπορούν να ενταχθούν στην ταυτότητα αυτή. [12]

Η πολιτική της τερατολογίας, στοχεύει στρατηγικά στην επαναοικειοποίηση του τέρατος έτσι ώστε από τη μια να αναδειχθεί η ηγεμονία του "*κανονικού*" (ανθρώπινου) και από την άλλη να υπονομευθεί. Αυτό που επιτυγχάνει η Braidotti είναι να αναδείξει ότι οτιδήποτε θεωρείται ή κατατάσσεται ως διαφορετικό, σταδιακά κατατάσσεται στην κατηγορία του άλλου και κατά συνέπεια συχνά δεν θεωρείται ως μια διαφορά αλλά σαν κατώτερο ή "*λιγότερο από*" τον αρχικό όρο με τον οποίο συγκρίθηκε αρχικά. Το ανθρώπινο δεν είναι μια ουδέτερη έννοια απαλλαγμένη από πολιτικές προεκτάσεις ή σχέσεις εξουσίας. Είναι ένας όρος ο οποίος παρέχει δικαιώματα, δίνει πρόσβαση σε αναγνώριση, αξιοπιστία και παροχές κοινωνικά σε οποιονδήποτε χαρακτηρίζεται η ταυτίζεται με αυτόν.

Η ATSUKO TANAKA (1932-2005) ΥΠΗΡΞΕ ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ ΤΗΣ ΓΙΑΠΩΝΕΖΙΚΗΣ AVANT-GARDE ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΦΙΓΟΥΡΑ ΤΟΥ GUTAI ART ASSOCIATION (Η ΠΡΩΤΗ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ, ΜΕΤΑ-ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ). ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟ ΦΟΡΕΜΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΕ ΤΟΣΟ ΡΟΥΧΟ ΟΣΟ ΚΑΙ ΜΙΑ PERFORMANCE, ΣΥΝΙΣΤΩΝΤΑΣ ΣΗΜΕΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΠΟΥ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΦΟΡΕΘΕΙ.

ATSUKO TANAKA

ΕΙΚ.8-9 ELECTRIC DRESS, 1956/1986

ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΒΑΦΗ ΣΕ ΠΥΡΑΚΤΩΜΕΝΟΥΣ ΛΑΜΠΤΗΡΕΣ, ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΚΑΛΩΔΙΑ ΚΑΙ ΧΕΙΡΙΣΤΗΡΙΟ

Η LEE BULL ΕΙΝΑΙ ΓΛΥΠΤΡΙΑ ΚΑΙ INSTALLATION ARTIST ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΠΟΥ ΞΕΚΙΝΗΣΕ ΝΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΕΙΤΑΙ ΤΗΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1990. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΑΣΚΕΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΕΣ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΦΑΙΡΩΝ.

Η ΣΕΙΡΑ ΤΗΣ CYBORGS W1–W4 ΑΝΤΛΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΑΠΩΝΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΩΝ MANGA ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΡΕΑΤΙΚΑ ΑΝΙΜΕ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΜΕ ΤΟΝ ΟΠΟΙΟ ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΑΝΑΠΑΡΙΣΤΑΤΑΙ. ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ, ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΠΡΟΣΩΠΟ, ΕΝΩ ΤΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΣΩΜΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΝΟΥΝ ΛΕΙΨΑ ΚΑΙ ΔΥΣΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ. ΜΕ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΑΥΤΟ, Η BULL ΩΘΕΙ ΤΗΝ ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΔΡΙΚΗΣ ΦΑΝΤΑΣΙΩΣΗΣ ΣΤΙΣ ΣΚΟΤΕΙΝΟΤΕΡΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ, ΕΝΩ ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ, ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΙΑ ΤΑ CYBORG ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΜΕΤΑΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΟΥΝ ΤΗΝ ΑΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ.

LEE BULL (1964-)

ΕΙΚ.10 CYBORGS W1–W4 SERIES, 1997/1998

ΚΑΛΟΥΠΙ ΣΥΛΙΚΟΝΗΣ, ΓΕΜΙΣΗ ΑΠΟ ΠΟΛΥΟΥΡΕΘΑΝΗ, ΧΡΩΜΑ

ΟΧΑ2.4 ΤΟ ΨΗΦΙΑΚΟ ΦΥΛΟ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΟΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ

Την ίδια περίοδο με την εμφάνιση των Cyborg η φεμινιστικές σπουδές εξετάζουν και ασκούν κριτική τόσο στην τεχνολογία όσο και στις τεχνολογικές εξελίξεις, ειδωμένες ως κοινωνικά και πολιτιστικά κατασκευασμένες. Η οπτική των φεμινιστριών θα αναγνωρίσει ότι η τεχνολογία αποτελεί μέρος και τοποθετείται εντός - της ανδρικής κουλτούρας ως προς τον τρόπο που συγκροτείται, διατίθεται και διαφημίζεται έτσι ώστε οι άνδρες να συμμετέχουν, να την χρησιμοποιούν ή να εμπλέκονται περισσότερο με αυτή[13]. **Η συνάντηση του δεύτερου κύματος του φεμινισμού με τις ψηφιακές τεχνολογίες και το διαδίκτυο από την δεκαετία του 1990 και έπειτα θα συμβάλει στην ανάδυση μιας σειράς φεμινιστικών πρακτικών επιτρέποντας την αλλοίωση των κανονιστικών, φυλετικών, σεξουαλικών και κοινωνικών συνθηκών και επιτρέποντας την επανακατασκευή των υλικών και κοινωνικών δράσεων σε σχέση με την ψηφιακή τεχνολογία.** Το σύνολο των δράσεων αυτών μπορεί να περιγραφεί από τον όρο-ομπρέλα του ψηφιακού Feminicity [14]. Η έκφραση αυτή αποτελεί ένα θεωρησιακό εργαλείο και περιγράφει ακριβώς την χρήση ψηφιακών αλγοριθμικών περιβαλλόντων ώστε να παραχθούν ενεργά - σημεία

13 Consalvo M. (2002) "Cyberfeminism." Encyclopedia of New Media. Ed. . Thousand Oaks, CA: SAGE

14 Ο δράσεις του Feminicity έχουν ως στόχο την κριτική στους εγκαθιδρυμένους θεσμούς φύλου. Τα ενεργά σημεία (active points) του Feminicity παράγουν ειδικά φεμινιστικά τεκμηριωμένα δεδομένα (datafication) όπου το υλικό ή το περιεχόμενο που εισάγεται στο σύστημα αντλεί από διαφορετικούς τομείς της κοινωνίας και του πολιτισμού. Χρησιμοποιώντας τις υπάρχουσες υλικές οντολογίες και παράγοντας ενεργά - αποτελέσματα (active-effects), ο όρος Feminicity δραστηριοποιείται στο να χειραγωγήσει τις αλγοριθμικές ιδεολογίες των καπιταλιστικών, νιχιλιστικών και ναρκισσιστικών συμπεριφορών, ανοίγοντας νέες πραγματικότητες.

(active points)[15] τα οποία με την σειρά τους εισάγουν φεμινιστικές ιδέες, σχεδιασμούς, πληροφορίες και νοήματα σε κοινά κοινωνικά σταθερά και στεγανά (Colman 2013 : 156). Η έννοια του Feminicity μπορεί να διακριθεί σε τρείς κύριες κατευθύνσεις, του Τεχνοφεμινισμού (Technofeminism), του κυβερνοφεμινισμού (Cyberfeminism) και του Ξενοφεμινισμού (Xenofeminism) αντίστοιχα.

Μια πρώιμη προσέγγιση μεταξύ τεχνολογίας και ριζοσπαστικού φεμινισμού αποτελεί το έργο της Shulasmith Firestone, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (1970) καλώντας στην επανεξέταση της κοινωνικής νόρμας μεταξύ των σχέσεων ανδρών, γυναικών και παιδιών. Η Firestone υποστηρίζει ότι η γυναικεία καταπίεση είναι στενά συνυφασμένη με την αναπαραγωγική ικανότητα των γυναικών ως μητέρες και για την ανατροπή της, θεωρεί αναγκαία την αποκοπή των γυναικών από τον ρόλο της μητέρας και την βιολογική διαδικασία παραγωγής απογόνων. Η αντιπρόταση της Firestone επικεντρώνεται στη χρήση της αναπαραγωγικής τεχνολογίας ως προς μια κυοφορία έξω από τη μήτρα, ώστε να αποκοπεί η γυναικεία ταυτότητα από τη γέννα και τελικά να αναβαθμιστεί. Ουσιαστικά, η τεχνολογία για πρώτη φορά χρησιμοποιείται - έστω και θεωρητικά - ως εργαλείο ενάντια στην πατριαρχία, εστιάζοντας σε μια κοινωνία που υπερβαίνει την βιολογία όπως αυτή έχει εγκαθιδρυθεί, έχει δημιουργήσει ταυτότητες και φύλα και συντηρεί τις κοινωνικές νόρμες. Επιπλέον το έργο της Firestone έχει μεγάλη σημασία ως προς την αναπαραγωγή καθώς η έννοια του φύλου είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ικανότητα αυτή.

---

15 *Τα ενεργά σημεία - Active-points του Feinicity μπορούν να ανιχνευθούν σε πρακτικές και δραστηριότητες των επιστημών, των ανθρωπισμών και των δημιουργικών τεχνών που δημιουργούν, αναγνωρίζουν και αναλύουν ενδιάμεσα των συμπεριφορών που παράγονται μεταξύ των φεμινισμών και των ψηδιακών σφαιρών. Μπορεί να είναι είτε θεωρητικά είτε φυσικα.*

Την δεκαετία του 1990 παράλληλα με την εμφάνιση του διαδικτύου θα αναδυθεί μια πληθώρα φεμινιστικών κυβερνοπροσεγγίσεων που στην πλειονότητά τους εστιάζουν σε τεχνο-ουτοπικά σενάρια διάλυσης του βιολογικού και κοινωνικού φύλου και των έμφυλων διακρίσεων. Το 1991 η κολεκτίβα κυβερνοφεμινισμού VNS MATRIX θα εκδώσει το πρώτο μανιφέστο με τίτλο A *Cyberfeminist Manifesto for the 21st Century*, ώστε να εισαγάγουν «*τις γυναίκες, τα σωματικά υγρά και την πολιτική συναίσθηση στους ηλεκτρονικούς χώρους*». Η κολεκτίβα θα προσπαθήσει να μολύνει την αποστειρωμένη τεχνολογία με σωματικά υγρά, μέσω μιας δυναμικής παρέμβασης αποσταθεροποίησης του μύθου που όριζε την ταύτιση τεχνολογίας και ανδρών (Sollfrank 2015). Το κυβερνοφεμινιστικό μανιφέστο θα κριτικάρει και θα ταράξει τους πατριαρχικούς τεχνολογικούς αλγορίθμους, μέσω μιας σειράς από multimedia έργα τέχνης που λειτούργησαν ως τα ενεργά σημεία του ψηφιακού Feminicity που προαναφέραμε.

Παράλληλα, η θεωρητικός του πολιτισμού Sadie Plant, θα χρησιμοποιήσει τον όρο Cyberfeminism για να περιγράψει την φεμινιστική επιρροή της τεχνολογίας στον δυτικό κόσμο. Με το έργο της *Zeros and Ones: Digital Women and the New Technoculture* (1997) θα εισάγει περισσότερο ουτοπικές εκφάνσεις του feminicity, θετικοποιώντας την ανάκτηση του λόγου της τεχνολογίας από την αρρενωπότητα. Η Plant πρότεινε την μετάβαση σε μια νέα κοινωνία μέσω της τεχνολογίας και της εγγραφής των γυναικών στην ιστορία και την τεχνολογία (Sollfrank 2015).

Με τη διοργάνωση του συνεδρίου Cyberfeminist International το 1997, αντί να δοθεί ένας ορισμός για το τι είναι ή συνιστά ο κυβερνοφεμινισμός, θα διατυπωθούν «*100 αντι- θέσεις του κυβερνοφεμινισμού*» τονίζοντας την ρευστότητα και την πολλαπλότητα που αυτή η νέα οπτική είχε επιφέρει. Μεταξύ άλλων διατυπώθηκε : «*όχι προς πώληση, όχι μεταμοντέρνο, όχι ένα*

fashion-statement, ούτε ένα πικ-νικ, ούτε hoax, ούτε ένα σενάριο επιστημονικής φαντασίας, ούτε βαρετά παιχνίδια για βαρετά αγόρια» .

Έναν χρόνο αργότερα, στο έργο της Cornelia Sollfrank, *Cyberfeminism* (1998) ο συνδυασμός του φεμινισμού με το πρόθεμα cyber- πραγματοποιείται στρατηγικά, στοχεύοντας στην πρόκληση δυσφορίας και περιέργειας, ώστε να δημιουργήσει έναν χώρο σκέψης και δράσης. Τελικός στόχος της Sollfrank αποτέλεσε η απελευθέρωση του ίδιου του φεμινισμού από μια αυστηρά πολιτική ατζέντα, και ο συσχετισμός του με την κυβερνητική, την επιστήμη δηλαδή της επικοινωνίας και του αυτοματισμού (cybernetics, cyberspace και cyberpunk). Το μέσο της απελευθέρωσης αυτής, αποτελούσε η ταυτόχρονη δικτύωση, η υπέρβαση (transgression) και η προοδευτική ατομική ακτιβιστική πολιτική ως προς την οικειοποίηση της τεχνολογίας από τις γυναίκες. Αξίζει να αναφερθεί οτι ο κυβερνοφεμινισμός της Sollfrank, την εποχή εκείνη δεν περιέγραφε κάτι το οποίο είχε ήδη συγκροτηθεί αλλά αντίθετα πρότεινε νέες περιοχές εξερεύνησης και πολιτικής που έπρεπε να δημιουργηθούν (Sollfrank 2015).

Η Judy Wajcman στο έργο της *Technofeminism* (2004), αναλύοντας μια ευρεία γκάμα προγενέστερων προσεγγίσεων, συγκροτεί τον όρο τεχνοφεμινισμός μέσω μιας υλιστικής ανάλυσης της σεξουαλικής πολιτικής σε σχέση με την τεχνολογία. Η θεώρησή της στοχεύει στην κατανόηση φύλου και τεχνολογίας, μέσω του κοινού τους σχηματισμού, στην οποία η τεχνολογία αποτελεί τόσο την πηγή όσο και την επίπτωση των σχέσεων φύλου. Στην προσέγγισή της Wajcman, η τεχνολογία δεν αποτελεί ούτε καταπιεστικό αλλά ούτε και απελευθερωτικό εργαλείο αλλά αντίθετα περιγράφει μια ενδιάμεση κατάσταση-εργαλείο, που πρέπει να χρησιμοποιηθεί στρατηγικά.

Στα επόμενα χρόνια η κυβερνοφεμινιστική θεωρία θα αντλήσει σε μεγάλο

βαθμό από τους κυβερνοοργανισμούς της Haraway και της Gayatri Spivak ως προς τις μετααποικιοκρατικές σπουδές, και ο όρος κυβερνοφεμινισμός θα αντικατασταθεί από αυτόν του διαδικτυακού φεμινισμού (network feminism), post-cyberfeminism, cyberfeminism 2.0 και Glitch feminism .

Ο διαδικτυακός φεμινισμός επικεντρώνεται τόσο στην αποκάλυψη των εμπειριών και των αφηγήσεων από την πλευρά της ετερότητας που έμειναν καταπιεσμένες ιστορικά ή κοινωνικά, καθώς και την διεύρυνση του αγώνα ενάντια στην ομοφοβία, τον μισογυνισμό, τον ρατσισμό και τον σεξισμό που εκκινείται στον ψηφιακό και τελικά καταλαμβάνει τον μη ψηφιακό χώρο. Μια πληθώρα νέων έμφυλων εμποδίων αναδύθηκε παράλληλα με την εμπορευματοποιήση της ψηφιακής σφαίρας, από την σεξουαλική παρενόχληση μέχρι την ιδωτηκότητα, τις οποιες ο κυβερνοφεμινισμός είναι αναγκαίο να αντιμετωπίσει.

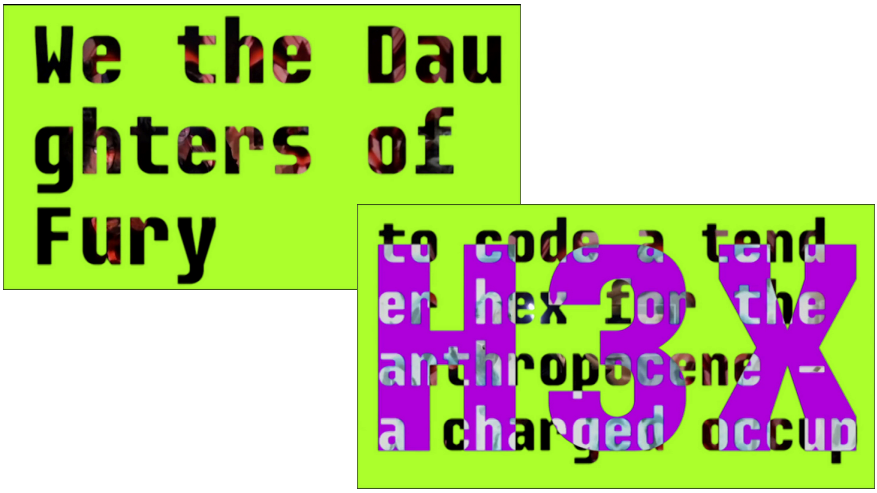

FIFTH IN A SERIES OF 12 POSTCARDS

THE PERFORMANCE SPACE

Gender Filth World part of *VNS Matrix Theme Parks*
by VNS Matrix screening Feb - Mar, 1996
Image 4 from a series of 4 works created for
BIG NEW SITES

Pearl & Dean
Australia Council for the Arts
ANAT
ABC FM RADIO
The Listening Room

BIG NEW SITES - screenings of work by 12 Australian artists in Greater Union and Village cinemas Australia wide.
Produced by The Performance Space in association with The Australian Film Commission from a concept by Lynette Wallworth
For further information call 02 698 7235

ΟΧΑ2.5 Η ΕΠΙΤΕΛΕΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ
GENDER PERFORMATIVITY

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 σημείο ορόσημο, θα αποτελέσει το επαναστατικό έργο της Judith Butler στην επέκταση του φεμινιστικού διαλόγου και θα βοηθήσει να ξεπεραστούν τα θεωρητικά τέλματα στα οποία βρέθηκε ο φεμινισμός μέχρι τότε, εκριζώνοντας τις θεμελιώδεις ουσιοκρατικές αντιλήψεις ως προς το σώμα, την σεξουαλικότητα και το φύλο, με τα έργα της *Gender Trouble : Feminism and the Subversion of Identity* (1990) και *Bodies that matter* (1993) αντίστοιχα.

Η Butler αντιτίθεται στις δομιστικές διακρίσεις άνδρας - πολιτισμός / γυναίκα - φύση , αποσταθεροποιεί την διάκριση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου, ενώ ταυτόχρονα εναντιώνεται στις θέσεις προϋπαρξης του βιολογικού φύλου έναντι του κοινωνικού, της "*εγγραφής*" του δεύτερου στο πρώτο, καθώς και της υποχρεωτικής αντιστοιχίας μεταξύ βιολογίας, κοινωνικής έκφρασης του φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού. Ουσιαστικά το βιολογικό φύλο εδώ εκλαμβάνεται ως λόγο - θετική απόρροια του κοινωνικού. Το διπολικό σύστημα της ετεροσεξουαλικότητας καθώς και η κοινωνική επιταγή είναι οι παράγοντες που επιτρέπουν τη θέαση της βιολογίας μόνο υπό το πρίσμα του διμορφισμού αρσενικό / θηλυκό. Με άλλα λόγια **το βιολογικό φύλο είναι αυτό που από την μια έχει οικοδομηθεί και από την άλλη έρχεται να εγγραφεί πάνω στην υλική σωματικότητα, με βάση τα ετεροσεξουαλικά, πατριαρχικά και κατ' επέκταση κοινωνικά πρότυπα.** Τα τελευταία, υπάγονται στο διαχωρισμό και αυστηρό διπολισμό αρσενικού / θηλυκού, που επιβάλλεται να αναπαράγονται.

Η Butler, αναπτύσσει την θέση ότι το κοινωνικό φύλο αποτελεί ένα επιτελεστικό προϊόν, συγκροτείται δηλαδή μέσω της επανάληψης συμπεριφορών, της μίμησης ενός πρω(το)τύπου όπως αυτό έχει κατασκευαστεί μέσα στον κυρίαρχο ετεροφυλόφιλο λευκό λόγο, έξω από τον οποίο δεν λαμβάνει καμία σημασία.

Με την αναδιατύπωση της γνωστής ρήσης της Beauvoir «*Δεν είναι κάποια γυναίκα, αλλά γίνεται*» **η Butler προχωρά στην εννοιολόγηση του φύλου ως μια συνεχή διαδικασία κατασκευής**. Αλιεύοντας στοιχεία από το έργο του J. Austin και συγκεκριμένα τις λεκτικές πράξεις επιτέλεσης, αναπτύσσει την θεωρία του επιτελεστικού χαρακτήρα των συμπεριφορών και κατ'επέκταση των έμφυλων ταυτοτήτων (Σηφάκη 2015). Οι γλωσσικές πράξεις αποτελούν ένα διαπροσωπικό και κοινωνικό μέσο του λόγου που χρησιμοποιούνται για να "*κάνουμε / επιτελέσουμε*" μια πράξη παρά για να αναπαραστήσουμε / διαπιστώσουμε μια πραγματικότητα ή ένα γεγονός. Λεκτικές πράξεις επιτέλεσης αποτελούν οι υποσχέσεις, οι παρακλήσεις, οι εντολές όπως και οι ευχαριστίες ή οι απολογίες (Austin 1962). Το φύλο ως παράγωγο λόγου, μετασχηματίζεται συνεχώς όπως και ο ίδιος ο λόγος. Η αρρενωπότητα ή η θηλυκότητα, επιτελούνται δηλαδή κάθε φορά μέσω των αποφάσεων, των συμπεριφορών, το φυλετικό ή το ταξικό συγκείμενο, καθώς και τις υπόλοιπες επιτελεστικές πράξεις που συντελούνται, οδηγώντας τελικά σε ένα περιπτωσιακό, συνεχές έμφυλο γίγνεσθαι. Σημαντικό στοιχείο εδώ, αποτελεί η έννοια της επανάληψης των συμπεριφορών αυτών μέσα στον χρόνο.

Η Butler, επηρεασμένη από τη μεταδομιστική θεωρία, χρησιμοποιεί την έννοια της επαναληψιμότητας (iterability), της δυνατότητας δηλαδή του να επαναλαμβάνεται μια πράξη σε διαφορετικά συγκείμενα, για να αναπτύξει την θέση της επαναλαμβανόμενης επιτελεστικότητας .

Κατ' αναλογία, η επιτελεστικότητα του φύλου έγκειται στο γεγονός της επαναληψιμότητας συγκεκριμένων συμπεριφορών, κανόνων και προτύπων σε διαφορετικές κοινωνικές συμβάσεις. Από την στιγμή που η επανάληψη των θεσμοθετημένων κοινωνικά συμπεριφορών δεν είναι ποτέ η ίδια, σε διαφορετικά συστήματα (συγκείμενα) μπορεί να πραγματοποιηθεί μετάθεση νοήματος, και κατά συνέπεια να υπάρξει η ανατροπή των κυρίαρχων όρων εντός των συστημάτων αυτών.

Είναι αναγκαίο να τονιστεί ο διαχωρισμός της έννοιας της επιτελεστικότητας (performativity) από αυτή της επιτέλεσης (performance). Σε καμία περίπτωση το έργο της Butler δεν υποθέτει ότι υπάρχει ένα συγκροτημένο υποκείμενο προ-φύλου ή προ-λόγου το οποίο είναι σε θέση να επιλέγει το φύλο του, να το κατασκευάζει ή να το αναιρεί κατά το δοκούν ως επιτέλεση. Η επιτελεστικότητα αναφέρεται ακριβώς στην διαδικασία συγκρότησης του υποκειμένου, ή με άλλα λόγια κάθε φύλο εξαρχής έχει κατασκευαστεί μέσα από τον κυρίαρχο λόγο και πολιτισμό, εκτός του οποίου δεν λαμβάνει καμία σημασία. Η υποκειμενοποίηση προκύπτει μέσα από τον κυρίαρχο λόγο, δηλαδή αυτόν του έμφυλου δυϊσμού. «*Το φύλο είναι πάντα ένα πράττειν*», γράφει η Butler, «*όχι όμως ένα πράττειν από ένα υποκείμενο που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι προϋπάρχει της πράξης*».

Όπως προαναφέρθηκε η συλλογιστική της Butler εξερευνά και διαταράσσει τους δεσμούς μεταξύ ενσώματης βιολογίας, κοινωνικού φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού. Υποστηρίζει ότι για να διατηρηθούν ακέραια τα έμφυλα δίπολα και τα έμφυλα υποκείμενα να συνεχίσουν να είναι καταληπτά (intelligible) πρέπει να διαιωνίζεται συνεχώς η υποχρεωτική σχέση μεταξύ των όρων βιολογικό φύλο, κοινωνικό φύλο και (σεξουαλικής) επιθυμίας (Butler 1990 : 9). Η "*αναγκαστική τάξη*" (compulsory order) είναι αυτή που συγχέει και επιβάλλει το να γεννιέται κανείς με ένα βιολογικό φύλο (αρσενικό - θηλυκό) ,

το οποίο οδηγεί στο κοινωνικό φύλο (άνδρας - γυναίκα) και μεταφράζεται αυτόματα στην ετεροφυλοφιλική επιθυμία (γυναικών και ανδρών αντίστοιχα) . Η σεξουαλική επιθυμία λοιπόν, νοείται ως άμεσο παράγωγο του κοινωνικού φύλου το όποιο έχει προέλθει από το βιολογικό.

Η έννοια της "*ετεροφυλόφιλης μήτρας*" (heterosexual matrix) , αναφέρεται ακριβώς στην ετεροφυλόφιλη κοινωνική νόρμα, η οποία αποτελεί την καθολική και αυταπόδεικτη πηγή των ταυτοτήτων φύλου και σεξουαλικών προσανατολισμών. Πιο συγκεκριμένα, η ετεροφυλοφιλική επιθυμία δεν είναι τίποτα άλλο παρά το αποτέλεσμα ενός πατριαρχικού κανονιστικού πλαισίου που ορίζει τι είναι "*φυσικό*" και "*κανονικό*". Η "*κανονική*" σεξουαλικότητα είναι και αυτή που απαιτεί την παραγωγή των "*κανονικών*" κοινωνικών φύλων άνδρας / γυναίκα και όχι το αντίστροφο, μέσα στα πλαίσια της αναγκαστικής ετεροφυλοφιλίας (compulsory heterosexuality).

Επιπλέον, όπως το θέτει η Butler « *Η ετεροφυλόφιλη μήτρα των σχέσεων του κοινωνικού φύλου, προηγείται της ανάδυσης του ανθρώπινου*» (Χαλκιά [2004] 1993 : 189). Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, ότι για να καταταχθεί ένα υποκείμενο στην κατηγορία του ανθρώπινου, το φύλου του θα πρέπει να συμφωνεί και να αναγνωρίζεται ως ενταγμένο στο κυρίαρχο σύστημα της ετεροφυλόφιλης νόρμας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα υποκείμενα τα οποία δεν γεννιούνται ή εμφανίζονται δεόντως εμφυλοποιημένα και κατ' επέκταση δεν αναγνωρίζονται ως ανθρώπινα.

Θέσεις της φαινομενολογίας της Beauvoir και του Maurice Merleau Ponti, για τους οποίους το σώμα αποτελεί μια δυναμική διαδικασία εγγραφής πολιτισμικών και ιστορικών δυνατοτήτων πάνω στην ύλη, μπορούν να αναγνωριστούν στην θεωρία της επιτελεστικότητας. Το σώμα στην

θεωρητική προσέγγιση της Butler, αποφυσικοποιείται και εκλαμβάνεται ως ένα προϊόν έξω από βιολογικές επιρροές, νοηματοδοτημένο από το κυρίαρχο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο. Αποτελεί έναν λευκό καμβά, στον οποίο έρχονται να εγγραφούν τα εκάστοτε πολιτισμικά σημαίνοντα και να κατασκευάσουν το τι σημαίνει κάθε φορά και το πώς θα πρέπει να εκφράζεται. Ουσιαστικά, αντί το κοινωνικό φύλο να αναφέρεται σε μια προϋπάρχουσα βιολογική σωματική διαφορά, είναι αυτό που την κατασκευάζει και την οργανώνει, εντός ενός ρυθμιστικού πλαισίου. Η βιολογική σωματικότητα είναι ένας τόπος σχέσεων εξουσίας, επιβολής προτύπων και κυριαρχίας .

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ HANNAH WILKE ΥΠΗΡΞΕ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΟ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗ ΘΗΛΥΚΟΤΗΤΑ. ΟΙ PERFORMANCE ΚΑΙ ΤΟ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΤΗΣ ΕΡΓΟ, ΑΣΚΗΣΑΝ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΞΥΜΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΔΡΙΚΗΣ ΜΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΑΝ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ. ΣΤΗΝ PERFORMANCE S.O.S.-STARIFICATION ΖΗΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΘΕΑΤΕΣ ΝΑ ΜΑΣΗΣΟΥΝ ΕΓΧΡΩΜΕΣ ΤΣΙΧΛΕΣ, ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΣΤΗΝ ΣΥΝΕΧΕΙΑ Η WILKE ΕΠΛΑΣΕ ΚΑΙ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΕ ΣΤΟ ΓΥΜΝΟ ΤΗΣ ΣΩΜΑ. ΑΥΤΕΣ ΟΙ ΧΕΙΡΟΠΟΙΗΤΕΣ, ΕΥΠΛΑΣΤΕΣ ΑΝΑΤΟΜΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ, ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΤΟΣΟ ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΦΕΤΙΧ ΟΣΟ ΚΑΙ ΔΥΣΜΟΡΦΕΣ ΟΥΛΕΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΤΙΓΜΑΤΟΣ ΠΟΥ ΣΥΝΟΔΕΥΟΥΝ ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΦΥΛΟ.

HANNAH WILKE
(1940 - 1993)

ΕΙΚ.14 S.O.S.-STARIFICATION OBJECT SERIES 1974-82

ΑΣΗΜΟΤΥΠΙΑ ΜΕ ΓΛΥΠΤΑ ΑΠΟ ΜΑΣΗΜΕΝΗ ΤΣΙΧΛΑ

101.6 × 148.6 × 5.7 CM

OXA2.6 QUEER AND TRANSGENDER STUDIES

Με τη συμβολή της θεωρίας της επιτελεστικότητας η μεταδομιστική θεωρία φύλου διαφοροποιείται και σχηματικά διασπάται στις "*θεωρίες φύλου*" και στις θεωρίες της "*σεξουαλικής διαφοράς*". Οι πρώτες διαπραγματεύονται την υλικότητα μέσα από μια οπτική ως προς την λογοθετική διάσταση της κοινωνικής πραγματικότητας ενώ οι θεωρίες της σεξουαλικής διαφοράς προσπαθούν να επανεντάξουν την υλικότητα του σώματος ως προϊόν κοινωνικής παραγωγής στο μεταδομιστικό συγκείμενο ως προς τις έμφυλες ανισότητες. Η θεωρία φύλου συναρθρώνεται από πολλά διαφορετικά παρακλάδια μεταξύ άλλων της queer και trans θεωρίας που θα εξετάσουμε παρακάτω.

Η queer θεωρία [16] περιστρέφεται γύρω από την αποδόμηση του μοντέρνου υποκειμένου όπως και γύρω από μια νέα ανάγνωση των (επιτελεστικών) σεξουαλικών ταυτοτήτων. Η αποδόμηση του υποκειμένου και κατ' επέκταση της ταυτότητας δεν αναφέρεται στην καταστροφή, αλλά στην ανάλυση των σχέσεων που τα συγκροτούν. Το υποκείμενο και η ταυτότητα αναγνωρίζονται ως στερεοτυπικοί μηχανισμοί, αφού ακόμα και η ομοφυλόφιλη ταυτότητα αποτελεί ετεροκανονική κατασκευή η οποία αφενός αναπαράγει τα δομιστικά δίπολα ετεροφυλόφιλος - ομοφυλόφιλος

---

16 Πριν απο την δεκαετία του 1990 ο όρος queer χρησιμοποιούνταν χλευαστικά για να περιγράψει τους ομοφυλόφιλους άνδρες. Η χρήση του με θετικό πρόσημο αποτελεί μια στρατηγική αλλά και πολιτική απόφαση θετικοποιήσης και προσδιορισμού της διαφορετικότητας, ενώ στο σήμερα αποτελεί όρο ομπρέλα πολλών διαφορετικών σεξουαλικών ταυτότητων (LGBTQ) .

και αφετέρου απλουστεύει ή δεν περικλείει άλλες σεξουαλικές εκφάνσεις που δεν υπάγονται στο δίπολο αυτό. Με τον τρόπο αυτό η queer θεωρία θα προχωρήσει στην αποδέσμευση της σεξουαλικότητας ως κλειστής ταυτότητας, εκσυγχρονίζοντάς την με τα μεταδομιστικά προτάγματα της ρευστότητας, της μεταβλητότητας και της πολλαπλότητας. Με την θέση / οπτική αυτή, «*η υποκειμενικότητα αναφέρεται σε μια συνεχή διαδικασία γίγνεσθαι ... ενώ η σεξουαλικότητα μετατρέπεται σε ειρωνικό σχόλιο της υποκειμενικότητας, καθώς γίνεται δεκτό ότι υπάρχουν τόσες σεξουαλικότητες όσες και άτομα, και μάλιστα εγγενώς αναθεωρήσιμες και ευμετάβλητες όσα και άτομα*» (Τσακιστράκη 2016).

Τα φύλα στην queer πολιτική, είναι άμεσα συνδεδεμένα με την πρακτική του queering. Το queering εστιάζει στην υπονόμευση των εγκαθιδρυμένων φύλων (αρσενικό-θηλυκό) μέσω της αποσταθεροποίησης των ήδη υπαρχόντων έμφυλων ταυτοτήτων. Οι ταυτότητες αυτές, όπως έχουν εγκαθιδρυθεί από τα συστήματα καταπίεσης και εξουσίας καθώς και τον κυρίαρχο φαλο-λογοκεντρικό λόγο, μπορούν να ανατραπούν από την πολιτική της μη-ταυτότητας, με την εγκαθίδρυση πολλών διαφορετικών ταυτοτήτων στην κατηγορία φύλου. Το queering είναι ακριβώς αυτή η διαδικασία που ανταγωνίζεται τα κυρίαρχα φύλα, (βιολογικό και κοινωνικό) όπως και την κυρίαρχη ετεροφυλόφιλη σεξουαλικότητα, αποκλίνοντας συνειδητά από τις κατηγορίες αυτές. Η εισαγωγή πολλών διαφορετικών φύλων και κατ' επέκταση ταυτοτήτων μπορεί να περιγραφεί από τον όρο "*differencing*", μιας ηθικής που είναι ανοιχτή στην συνεχή εγκαθίδρυση της διαφοράς.

Επιπρόσθετα, από την δεκαετία του 1990 και μετά, με την ανάδυση των σπουδών φύλου, την τεχνολογική και επιστημονική πρόοδο, καθώς και την εγκόλπωση της διεπιστημονικότητας από τους φεμινιστικούς κύκλους, το

θεωρητικό ενδιαφέρον στρέφεται στην μελέτη των διεμφυλικών ατόμων και κατ' επέκταση την δημιουργία των διεμφυλικών σπουδών ως επιμέρους κλάδο μελέτης των σπουδών φύλου (transgender studies)[17]. Παρά την τεράστια συμβολή των τρανς ατόμων στο γκέι κίνημα - και συγκεκριμένα στην εξέγερση του Stonewall - οι φεμινίστριες του δεύτερου κύματος αντιμετώπιζαν συχνά τρανσοφοβικά τα διεμφυλικά άτομα, εξαιρώντας τα επιδεικτικά από τις φεμινιστικές συζητήσεις και τους αγώνες του κινήματος. Τις προηγούμενες δεκαετίες, είχε προηγηθεί η επιστημονική μελέτη των τρανς ατόμων ιατρικά, ψυχιατρικά και ψυχαναλυτικά, χωρίς όμως να εξετάζονται κοινωνιολογικά, ανάγοντάς τα σε βιοψυχωματικά αντικείμενα φυσιοκρατικού ενδιαφέροντος. Ενδεικτικό παραμένει το παράδειγμα αποποινικοποίησης και αφαίρεσης της ομοφυλοφιλίας από τον κατάλογο των ψυχιατρικών νοσημάτων και της προσθήκης των διεμφυλικών ως ψυχιατρική ασθένεια διαταραχής φύλου (1980). Η θεωρητικοποίηση και μελέτη αυτή, έρχεται ως απάντηση και αντίσταση στις φεμινιστικές τρανς προσεγγίσεις καθώς και ως πολιτικό όπλο ενάντια στην τρανσοφοβία. Όπως είναι λογικό, η στροφή αυτή, είχε σαν αποτέλεσμα την διερεύνηση εκ νέου των όρων φύλου, σώματος και έμφυλης ενσωμάτωσης καθώς και την συνδιαλλαγή του με το φεμινιστικό κίνημα.

Για να γίνει καλύτερα κατανοητή η σύγκρουση φεμινιστριών και τρανς ατόμων, αξίζει να αναφερθούμε στο έργο της Janice Raymonds *The Transexual empire: the making of the she-Male* (1979). Η Raymonds παρομοιάζει την διεμφυλική μετάβαση με βιασμό του γυναικείου σώματος, της σεξουαλικότητας και γυναικείου πνεύματος, ενώ επισημαίνει ότι οι τρανς γυναίκες αναπαράγουν τα σεξιστικά πρότυπα μέσα στην ετεροκανονική νόρμα (Raymond 1979 : 4,11,104) . Η κύρια επιχειρηματολογία της Raymond περιστρέφονταν γύρω από τη μείωση του γυναικείου σώματος σε τεχνητή (artificial) κατασκευή, ενώ ο όρος αυτοκρατορία (empire) αναφερόταν στην

επιστήμη, την τεχνολογία, τον ιατρικό λόγο και την ιατρική πρακτική.

Η απάντηση στην τρανς αυτοκρατορία θα έρθει δώδεκα χρόνια αργότερα, με το εμβληματικό και πρωτοποριακό για την εποχή έργο της Sandy Stone, *The empire strikes back : A posttransexual Manifesto* (1992). Με την καθοδήγηση της Haraway, η Stone, κατάφερε να προσεγγίσει το διεμφυλικό ως ανθρώπινο, από τη δική της θέση ως μετα-διεμφυλική συμβάλλοντας στη θεωρητικοποίηση του τρανς, την φυσικοποίησή του και την ένταξή του στο ευρύτερο φεμινιστικό πλαίσιο. Η Stone υποστήριξε ότι ενώ η ιατρικοποίηση του τράνς συχνά οδηγεί στην επαναγκαθίδρυση των σεξιστικών δυϊσμών και ότι η λύση δεν είναι να ψάχνουμε για μια αυθεντική αλήθεια πέραν του ιατρικού λόγου, αλλά αντίθετα να κατασκευάσουμε νέες αλήθειες από την θέση των διεμφυλικών ατόμων (Stone 1991). Αργότερα, η Butler στο έργο της *Undoing Gender* (2004) μεταβαίνει από την επιτελεστικότητα του φύλου στην ανατρεπτικότητά του, προσεγγίζοντας ακτιβιστικά τα intersex[18], transgender[19] και transexual[20] άτομα. Στην συλλογιστική αυτή, αναδεικνύεται ότι τα άτομα τα οποία δεν κατατάσσονται σε ένα καταληπτό (intelligible) φύλο μέσα στην κυρίαρχη νόρμα, πολλές φορές το φύλο τους "ανατρέπεται" αφού αναγνωρίζονται λιγότερα ως ανθρώπινα ή και καθόλου.

---

17 *Transfeminist perspectives in and beyond transgender and gender studies, Hypatia vol 24 no. 3 summer 2009*

18 *Ιντερσεξ : Το άτομο που έχει γεννηθεί με παραλλαγές στα βιολογικά έμφυλα χαρακτηριστικά του.*

19 *Διαφυλικά ή διεμφυλικά άτομα είναι αυτά που βιώνουν μια διαφορετική ψυχοσωματική εμπειρία φύλου απο το οποίο γεννήθηκαν*

20 *Είναι τα διαφυλικά ή διεμφυλικά άτομα που προχωρούν μερικώς ή ολικά στην μετάβαση βιολογικά του φύλου με το οποίο ταυτίζονται*

68

REN HANG 任航 (1987–2017)

EIK.15 UNTITLED, 2016

27 X 40 CM.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ REN HANG ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΠΛΗΘΩΡΙΚΕΣ ΣΚΗΝΕΣ ΣΤΟ ΒΑΘΟΣ, ΚΑΙ ΑΠΟ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΑ ΓΥΜΝΑ ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, ΟΠΟΥ Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΜΟΡΦΗ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΤΟΣΟ ΤΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ΟΣΟ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΣΟ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ. ΟΡΓΑΝΩΝΟΝΤΑΣ ΤΑ ΣΩΜΑΤΑ ΣΕ ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ ΜΟΤΙΒΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ Ο REN ΑΠΟΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΕ ΤΗΝ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΜΕ ΜΗ ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΜΙΑΣ, ΣΥΧΝΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΝΟΝΤΑΣ ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΖΩΑ ΣΤΙΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ. ΤΟ ΕΡΓΟ ΕΡΧΕΤΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΟ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΙΕΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΙΣ QUEER ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ, ΣΤΗΝ MAINSTREAM ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ, ΓΕΓΟΝΟΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΕ ΠΟΛΛΕΣ ΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ.

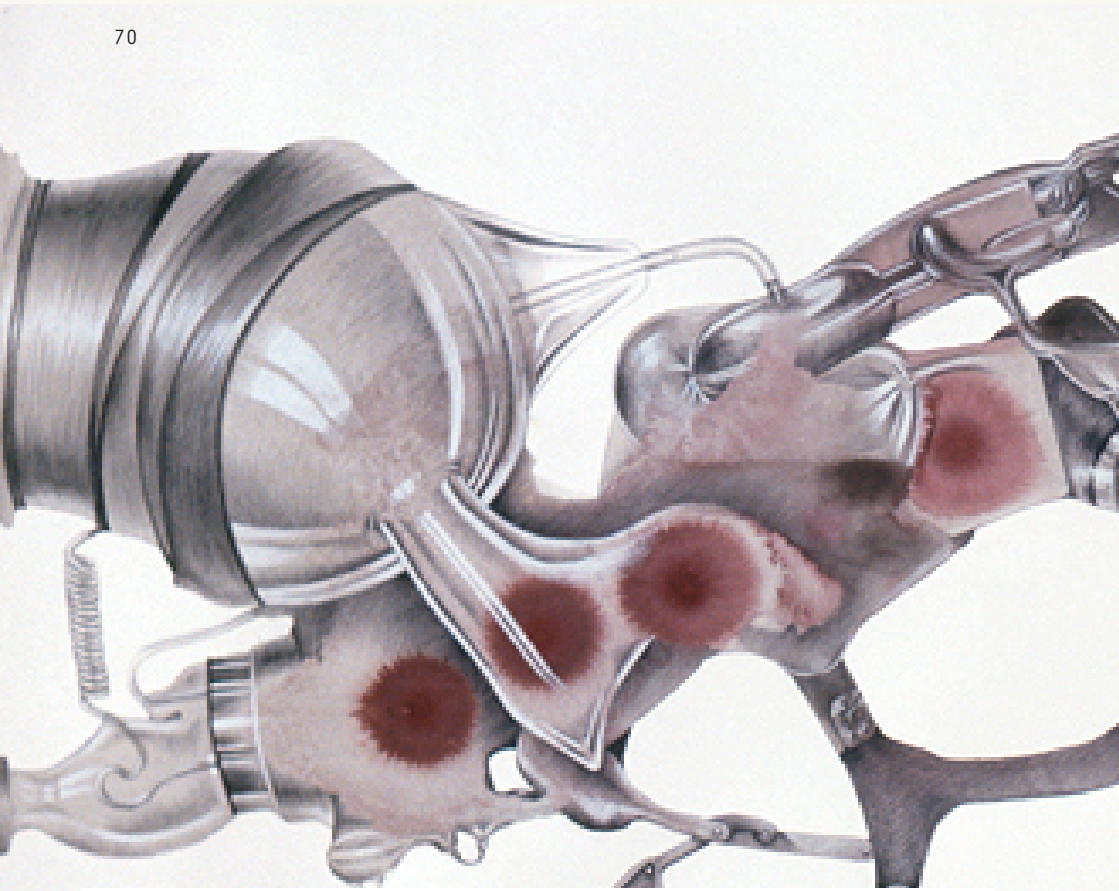

ΝΕΟ-ΥΛΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑ-ΟΥΜΑΝΙΣΤΙΚΟΙ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΙ ΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΥΛΗ

ΟΧΒ

0ΧΒ1 Εισαγωγή ενότητας

0ΧΒ2 Η σεξουαλική διαφορά στο Νεο-υλιστικό φεμινισμό

0ΧΒ3 Ξενοφεμινισμός (Xenofeminism) : Αν η φύση είναι άδικη, ας αλλάξουμε την φύση!

0ΧΒ4 Μετα-ουμανιστικές φεμινιστικές θεωρήσεις και ανθρωπόκενος

VESNA JOVANOVIC (1976 -)

ΕΙΚ.16 PAREIDOLIA SERIES 2006-2008
NEW MITOSIS, 2008

ΜΕΛΑΝΙ, ΓΡΑΦΙΤΗΣ ΚΑΙ ΛΕΥΚΟ ΜΟΛΥΒΙ ΣΕ ΧΑΡΤΙ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ VESNA JOVANOVIC ΕΣΤΙΑΖΕΙ ΣΤΗΝ ΕΝΣΩΜΑΤΟΤΗΤΑ, ΤΗ ΒΙΟΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΤΟΝ ΜΕΤΑΟΥΜΑΝΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΝΣΩΜΑΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ.

ΟΧΒ1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Από το 1995 και μετά, με τη ρηξικέλευθη προσέγγιση της Butler, εδραιώθηκε η κριτική ως προς το ότι η φεμινιστική θεωρία επικεντρώθηκε στον λόγο (discourse) με αποτέλεσμα η δράση να παραμεριστεί. Πιο συγκεκριμένα, η θεωρία της επιτελεστικότητας, ήταν αυτή που αναδιατύπωσε την σχέση μεταξύ λόγου/υλικότητας, καθώς ανέδειξε ότι οτιδήποτε θεωρείται εκτός ή προ-λόγου βιολογικά αληθές, είναι ήδη διαμορφωμένο/συγκροτημένο από τον κυρίαρχο λόγο μορφοποιώντας τα σώματα και τις υλικότητες που αποφαίνεται ότι απλώς περιγράφει (Χαλκιά 2011). **Ταυτόχρονα, η προσφορά των υλιστριών φεμινιστριών με αναφορά στο ντελεζιανό φιλοσοφικό έργο διαμορφώνουν τη στροφή προς την επανεξέταση της ύλης και του μεταανθρώπινου.** Το διακύβευμα, όπως προαναφέρθηκε, μετατοπίζεται από την ανάδυση της γυναικείας υποκειμενικότητας προς την περαιτέρω θεωρητικοποίηση σώματος φύλου και σεξουαλικότητας ως ρευστές διαμορφώσεις.

Χωρίς να απορρίπτεται η λογο-θετική απόρροια της κατασκευής του φύλου κάνει την εμφάνισή του το φιλοσοφικό ρεύμα του φεμινιστικού νεοϋλισμού (new materialism feminism) με κύρια προτάγματα την συνύφανση κειμενικότητας και σωματικότητας, λόγου και υλικότητας, ως μια ρευστή πολλαπλή διαδικασία σε ένα διεπιστημονικό, παγκόσμιο, καπιταλιστικό πλαίσιο. Η υποκειμενικότητα διερευνάται ως παράγωγο υλικού σώματος, χώρου και κοινωνικών συνθηκών.

Παράλληλα, από την δεκαετία του 1980 πραγματοποιείται η εισαγωγή μιας δεύτερης γενιάς “*σπουδών*” στους πανεπιστημιακούς κύκλους οι οποίες περιλαμβάνουν μια ευρεία γκάμα που πραγματεύεται το ανθρώπινο, μεταξύ

άλλων των μεταανθρώπινων σπουδών (posthuman studies) / των απάνθρωπων σπουδών (inhuman studies) / των μη ανθρώπινων σπουδών (non-human studies), των κριτικών σπουδών ζώων και φυτών (critical animal and vegan studies), των πράσινων σπουδών (green studies) κ.α.

Τα τελευταία 30 χρόνια πραγματοποιήθηκε επίσης η εισαγωγή ενός μεγάλου αριθμού ουμανισμών, οι οποίοι ουσιαστικά αποτελούν την εξέλιξη των σπουδών που αναφέραμε παραπάνω. Οι νέοι αυτοί ανθρωπισμοί μπορούν να διακριθούν σε 2 μεγάλες κατηγορίες που διακρίνονται στους περιβαλλοντικούς ανθρωπισμούς (environmental humanities) και τους ψηφιακούς ανθρωπισμούς (digital humanities) και επικεντρώνονται στην μελέτη των σχέσεων περιβαλλοντικός και ανθρώπινου ή την τεχνολογική εξέλιξη σε σχέση με το ανθρώπινο αντίστοιχα. Παράλληλα οι προβλέψεις των εκάστοτε αναλύσεων των επιμέρους ανθρωπισμών καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα από τεχνοφοβικά σενάρια αποκαλυπτικών καταστροφών μέχρι ουτοπικές προβλέψεις μιας ανανεωμένης ανθρωπότητας, χωρίς απαραίτητα πάντοτε να εγκολπώνουν τα φεμινιστικά ιδεώδη.

Η Braidotti στο έργο της *The Posthuman* (2013) εντοπίζει **τρείς γενεαλογίες μετα-ουμανιστικής σκέψης, της ηθικής φιλοσοφίας, των επιστημονικών και τεχνολογικών σπουδών καθώς και των αντι-ουμανιστικών φιλοσοφιών της υποκειμενικότητας.** Η πρώτη κατηγορία, ως αντιδραστικός μεταουμανισμός (reactive posthumanism) δυναμικά επανατοποθετεί τις ουμανιστικές αξίες γύρω από παγκόσμιο, το κοσμοπολιτικό και την υποκειμενοποίηση ως λύση στις τωρινές συνθήκες του παγκόσμιου, απορρίπτοντας τον φεμινισμό, τις μετααποικιοκρατιές σπουδές και άλλες οπτικές που κατανοούν την διαφορά και την ποικιλομορφία των ταυτοτήτων. Με άλλα λόγια ο αντιδραστικός ουμανισμός επιχειρεί να επαναδιατυπώσει το παγκόσμιο μέσω της επαναφοράς

σεξιστικών, ρατσιτσικών και μη διαθεματικών οραμάτων του παρελθόντος. Η δεύτερη κατηγορία αντλεί από την επιστήμη και την τεχνολογία, και ως αναλυτικός μεταουμανισμός (analytic posthumanism) διερωτάται για τις αξίες και την ηθική, αναγνωρίζοντας τις σχέσεις, τις συνδέσεις και τις αλληλοεξαρτήσεις ανθρώπινων και μή παραγόντων. Παρόλα αυτά, η Braidotti κριτικάρει αυτό το είδος μετα-ουμανισμού ως παν-ουμανιστικό, πολιτικά ουδέτερο, καθώς και ως προς την έλλειψη επανεξέτασης και ένταξης της υποκειμενικότητας στην θεώρησή του. Η τρίτη κατηγορία, ο κριτικός μεταουμανισμός (critical posthumanism), λαμβάνει υπόψιν του τον ρατσισμό, τον σεξισμό, την αποικιοκρατία, ως συνθήκες που δημιουργήθηκαν παράλληλα με τη δυτική αναγέννηση, αναγνωρίζοντας τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και περιβάλλοντος.

Ο συνδυασμός της εισαγωγής ενός μεγάλου αριθμού ανθρωπιστικών σπουδών καθώς και η παρακαταθήκη της αντι-ουμανιστικής φεμινιστικής θεωρίας, ήταν αυτός που επέτρεψε την ανάδυση του μεταανθρώπινου με νέες μορφές και μεταξύ άλλων συνέβαλλε στην εμφάνιση των κριτικών μεταανθρωπισμών (critical posthumanism) που προαναφέραμε, των φεμινιστικών μεταανθρωπισμών και νεοϋλισμών (feminist new materialist posthumanism) και του τρανσουμανισμού (transhumanism) που διαφοροποιούνται από τους αντί-ανθρωπισμούς του παρελθόντος και διανοίγουν τη συζήτηση ως προς το ανθρώπινο, το φύλο και τη σεξουαλικότητα.

Ο φεμινιστικός νεοϋλισμός καλεί στην επανεξέταση των συμβατικών εννοιών της νεωτερικής σκέψης, **προσλαμβάνοντας την ύλη ως μια διαδικασία, η οποία με τα δικά της μέσα κατέχει τους δικούς της μηχανισμούς αυτοσχηματισμού και αυτοοργάνωσης και δεν αποτελεί παθητική ή ανενεργή οντότητα.** Εστιάζει στο σώμα και την υλικότητα ως μια σύνθετη διαδικασία και σύμπραξη ανθρώπινων και μη διαδικασιών. Σε αυτό το μη -

ανθρωποκεντρικό σχήμα σκέψης οι δυϊσμοί μεταξύ υλικού / άυλου, ανθρώπου / περιβάλλοντος, έμψυχου / άψυχου παύουν να υφίστανται και επανενώνονται σε "*πολιτισμικές φύσεις*" [21], "*φυσικοπολιτισμούς*" και "*ένσαρκο νου*". Βάση του νεοϋλισμού αποτελεί η δυνητικότητα της ύλης ως προς τις σταθεροποιητικές αλλά και συνεχώς μεταβαλλόμενες και μεταμορφωποιητικές ιδιότητές της. Πρόκειται ουσιαστικά για μια ύλη οντογενετική που αυτοκατασκευάζεται στα πλαίσια του δυνητικού.

Παράλληλα η φιλοσοφική παρακαταθήκη του ανθρωπισμού (ουμανισμού) αποτελεί προϊόν των εκάστοτε παθημάτων (affects), οι οποίες αφενός είναι άμεσα συνυφασμένες από το σώμα, όμως αφετέρου αποτελούν ένα πεδίο το οποίο ποτέ δεν μπορεί να χαρτογραφηθεί πλήρως λόγω των άπειρων δυνατοτήτων που ενέχει. **Το φύλο στο νεοϋλιστικό συγκείμενο, θεωρείται ως μια στερεοτυπική κατασκευή, μια ιεραρχημένη αναπαράσταση που ενέχει δυνατότητες απελευθέρωσης από καταπιεστικό σύστημα της πατριαρχίας.** Αξίζει να σημειωθεί ότι αν και αμφισβητείται η ανθρωποκεντρική οντολογία, οι νεοϋλίστριες φεμινίστριες εντείνουν την κριτική ως προς την επανεξέταση της βιολογίας και αναγνωρίζουν τις δομές εξουσίας ως προς τις επιρροές που αυτές ασκούν στα υλικά σώματα (ως υποκείμενα στα οποία ασκείται εξουσία). Με τον τρόπο αυτόν, ο νεοϋλισμός δεν καταφέρνει να απεμπλακεί από την θεωρητική κληρονομιά του μεταδομισμού, αφού εγκολπώνει τις πολιτικές και κοινωνικές του ανησυχίες, αλλά επιχειρεί συνεχώς να επεκτείνει τη συζήτηση των θεματικών αυτών πέρα από το ανθρώπινο και τον λόγο (Sanzo 2018).

---

21 Η *έννοια της πολιτισμικής φύσης και του φυσικοπολιτισμού επισημαίνουν την οντολογική προτεραιότητα των συσχετίσεων έναντι των σχετικών όντων και των τομέων της ύπαρξης. Η ιεράρχηση των σχέσεων συνεπάγεται μια προοπτική ως προς την ύπαρξη οριοθετημένων και ιεραρχημένων θεμάτων, αντικειμένων και τομέων όπως το φυσικό και το πολιτιστικό. Η προτεραιότητα δίνεται στη μελέτη του τρόπου, του πού και για ποιον ορίζονται τα όρια.* Iris van der Tuin 2018

Ταυτόχρονα, ο φεμινιστικός νεοϋλισμός, είναι άμεσα συνυφασμένος με τη θεωρητική εξέλιξη του μεταδομιστικού αντι-ανθρωπισμου ως φεμινιστικός μεταανθρωπισμός και κριτικός μεταουμανισμός.

Ο κριτικός μεταουμανισμός, είναι ένα θεωρητικό ρεύμα που χαρτογραφεί και εμπλέκεται με την «*συνεχή αποδόμηση της ουμανιστικής / ανθρωπιστικής παρακαταθήκης*» (Badmington 2000). Διαφοροποιείται από τους μεταδομιστικούς αντι-ανθρωπισμούς και τις εναλλακτικές μορφές που εισήχθησαν τότε (π.χ. Cyborg, τέρατα, ζόμπι κτλ.) αλλά και τον μεταανθρωπισμό που πραγματεύεται τί λογίζεται ως άνθρωπος στη σύγχρονη πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης, του ύστερου – καπιταλισμού, της τεχνοεπιστήμης και της κλιματικής αλλαγής. Ο κριτικός μεταουμανισμός απομακρύνεται δηλαδή από την αποδόμηση του λόγου (discourse) με την Φουκωική έννοια και δεν επικεντρώνεται σε δυϊσμούς και υβρίδια.

Όπως ορίστηκε στο Posthuman Glossary (2018) των Braidotti και Hlavajova από τον Stefan Herbrechter, το πρόθεμα “μετα” (post) αναφέρεται άμεσα σε μια μετα-ανθρωποκεντρική επιθυμία, με την έννοια της υπέρβασης (transcendence) και ενίσχυσης του ανθρώπινου μέσω της τεχνολογίας (τρανσουμανισμός), καθώς και την επανεφεύρεση ορισμένων ουμανιστικών αξιών ώστε να ανταποκρίνονται στην σημερινή τεχνολογία. Στους μεταανθρωπισμούς αυτούς, οι όροι που διερευνώνται επεκτείνονται ώστε να περιλαμβάνουν το κλίμα, τις μεταλλάξεις, το ψηφιακό και νέες βιολογικές και μη μορφές ζωής διευρύνοντας τα όρια των μετά- και αντί-ανθρωπισμών του παρελθόντος. Οι νέες αυτές προσθήκες, πραγματοποιούνται ώστε οι μεταανθρωπισμοί να εναρμονιστούν με το συγκείμενο του 21ου αιώνα και να συνδεθούν γενεαλογικά με τους υπόλοιπους μεταανθρωπισμούς (Herbrechter, Callus, 2005, 2012).

Παράλληλα, στο φιλοσοφικό αυτό ρεύμα, επιχειρείται η απεμπλοκή από τις διαλεκτικές σχέσεις του παρελθόντος, μεταξύ ανθρώπινου - μεταανθρώπινου και των υβριδικών σχημάτων σκέψης που είχαν επικρατήσει.

Οι φεμινιστικοί μεταανθρωπισμοί αντλούν από μια ευρεία διεπιστημονική γκάμα, όπως τη βιολογία, τη λογοτεχνία, την queer θεωρία, τις πολιτισμικές σπουδές, τη θεωρία φύλου και τη θεωρία της σεξουαλικής διαφοράς (Asberg 2018 : 157 - 160). Στοχεύουν στην αλλαγή της σχέσης μεταξύ των έμβιων όντων ως κάτι περισσότερο-από-τον-άνθρωπο, του σώματος, της τεχνολογίας και του περιβάλλοντος ώστε να επαναπροσδιορίσουν το (τί λογίζεται ως) ανθρώπινο ως ένα ανοιχτό ερώτημα μετάβασης και σύζευξης μεταξύ ύλης οποιασδήποτε μορφής. Στους φεμινιστικούς μεταανθρωπισμούς το ανθρώπινο σώμα αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι μιας βιολογικής και περιβαλλοντικής συνδιαλλαγής ή όπως το θέτει η Haraway ως μια οικολογία μεταξύ ανθρώπινου dna, βακτηρίων, μυκήτων και άλλων μικροβιοτικών οργανισμών το οποίο επιδέχεται και τρασουμανιστικές προεκτάσεις. Το φύλο (gender) αποτελεί ένα ανάλογο του γένους (genus) και της γέννησης (generation) ως μια μηχανή ανακάλυψης. Όπως το θέτει η Braidotti : *Η σεξουαλικότητα υπερβαίνει το φύλο, ως μια γενεαλογία, που συμπεριλαμβάνει δημιουργικές αποσταθεροποιήσεις, έντονες και υβριδικές δια-γονιμοποιήσεις, και πολλαπλές συναντήσεις με ανθρώπινους και μη άλλους* (Braidotti 2016 : 39). **Τέλος, ο όρος τρανσουμανισμός,** αναφέρεται στην ανθρώπινη αναβάθμιση μέσω της επιστήμης και της τεχνολογίας. Το ανθρώπινο σώμα και φύλο ενέχει άπειρες δυνατότητες μεταμόρφωσης και μετάλλαξης τόσο ώστε τελικά να μεταμορφωθεί σε μεταανθρώπινο (Alamo 2018 : 438) .

TAMMY LU

EIK.17 UNTITLED, 2012

DIGITAL PRINT
152CM X 106CM

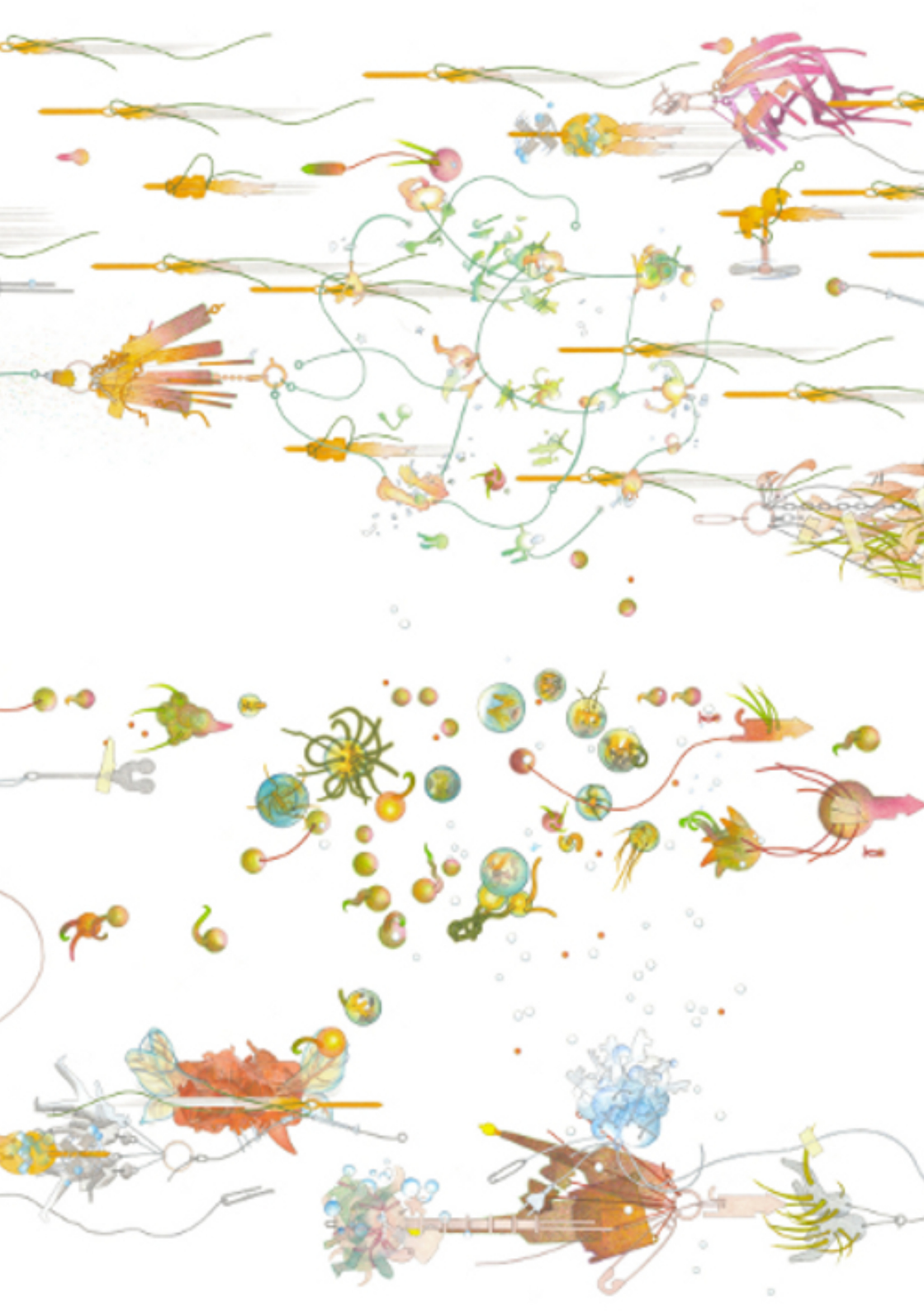

ΟΧΒ2 Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΝΕΟ-ΥΛΙΣΤΙΚΟ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟ

Στις πρώιμες νεοϋλιστικές τοποθετήσεις σε σχέση με το φύλο, έμφαση αποδίδεται στη σωματική εμπειρία, και τις σχέσεις μεταξύ ύλης και κοινωνικών κατασκευών. Θεωρητικοί όπως η Anne Fausto - Sterling προχωρούν σε αντι - ουσιοκρατικές προσεγγίσεις της σωματικής υλικότητας. Συγκεκριμένα, η Sterling, μοριακή βιολόγος, φεμινίστρια και ιστορικός στο βιβλίο της *Sexing the Body Gender Politics and the construction of sexuality* (2000) εξερευνά την ταυτόχρονη κατασκευή σωματικής ύλης και κοινωνικού περιβάλλοντος. Χαρτογραφώντας ιστορικά και βιολογικά την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, εντοπίζει το πώς το κοινωνικό μετασχηματίζεται σε υλικό. Υποστηρίζει, -απορρίπτοντας τους δυϊσμούς- ότι οι κατηγορίες άνδρας - γυναίκα δεν ανταποκρίνονται στο βιολογικό φύλο, την "*πραγματικότητα*" ή τα επιστημονικά δεδομένα . Το πού θα ταξινομηθεί κάποιος σχετικά με την ενσώματη βιολογία του αποτελεί αποκλειστικά κοινωνική απόφαση, και το πώς το φύλο έχει κατασκευαστεί πολιτισμικά, στοχεύοντας σε μια νέα προσέγγιση ως προς την ανθρώπινη σεξουαλικότητα και την πολιτική του σώματος.

Η Braidotti επικεντρώνεται στην έννοια του "άλλου" το οποίο δεν αποτελεί σημάδι ετερότητας όπως στην κλασική φιλοσοφία αλλά ούτε και ένα ετεροποιημένο "άλλο" όπως στον μεταδομισμό. Προχωρά σε μια «*θετική ανάγνωση της διαφοράς η οποία υπερβαίνει την διαλεκτική*» (Braidotti 2011 :

391) και με τον τρόπο αυτό επιχειρεί να προσθέσει ένα θετικό πρόσημο τόσο στην διαφορά όσο και την γυναίκα. Στην προσέγγιση αυτή, το υποκείμενο και η ταυτότητα δεν νοούνται ως στέρεες έννοιες αλλά αντίθετα ως "*περάσματα*" για την παραγωγή της διαφοράς. Η διαφορά αυτή δεν είναι δεδομένη ούτε χαρτογραφημένη ιστορικά και κοινωνικά και πρέπει να αναπαρασταθεί και να συγκροτηθεί χωρίς ποτέ όμως να έχει ένα τέλος ή μια τελική μορφή. Τελικός στόχος της προσέγγισης αυτής είναι η συγκρότηση μιας μεταουμανιστικής, φιλοσοφικής, πολιτικής και διαφορετικής συλλογικότητας, προσανατολισμένης τόσο στον λόγο όσο και την δράση. Ειδικότερα, στόχο αποτελεί η αναδιάρθρωση των σχέσεων μεταξύ γυναικών καθώς και η εγκαθίδρυση μιας νέας ετεροσεξουαλικότητας που θα αναδιαρθρώσει με την σειρά της τις σχέσεις μεταξύ αρσενικού και θηλυκού. Για την Braidotti, το ντελεζιανό σώμα απομακρύνεται από τις ουσιοκρατικές και βιολογικές του παραδοχές, και αποτελεί μια διαδικασία δυνάμεων συνιστώντας μια πολλαπλότητα βιολογικά έμφυλων διαφορετικών υποκειμενικοτήτων.

Η Elizabeth Grosz, φιλόσοφος και θεωρητικός του φεμινισμού θα στραφεί στη βιολογία τόσο για να ερμηνεύσει τις διάφορες μεταλλάξεις της ζωής και κατ' επέκταση τη φυσική, κοινωνική και πολιτισμική ύπαρξη, όσο και για να διατυπώσει τη ριζοσπαστική θέση ότι η ίδια η βιολογία είναι αυτή που παράγει διαφορές και ετερότητες που ενσωματώνονται ή περιορίζονται σε συγκεκριμένα πολιτισμικά μορφώματα. Πιο συγκεκριμένα η βιολογία ως μια φυσική, χημική και οργανική διαφορά, είναι αυτή που δημιουργεί αντίστοιχα κοινωνικές, ιστορικές, πολιτισμικές και σεξουαλικές διαφορές. Η βιολογία αφενός καθιστά δυνατές την κοινωνική, πολιτική και προσωπική ζωή και αφετέρου εξασφαλίζει την επ' άπειρον μεταμόρφωσή τους. Με τον τρόπο αυτό, η ίδια η βιολογία εμπλέκεται συνεχώς σε μια διαδικασία αυτομεταμόρφωσης (Ρήγας 2019).

Επιπλέον, επανεξετάζοντας τους Deleuze, Irigaray και Δαρβίνο στο *Sexual difference as sexual selection, Irigarayan reflections on Darwin* (2013), επεξεργάζεται εκ νέου την θέση περί σεξουαλικής διαφοράς. Για την Grosz, η μορφολογική σεξουαλική διαφοροποίηση των έμβιων όντων, δηλαδή το πέρασμα από την κατάσταση της παρθενογένεσης , ήταν αυτή που επέτρεψε και αργότερα αύξησε την πύκνωση της διαφοράς τόσο βιολογικά όσο και πολιτισμικά. Με την επαναδιαπραγμάτευση της σεξουαλικής επιλογής τη θεωρίας του Δαρβίνου (η οποία υποστηρίζει ότι οι έμβιοι οργανισμοί επιλέγουν τόσο σεξουαλικά όσο και βιολογικά τους συντρόφους τους) η Grosz υποστηρίζει ότι η σεξουαλική διαφορά ήταν εκείνη που επέτρεψε την ανάδυση της μοναδικότητας, της εξατομίκευσης και της υποκειμενικότητας των διαφορετικών ειδών. Η σεξουαλική επιλογή και κατ'επέκταση η σεξουαλική διαφορά ήταν αυτή που πραγματοποιήθηκε παρόλο τον κίνδυνο της μη γραμμικής εξέλιξης της φυσικής επιλογής των ειδών, ακόμα και της επιβίωσής τους. Ο διαχωρισμός της σεξουαλικής διαφοράς, δεν γίνεται με όρους αρσενικού / θηλυκού ή άνδρας / γυναίκα, αλλά ως μια συνεχής διαδικασία παραγωγής και όχι προϊόντων (Ρήγας 2019). Η διαδικασία αυτή, αποτελεί μια τομή μεταξύ σώματος, επιθυμίας, γνώσης, αντίληψης, συστημάτων αναπαράστασης και εννοιακών μοντέλων.

Η σεξουαλική διαφορά, αποτελεί μια συνεχή διερώτηση ως προς την παραγωγή νέων τρόπων γνώσης, καθώς ο φαλλογοκεντρισμός όχι μόνο δεν αρνείται την ταυτότητα γυναίκα, αλλά αντίθετα την προωθεί ώστε να την οριοθετήσει εντός του πατριαρχικού κανονιστικού πλαισίου. Ο μελλοντικός φεμινιστικός αγώνας για την Grosz πρέπει να προσανατολιστεί στο να μην είναι πλέον αναγνωρίσιμοι οι όροι φύλο και γυναίκα με τους παροντικούς τους όρους. Ο πολιτισμός και κατ'επέκταση το φύλο και η βιολογία, είναι απλά μερικές από τις αμέτρητες πολιτισμικές εκφάνσεις της ύλης, ενώ οι έμβιοι οργανισμοί δεν ορίζονται μόνο από την αναπαραγωγή τους ικανότητα

αλλά και από την σεξουαλική διακλάδωση, τις σεξουαλικές προτιμήσεις και την σεξουαλική επιλογή. Για την Grosz, η σεξουαλική διαφορά ίσως δεν έχει ποτέ πραγματικά υπάρξει, και κατέχει μόνο χώρο στο εικονικό πεδίο, ωστόσο οτιδήποτε εμπεριέχει την διαφοροποιητική της δύναμη ως προς την μεταμόρφωση και αλλαγή (Ρήγας 2019) .

Η Claire Colebrook στο υποκεφάλαιο του *Telemorphosis: Theory in the Era of Climate Change*, Vol. 1. (2012), *"Sexual Indifference"* εισάγει την ιδέα της σεξουαλικής (α)διαφορ(ί)ας ώστε να υπερβεί τον σεξουαλικό δυϊσμό που συνεπάγεται η σεξουαλική διαφορά μεταξύ αρσενικού και θηλυκού και της οργανικής αναπαραγωγής που βρίσκεται σε άμεση αλληλεξάρτηση με αυτήν. Με την εισαγωγή του όρου, απορρίπτει την αναπαραγωγή ως το μόνο παράγωγο της σεξουαλικότητας και συνεπώς αντιτίθεται στην ανθρωποκεντρική οπτική που μόνο μέσω της σεξουαλικής διαφοράς μπορούμε να οραματιστούμε την συνέχεια, την ταυτότητα και το γίγνεσθαι του ανθρώπινου.

Για την Colebrooke η έννοια του ανθρωπόκενου ήταν αυτή που επανέφερε την σκέψη της διαφοράς ως διαφοροποίηση. Με την ανάδυση της απειλή του ανθρωπόκενου, τα σενάρια σε σχέση με την επιβίωση ή την καταστροφή του ανθρώπινου είδους αντίστοιχα, πολλαπλασιάστηκαν. Στις μεταανθρώπινες θεωρίες και προβλέψεις σε σχέση με την συνέχεια του είδους, περιλαμβάνεται μια ευρεία γκάμα σεναρίων, από την εξάλειψη του φύλου με βιολογικούς όρους (αρσενικό/θηλυκό) μέχρι και τον ολοκληρωτικό αφανισμό, όπου οι περισσότερες μορφές ζωής συμπεριλαμβανομένου του ανθρώπου έχουν εξαφανιστεί και νέες μορφές ζωής εξελίσσονται από τα βακτήρια.

STEWART UOO (1985 -)

ΕΙΚ.18,19 SECURITY WINDOW GRILL VII, 2014

ΑΤΣΑΛΙ, ΣΚΟΥΡΙΑ, ΣΙΛΙΚΟΝΗ,
ΑΚΡΥΛΙΚΟ ΒΕΡΝΙΚΙ, ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΜΑΛΛΙΑ

46 × 91 × 38 CM

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ UOO ΕΞΕΡΕΥΝΑ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΨΗΦΙΑΚΟΥ, ΣΥΧΝΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΝΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΜΟΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΤΩΝ VIDEO GAMES.

ΤΟ ΓΛΥΠΤΟ SECURITY WINDOW GRILL ΕΧΕΙ ΣΑΝ ΒΑΣΗ ΚΑΓΚΕΛΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ, ΠΟΥ ΣΥΝΗΘΩΣ ΤΟΠΟΘΕΤΟΥΝΤΑΙ ΣΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ ΣΠΙΤΙΩΝ. ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΗΣ ΑΥΤΗΣ ΤΟΠΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΣΙΛΙΚΟΝΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΜΑΛΛΙΑ, ΣΥΝΙΣΤΩΝΤΑΣ ΕΝΑ ΙΧΝΟΣ ΕΝΟΣ ΑΤΥΧΟΥΣ ΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ ΕΝΟΣ ΣΩΜΑΤΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ ΠΑΕΙ ΠΕΡΑ ΑΠΟ, ΑΦΗΝΟΝΤΑΣ ΠΙΣΩ ΑΠΩΘΗΤΙΚΕΣ ΛΩΡΙΔΕΣ ΣΑΡΚΑΣ.

Επιπλέον, η Colebrooke υποστηρίζει ότι η ίδια η σεξουαλική διαφορά είναι άμεσα συνδεδεμένη με την πιθανότητα της εξαφάνισης ενός είδους. Από τη μια η σεξουαλική διαφορά ώστε να υπάρξει, απαιτεί συγκεκριμένα ξεχωριστά γενετικά είδη, απαιτούμενα γονίδια και σχετικά σταθερές μορφές, των οποίων η σύζευξη μεταξύ αρσενικού θηλυκού εξασφαλίζει τη γονιδιακή συνέχεια του είδους. Από την άλλη, αν και αυτή η διαδικασία εξασφαλίζει τη μέγιστη πιθανότητα της γονιδιακής συνέχειας, πολλές φορές συμβαίνει εις βάρος του ίδιου του οργανισμού. Σε αντίθεση με την κλωνοποίηση, ή απλούστερων μορφών (ανα)παραγωγής, η επιβίωση μέσω της σεξουαλικής διαφοράς, ποτέ δεν διασφαλίζει την επιβίωση μιας ταυτότητας, ενός οργανισμού ή ενός φυσικού είδους ακριβώς με τη μορφή ή τη βιολογία με την οποία προϋπήρξαν οι πρόγονοί του.

Η Colebrook αντλώντας από την σταθερότητα της καταστροφής του περιβάλλοντος, του καπιταλισμού και της κλιματικής αλλαγής υποστηρίζει ότι η απειλή της εξολόθρευσης του είδους είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη λογική της οργανικής και σεξουαλικής διαφοροποιητικής επιβίωσης και αυτο-συντήρησης αυτού που κατονομάζουμε ως ανθρώπινο. «*Επειδή ο ανθρώπινος οργανισμός φοβάται την σεξουαλική αδιαφορία, φοβάται την απώλεια της περιορισμένης του ύπαρξης και του διαφοροποιημένου κόσμου του με τα συγκεκριμένα είδη, και έτσι είναι ανίκανος να αντιληφθεί, να σκεφθεί ή να επιτρέψει διαφορές και ρυθμούς πέραν της δικής του αισθητηριακής αντίληψης*» (Colebrook 2012: 181). Με τον τρόπο αυτό η Colebrook θέτει το ζήτημα της ανθρώπινης συνέχειας, επαναδιαπραγματευόμενη τους βιολογικούς όρους που απαιτούνται για την πραγμάτωση της συνέχειας αυτής. «*Ο φόβος της σεξουαλικής αδιαφορίας, της ανταλλαγής και του πολλαπλασιασμού πέραν από τις οριακές μορφές, είναι ακριβώς αυτή που έχει φυλακίσει το ανθρώπινο είδος μέσα στην λογική της αυτο-συγκριτικής ομοιότητας* » (Colebrook 2012 : 184). Με άλλα λόγια, η Colebrooke

υποστηρίζει ότι η συνέχεια του είδους μπορεί να επιτευχθεί μέσω της δημιουργίας ενός άλλου είδους που θα αποτελέσει τη συνέχεια του ανθρώπου και ίσως δεν μοιάζει καθόλου με αυτόν όπως τον γνωρίζουμε ως σήμερα. Συνεπώς τίθεται άμεσα το ερώτημα και ταυτόχρονα η απειλή του μετα-ανθρώπινου, σε σχέση με τη μορφή και την ταυτότητα την οποία το μεταανθρώπινο αυτό θα φέρει. Η απειλή αυτή έγκειται στο γεγονός της ανθρώπινη εμμονής με μια συγκεκριμένη και οριοθετημένη συνέχεια του είδους με έναν συγκεκριμένο τρόπο, η οποία εμμονή ίσως είναι και αυτή που θα οδηγήσει όχι μόνο στην καταστροφή του ίδιου του ανθρώπου αλλά και ολόκληρου του πλανήτη.

Σε μια ανάλογη θέση, η Braidotti με το άρθρο της «Placenta politics» (2018) αντλώντας από το έργο των Helene Rouch, Irigaray και την ψυχαναλυτική θεωρία του Lacan σχηματίζει μια παραγωγική συναρμογή μεταφέροντας την σχέση μητέρας-πλακούντα-εμβρύου σε ένα διαφορετικό νομαδικό πλαίσιο. Εισάγοντας τον όρο πολιτική του πλακούντα στοχεύει στην «*ανάδειξη της υλιστικής φεμινιστικής βιοπολιτικής σχέσης μεταξύ του υλικού μητρικού σώματος, του πλακούντα και του εμβρύου. Η συναρμογή αυτή εγείρει ερωτήματα ως προς την σχεσιακότητα, την ανοσία, και αυτο-ανοσία υπό το πρίσμα του γίγνεσθαι, και της θετικοποιημένης ηθικής μέσω μιας μονιστικής αντίληψης της φύσης*» (Braidotti 2018 : 315).

Εξετάζοντας την έννοιας της ανοσίας, μέσω της εγκυμοσύνης δημιουργεί ένα παράδειγμα παραγωγικής σχεσιακότητας. Ο πλακούντας αποτελεί ένα σημαντικό ενεργό στοιχείο της διαδικασίας της ανοσολογικής συμβατότητας, καθώς σχηματίζεται από το σώμα του μητρικού οργανισμού, ως ενεργός παράγοντας ανοσολογικής συμβατότητας μεταξύ των δύο σωμάτων, ενώνοντας και ταυτόχρονα διαχωρίζοντας το έμβρυο από τον μητρικό οργανισμό. Στη συνέχεια απορρίπτεται από το σώμα σε ένα διάστημα

τριάντα λεπτών από την γέννα, ως μια περιττή οντότητα. Η συναρμογή αυτή για την Braidotti μπορεί να θεωρηθεί ως μια κατάσταση συνεργασίας και συνύπαρξης μεταξύ των οργανισμών, εντός ενός σχεσιακού πλαισίου που διευκολύνει την διάδραση και την εξέλιξή τους. Με τον τρόπο αυτόν η εξέλιξη επαναθεωρείται ως μια συνεργασία. «*Ο πλακούντας συνιστά μια μεταφορά μεταξύ ενότητας και ποικιλομορφίας, ακρίβειας και διαφοροποίησης, φέρνοντας στο προσκήνιο τη νομαδική διαφορά, ως μια διαδικασία διαφοροποιητικής εναρμόνισης, από οργανισμούς που ορίζουν τους εαυτούς τους εντός μιας κοινής ύλης*» (Braidotti 2018 : 316) .

Επιπλέον η συναρμογή αυτή έχει άμεσες επιπτώσεις ως προς την μεταανθρώπινη φεμινιστική πολιτική καθώς και τεχνολογική αναπαραγωγική διαμεσολάβηση. Η σεξουαλική διαφορά για την Braidotti ορίζεται ως ένας από τους κινητήρες της πολλαπλής διαφοροποίησης μιας κοινής ύλης. Από την μια το δυαδικό σύστημα φύλου, εγκλωβίζει την σεξουαλική πολυμορφία και πολυπλοκότητα και από την άλλη τα σύγχρονα σώματα σχηματίζονται έντονα από τις κοινωνικές και βιογενετικές σχέσεις. « *Οι τοξικολογικές και φαρμακολογικές, πλευρές της σύγχρονης αναπαραγωγής, αποκαλύπτουν το σύστημα φύλου ως μια μηχανή που συνεχώς πολλαπλασιάζεται, πολτοποιείται, διατηρείται, χακάρεται, επανακατασκευάζεται και απορρίπτεται σε καθημερινή βάση*» (Braidotti 2018 : 319). Σε αυτή τη βάση το μητρικό σώμα επανακατασκευάζεται ιδιαίτερα αντλώντας από την συμβολή του κυβερνοφεμινισμού και του ξενοφεμινισμού, στους οποίους το μητρικό σώμα δεν είναι ένα. Η γραμμικότητα της αναπαραγωγής διακόπτεται με την εισαγωγή των διαφορετικών εκφάνσεων μητρότητας μέσω της τεχνολογίας, με την εισαγωγή νέων τεχνολογικά ενδιάμεσων παραγόντων όπως οι εξωτερικοί δότες και της εσωτερικής επεξεργασίας των γονιδίων. Για την Braidotti αυτή η νεοϋλιστική νομαδική προσέγγιση του μετα-ανθρώπινου μητρικού σώματος μάς επιτρέπει να τοποθετήσουμε την έννοια της

Feminicity σε ένα πολιτικό-ηθικό πλαίσιο και να επαναπροσδιορίσουμε το φύλο μέσω της μητρότητας.

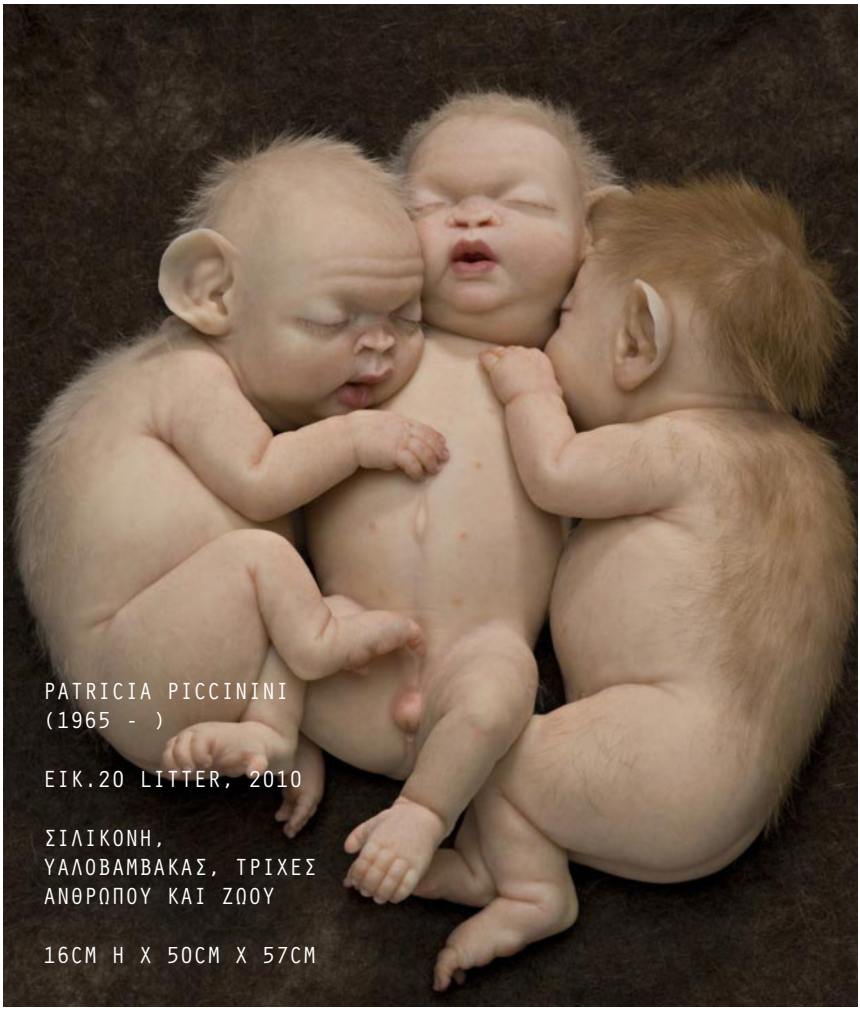

PATRICIA PICCININI
(1965 -)

ΕΙΚ.20 LITTER, 2010

ΣΙΛΙΚΟΝΗ,
ΥΑΛΟΒΑΜΒΑΚΑΣ, ΤΡΙΧΕΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΥ

16CM H X 50CM X 57CM

PATRICIA PICCININI

ΕΙΚ.21,22 THE YOUNG FAMILY, 2002

ΣΙΛΙΚΟΝΗ,ΞΥΛΟ, ΥΑΛΟΒΑΜΒΑΚΑΣ, ΤΡΙΧΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΥ

85.1 × 149.9 × 120 CM

ΜΕ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΝ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ: Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΤΕΧΝΗΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ, ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΟΝΤΩΝ, ΕΝΤΟΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΞΕΝΩΝ. (PICCININI 2020)

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ PATRICIA PICCININI, ΕΞΕΡΕΥΝΑ ΤΙΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΒΙΟΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ, ΤΗΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΖΩΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΡΕΦΕΤΑΙ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΩΝ ΧΙΜΑΙΡΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΠΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΣΥΝΟΜΙΛΕΙ ΑΜΕΣΑ ΜΕ ΤΙΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ DONNA HARAWAY ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΜΕ ΤΟΝ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ ΜΕΤΑΟΥΜΑΝΙΣΜΟ.

ΤΟ THE YOUNG FAMILY (2002) ΙΣΟΡΡΟΠΕΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΟΙΚΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΤΟΥ, ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΣ ΜΙΑ ΜΗΤΕΡΑ-ΓΟΥΡΟΥΝΙ ΠΟΥ ΑΝΑΠΤΥΧΘΗΚΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΗΣ.ΠΑΡΟΛΑ ΑΥΤΑ Η ΙΔΙΑ ΕΧΕΙ ΕΜΠΛΑΚΕΙ ΜΕ ΤΗΝ ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ, ΕΓΕΙΡΟΝΤΑΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΒΙΟΗΘΙΚΗ.

ΟΧΒ3 ΞΕΝΟΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ (XENOFEMINISM) : ΑΝ Η ΦΥΣΗ ΕΙΝΑΙ ΑΔΙΚΗ ΑΣ ΑΛΛΑΞΟΥΜΕ ΤΗΝ ΦΥΣΗ!

«Ο ξενοφεμινισμός χαρτογραφεί την επιθυμία κατασκευής ενός αλλοτριωμένου (alien) μέλλοντος, με ένα θριαμβευτικό Χ σε έναν κινητό χάρτη. Αυτό το Χ δεν σηματοδοτεί έναν προορισμό. Είναι η εισαγωγή ενός τοπολογικού πλαισίου που αποτελεί κλειδί στον σχηματισμό μιας νέας λογικής. Χρειαζόμαστε νέες δυνατότητες αντίληψης και δράσης, μακριά από τις παρωπίδες των φυσικοποιημένων ταυτοτήτων. Στο όνομα του φεμινισμού η "φύση" δεν πρόκειται πλέον να αποτελεί καταφύγιο της αδικίας ή η βάση οποιασδήποτε πολιτικής δικαιολογίας. Αν η φύση είναι άδικη, ας αλλάξουμε την φύση! » (Laboria Cuboniks, 2018 : 94).

Η ομάδα Laboria Cuboniks [22] είναι μια κολεκτίβα ξένο-φεμινισμού, που με το μανιφέστο της *Xenofeminism, A Politics for Alienation* (2015), αντλώντας από τους Ντελέζ, Butler και το έργο της Shulasmith Firestone επιχειρεί μια τεχνοϋλιστική (technomaterialism), αντι-νατουραλιστική ή αντι-φυσιοκρατική (anti- naturalism) και τρανσφεμινιστική (transfeminist) προσέγγιση του φεμινισμού και του βιοκοινωνικού φύλου, μέσω της υπάρχουσας τεχνολογίας. Επιπλέον, επαναπραγματεύεται το τι συνιστά το παγκόσμιο καθώς και το υποκείμενο στο σήμερα χωρίς να εγκλωβίζεται σε πανανθρώπινα και οικουμενικά μοντέλα του παρελθόντος. Η ομάδα προτείνει ένα νέο ξενοφεμινιστικό υποκείμενο το οποίο δεν είναι ούτε γυναικείο αλλά ούτε και ανθρώπινο. Αναδύεται μέσω της επανακατασκευής του παγκόσμιου, ενός

22 *Diann Bauer, Katrina Burch, Lucca Fraser, Helen Hester, Amy Ireland και Patricia Reed.*

επανακαθορισμένου μετα-ανθρώπινου οικουμενικού που συγκροτείται μέσω της συγχώνευσης διασταυρώσεων (Intersections) συγκεκριμένων τοπικοτήτων και φορέων αιφνίδιων και κατασκευασμένων αλληλοϋποστηρίξεων. Το νέο αυτό παγκόσμιο μπορεί να παρομοιαστεί με μια μεταλλαγμένη αρχιτεκτονική, που μέσω ενός ανοιχτού λογισμικού παραμένει διαθέσιμη στην συστημική παραλλαγή και ενίσχυσή της.

Κύριο στοιχείο της ξενοφεμινιστικής προσέγγισης αποτελεί η έννοια της αποξένωσης ή αλλοτρίωσης [23] (alienation). Η κολεκτίβα υποστηρίζει ότι ιστορικά, υλικά και κοινωνικά, τίποτα δεν υπήρξε ή θα έπρεπε να εκλαμβάνεται ως "*δεδομένο*" από τη σκοπιά του φυσικού. Με άλλα λόγια πάντα υπήρξαμε αλλοτριωμένοι και αποξενωμένοι από αυτό που η ανθρωπότητα όρισε και κατονόμασε ως "*φυσικό*", με σκοπό να το χρησιμοποιήσει ως πολιτικό, ηθικό και οντολογικό εργαλείο καταπίεσης και διακρίσεων. Αυτή η κατασκευή ως προς την φύση μπορεί να επανακαθοριστεί με τη χρήση της υπάρχουσας τεχνολογίας, ως προς τον επανασχεδιασμό του φύλου και του κόσμου όπως τον ξέρουμε σε μια οικουμενική κλίμακα αλλοίωσης αυτού που θεωρείται ως πραγματικό ή φυσικό. Η αποξένωση από τη "*φύση*" λοιπόν, ισοδυναμεί με το να αποκοπεί από τις ρομαντικές της καταβολές και να προσεγγιστεί ως ένα πεδίο πάνω στο οποίο η επιστήμη μπορεί να επεκταθεί, μετα-βάλλοντας και μετα-μορφώνοντάς την. Με άλλα λόγια, η φύση δεν αποτελεί ένα περιβάλλον, αλλά έναν τεχνοποιημένο χώρο - πεδίο, ανοιχτό στην παρέμβαση και την μετατροπή,

---

23 *Η αποξένωση καθιστά κάποιον ξένο, εξωγήινο διαφορετικό, ή αναφέρεται στην απομάκτυνση από κάτι. Μπορούμε να αποξενωθούμε από το σπίτι (εξορία), από ένα φανταστικό κόσμο (στον θέατρο και την τέχνη), απο τους εαυτούς μας (σύμφωνα με τον Marx, μια αποξένωση απο την παραγωγική μας δύναμη, την δημιουργία και την δουλειά). Η αποξένωση μπορεί να υπονοεί μια εξάρτηση απο μια δύναμη διαφορετική από την δική μας, όταν μεταμορφωνόμαστε σε εμπορεύσιμη προϊόντα, ή όταν χειραγωγούμαστε από άλλους μέσω των συναισθημάτων και της στοργής.*

όπως πάντα αποτελούσε για τον άνθρωπο μέσα στην ιστορία.

Με βάση την αντιφυσιοκρατική αυτή οπτική, το φύλο αντίστοιχα "*καταργείται*" και το σώμα αποκόπτεται από τις φυσιοκρατικές του καταβολές, συνιστώντας όχι ένα πρωτεϊκό αντικείμενο αλλά αντίθετα ένα εύπλαστο πεδίο προς μετάλλαξη, μέσω της τεχνολογίας. Παράλληλα, τα δίπολα μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου, εκλαμβάνονται ως ένας ακόμα κανονιστικός δυϊσμός, αφού το βιολογικό φύλο σε μια τέτοια θεώρηση αποτελεί κάτι σταθερό, αμετάβλητο και "*φυσικό*". Από την στιγμή που τεχνολογικά η επιστήμη έχει καταφέρει να υπερβεί την έμφυλη βιολογία, κατ'επέκταση και το φύλο θα πρέπει να ειδωθεί τρανσουμανιστικά και να αποτελέσει ένα πεδίο μετάλλαξης, αλλοίωσης και μεταμόρφωσης.

Η κολεκτίβα υποστηρίζει την κατάργηση του φύλου - όχι όμως με όρους εξάλειψης των έμφυλων χαρακτηριστικών όπως αυτά έχουν θεωρηθεί από την πατριαρχία - αλλά εγκαθιδρύοντας πολλαπλά και διαφορετικά ενσώματα, βιολογικά φύλα. «*Ας ανθίσουν 100 βιολογικά φύλα*» (Laboria Cuboniks 2018 : 56) διακηρύσσουν ώστε πλέον τόσο το φύλο όσο και η φυλή να μην αποτελούν εργαλείο διαφοροποίησης, καταπίεσης και διακρίσεων. Τελικός στόχος αποτελεί η αποσταθεροποίηση της υπάρχουσας ταύτισης του «*αρσενικού ως άφυλου, του λευκού ως αυτού που δεν έχει φυλή και του cis* [24] *ως αυτό που είναι αληθινό*» (Laboria Cuboniks 2018 : 60) .

Ο στόχος αυτός, όπως προαναφέρθηκε θα επιτευχθεί με την επιστράτευση της τεχνοεπιστήμης ως προς την εξάλειψη τόσο του φύλου όσο και του εγκαθιδρυμένου ανθρώπινου. Με τη χρήση της τεχνολογίας είναι εφικτό αυτό

24 *Ο όρος cis (cisgender) αναφέρεται στα άτομα τα οποία το βιολογικό φύλο που τους δόθηκε κατα την γέννηση τους ταυτίζεται με την ταυτότητα του φύλου τους. Ο όρος αποτελεί το αντίθετο του Transgender*

που ονομάζουν "*χακάρισμα*" του φύλου και του σώματος, ορμονικά και βιολογικά, ώστε ο καθένας να μπορεί να παρέμβει στο σώμα και το φύλο του όπως αυτός επιθυμεί, πέρα από τα εξουσιαστικά συστήματα κυριαρχίας.

Η έμφυλη αυτή αναβάθμιση (τρανσουμανισμός), ως προς την πρακτική και θεωρητική αντιμετώπιση φύλου και σώματος, με την πρακτική της μετάβασης (trans) στοχεύει στην απεμπλοκή από την χειραφέτηση του φύλου τόσο ως φυσικού όσο και ως μη μετασχηματίσημου. Επιπλέον, πλέον το φύλο δεν περιέχει καμιά αλήθεια ή φυσικότητα, μόνο εν-δυνάμει μετασχηματισμούς. Η κολεκτίβα διεκδικεί την ελευθερία ενάντια στην αμεταβλητότητα, περιέχοντας την διαθεματικότητα και ταυτόχρονα εμπλουτίζοντάς την. Γίνεται αντιληπτό, ότι ουσιαστικά η ταυτότητα φύλου, γίνεται αντικείμενο διαπραγμάτευσης ως προς την επανεγγραφή της στο σώμα και τις αντιλήψεις περί φύσης, τεχνολογίας και σεξουαλικής αναπαραγωγής.

LABORIA CUBONIKS

EIK.23-25 THE XENOFEMINIST MANIFESTO, 2015

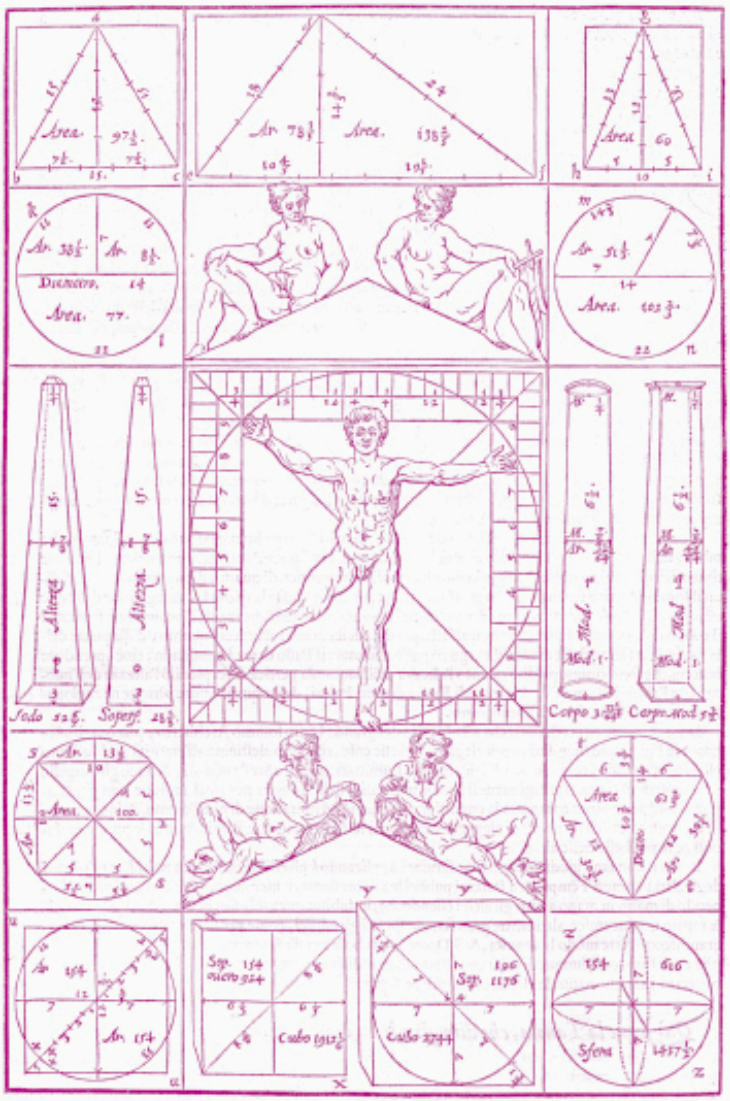
Area. 97½.
Ar. 78½
Area. 135⅝
Area 60
Ar. 38½.
Ar. 8½.
Diametro. 14
Area. 77.
Ar. 51½.
Area. 102⅔.
Sodo 22½.
Sogetto 28½.
Corpo 3
Corpo Arcad 5
Ar. 13½
Area. 100.
Area
Diam.
Ar. 154
Sup. 154
Cubo 1512½
Sup. 196
Cubo 2744
154
616
Sfera 1437½

ΟΧΒ4 ΜΕΤΑ-ΟΥΜΑΝΙΣΤΙΚΕΣ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΚΕΝΟΣ

Μετά το *fin de siècle* (2000) αναδύεται ο όρος του "*ανθρωπόκενου*" (anthropocene), ονοματίζοντας την εποχή όπου ο (κυρίαρχος δυτικός) άνθρωπος είναι υπαίτιος της γεωλογικής, κλιματικής και οικολογικής αλλαγής του πλανήτη (Shaw 2018). Ο ανθρωπόκενος θα απασχολήσει τόσο την φιλοσοφία όσο και την φεμινιστική θεωρία, κάτω από την ομπρέλα του κριτικού μεταουμανισμού, παρέχοντας νέες αναγνώσεις πέρα από το φύλο, σε σχέση με την περιβαλλοντική μετατόπιση αυτή. Αξίζει να σημειωθεί ότι η εμφάνιση του όρου πυροδότησε μια πληθώρα ερευνών γύρω από το ζήτημα με τις τοποθετήσεις μεταξύ άλλων των Moore (Capitalocene 2013), Haraway (Cthulucene 2015), Parrika (Anthrop-obscene 2015) και Macfarlane (Plastic-ene 2016). Στο κεφάλαιο αυτό θα διερευνηθούν οι τοποθετήσεις που αναπτύσσονται παράλληλα με θέματα φύλου ή φεμινισμού. Επιπλέον, **σε σχέση με τον όρο ανθρωπό-κενος χρησιμοποιούμε την κατάληξη -κενός δηλαδή που δεν περιλαμβάνει υλικό ή πνευματικό περιεχόμενο αντί της κατάληξης -καινός που σημαίνει νέος ή καινούργιος.** Η χρήση της κατάληξης αυτής αναφέρεται στην κριτική που έχει ασκηθεί πάνω στον όρο του ανθρωπόκενου από την φεμινιστική και μη θεωρία καθώς διατείνεται ότι αντιπροσωπεύει μια οικουμενική αλήθεια ενός συγκεκριμένου είδους (ανθρώπινου) ενώ αντίθετα είναι ιστορικά, υλικά, χωρικά, φυλετικά και οικονομικά τοποθετημένος.

Η Braidotti, αφορμώμενη κυρίως από την ντελεζιανή φιλοσοφία, τον Σπινόζα και τον μονισμό, επανεξετάζει τους όρους άνθρωπος, ανθρώπινο και μεταανθρώπινο στην δεδομένη χρονική στιγμή της « *4ής βιομηχανικής*

επανάστασης, της 6ης μαζικής εξαφάνισης των ειδών, του καπιταλισμού, της τεχνολογίας και του ανθρωπόκενου μέσα στην οποία το μεταανθρώπινο υποκείμενο προσπαθεί να αναδυθεί».

Προχωρώντας σε μια θετική ανάγνωση του μεταανθρώπινου, το διερευνά κριτικά, απομακρυνόμενη από τα κυρίαρχα δυστοπικά σενάρια καταστροφής καθώς και τις φουτουριστικές, ουτοπικές πραγματικότητες που συχνά προσπαθούν να το περιγράψουν. Προσεγγίζοντας τον όρο φιλοσοφικά, περιγράφει την μεταανθρώπινη συνθήκη ως μια σύγκλιση ή μια συναρμογή ενδιάμεσα του μετα-ανθρώπινου και του μετα-ανθρωποκεντρικού. Το γνωρίζον μετα-ανθρώπινο υποκείμενο δεν είναι ούτε ο Homo Universalis, ούτε και ο Άνθρωπος αλλά αντίθετα αποτελεί ***« ένα περισσότερο πολύπλοκο, ένσαρκο και ενσώματο, μη μοναδικό αλλά σχεσιακό και παθηματικό (affective) δια-σχεσιακό (transversal) υποκείμενο. Το υποκείμενο αυτό είναι ενωμένο με ένα δίκτυο ανθρώπινων και μη παραγόντων»*** (Braidotti 2018). Επιπλέον, επαναδιαπραγματευόμενη την διαδικασία του γίγνεσθαι, αναφέρει ότι είναι αναγκαίο *«να μάθουμε να σκεφτόμαστε διαφορετικά την κατάσταση του είμαστε (στο τώρα) σε σχέση με αυτό που πρόκειται να γίνουμε (μελλοντικά)»* ώστε να προσεγγίσουμε το πέρασμα στο μεταανθρώπινο.

Η Braidotti υποστηρίζει ότι το γίγνεσθαι - μεταανθρώπινο, αποτελεί μια αναγκαία διαδικασία στο σήμερα, γεγονός που μπορεί να συσχετιστεί με το ότι συχνά τα μεταανθρώπινα σενάρια συνοδεύονται από την καταστροφή ή την κρίση. Ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων ουδέποτε ταυτίστηκε με την κατηγορία άνθρωπος και κατά συνέπεια η απο-οικειοποίηση του όρου για την μερίδα των ανθρώπων αυτών είναι ο προφανής τρόπος δράσης, καθώς η κατηγορία άνθρωπος είναι διαπραγματεύσιμη και όχι δεδομένη. **Η κρίση που συχνά συνοδεύει το μετα-ανθρώπινο είναι μια κρίση που αγγίζει την καρδιά της αρρενωπότητας, την καρδιά του ευρωκεντρισμού και την**

καρδιά της λευκότητας μέσω της μη διανοήσιμης πιθανότητας της εξαφάνισης που έρχεται ως αποτέλεσμα της κρίσης που ο κόσμος θα δεχθεί και ίσως δεν επιβιώσει (Braidotti 2013). Συνεπώς για την Braidotti ο ανθρωπόκενος δεν αποτελεί ένα σενάριο αφανισμού αλλά μάλλον μια προοπτική ανανέωσης και επαναδημιουργίας.

Προχωρώντας σε μια θετική ανάγνωση του ανθρωπόκενου, μεταφράζει την αλλαγή όχι ως την εν δυνάμει εξαφάνιση του ανθρώπινου αλλά την πτώση του ουμανιστικού υποκειμένου όπως αυτό έχει συγκροτηθεί ως τώρα. Η κατάσταση που ονομάστηκε ανθρωπόκενος παρόλο που συγκροτήθηκε από τις συνθήκες του δυτικού πολιτισμού, πολλές φορές συγχέεται με μια αφηρημένη οικουμενική κρίση μιας πανανθρώπινης πλανητικής κλίμακας, ως ένα παγκόσμιο πρόβλημα που απαιτεί να αντιμετωπιστεί. Η αδυναμία αντιμετώπισης του συνεπώς ταυτίζεται με την επικείμενη καταστροφή του "*ανθρώπινου*" υποκειμένου όπως αυτό έχει συγκροτηθεί στα ίδια όρια του δυτικού πολιτισμού. Κατ'επέκταση, για την Braidotti, ο όρος ανθρωπόκενος αφενός αδυνατεί να περιγράψει την κατάσταση ρεαλιστικά και αφετέρου αποτελεί μόνο ένα μικρό κομμάτι του ευρύτερου προβλήματος και όχι το ίδιο το πρόβλημα.

Εξαλείφοντας οριστικά τον δυϊσμό μεταξύ φύσης - πολιτισμού, η Braidotti αποσταθεροποιεί τις αντιθέσεις ως προς τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπου/φύσης και κωδικοποιεί την υλικότητα ως μη ανθρωποκεντρική χρησιμοποιώντας τον όρο "ζωή" (zoe). Στο γίγνεσθαι – μετα-ανθρώπινο (becoming posthuman), το υποκείμενο μετατρέπεται σε γεωκεντρικό, αποτελεί ταυτόχρονα άνθρωπο και μη, ένα γίγνεσθαι γήινης υλικότητας, μηχανής ζώου και cyborg, με σκοπό την επανεγκαθίδρυση του βιοτόπου που ονομαζόταν "*φύση*". Είναι ένσαρκο και ενσώματο, μη μοναδικό, σχεσιακό, παθηματικό και μεταβατικό. Η υλιστική θέση της "*διαφοράς*" εδώ

χρησιμοποιείται για την δημιουργία νέων αφηγήσεων πλανητικής κλίμακας, όπου το φύλο και η εθνικότητα είναι οι παράγοντες που μετατρέπουν την ηγεμονική ανθρώπινη κυριαρχία, σε πολλαπλές μεταουμανιστικές αφηγήσεις.

Απο την άλλη στο *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness* (2003) η Haraway επανεξετάζει το σενάριο των cyborg και τα αντικαθιστά με τα είδη συντροφιάς (companion species). Αντλώντας από την βιολογία, τον Δαρβίνο και την Butler μεταβαίνει από την ψευδό-πρωτό ρομποτική των κυβερνοοργανισμών στα είδη συντροφιάς και σε όλες τις πολλαπλές οργανικές μορφές που μπορούν να καταλάβουν. Αναπτύσσοντας μια ιστορία βιοδύναμης και βιοκοινωνικότητας, σε άμεση αλληλεπίδραση με την τεχνοεπιστήμη, επινοεί μια αφήγηση "*μοριακών διαφορών*" (molecular differences). Εστιάζοντας στον σκύλο ως ζώο συντροφιάς (companion animal) και τοποθετώντας τον στην ιστορική του πολυπλοκότητα, τον χρησιμοποιεί ως εργαλείο συνύφανσης της ύλης με την σημειωτική, την συνύφανση της σημειωτικής με την βιολογία, και τελικά της βιολογίας με το ανθρώπινο, συγκροτώντας μια εναλλακτική αφήγηση του μεταανθρώπινου.

Η ανάγκη για την εφεύρεση ενός νέου υποκειμένου της αφήγησης αυτής έγκειται στην ανάγκη περιγραφής της πραγματικότητας με νέους όρους. Όπως αναφέρει « *ρισκάρω να αποξενώσω (alienate) τον παλαιό μου σωσία, το cyborg, ώστε να δημιουργήσω έναν καλύτερο οδηγό (τον σκύλο) μέσα στην πυκνότητα της βιοπολιτικής της τρίτης χιλιετίας της σύγχρονης εποχής*» (Haraway 2003 : 6). Τα cyborg στην θεώρηση της Haraway αποτελούν τους μικρούς συγγενείς μιας πολύ μεγαλύτερης queer οικογένειας ειδών συντροφιάς, στην οποία η αναπαραγωγική βιοτεχνολογία μπορεί να αποτελέσει μια έκπληξη (Haraway 2003 : 11).

IAN CHENG (1984-)

ΕΙΚ.26 ABAX SILURIA 2013

ΚΙΝΗΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ, ANIMATRONICS,ΑΜΜΟΣ
ΣΙΛΙΚΟΝΗ ΟΡΥΚΤΕΛΑΙΟ

ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ IAN CHENG ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΙ Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ, ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΓΟ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΦΥΣΗΣ,Η ΟΠΟΙΑ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΧΕΙ ΤΗΝ ΔΥΝΑΜΗ ΝΑ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΝΕΙ ΤΑ ΣΩΜΑΤΑ ΜΑΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΕΣ ΜΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ.
Η ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ CHENG ΠΕΡΙΣΤΡΕΦΕΤΑΙ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ, ΤΗΝ ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΕΙΔΟΥΣ ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΤΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ, ΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΜΙΑΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗΣ ΣΕ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΕΡΕΘΙΣΜΑΤΑ.

ΣΤΟ ΕΡΓΟ ABAX SILURIA ΜΗΧΑΝΕΣ ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝ ΑΚΟΜΑ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΜΙΣΟ ΕΜΒΥΘΙΣΜΕΝΕΣ ΣΕ ΟΡΥΚΤΕΛΑΙΟ ΣΑΝ ΝΑ ΕΧΕΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΙ ΜΙΑ ΜΑΧΗ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ. ΜΙΚΡΑ ΡΟΜΠΟΤ - ΗΛΕΚΤΡΙΚΕΣ ΣΚΟΥΠΕΣ ΚΙΝΟΥΝΤΑΝ ΣΕ ΟΛΗ ΤΗΝ ΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝΤΑΣ ΕΝΑ ΑΙΣΘΗΜΑ ΔΥΣΦΟΡΙΑΣ ΣΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΥΠΟΛΕΙΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΑΥΤΗΣ.

Επιπρόσθετα η Haraway αναπτύσσει έναν νέο τρόπο μεθοδολογικής εργασίας στην οποία υπάρχουν μόνο "*ενδεχόμενα θεμέλια*" και σώματα που έχουν σημασία (bodies that matter). Το έργο τις επινοείται και προσφέρεται για ανάγνωση μέσω πολλαπλών σχεσιακών αφηγήσεων χωρίς απαραίτητα να υπάρχουν προκαθορισμένα υποκείμενα ή αντικείμενα, μοναδικές ή καθολικές πηγές, εκκινήσεις ή τελικά αποτελέσματα και συμπεράσματα προς ανάγνωση.

Ο όρος είδη συντροφιάς, αναφέρεται στο ιστορικό και κοινωνικό γεγονός των πολλαπλών επιρροών (affects) που άσκησαν τα διαφορετικά είδη πάνω στο ανθρώπινο όπως τα βακτήρια και τα έντομα. Εξετάζοντας διαφορετικές βιολογικές, ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές προεκτάσεις της αλληλεπίδρασης των ειδών αυτών προσπαθεί να ανιχνεύσει το "*σημαντικό άλλο*"όπως το ονομάζει καθώς και την σημασία των πολιτισμικών φύσεων (natureculture) ώστε να επανακατανοήσουμε τις προσεγγίσεις μας ως προς την τεχνοεπιστήμη. Μελετώντας μέσω της εξελικτικής βιολογίας (Δαρβίνος) τα υπόλοιπα είδη που αναπτύχθηκαν εξελίχθηκαν και μεταλλάχθηκαν από και σε σχέση με εμάς, ως βοηθοί, εργάτες, εχθροί, απειλές ή ως συντροφιά και φίλοι, καθώς και μέσω των σχέσεων αγάπης, εκπαίδευσης, ομορφιάς και σκλαβιάς αναμορφώνει το τι συνιστά τόσο το μεταανθρώπινο όσο και το ανθρωποκεντρικό.

Επιπλέον με το έργο της SF, *Speculative Fabulation and String Figures* (2012) η Haraway αναπτύσσει μια νέα μεθοδολογία νοητικής και πρακτικής εργασίας ή μια περιγραφή της μεθοδολογίας της που μπορεί να συνοψιστεί ως SF. Τα string figures είναι ένα παιχνίδι στο οποίο ένα κομμάτι από σχοινί ή σπάγκο, ανάμεσα στα δάχτυλα των δυο χεριών συνεχώς αλληλεπικαλύπτεται και διασταυρώνεται με τον εαυτό του παράγοντας

διαφορετικές εικόνες και μοτίβα ανάλογα την διαδικασία. Η Haraway με παρόμοιο τρόπο συνθέτει τα επιστημονικά δεδομένα (Science Facts), την θεωρησιακή φαντασία [25] (Speculative Fabulation), την επιστημονική φαντασία (Science Fiction), τον θεωρησιακό φεμινισμό (Speculative Feminism) και τέλος το σύγχρονο συγκείμενο (So Far) συγχωνεύοντάς τα στον όρο SF, ως σύμβολα του δυναμισμού της σκέψης στην παραγωγή νέων συνδέσεων και συμμαχιών.

Αντλώντας από το έργο της ως προς την τοποθετημένη γνώση (situated knowledge) επεκτείνει την υλικοσημειωτική μεθολογία της χαρτογράφησης των υλικών σχέσεων (μεταξύ πραγμάτων) και των σημειωτικών σχέσεων (μεταξύ ιδεών) (Παγκάλου, Πρωίμου 2020). Αυτή η πρακτική εστιάζει στο ότι έχει σημασία (matters), ποιες σκέψεις σκέφτονται σκέψεις, ποιες γνώσεις γνωρίζουν γνώσεις, ποιες σχέσεις συσχετίζουν άλλες σχέσεις και ποιες ιστορίες αφηγούνται ιστορίες. Με τον τρόπο αυτό, αναπτύσσει ένα δίκτυο τεχνοοργανικών πολυγλωσσικών και πολυμορφικών καλωδιωμένων διαγραμμάτων τα οποία περιγράφονται με τους όρους *"fingery eyes"*, *"tentacularity networked reenactments"* ή *"trans-knowledges"*, αναλύοντας μια μετα-βαση (transing) μεταξύ ενδιάμεσων ενώσεων διαφορετικών νοητικών και υλικών θεματολογιών.

Στο άρθρο της «*Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin*» (2014) και στο βιβλίο *Staying with the Trouble : Making Kin in the Chthulucene* (2016) η Haraway, περνά από τα είδη συντροφιάς στην περιγραφή της σύγχρονης πραγματικότητας, με νέους όρους περιγραφής του μεταουμανιστικού (αν αυτό ταυτιστεί με τον

25 Ο όρος Fabulation *έγινε αρχικά γνωστός απο την δουλειά του Robert Scholes The Fabulators (1967), για να περιγράψει έναν μεγάλο αριθμό νουβέλων που εμφανίστηκαν τον 20ο αιώνα και μπορούν να χαρακτηριστούν από την έννοια του μαγικού ρεαλισμού,*

ανθρωπόκενο), εστιάζοντας στην κατάρρευση των περιβαλλοντικών συστημάτων και τους "*πρόσφυγες*" όλων των ειδών, ανθρώπινων και μη, μέσω πολυ-ειδών (multispecies) σχηματισμών της ζωής και των καταστάσεων. Κριτικάροντας τον όρο ανθρωπόκενο καθώς αναφέρεται σε μια μη πραγματική, ουμανιστική παγκόσμια και οικουμενική αλήθεια, εισάγει ή δανείζεται τους όρους Καπιταλόκαινο, Φυτειόκαινο, Χθούλουκαινό ώστε να διορθώσει την περιγραφή της σύγχρονης πραγματικότητας και να αναφερθεί σε μια διαδικασία επανα-κοσμοποίησης (rewordling) της γης.

Ο όρος Καπιταλόκαινο αναδεικνύει την ιστορικότητα του όρου και αντιτίθεται στην ιδέα ότι αναφέρεται στις πράξεις ενός είδους (ανθρώπινου). Αντίθετα, αποτελεί μια ιστορικά τοποθετημένη πρακτική σε σχέση με κοινωνικό-οικολογικά ιστορικά τοποθετημένα ανθρώπινα όντα, σε αλληλεπίδραση μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους, τα οποία έχουν διαταράξει την συστημική συνέχεια του πλανήτη. Με τον τρόπο αυτό ο όρος καπιταλόκαινο συγκεκριμενοποιείται την στιγμή που η θέαση της γης επιτρέπει να την αναγνωρίσουμε ως ένα ζωντανό, φυσιολογικό, ομοιοστατικό και μορφοποιητικό σύστημα που αναπνέει.

Οι πρακτικές πάνω στις οποίες βασίζεται ο καπιταλόκαινος, είναι οι τεράστιες αλλαγές και ταυτόχρονα απλοποιήσεις της βιοποικιλότητας ως άμεσο αποτέλεσμα της καταστροφής των συστημάτων ή εξοπλισμών του πλανήτη μέσω της γεωργικής παραγωγής των φυτειών και των καλλιεργειών. Η Haraway χρησιμοποιεί τον όρο **Φυτειόκαινο** για να περιγράψει την διαδικασία της εξαναγκασμένης εργασίας, της σκλαβιάς, της αποικιοκρατίας, του ρατσισμού και άλλων συστημάτων παραγωγής και αναπαραγωγής, μέσω της τοποθέτησης και μετακίνησης φυτών, ανθρώπων ζώων και μικροβίων, που σχημάτισαν την νεωτερικότητα και τον καπιταλισμό συγκροτώντας την βιομηχανική επανάσταση.

Εισάγοντας τον όρο του **Χθουλούκαινου**, που προέρχεται από την λέξη "χθόνιος", δηλαδή γήινος, αυτός που ανήκει στη γη, που βρίσκεται ή κατοικεί μέσα στη γη ή κάτω από αυτή, οραματίζεται και αφηγείται έναν κόσμο χωρίς χρονικότητα (παρελθόν, παρών και μέλλον) δημιουργημένο από μια νέα, λιγότερο υβριδική και περισσότερο συμβιωτική βιολογική υλικότητα στην οποία υπάρχουν μόνο προσωρινότητες και υλικότητες. Ο όρος Χθουλούκενο (Chtulucene) δεν αναφέρεται στην μισογυνιστική ρατσιστική φιγούρα του "Cthulhu" του H.P. Lovecraft [26] αλλά στις "χθόνιες" γήινες δυνάμεις, που αιωνία περιέχονται σε σχέση με την γη, την φύση και τον πολιτισμό της. Οι δυνάμεις μπορούν να ονομαστούν από διαφορετικά πολιτιστικά συγκείμενα όπως Naga, Gaia, Tangaroa, Terra, Haniyasu-hime, ενώ είναι αρχαίες και ταυτόχρονα καινούργιες.

«Οι χθόνιοι είναι πλάσματα της γης με πλοκάμια, αισθητήρες, ψηφία και αραχνοειδή πόδια, τέρατα στην καλύτερη περίπτωση, που επιδεικνύουν και παρουσιάζουν την υλική σπουδαιότητα των διαδικασιών της γης και των πλασμάτων της. Δομούν και αποδομούνται, είναι συμ-ποιητικοί και όχι αυτό-ποιητικοί (sym-poietic, not auto-poietic), είναι ασταμάτητα πολυμορφικοί». (*Haraway* 2018 : 81)

Η Haraway, αντικαθιστά το μεταανθρώπινο (posthuman) με το λίπασμα (compost) και το ανθρώπινο (Homo) με το χώμα (Humus) από το οποίο αναδύονται νέες συμβιωτικές μορφές ζωής, που συμ-ποιούν ανάμεσα στα είδη των εδαφικών και γήινων χθόνιων. Αντλώντας σε έναν μεγάλο βαθμό από τις εξελίξεις στον τομέα της βιολογίας, αποφυσικοποιεί την αναπαραγωγή, και επανασυγκροτεί τόσο το ανθρώπινο όσο και το ανθρωποκεντρικό. Αναλύοντας διαφορετικές συμβιωτικές σχέσεις από το

26 *Το κάλεσμα του Κθούλου* 1928 , H P Lovercraft

PIERRE HUYGHE (1962-)

ΕΙΚ.27 UNTILLED (RECLINING NUDE), 2012.

ΧΥΤΟ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑ ΜΕ ΕΝΣΩΜΑΤΩΜΕΝΗ ΔΟΜΗ ΚΥΨΕΛΗΣ ΚΑΙ ΚΕΡΙ.

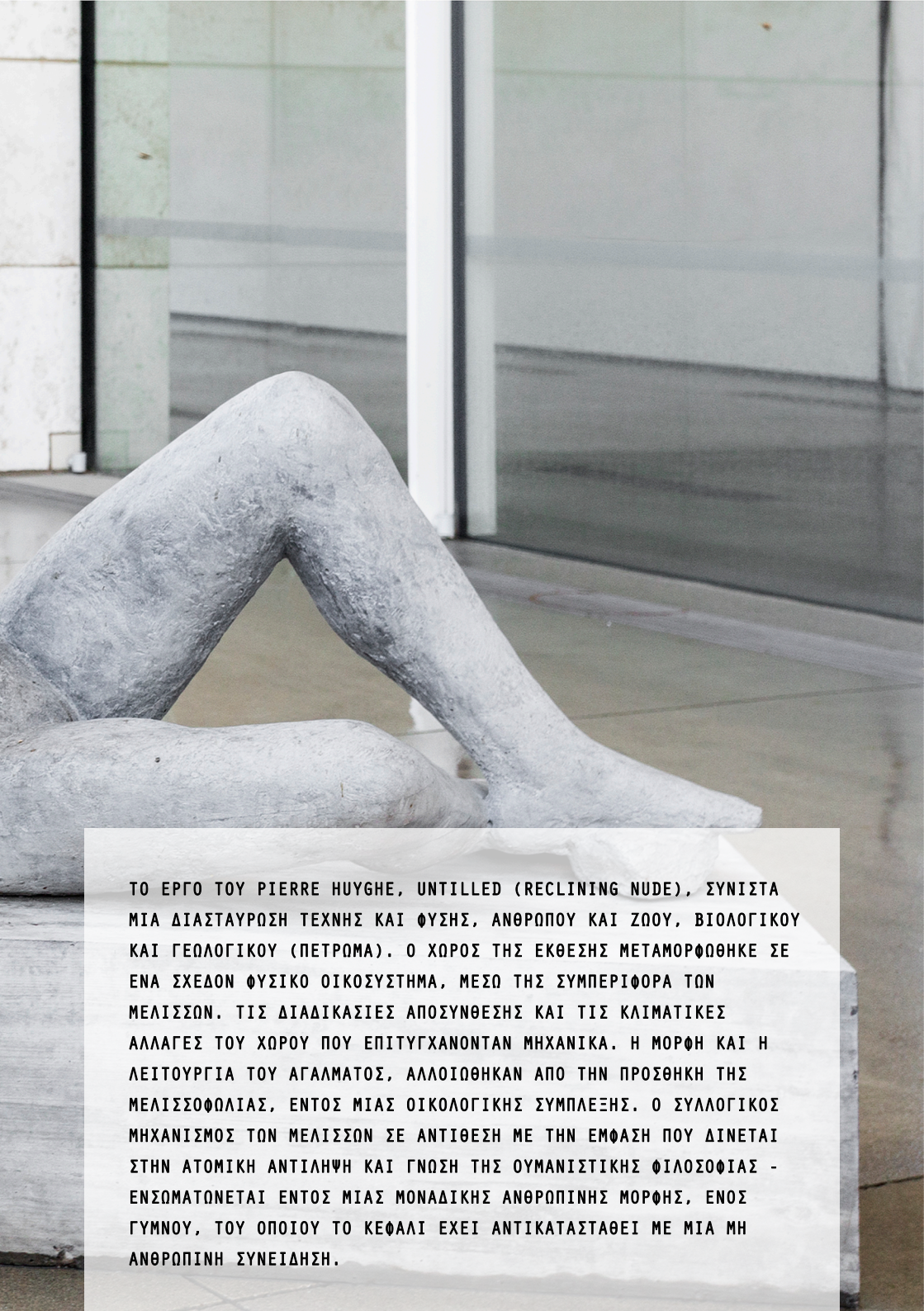

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ PIERRE HUYGHE, UNTILLED (RECLINING NUDE), ΣΥΝΙΣΤΑ ΜΙΑ ΔΙΑΣΤΑΥΡΩΣΗ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΦΥΣΗΣ, ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΥ, ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΛΟΓΙΚΟΥ (ΠΕΤΡΩΜΑ). Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΘΗΚΕ ΣΕ ΕΝΑ ΣΧΕΔΟΝ ΦΥΣΙΚΟ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ, ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΜΕΛΙΣΣΩΝ. ΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΟΣΥΝΘΕΣΗΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΠΟΥ ΕΠΙΤΥΓΧΑΝΟΝΤΑΝ ΜΗΧΑΝΙΚΑ. Η ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΓΑΛΜΑΤΟΣ, ΑΛΛΟΙΩΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΕΛΙΣΣΟΦΩΛΙΑΣ, ΕΝΤΟΣ ΜΙΑΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΜΠΛΕΞΗΣ. Ο ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΕΛΙΣΣΩΝ ΣΕ ΑΝΤΙΘΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΜΦΑΣΗ ΠΟΥ ΔΙΝΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΤΟΜΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΥΜΑΝΙΣΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΕΝΣΩΜΑΤΩΝΕΤΑΙ ΕΝΤΟΣ ΜΙΑΣ ΜΟΝΑΔΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΜΟΡΦΗΣ, ΕΝΟΣ ΓΥΜΝΟΥ, ΤΟΥ ΟΠΟΙΟΥ ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΕΧΕΙ ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΘΕΙ ΜΕ ΜΙΑ ΜΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ.

ανθρώπινο σώμα που αποτελεί μια σύσταση διαφορετικών μικροβίων και μικροοργανισμών μέχρι την ίδια την σύσταση του κυττάρου, αναπτύσσει την θεωρία της συμποίησης των ειδών και της δημιουργίας της ζωής μέσω της μόλυνσης (infection) μεταξύ των διαφορετικών ειδών. Η Haraway προτείνει ότι η λέξη και η νοηματοδότηση των όρων οργανισμός και αναπαραγωγή δεν μπορούν ή δεν μπόρεσαν ποτέ να περιγράψουν τον τρόπο με τον οποίο οι οντότητες στην γη σχηματίζονται και μορφοποιούν η μια την άλλη. Υποστηρίζει ότι οι γήινες οντότητες δεν σχηματίζονται από τις ζωντανές οντότητες της γης και από την σεξουαλική αναπαραγωγή αλλά από το "*φάγωμα*", από την διαδικασία ενσωμάτωσης του ενός οργανισμού από τον άλλο, με το να είναι είδη ενός μερικού ολοκλήρου.

Το κύτταρο υπήρξε το αποτέλεσμα ενός συμβιογενετικού γεγονότος, με την ένωση οντοτήτων που δεν ήταν σε θέση ούτε να απορροφήσουν ο ένας τον άλλο αλλά ούτε και να διαχωριστούν πλήρως από αυτόν. Αυτή η συμμαχία ήταν που επέτρεψε την μετέπειτα εξέλιξη του καθώς και την περαιτέρω διαφοροποίηση αλλά και επαναμόλυνση, την επανασύναψη συμμαχιών και φαγωμάτων μέσα από μια πληθώρα συμβιωτικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων.

Έτσι για την Haraway τόσο η βιολογία όσο και η πολιτική που θα πρέπει να ακολουθήσουμε υποδεικνύουν και εγκολπώνονται εντός της συμ-βίωσης ή της συμ-ποίησης διαφορετικών ειδών και διαφορετικών λειτουργιών. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι η συμποίηση αυτή δεν αναφέρεται σε ρομαντικά ιδανικά αλλά αντίθετα είναι άμεσα συνυφασμένη με την επιβίωση, αναφέρεται δηλαδή σε μια συμμαχία συγκεκριμένης χρονικότητας στο «*να είμαστε μαζί αρκετά καλά ώστε να βγάλουμε την μέρα, το λεπτό, το δευτερόλεπτο ... μέσα στον χρόνο*». Αναφέρεται σε πολλαπλές συμβιωτικές σχέσεις οργανισμών όπως οι λειχήνες, που αποτελούνται ταυτόχρονα από βακτήρια και μύκητες

και συνάπτουν σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης, οι οποίες κατασκευάζουν και ταυτόχρονα κατασκευάζονται από το περιβάλλον - οικοσύστημα.

PIERRE HUYGHE

ΕΙΚ.28 NYMPHÉAS TRANSPLANT, 2011.

ΖΩΝΤΑΝΟ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΝΥΜΡΗΈΑS TRANSPLANT ΑΠΟΤΕΛΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΕΝΥΔΡΕΙΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΤΕΓΑΖΟΥΝ ΦΥΤΑ, ΨΑΡΙΑ ΚΑΙ ΑΜΦΙΒΙΑ, ΚΑΡΚΙΝΟΕΙΔΗ ΚΑΙ ΕΝΤΟΜΑ ΠΟΥ ΒΡΕΘΗΚΑΝ ΣΤΟΝ ΚΗΠΟ ΤΟΥ ΜΟΝΕ ΣΤΟ GIVERNY. Η ΔΕΞΑΜΕΝΗ ΕΙΝΑΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΕΝΗ ΜΕ ΕΝΑ ΣΥΣΤΗΜΑ ΦΩΤΙΣΜΟΥ ΠΟΥ ΑΝΑΠΑΡΑΓΑΓΕΙ ΤΑ ΚΛΙΜΑΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΟΥ GIVERNY ΜΕΤΑΞΥ 1914 - 1918, ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝΤΑΣ ΑΥΤΟΝΟΜΑ ΜΙΜΟΥΜΕΝΗ ΤΙΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ. ΤΑ ΕΝΥΔΡΕΙΑ ΑΥΤΑ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ ΖΩΝΤΑΝΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΚΥΒΕΡΝΩΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ Η ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ. ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΕΞΕΛΙΣΣΟΜΕΝΟΥΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ, ΠΟΥ ΠΑΡΑΓΟΥΝ ΤΟΥΣ ΕΑΥΤΟΥΣ ΤΟΥΣ ΜΕΣΩ ΜΙΑΣ ΣΥΝΕΧΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ, ΕΙΤΕ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΟΥΣ ΕΙΤΕ ΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΑΛΓΟΡΙΘΜΩΝ ΠΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥΝ ΤΙΣ ΔΕΞΑΜΕΝΕΣ.

ΣΤΟ ZOODRAM 5 (2011), ΕΝΑΣ ΚΑΒΟΥΡΑΣ ΕΡΗΜΙΤΗΣ ΕΧΕΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙ ΜΙΑ ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ BRANCUSI SLEEPING MUSE,ΣΤΟ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΟ ΚΕΛΥΦΟΣ ΤΟΥ. ΟΠΩΣ ΤΑ ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΗΝ ΟΨΗ ΚΑΡΚΙΝΟΕΙΔΗ, Η ΗΦΑΙΣΤΙΑΚΗ ΠΕΤΡΑ ΤΟΥ ΕΝΥΔΡΕΙΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΩΣ ΕΝΑ ΣΗΜΑΔΙ ΤΟΥ ΒΑΘΥ ΧΡΟΝΟΥ, ΤΟΥ ΟΠΟΙΟΥ Η ΑΧΑΝΗ ΚΛΙΜΑΚΑ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕΙ ΤΗ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ.ΤΟ ΕΡΓΟ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΑ ΣΕ ΜΙΑ ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΠΟΛΥ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ, ΚΑΙ ΣΕ ΕΝΑ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ ΠΟΥ ΕΧΕΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΙ Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗ, ΣΥΓΚΕΡΑΖΟΝΤΑΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΧΡΟΝΙΚΕΣ ΚΛΙΜΑΚΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΡΥΘΜΟΥΣ ΕΝΟΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΤΕΧΝΗΣ, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΚΛΙΜΑΚΕΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΧΡΟΝΟ ΑΥΤΟ.

PIERRE HUYGHE

ΕΙΚ.29 ZOODRAM 5 (AFTER 'SLEEPING MUSE' BY CONSTANTIN BRANCUSI), 2011.

ΓΥΑΛΙΝΗ ΔΕΞΑΜΕΝΗ, ΣΥΣΤΗΜΑ ΦΙΛΤΡΑΡΙΣΜΑΤΟΣ, ΚΕΛΥΦΟΣ ΡΥΤΙΝΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ CONSTANTIN BRANCUSI GLASS TANK SLEEPING MUSE (1910), ΚΑΒΟΥΡΑΣ ΕΡΗΜΙΤΗΣ, ΚΑΒΟΥΡΙΑ ARROW ΚΑΙ ΠΕΤΡΩΜΑΤΑ ΒΑΣΑΛΤΗ, CUSTOM-MADE ΦΩΤΙΣΜΟΣ.
ΔΕΞΑΜΕΝΗ ΚΑΙ ΒΑΣΗ 154.9 X 99.1 X 134.6 CM.

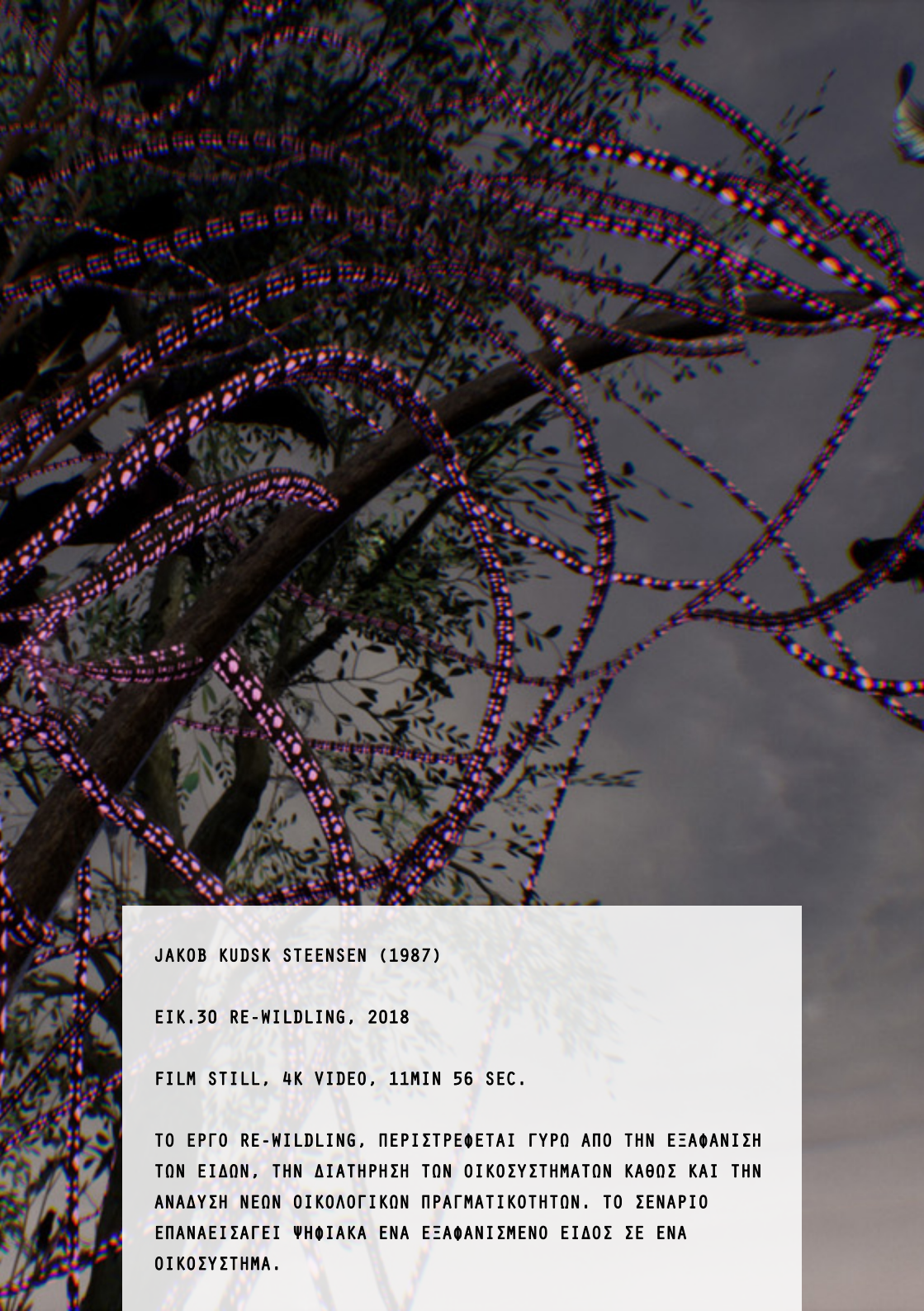

JAKOB KUDSK STEENSEN (1987)

ΕΙΚ.30 RE-WILDLING, 2018

FILM STILL, 4K VIDEO, 11MIN 56 SEC.

ΤΟ ΕΡΓΟ RE-WILDLING, ΠΕΡΙΣΤΡΕΦΕΤΑΙ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗ ΤΩΝ ΕΙΔΩΝ, ΤΗΝ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΔΥΣΗ ΝΕΩΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΩΝ. ΤΟ ΣΕΝΑΡΙΟ ΕΠΑΝΑΕΙΣΑΓΕΙ ΨΗΦΙΑΚΑ ΕΝΑ ΕΞΑΦΑΝΙΣΜΕΝΟ ΕΙΔΟΣ ΣΕ ΕΝΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ.

ΦΥΛΟ, ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ

1ΧΑ

1ΧΑ1 Εισαγωγή ενότητας

1ΧΑ2 Θεωρητικές μεταβάσεις στις προσεγγίσεις φύλου χώρου και σεξουαλικότητας

1ΧΑ3 Πρώιμες Queer προσεγγίσεις φύλου, ταυτότητας και λόγου

1ΧΑ4 Υπάρχουν τελικά queer χώροι?

REN HANG

EIK.31 UNTITLED, 2016

PHOTOGRAPHS, 27 X 40 CM.

1ΧΑ1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 60' η φεμινιστική θεωρία ασκεί κριτική σε ζητήματα πόλης, πολεοδομίας και αρχιτεκτονικής, τόσο ως προς την μελέτη και τον σχεδιασμό του χώρου, όσο και ως προς την μεθοδολογική προσέγγισή του. Η κριτική αυτή εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο κριτικής της επιστήμης, τελικός στόχος της οποίας είναι η ανάδειξη των κοινωνικών ανισοτήτων μέσω της γυναικείας οπτικής, και στην περίπτωση αυτή, ως προς τον χώρο. Με τον τρόπο αυτό έγινε αντιληπτή αφενός η μικρή συμμετοχή γυναικών στον σχεδιασμό της πόλης, και αφετέρου η αντιμετώπιση του χώρου ως έμφυλο προϊόν σχεδιασμένο για ένα συγκεκριμένο πρότυπο χρήστη : τον άνδρα.

Με την εισαγωγή και διάδοση του κοινωνικού φύλου, η μελέτη περί φύλου θα επικεντρωθεί εκ νέου στις σχέσεις εργασίας, εξουσίας, απασχόλησης και αναψυχής κάθε κοινωνικού φύλου σε σχέση με τον χώρο. Πιο συγκεκριμένα, την εποχή εκείνη, γίνεται αντιληπτό ότι ιστορικά, η γυναίκα ταυτίζεται με την σφαίρα του ιδιωτικού - δηλαδή την οικία, και κατ'επέκταση με την μη αμειβόμενη εργασία - ενώ ο άνδρας είναι αυτός που συγκροτεί τον δημόσιο χώρο και επωφελείται από την αμειβόμενη εργασία αντίστοιχα. Παράλληλα με την μελέτη της κατοικίας και του δημοσίου χώρου, αποκαλύπτονται τόσο οι ταξικές όσο και οικονομικές σχέσεις που επηρεάζουν τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη της πόλης.

Στις μεταγενέστερες προσεγγίσεις, οι παράγοντες ανάλυσης εμπλουτίζονται ακόμα περισσότερο με τη μελέτη συγκεκριμένων παραμέτρων ταυτοποίησης μεταξύ άλλων την ηλικία, την εθνικότητα, την

σεξουαλικότητα, την φυσική ικανότητα κ.ο.κ. με την μεταδομιστική θεωρία να χρησιμοποιεί την θέση του "άλλου" ως προς την ανάγνωση του χώρου, εστιάζοντας στις εκτός κυρίαρχης σκηνής της πόλης ετερότητες.

Ο έμφυλος χώρος, ή οι σχέσεις φύλου και χώρου, έχουν μελετηθεί και προσεγγιστεί από μια ευρεία γκάμα διεπιστημονικών θεωρήσεων με την συμβολή της κοινωνικής ανθρωπολογίας, της φιλοσοφίας, της ψυχολογίας, των μετα-αποικιακών σπουδών, της θεωρίας φύλου, τις πολιτικές της ταυτότητας, εξετάζοντας τις σχέσεις χώρου και χρήσεων, του έμφυλου χώρου ως υλικό-κοινωνική κατασκευή, του χώρου ως αναπαράσταση και του χώρου ως προς την κατανάλωση και καθημερινή ζωή (Λαδά 2003) .

Στις σύγχρονες θεωρήσεις χώρου και φύλου, αντικείμενο έρευνας αποτελεί η συμμετοχή του χώρου ως προς την «*κατασκευή του θηλυκού υποκειμένου και της έμφυλης υποκειμενικότητας και ταυτότητας*» (Λαδά 2003) . Το φύλο ως εννοιολογικό εργαλείο, είναι αυτό που «*λειτουργεί ως ανατρεπτική κριτική για την θεωρία και τον σχεδιασμό της πόλης*» ενώ ταυτόχρονα, «*εισάγει την αμφισβήτηση της ουσιοκρατίας, των οικουμενικών χρήσεων και γενικευτικών πρακτικών*» ως προς τον αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό (Χατζησάββα 2009 : 134).

Συνδυάζοντας τις θεωρίες τις υποκειμενικότητας, τις πολιτικές της ταυτότητας και της βιωμένης εμπειρίας, η παραγωγή γνώσης και ανάγνωσης του πραγματικού νοείται ως άμεσα συνυφασμένη με την εκάστοτε θέση που κατέχει κάποιος. Με άλλα λόγια οι χωρικές αναγνώσεις πραγματοποιούνται με βάση την θέση του εκάστοτε υποκειμένου και του τρόπου με τον οποίο βιώνει τον εκάστοτε χώρο. Παράλληλα, «*το πώς οι άνθρωποι οριζουν τους χώρους τους και τους βιώνουν είναι πολύ σημαντικό στην κατασκευή ταυτοτήτων. Οι συζητήσεις της έμφυλης διαφοράς περιγράφονται με χωρική*

γλώσσα, όπως η θέση του καθένα (standpoint), η τοπικότητα (locality) και τα όρια (περιθώρια-margins)» (Λαδά 2003).

Στις έμφυλες προσεγγίσεις, ο χώρος νοείται ως ένα αποτέλεσμα των πράξεων που συντελούνται σε αυτόν, ενώ ταυτόχρονα κατασκευάζει - και κατασκευάζεται από- τα υποκείμενα που δραστηριοποιούνται εντός του. Το φύλο αντίστοιχα είναι αυτό που συνεχώς κατασκευάζεται ή επιτελείται, εντός του χώρου αλλά ταυτόχρονα οριοθετεί, αμφισβητεί ή υιοθετεί τον χώρο παράγοντάς τον.

LAURA CALLAGHAN

EIK.32 ASPIRATIONAL,YOGA IS NOT
ABOUT TOUCHING YOUR TOES IT'S WHAT
YOU LEARN ON THE WAY DOWN, 2016

DIGITAL ILLUSTRATION

TREAT DOM 9 JUNIO
CHEAT
FLAY
SHOVE
how to get ahead
while DUR best life
DROLL PRUDES
VEGENAISE
SLEEPY TIME
TEA
輕 信

1ΧΑ2 ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΦΥΛΟΥ, ΧΩΡΟΥ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ

Σχετικά με τις προσεγγίσεις των σχέσεων φύλου και χώρου, μπορούν να ανιχνευθούν περάσματα ανάλογα των θεωρητικών μετατοπίσεων που πραγματοποιήθηκαν στις θεωρήσεις φύλου που αναλύθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, μέσα στον χρόνο, καθώς οι προσεγγίσεις φύλου μετατοπίζονται από την αναγνώριση της γυναικείας ετερότητας στο βιολογικό φύλο, και στην συνέχεια στο κοινωνικό φύλο, την σεξουαλικότητα και το σώμα, οι θεωρήσεις φύλου και χώρου θα ακολουθήσουν την μετάβαση από τον αποκλεισμό των γυναικών αρχιτεκτόνων στον αποκλεισμό της γυναικείας εμπειρίας στον δημόσιο και κοινωνικό χώρο, την μελέτη της σεξουαλικότητας, και σταδιακά στην ταύτιση της γυναικείας χωρικής θέσης με άλλες ετερότητες.

Οι αρχικές προσεγγίσεις της έμφυλης χωρικότητας συμπίπτουν με το δεύτερο φεμινιστικό κύμα, αναλύοντας τις σχέσεις γυναίκα - χώρος, γυναίκα - πόλη καθώς και γυναίκα - κατοικία, αναδεικνύοντας τις κοινωνικές ανισότητες καθώς και τις επιπτώσεις του σχεδιασμού ως προς τον χώρο την πόλη και την πολεοδομία. Την εποχή εκείνη αναγνωρίζεται ότι όπως στις προσεγγίσεις φύλου η ανδρική ταυτότητα συγκροτείται ως το κυρίαρχο επί της γυναικείας ταυτότητας , έτσι και το δομημένο περιβάλλον συγκροτείται βάσει της ανδρικής εμπειρίας «*με τρόπους που οδήγησαν σε ακριβώς αυτήν την ανισότητα, όχι απλά αντανακλώντας την αλλά και αναπαράγοντάς την*» (Λαδά 2009 : 15) . Ταυτόχρονα, οι ριζοσπαστικές αρχιτεκτονικές πολιτικές των δεκαετιών 1960'-70'-80', επικεντρώθηκαν ακριβώς στο πώς οι λευκές

γυναίκες της μεσαίες τάξης τοποθετούνται κοινωνικά και έπειτα στην προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της τοποθέτησης αυτής αρχιτεκτονικά (Boys 2009 : 18).

Με την εισαγωγή της διεπιστημονικότητας στις θεωρητικές προσεγγίσεις για τις σχέσεις φύλου και χώρου παρατηρείται η στροφή στην μελέτη του δομημένου περιβάλλοντος μέσω της ανθρωπολογίας και της γεωγραφίας, καθώς και ο επαναπροσδιορισμός των εννοιών του ίδιου του χώρου και της αρχιτεκτονικής. Με την συμβολή της ανθρωπολογίας ο χώρος αναγνωρίζεται ως ένα κατασκευασμένο αντικείμενο (artifact), ή ως μια κοινωνική κατασκευή ως ενεργό και συνεχώς μετασχηματιζόμενο πλαίσιο της καθημερινής ζωής, αποφυσικοποιώντας την έννοια του χώρου ως παθητική και ανενεργή.

Μια πρώιμη προσέγγιση του χώρου μεταξύ κοινωνικού και δομημένου, αποτελεί το έργο του φιλοσόφου Henri Lefebvre (1968) που πρότεινε ότι η παραγωγή του χώρου πραγματοποιείται μέσω της χωρικής πρακτικής (τον υλικό χώρο), τις αναπαραστάσεις του χώρου (ο χώρος ως κωδικοποιημένη γλώσσα) καθώς και του χώρου όπως αναπαρίσταται (μέσω της βιωμένης καθημερινής εμπειρίας - representational space) (Λαδά 2009:18). Οι μαρξιστές γεωγράφοι David Harvey (1989) και Edward Soja (1989) υποστήριξαν στην συνέχεια ότι ο χώρος παράγεται κοινωνικά αλλά και ότι ο χώρος αποτελεί συνθήκη της κοινωνικής παραγωγής. Επιπλέον, οι φεμινίστριες γεωγράφοι Doreen Massey, Liz Bondi, Linda McDowell και Gillian Rose, ήταν αυτές που υποστήριξαν ότι ο χώρος παράγεται από και παράγει σχέσεις φύλου (Λαδά 2009 : 16 - 18).

Στην συνέχεια αντλώντας από την μεταδομιστική θεωρία οι φεμινιστικές προσεγγίσεις φύλου και χώρου θα αναγνωρίσουν και θα προβληματοποιήσουν τα αντιθετικά ζεύγη ιδιωτικού/δημοσίου, εσωτερικό/

εξωτερικό, πόλη/ κατοικία σχετικά με την αναπαράσταση του έμφυλου χώρου και οι προσπάθειες θα επικεντρωθούν στην αποσταθεροποίηση των διπόλων αυτών, αντλώντας κυρίως από το έργο του Jacques Derrida. Το έργο των Griselda Pollock (1992), Susana Tore (1996) και Elizabeth Wilson (1991) συνιστά ακριβώς μια προσπάθεια αποδόμησης του διπόλου αρσενικό/ θηλυκό σε σχέση με τον χώρο. Επιπλέον στο μεταδομιστικό συγκείμενο η αρχιτεκτονική και ο χώρος αποτελούν πάντα τμήματα αναπαραστάσεων οι οποίες εκφράζονται μέσω του φύλου, της σεξουαλικότητας και της κοινωνικής τάξης. Με τον τρόπο αυτό, ο χώρος μπορεί να ειδωθεί υπό το πρίσμα του δομημένου αντικειμένου, της εικόνας και του λόγου, μέσω της τομής διαφορετικών επιστημονικών κλάδων. Ουσιαστικά η γυναικεία ετερότητα ως οπτική ανάλυσης του χώρου ταυτίζεται πλέον με άλλες ομάδες που κοινωνικά και ιστορικά είχαν αποκλειστεί, επιτρέποντας εναλλακτικές αναγνώσεις του χώρου με βάση τις οπτικές αυτές εμπλουτίζοντας την αρχιτεκτονική θεωρία και πρακτική.

Επιπλέον, μια εκτεταμένη σειρά δημοσιεύσεων και μελετών θα ασχοληθεί με την έρευνα σεξουαλικότητας και χώρου, αναλύοντας τις σχέσεις χωρικών περιβαλλόντων σε σχέση με το σεξ, την επιθυμία, τον χώρο και την αρρενωπότητα. Το έργο *Sexuality and Space* (1992) που επιμελήθηκε η Beatriz Colomina, αντλώντας από μια ετερογενή γκάμα τομέων όπως η ανθρωπολογία, η ιστορία της τέχνης, οι πολιτιστικές σπουδές, η θεωρία κινηματογράφου και η φιλοσοφία, άσκησε έμφυλη κριτική ως προς την αρχιτεκτονική καθώς και τον σχεδιασμό, την ιστορία και την θεωρία, αναλύοντας τις σχέσεις σεξουαλικότητας και χώρου που ανιχνεύονται σε καθημερινές πρακτικές.

Η στροφή από την φεμινιστική θεωρία του 80’ στον νεο-υλιστικό φεμινισμό, σηματοδοτείται επίσης από μια στροφή ως προς την θεωρία της φεμινιστικής αρχιτεκτονικής πρακτικής. Η έννοια της ταυτότητας θα δώσει

την θέση της διαφορά, η αναπαράσταση στην διαδικασία, η τοποθεσία (location) στην σχέση (relationship) και το στερεό της ταυτότητας στο ρευστό. Η αρχιτεκτονική αντικαθίσταται από τις χωρικές πρακτικές (spatial practices), τα αντικείμενα από τις επιτελέσεις (performance) και η αντιπαράθεση από την πολλαπλότητα (Braidotti 2006).

Το έργο της Jos Boys που υπήρξε συνιδρύτρια της ομάδας matrix (1979-1995) και αργότερα μέλος της ομάδας muf (1990-) μπορεί να προσφέρει το κατάλληλο πλαίσιο κατανόησης των θεωρητικών μετατοπίσεων στις σχέσεις φύλου και χώρου. Την δεκαετία του 80', όπως περιγράφει η Boys, προκύπτει η ανάγκη μιας εναλλακτικής αναπαράστασης σχετικά με μια θηλυκή αρχιτεκτονική. Η ομάδα matrix, προσέφερε μια φεμινιστική διαδικασία σχεδιασμού, μέσω της άμεσης εμπλοκής των χρηστών στον σχεδιασμό, στην οποία η αρχιτεκτονική ομάδα δεν ήταν ανδροκρατούμενη, παρέχοντας τελικά εναλλακτικές αρχιτεκτονικές αναπαραστάσεις. Η ομάδα απέρριπτε την ταύτιση των κτιρίων τους ως αντικείμενα ή προϊόντα, δημιουργώντας νέους κτιριακούς τύπους, όπως κέντρα γυναικών που παρείχαν πόρους μετεγκατάστασης (γη, υπηρεσίες και χώρο) σε γυναίκες που δεν είχαν πρόσβαση σε αυτούς. Η ευρύτερη σχεδιαστική λογική της matrix στηριζόταν στις ελπίδες ότι τέτοιοι χώροι θα μπορούσαν να ενεργοποιηθούν απλώς με την συμμετοχή των χρηστών, σαν οι σχεδιαστές να ήταν απλώς ουδέτεροι παράγοντες διαμεσολάβησης, καθώς και ότι αφού χτίζονταν, τα ριζοσπαστικά αυτά γεγονότα θα πραγματοποιούνταν απλώς και μόνο μέσω της υλικής ύπαρξης των κτιρίων που θα τα στέγαζαν (Boys 2009 : 17 - 21).

Επιπλέον, στο έργο της διδακτορικής διατριβής της Boys, *Concrete Visions? Architecture, society and struggles over housing design 1830 – 2000* μπορεί να ανιχνευθεί μια στροφή από τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό βασισμένο στην λειτουργία και την αναπαράσταση σε μια περισσότερο

ΕΙΚ.33,34 ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ :

MATRIX, MAKING SPACE,
WOMEN AND THE MAN-MADE
ENVIRONMENT, A STIFF
CHALLENGE TO THE GREAT
MACHO MYTHS OF
METROPOLITAN ARCHITECTURE
(1984).

ΜΕ ΤΗΝ ΛΕΖΑΝΤΑ : Η ΠΟΛΗ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΟΙ
ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΥΝ ΕΛΛΕΙΨΗ
ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΥΣ
ΠΟΥ ΔΥΣΚΟΛΕΥΟΝΤΑΙ ΝΑ
ΚΙΝΗΘΟΥΝ.

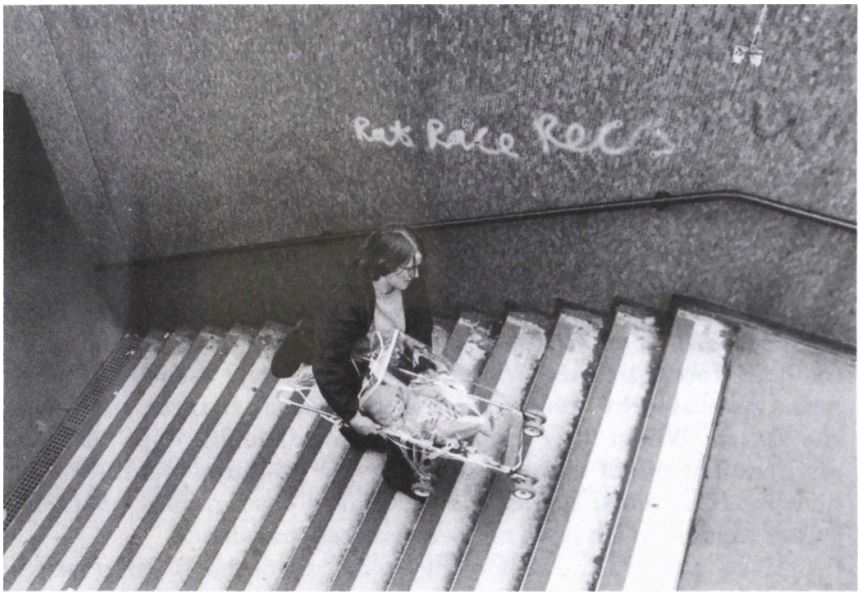
Rat Race Rec's

διαδραστική προσέγγιση του χώρου, βασισμένη στην επιθυμία και την επιτελεστικότητα. Χρησιμοποιώντας έναν ριζοσπαστικό και κοινοτικό σχεδιασμό, η προσέγγιση αυτή αργότερα οδήγησε σε έναν πλούσιο συμμετοχικό, επιτελεστικό και ταυτόχρονα βασισμένο σε δράσεις σχεδιασμό, του οποίου η ομάδα muf αποτελεί ένα δημιουργικό παράδειγμα (Boys 2009 : 17 - 21).

Το συλλογικό βιβλίο *Gender, Space, Architecture: an Interdisciplinary Introduction* (1999), το οποίο επιμελήθηκε η Jane Rendell αποτελεί θεμελιακό εισαγωγικό ανάγνωσμα για τους μελετητές των σχέσεων μεταξύ χώρου και φύλου, αναδεικνύοντας παράλληλα την πληθώρα των προσεγγίσεων του έμφυλου χώρου. Το έργο αναπτύσσεται σε 3 ενότητες, εστιάζοντας στις εξελίξεις σχετικά με τις θεωρίες φύλου και φεμινισμού, τις σχέσεις φύλου και χώρου -όπου ο χώρος συνιστά τόσο μια ιδέα προς εξερεύνηση (concept) όσο και το ίδιο το συγκείμενο (context)- καθώς και την ίδια την αρχιτεκτονική μέσω της ιστορίας της θεωρίας και του σχεδιασμού (Rendell 1999 : 7).

Επιπρόσθετα, το έργο της Rendell *The Pursuit of Pleasure : Gender, Space and architecture in Regency London* (2001), αναδεικνύει τις πολύπλοκες σχέσεις μεταξύ επιθυμίας και ευχαρίστησης, σεξουαλικότητας, διαχωρισμού του φύλου, ταυτότητας και πρόσβασης στον δημόσιο χώρο. Αντλώντας από δύο ετερογενή έργα, το κεφάλαιο της Irigaray «*Women on the market*» [27] και το έργο του Pierce Egan, *Life in London* (1820 - 21) η Rendell ερευνά την εμφυλοποίηση του χώρου την την Γεωργιανή εποχή (Regency) στο Λονδίνο μέσω των φιγούρων του περιπλανώμενου (rambler) και της πόρνης (cyprian) [28] ως προδρόμους του Γάλλου πλάνητα (flânerie) και των ιερόδουλων (prostitute).

Η Rendell αναπτύσσει την θέση της Irigaray ότι η κοινωνία κατασκευάζεται επί της εμπορίας ή ανταλλαγής (exchange) των γυναικών [29] *ώστε να εξερευνήσει « τον τρόπο με τον οποίο συγκεκριμένα κείμενα, σε αυτήν την περίπτωση ο πλάνητας , αντιπροσωπεύουν τις ανδρικές χωρικές πρακτικές και λειτουργούν ιδεολογικά, ώστε να ορίσουν την ανδρική και γυναικεία κινητικότητα στον δημόσιο χώρο»* (Rendell 2001 : 24). Ο περιπλανώμενος για την Rendell αποτελεί ακριβώς το παράδειγμα μιας έμφυλης αστικής κίνησης, που επιτρέπει την επεξεργασία της διαλεκτικής σχέσης μεταξύ αρχιτεκτονικής ιστορίας και κριτικής θεωρίας υπό μια φεμινιστική σκοπιά. Επιπλέον, ο περιπλανώμενος συνιστά μια αναπαράσταση του έμφυλου χώρου, όπου οι άνδρες αποτελούν τα μοναδικά κινούμενα υποκείμενα που έχουν την δυνατότητα να βλέπουν την πόλη, τοποθετώντας τις γυναίκες σε θέση αντικειμένου της ανδρικής επιθυμίας. Η Rendell υποστηρίζει ότι *« η δυνατότητα των γυναικών να κινούνται στην πόλη και να επιλέγουν οι ίδιες τον τρόπο με τον οποίο θα αντιμετωπίζονται ή θα δέχονται το ανδρικό βλέμμα ισοδυναμεί με το να είναι ιερόδουλές ή να αποτελούν τα οπτικά ερεθίσματα της ανδρικής επιθυμίας »* (Rendell 2001 : 62).

Το λογοτεχνικό έργο του Egan, *Life in London*, περιγράφει τις περιπέτειες τριών φίλων, του Corinthian Tom, του Jerry Hawthorne και του Bob Logic καθώς αναζητούν την διασκέδαση και την ευχαρίστηση περιπλανώμενοι στους δρόμους και σε γνωστές τοποθεσίες του Λονδίνου, μεταξύ άλλων το

---

27 Στο *The sex which is not one*, 1985

28 *Όρος στην αργκό που περιγράφει την πόρνη*

29 Η Irigaray αναπτύσσει την θέση ότι τα σώματα των γυναικών χρησιμοποιούνται, καταναλώνονται και κυκλοφορούν μέσα στα συστήματα ανδρικής εκμετάλλευσης και κυριαρχίας καθώς και ότι η πολιτισμική και κοινωνική συνθήκη είναι δομημένη επί της ανταλλαγής αυτής.

κλαμπ του St James, τα assembly rooms του Almack και την ιταλική όπερα, οι οποίες είναι και οι κύριες τοποθεσίες που εξετάζει η Rendell στο βιβλίο της.

Η Rendell ανιχνεύει τον πατριαρχικό αποκλεισμό των γυναικών στον χώρο αναλύοντας τα τρία αυτά κτίρια τα οποία αποτελούσαν σημαντικά αστικά και αρχιτεκτονικά σημεία συνάντησης και κοινωνικής συναναστροφής της πόλης του Λονδίνου. Τα κλαμπ της εποχής, όπως αυτό του St James, προορίζονταν αποκλειστικά για τους άνδρες, αναπαράγοντας τον έμφυλο χωρικό δϋισμό μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας καθώς και την ταύτιση των χωριστών σφαιρών του δημοσίου χώρου και της κατοικίας με τους άνδρες και τις γυναίκες αντίστοιχα. Τα assembly rooms του Almack παρόλο που ιδρύθηκαν και ελέγχονταν από γυναίκες, αποτέλεσαν ένα μέρος επίδειξης των γυναικών και διαπραγμάτευσης των σωμάτων τους σχετικά με τον γάμο. Παράλληλα, η ιταλική όπερα, ως κοινωνική έκφραση της νεοπαγούς αστικής τάξης, αποτέλεσε το σημείο του ανδρικού βλέπειν και φαίνεσθαι της κοινωνικής συναναστροφής και αστικής επίδειξης. Τα σώματα των γυναικών στην όπερα, επιδεικνύονταν και υπάγονταν στην ανδρική ματιά ως προς την αναζήτηση πελατών ή θαυμαστών αντίστοιχα, κατατάσσοντας τις γυναίκες στις αντίστοιχες κοινωνικές ταυτότητες. Ουσιαστικά, αυτό που επιτυγχάνει η Rendell στο έργο της είναι να αναδείξει το πώς οι σχέσεις φύλου όπως έχουν δομηθεί κοινωνικά αντικατοπτρίζονται χωρικά μέσω της επιθυμίας, της απόλαυσης, του αποκλεισμού και της κίνησης των σωμάτων μέσα στην πόλη.

Μέσα σε αυτές τις αναζητήσεις το κεφάλαιο αυτό θα εστιάσει στην queer θεωρία ως μια πιο ριζική έμφυλη αναδιάταξη των σχέσεων φύλου και χώρου. Θα διερευνήσει ειδικότερα, πώς η queer θεωρία, ως αρχιτεκτονικό και αστικό χωρικό εργαλείο, κατάφερε αρχικά να συμβάλλει στην συγκρότηση

των gay ταυτοτήτων και στην συνέχεια να λειτουργήσει ως απελευθερωτικό εργαλείο ανάδυσης και ενδυνάμωσης του έμφυλου περιθωρίου. Επιπλέον θα παρατεθούν σύγχρονα παραδείγματα τα οποία χρησιμοποιούν την έννοια του queering για να προσεγγίσουν τον χώρο μέσω του queering στο σήμερα, περιγράφοντας την σύγχρονη πραγματικότητα από μια διαφορετική οπτική που συμπεριλαμβάνει την πόλη, το τοπικό και το παγκόσμιο και τέλος την ίδια την αρχιτεκτονική πρακτική, αντλώντας από τις τεχνολογικές, οικονομικές και βιοπολιτικές εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών. Οι εναλλακτικές σύγχρονες queer θεωρήσεις του χώρου, αφενός καταδεικνύουν το πέρασμα από την ταυτότητα στις σύγχρονες θεωρήσεις φύλου του μεταδομισμού και του μεταουμανισμού καθώς και στις νέες αντιλήψεις σχετικά με την ύλη και τον χώρο.

BARBARA KRUGER
(1945)

EIK.35 CULTURE
VULTURE , 2012

44.4 X 43.2 CM.

1ΧΑ3 ΠΡΩΙΜΕΣ QUEER ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΧΩΡΟΥ ΦΥΛΟΥ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΥ

Οι πρώϊμες queer [30] προσεγγίσεις σε σχέση με τον χώρο, υιοθετούν μια (ουσιοκρατική) προσέγγιση σε σχέση με την αρχιτεκτονική, εστιάζοντας στο πώς ο χώρος συνέβαλε στην παραγωγή μιας έμφυλης αν και μη κυρίαρχης ταυτότητας. Στο σύνολό τους οι οπτικές αυτές, αποτελούν εναλλακτικές αφηγήσεις των περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων και μπορούν να ανιχνευθούν στο έργο των Aaron Betsky, Joel Sanders και Henry Urbacht. Συγκεκριμένα, διερευνήθηκε το πώς ο χώρος συνέβαλλε στην συγκρότηση της gay ταυτότητας, υπό την οπτική ενός λευκού gay άνδρα. Οι προσεγγίσεις αυτές, παρά τις πολιτικές ανησυχίες τις οποίες έγειραν σε σχέση με την οπτική από την οποία προέρχονταν, επηρεάστηκαν από την τότε αναδυόμενη queer θεωρία, αναπτύσσοντας έναν πλούσιο διάλογο με την αρχιτεκτονική. Επιπλέον, αφενός ανέδειξαν τον καθοριστικό ρόλο που κατέχει το σχεδιασμένο περιβάλλον στην ανθρώπινη ταυτότητα

30 *Πρέπει να επισημανθεί οτι ο όρος queer αποτελεί μια μεταγενέστερη περιγραφή των προσεγγίσεων αυτών, καθώς και το γεγονός ότι οι προσεγγίσεις αυτές προέρχονται από λευκούς gay άνδρες της μεσαίας τάξης, που ιστορικά όπως δείξαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο ούτε ταυτίζονταν με το φεμινιστικό κίνημα και κατά περιπτώσεις ούτε και με το γκέι κίνημα. Με άλλα λόγια οι οπτικές αυτές έχουν δεχθεί κριτική ως προς την έλλειψη της διαθεματικότητας που τις χαρακτηρίζει.*

και αφετέρου παρήγαγαν γνώση που θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε σχεδιασμένους χώρους πέρα από αυτούς της gay κοινότητας.

Με την συμβολή των gay, λεσβιακών και trans σπουδών στην φεμινιστική θεωρία, καθώς και το πρωτοποριακό έργο της Butler, **η ταυτότητα queer θα πάψει να αναφέρεται στον λευκό ομοφυλόφιλο άνδρα και θα επεκταθεί ώστε να περιγράψει το σύνολο της LGBTQ κοινότητας.** Σε αναλογία οι προσεγγίσεις φύλου και χώρου, θα επεκταθούν στην ανάλυση του χώρου ως παράγωγο φύλου και λόγου και θα πραγματοποιηθεί η μετάβαση από την οπτική του queer στην πρακτική του queering, παρέχοντας την δυνατότητα μιας περισσότερο διεπιστημονικής κατανόησης του χώρου.

Χωρικά ή αρχιτεκτονικά, το queering ως διαδικασία, μπορεί να ερμηνευθεί ως το σύνολο των γεγονότων και των μεταβολών που συμβάλλουν στην αποσταθεροποίηση των κυρίαρχων, ετεροφυλόφιλων ιεραρχημένων χώρων και διπόλων άνδρας/γυναίκα, εσωτερικό/εξωτερικό, κέντρο/περιφέρεια, έτσι ώστε να αναδυθούν νέες (χωρικές) απολαύσεις, υποκειμενικότητες και επιθυμίες. Εκτός από οντολογικά, μπορεί να λειτουργήσει και πολιτικά, αφενός επαναφέροντας και επανεξετάζοντας παραδείγματα που αποκρύφθηκαν από την ιστορία ως εναλλακτικές αφηγήσεις και αφετέρου εξερευνώντας προοπτικές διαφορετικών χώρων που θα παραγάγουν διαφορετικούς τρόπους ζωής και θεωρίας. Πρέπει να επισημανθεί ότι οι ίδιοι οι όροι queer και queering συνεχώς ανακατασκευάζονται και λαμβάνουν νέα νοήματα και σημασίες μέσα στην ίδια την queer θεωρία και κατ' επέκταση ως χωρικά ανάλογα υιοθετούν διαφορετικές μορφές, οπτικές ή αναπαραστάσεις. Με άλλα λόγια το queering μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μια οπτική της διαφοράς με σκοπό να αναθεωρήσουμε τα στερεότυπα τόσο για τον χώρο όσο και το φύλο (το γίγνεσθαι της ιστορικής ατομικής προσέγγισης).

Μια πρώιμη, μεταμοντέρνα προσέγγιση ταυτότητας και χώρου, εμφανίζεται την δεκαετία του 80' στο έργο του ιστορικού και θεωρητικού της αρχιτεκτονικής Charles Jencks : *The Language of Post-modern Architecture* (1977). Ο Jencks ήταν ο πρώτος που αναφέρθηκε σε μια gay υπόσταση της αρχιτεκτονικής, αναλύοντας αυτό που κατονόμασε ως "*gay εκλεκτικισμό*" και αποδίδοντας τις έννοιες της ειρωνείας, της παρωδίας και του τραβεστί στον αρχιτεκτονικό χώρο. Ωστόσο, το έργο του Jencks, δεν κατάφερε να ξεφύγει από το μεταμοντέρνο συγκείμενο από το οποίο εφορμήθηκε και η ανάλυση του εστίασε στην απόρριψη των οικουμενικών ισχυρισμών της μοντέρνας αρχιτεκτονικής και του International style, παρά στην διερεύνηση μιας gay αρχιτεκτονικής αυτή καθ'εαυτής. Επιπλέον, ο Jencks αναφέρθηκε σε μια πληθώρα gay αρχιτεκτόνων (Philip Johnson, Charles Moore και Robert Stern) ώστε να υποστηρίξει τον ισχυρισμό του, «*αναδεικνύοντας για ακόμα μια φορά το ανδρικό προνόμιο*» (Gorny, Heuvel 2017 : 2). Ουσιαστικά, η οπτική του Jencks [31] αναγνώρισε την ύπαρξη μιας εναλλακτικής αρχιτεκτονικής ως gay παράγωγο και την κατέγραψε ως ετερότητα πραγματοποιώντας μια διπλή, μη-μοναδική και κυρίαρχη ανάγνωση του χώρου, μεταφράζοντας τον ως κάτι που μάλλον συμβαίνει και όχι είναι.

Είσοσι χρόνια αργότερα, ο κριτικός και θεωρητικός της τέχνης και της αρχιτεκτονικής, Aaron Betsky με το έργο του *Queer Space : Architecture and Same Sex Desire* (1997) ανέδειξε τα νοήματα που μπορεί να λάβει ένας queer χώρος σε σχέση με τις εμπειρίες των χρηστών που εμπλέκονται στον χώρο

---

31 *Οι Gorny και Heuvel στο αυθεντικό άρθρο αναγνωρίζουν ότι η αισθητική προσέγγιση του Jencks μπορεί να ειδωθεί ως μια πράξη πολιτιστικής οικειοποίησης (cultural appropriation) της ιδέας της διαφοράς, ακριβώς την στιγμή της νεοφιλελεύθερης στροφής προς την οικονομική εκμεταλλευσή της παραγωγής της διαφοράς.* (Gorny, Heuvel 2017 : 2)

αυτό. Η προσέγγιση του Betsky μπορεί να ενταχθεί στο ευρύτερο πλάισιο των φεμινιστικών χωρικών προσεγγίσεων του 1990 που εστίασαν στις σεξουαλικές και απελευθερωτικές διαστάσεις του χώρου. Ο Betsky άντλησε από μια ευρεία γκάμα χωρικών και αστικών παραδειγμάτων που περιλάμβαναν καταλήψεις εγκαταλελειμμένων γειτονιών και δημοσίων χώρων που επαναπροσδιορίστηκαν από queer άτομα καθώς και απελευθερωτικούς εσωτερικούς χώρους σε σεξιστικά περιβάλλοντα, ως έκφραση της queer ταυτότητας. Αυτοί οι χώροι, υποστήριξε, είναι που αντικατοπτρίζουν την εμπειρία των queer ατόμων, εντός της ευρύτερης ετεροφυλόφιλης κουλτούρας. Ειδικότερα μέσω της παρέμβασης στον χώρο και το δομημένο περιβάλλον τα queer άτομα είχαν την ευκαιρία να απελευθερωθούν από τις κυρίαρχες νόρμες, να ορίσουν τις ταυτότητές τους χωρίς φόβο εντός των χώρων αυτών και να συγκροτήσουν τελικά χωρικά παραδείγματα που λειτούργησαν ως αστικές ετεροτοπίες. Οι ετεροτοπίες αυτές, αφενός διαστρέβλωναν την κυρίαρχη νόρμα και αφετέρου λειτούργησαν ως ένα εργαλείο απελευθέρωσης από τις καταπιεστικές χωρικές και μη δομές της πόλης.

Η κριτική που δέχθηκε το έργο του Betsky εστίαζε στο γεγονός ότι ο τρόπος που απεικονίζονταν αυτές οι queer ετεροτοπίες διατηρούσαν τόσο την έννοια του “άλλου” όσο και μια ουσιοκρατική προσέγγιση του χώρου. Ουσιαστικά, τέθηκε το ερώτημα του κατά πόσο αυτοί οι “άλλοι” ή εναλλακτικοί παραγόμενοι χώροι από queer άτομα αποτελούν προϊόν των ίδιων των ατόμων που τους κατασκευάζουν ή της κυρίαρχης κουλτούρας μέσα στην οποία βρίσκονται και κατά πόσο συμβάλλουν στην αποσταθεροποίηση των κυρίαρχων υπαρχόντων κοινωνικών και αρχιτεκτονικών δομών αντί να τις ενισχύουν περαιτέρω. Η κριτική αυτή αντλεί από το γεγονός ότι η πλειονότητα των queer οπτικών αυτών προέρχονται από το κυρίαρχο πρότυπο του λευκού δυτικού ομοφυλόφιλου

QUEER MASCULINITY

ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1960 ΚΙ ΕΠΕΙΤΑ, Ο ΟΡΟΣ QUEER ΕΠΙΦΟΡΤΙΖΕΤΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΥΕΤΑΙ ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΑΥΤΟΝ.

ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1970 ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ ΟΠΩΣ ΟΙ PETER HUJAR, DAVID WOJNAROWICZ, SUNIL GUPTA ΚΑΙ HAL FISCHER ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΓΚΕΙ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΑΝ ΦΡΑΝΣΙΣΚΟ ΩΣΤΕ ΝΑ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΟΥΝ ΤΗΝ ΟΡΑΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΕΤ'ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ, ΤΗΝ ΧΡΟΝΙΚΗ ΣΤΙΓΜΗ ΟΠΟΥ Η ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ ΔΙΩΚΕΤΑΙ ΑΚΟΜΑ ΠΟΙΝΙΚΑ.

ΑΝΤΑΝΑΚΛΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΔΙΚΗ ΤΟΥΣ QUEER ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝΤΑΣ ΑΙΣΘΗΣΙΑΚΑ ΣΩΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗΣ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ ΟΠΩΣ ΟΙ ROTIMI FANI-KAYODE ΚΑΙ ISAAC JULIEN ΟΠΤΙΚΟΠΟΙΗΣΑΝ ΤΗΝ ΜΑΥΡΗ ΓΚΕΙ ΕΠΙΘΥΜΙΑ. ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΑ, ΤΟ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ CATHERINE OPIE, BEING AND HAVING 1991, ΚΑΤΕΓΡΑΨΕ ΜΕΛΗ ΤΗΣ DYKE, BUTCH ΚΑΙ BDSM ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ, ΠΑΙΖΟΝΤΑΣ ΜΕ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΥΠΕΡ-ΑΡΡΕΝΩΠΟΤΗΤΑΣ, ΩΣΤΕ ΝΑ ΑΠΟΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΕΙ ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΔΙΠΟΛΑ ΦΥΛΟΥ.

KARLHEINZ WEINBERGER,

EIK.36 HORSESHOE BUCKLE, 1962

άνδρα (McLeod 1996).

Από την άλλη το έργο που επιμελήθηκε ο Joel Sanders, *Stud : Architectures of Masculinity* (1994) είχε ήδη προτείνει μια περισσότερο πολύπλοκη σχέση μεταξύ χώρου και gay ταυτοτήτων, διευκρινίζοντας ότι «*δεν υπάρχει queer χώρος (queer space) αλλά μόνο χώρος ο οποίος χρησιμοποιείται με όρους queer (space put to queer use)*» (Gorny, Heuvel 2017). Στην συλλογική αυτή έκδοση, διερευνήθηκε εκτενώς ο ρόλος της αρχιτεκτονικής σε σχέση με την επιτέλεση της ανδρικής ταυτότητας, με θεωρητική βάση το έργο της Butler και συγκεκριμένα την πρακτική επιτέλεσης του drag. Η Butler ανέδειξε τον τρόπο με τον οποίο το φύλο μπορεί να θεσπιστεί, εγγράφοντας πολιτιστικούς κώδικές στην σωματική συμπεριφορά ενός ατόμου, μεταξύ άλλων μέσω της φωνής, της ομιλίας, των ρούχων του make-up κλπ. Ο Sanders, ερμήνευσε την εκφορά του φύλου όχι μόνο μέσω των πολιτιστικών πρακτικών που ασκούνται στο σώμα, αλλά με όρους χωρικής κατασκευής, υποστηρίζοντας ότι σημαντικός παράγοντας στην κατασκευή του φύλου αποτελεί το χωρικό συγκείμενο μέσα στο οποίο το σώμα αυτό τοποθετείται. Ο συνδυασμός του χώρου, μέσα στον οποίο κινείται το εκάστοτε σώμα και των επιτελεστικών πρακτικών που λαμβάνουν χώρα εντός του, είναι αυτός που τελικά κατασκευάζει και συγκροτεί την συνολική επιτέλεση του φύλου. Η θεώρηση του Sanders, σχετικά με το «*να χρησιμοποιηθεί ο χώρος ως queer*» μπορεί να ερμηνευθεί ως ο προπομπός της πρακτικής του queering, καθώς υπονοείται η δυνατότητα ή η ιδιότητα μιας παράστασης ή δράσης ικανής να υπονομεύσει τις κυρίαρχες σχέσεις εξουσίας, απελευθερώνοντας την επιθυμία.

Παράλληλα με τις προσεγγίσεις αυτές, ο Henry Urbacht θα μελετήσει την αναλογία μεταξύ της gay ταυτότητας και της ντουλάπας (closet) μεταξύ χώρου και λόγου. Στο άρθρο του « *Closets, Clothes, DiSclosure* » (1996)

εντοπίζει ότι ο όρος ντουλάπα λαμβάνει δύο διακριτές αλλά συσχετιζόμενες σημασίες. Στην αγγλική γλώσσα η φράση «*in the closet (μέσα στην ντουλάπα)*» χρησιμοποιείται για να περιγράψει έναν ομοφυλόφιλο ο οποίος δεν έχει φανερώσει την σεξουαλική του ταυτότητα στον κοινωνικό του περίγυρο, ενώ αντίθετα η φράση «*coming out of the closet (βγαίνω από την ντουλάπα)*» αναφέρεται ακριβώς στην αποκάλυψη αυτή. Συνεπώς, ο όρος ντουλάπα, ταυτίζεται με την κατάσταση της ταυτότητας του queer ατόμου, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτή σφραγίζεται ή αποκαλύπτεται αντίστοιχα. Μελετώντας τυπολογικά παραδείγματα της ιστορικής εξέλιξης του χώρου της ντουλάπας στην αμερικανική κατοικία, ο Urbacht θα ερμηνεύσει την gay ταυτότητα χωρικά. Πιο συγκεκριμένα, ο Urbacht ανέλυσε την τυπολογία του δωματίου της ντουλάπας εντός της κρεβατοκάμαρας, παρατηρώντας ότι χωρικά η ντουλάπα βρισκόταν σε άμεση σχέση με το δωμάτιο της κρεβατοκάμαρας, αφενός προσβάσιμη αλλά αφετέρου καθόλου διακριτή από αυτή. Στην αναλογία μεταξύ χώρου και λόγου, ντουλάπας και ταυτότητας, ο Urbacht υποστηρίζει ότι οι ομοφυλόφιλοι δεν αποκρύπτουν ακριβώς την ταυτότητά τους - αλλά ούτε και την επιδεικνύουν ακριβώς. Αντίθετα, «*την αναπαριστούν μέσω συγκεκριμένων χειρονομιών οι οποίες διατηρούν μια αβεβαιότητα*» (Urbacht 1996 : 67), με παρόμοιο τρόπο που ο χώρος της ντουλάπας ούτε αποκρύπτεται αλλά ούτε και αποκαλύπτεται σε σχέση με τον χώρο της κρεβατοκάμαρας.

Οι αναλύσεις του χώρου της εποχής εκείνης δεν περιορίστηκαν στην ανάλυση του εσωτερικού των κτιρίων, αλλά έθιξαν άμεσα τις οπτικές της ετερότητας σε σχέση με τον χώρο και την πόλη. Ο Betsky στο άρθρο του «*Nothing but flowers : Against public space (1994)*», αφενός αναδεικνύει την οπτική του "άλλου" σε σχέση με τον δημόσιο χώρο και αφετέρου θίγει το θέμα της μετάβασης ταυτοτικά και χωρικά. Το έργο του μπορεί να αναγνωσθεί ως μια πρώιμη προσέγγιση του μεταανθρώπινου σε σχέση με

τον χώρο και το αντίστροφο. Ειδικότερα, μελετώντας την εξέλιξη των μεταμοντέρνων αμερικανικών πόλεων, ανιχνεύει αφενός την εξαφάνιση του δημοσίου χώρου και αφετέρου την εξάπλωση της πόλης σε σχέση με την αμερικανική οικονομία, την πολεοδομία και την σύγχρονη τεχνολογία εξετάζοντας τις επιπτώσεις των σχέσεων αυτών ως προς το υποκείμενο και την ίδια την πόλη.

Ο Betsky, υποστηρίζει ότι η μείωση του δημοσίου χώρου σε ένα καθαρό οικοδομικό τετράγωνο στον πολεοδομικό ιστό, είχε σαν επίπτωση την εξαφάνιση του, καθώς ο δημόσιος χώρος χρειάζεται γεωμετρική και χωρική ποικιλομορφία, καθώς και κοινωνική πολλαπλότητα ώστε να λειτουργήσει. Η λογική του αμερικανικού αστισμού, στην οποία η αστική ζωή ενσωματώνεται στην καθημερινή ζωή, καθώς και το οικονομικό καπιταλιστικό σύστημα το οποίο απαιτεί την μέγιστη εκμετάλλευση του χώρου, αντικατοπτρίζουν ακριβώς την μείωση του δημοσίου χώρου στην τετράγωνη αυτή γεωμετρία.

Στην συνέχεια, ο Betsky επικεντρώνεται στον δρόμο ως συστατικό στοιχείο του δημοσίου χώρου και συγκεκριμένα στρέφεται στην ανάλυση της ιστορικής εξέλιξης της λεωφόρου. Η μητροπολιτική λεωφόρος είναι αυτή που συμπυκνώνει όλες τις λειτουργικές χρήσεις της πόλης (ύδρευση, αποχέτευση, μεταφορές, τηλεπικοινωνία) και συνεπώς αποτελεί την ενσωμάτωση «*της μοντέρνας πόλης όπως χτίστηκε και χρησιμοποιήθηκε από την μεσαία τάξη*» (Betsky 1996 : 370).

Κατ'επέκταση, η λεωφόρος βρίσκει την τέλεια ενσωμάτωσή της στην αμερικάνικη πόλη, η οποία έχει εξαπλωθεί με βάση την καπιταλιστική λογική, αντικατοπτρίζοντας την αστική τάξη και τελικά συγκροτώντας χωρικά ένα δημόσιο ασχημάτιστο κενό. Ο δρόμος ή λωρίδα (strip) για τον

Betsky αποτελεί την τυπολογική εξέλιξη της λεωφόρου, που μπορεί να περιγραφεί από την συνάρθρωση της με τα υπόλοιπα χωρικά στοιχεία που την οριοθετούν, όπως οι χώροι στάθμευσης και οι διαφημιστικές πινακίδες. Το τελικό χωρικό αποτέλεσμα, εγκολπώνει την κλίμακα και την οικονομική σπουδαιότητα της μητροπολιτικής λεωφόρου, χωρίς όμως ποτέ να έχει σαφή και ορισμένα όρια. Η μεταμόρφωση αυτή αποτελεί άμεσο παράγωγο της συνεχούς κίνησης του κεφαλαίου, το οποίο αποτρέπει την χωρική διαμόρφωση της πόλης, καθώς την τοποθετεί σε μια διαδικασία συνεχούς διεύρυνσης και επέκτασης.

Επιπλέον, ο αντίκτυπος της οικονομίας μπορεί να ανιχνευθεί εκτός από χωρικά και σε συνάρτηση με το άτομο ή το υποκείμενο καθώς : «Ο *τέλειος άνθρωπος θα ήταν μια ουδέτερη οθόνη που μόνο καταναλώνει - ενώ ο τέλειος χώρος θα λειτουργούσε μόνο ως αποθήκη για την μνήμη ή για την ουτοπία του κόσμου που μόνο τα χρήματα μπορούν να αγοράσουν*» (Betsky 1996 : 371). Με άλλα λόγια, η διαδικασία της χωρικής αυτής εξάπλωσης έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την αποκοπή του χρήστη από αυτό που θεωρούνταν φυσικό ή πραγματικό. «*Απομονωμένος μέσα στο αυτοκίνητο δεν βιώνει ποτέ φυσικά την εμπειρία του δρόμου, αλλά τον βιώνει μόνο ως θέαμα*» (Betsky 1996 : 371).

Αποκομμένο από την σωματική εμπειρία, το υποκείμενο αδυνατεί να ελέγξει ή να βιώσει τον χώρο, καθώς όλες οι λειτουργίες έχουν συμπυκνωθεί και μεταφερθεί πίσω από τους χώρους στάθμευσης. Ο δημόσιος χώρος έχει μεταφερθεί στις διαφημιστικές πινακίδες του δρόμου, καθώς και στα εσωτερικά των καταστημάτων όπου η αστική τάξη «διαλύεται» στην προσπάθειά της να κοιτάξει τον εαυτό της από το εσωτερικό του αυτοκινήτου. Το νέο αυτό είδος χωρικότητας, διαμορφώνεται από τον συνδυασμό της προαστιακής ανάπτυξης όσο και από το οικονομικό, κοινωνικό και τεχνολογικό συγκείμενο, δημιουργώντας τελικά έναν χώρο

αφενός ασχημάτιστο και αφετέρου συνεχώς αναπτυσσόμενο που μπορεί να οριστεί ως ο δημόσιος χώρος που απομένει ή ο χώρος που δεν είναι.

Η χωρική αυτή τυπολογία, αναδεικνύει τις σχέσεις του χωρικού περιβάλλοντος και ανθρώπινης ταυτότητας καθώς και την συμβολή της οπτικής του υποκειμένου σε σχέση με το περιβάλλον αυτό. «*Η διαπίστωση ότι ο χώρος δεν αποτελεί μια κοινωνικά καθορισμένη μορφή μέτρησης που όπως ο χρόνος μας επιτρέπει να τοποθετούμε τους εαυτούς μας στον κόσμο με κοινά αναγνωρισμένα κριτήρια είναι πιο επίκαιρη από ποτέ. Με άλλα λόγια αποτελεί μια τεχνητή αντίληψη μιας συγκεκριμένης σχέσης του σώματός μας σε σχέση με τον φυσικό κόσμο τον οποίο βιώνουμε ως "άλλοι"*» (Betsky 1996 : 373).

Συνεπώς καίριο σημείο ως προς την ανάγνωση του χώρου αποτελεί η θέση που κατέχει κάποιος καθώς και η αντίληψη που διαμορφώνει ως ετερότητα σε σχέση με τον χώρο αυτό. Ο Betsky υποστηρίζει ότι η ανάδυση αυτών των νέων χωρικοτήτων μπορεί να μάς φαίνονται ασχημάτιστες και ξένες (alien) καθώς οι ιδέες μας ως προς το ανθρώπινο, το ηθικό και το οντολογικό είναι άμεσα συνυφασμένες με τον χώρο και τις προεκτάσεις που αυτός λαμβάνει, ιδιαίτερα σε σχέση με το μητροπολιτικό καπιταλιστικό περιβάλλον. «*Η εξαφάνιση του περίκλειστου του χώρου από τοίχους και του ορισμένου από συγκεκριμένες και στατικές δραστηριότητες μπορεί να είναι τόσο επαναστατική όσο ο θάνατος του ουμανιστικού υποκειμένου. Μια κοινωνική χωρικότητα αναδύεται της οποίας τα κύρια χαρακτηριστικά είναι εντελώς αλλοτριωμένα (alien) και ακατάληπτα προς εμάς, αλλά την οποία ειρωνικά κατοικούμε και οικειοποιούμαστε με ευκολία*» (Betsky 1996 : 374).

BARBARA KRUGER (1945)

EIK.37 I SHOP THEREFORE I AM, 1990, 52.1 X 36.8 CM.

I shop
therefore
I am

ΙΧΑΣ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΤΕΛΙΚΑ QUEER ΧΩΡΟΙ?

Στην συνέντευξη που θα παραχωρήσει ο Betsky στον Jaffer Kolb στο Log magazine (2017) θα παρατηρήσει τις θεμελιώδεις αλλαγές μεταξύ queer, αρχιτεκτονικής και mainstream κουλτούρας ως παράγωγα της εξέλιξης των δεκαετιών που ακολούθησαν μετά το 1990. Η συνέντευξη τιτλοφορήθηκε ως «Το *τέλος του queer χώρου*?» θέτοντας άμεσα το ερώτημα της σημασίας των queer χώρων στην σύγχρονη πραγματικότητα. Οι χώροι που κατεξοχήν χρησιμοποιούνταν από queer άτομα όπως τα gay μπαρ και κλαμπ, οι σάουνες, τα darkrooms και τα αστικά σημεία cruising [32], στο σήμερα τείνουν να εξαφανιστούν, καθώς **το queer ενσωματώθηκε και εγκαταστάθηκε εντός της mainstream κουλτούρας.** Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της ενσωμάτωσης, αποτελεί η βιομηχανία του πορνό και συγκεκριμένα τα σενάρια των ερωτικών ταινιών. Στο παρελθόν, οι ομόφυλες ερωτικές ταινίες πορνό περιστρέφονταν γύρω από εξωτικά ή φανταστικά σενάρια, ταυτίζοντας με τον τρόπο αυτό την ομόφυλη σεξουαλικότητα με το περιθώριο σε αντίθεση με το σήμερα που εγκολπώνουν την καθημερινότητα και την μπαναλιτέ στην πλοκή τους.

Ακόμα, ο Betsky εντοπίζει ότι η **απελευθερωμένη σεξουαλικότητα** αποτελεί εν μέρει παράγωγο **της οικονομικής δυνατότητας που κατέχει κάποιος**, υποστηρίζοντας ότι το προνόμιό του να είναι κάποιος ανοιχτά ομοφυλόφιλος

---

32 *Ο όρος cruising αναφέρεται στην διαδικασία αναζήτησης και εύρεσης σεξουαλικής επαφής μέσω και εντός του δημοσίου χώρου. Στα ελληνικά ο όρος μπορεί να μεταφραστεί ως "ψωνιστήρι". Συγκεκριμένα σημεία στην πόλη κυρίως στο παρελθόν αλλά και σήμερα, χρησιμοποιούνται ως σημεία συνάντησης και ερωτικής συνεύρεσης κυρίως ομοφυλόφιλων αντρών. Τέτοια σημεία αποτελούν τα πάρκα και οι δημόσιες τουαλέτες της πόλης, τα οποία παρέχουν το απαραίτητο χωρικό πεδίο ανωνυμίας για την σεξουαλική συνεύρεση.*

είναι άμεσα ταξικό. Υποστηρίζει ότι είναι ευκολότερο για κάποιον ομοφυλόφιλο της μεσαίας τάξης να γίνει αποδεκτός από τους γονείς του ή να νοικιάσει ένα διαμέρισμα ώστε να είναι ανεξάρτητος από κάποιον ο οποίος δεν ανήκει σε αυτήν. Συνεπώς γίνεται αντιληπτό, ότι αφενός το να καταταχθεί κανείς σε μια ομάδα ετερότητας είναι (και) άμεσα ταξικό και αφετέρου ότι μέσω της ροής του κεφαλαίου κάθε κοινωνική ιδιομορφία, όσο ανατρεπτική ή απεδαφικοποιημένη και αν είναι, προστίθεται στην ροή κατανάλωσης μέσω των διαφορετικών βιομηχανιών κέρδους και τεχνολογίας.

Επιπρόσθετα, **με την συμβολή των queer online dating εφαρμογών** οι χώροι που παλαιότερα χρησιμοποιούνταν είτε ως queer, είτε ως τα συστατικά στοιχεία συγκρότησης ταυτοτήτων και απελευθέρωσης δεν είναι πλέον αναγκαίοι, καθώς μετατρέπονται, διαστρεβλώνονται και σταδιακά αντικαθίστανται από το ψηφιακό. Οι εφαρμογές αυτές, συνέβαλαν στην χωρική διάλυση της τομής μεταξύ queer και αρχιτεκτονικής, επανακαθορίζοντας τα όρια χώρου και φύλου μεταξύ του ψηφιακού και του αναλογικού, παρέχοντας νέες δυνατότητες σε σχέση με την επιθυμία, την πόλη, την ταυτότητα, καθώς και τον ευρύτερο τρόπο ζωής τις οποίες θα εξετάσουμε παρακάτω.

Η εφαρμογή Grindr, η γνωστότερη ίσως εφαρμογή online dating για ομοφυλόφιλους, λειτουργεί ως ψηφιακό ραντάρ, το οποίο αρχικά ανιχνεύει και έπειτα εμφανίζει τα 12 κοντινότερα προφίλ άλλων gay ατόμων - χρηστών που την χρησιμοποιούν. Τα προφίλ οργανώνονται με βάση έναν κάνναβο και μπορούν να φιλτραριστούν με βάση την ηλικία, την εθνικότητα, την προτίμηση σεξουαλικής θέσης (sexual position), καθώς και τον αυτοπροσδιορισμό με τον οποίο ο κάθε χρήστης έχει επιλέξει να εμφανίζεται στο προφίλ του.

Το σημαντικότερο στοιχείο ενός προφίλ είναι η φωτογραφία με την οποία ο εκάστοτε χρήστης αυτό-παρουσιάζεται, με τους περισσότερους να εστιάζουν σε

μια σεξουαλική εκδοχή του εαυτού τους, μέσα σε προσεκτικά επιλεγμένα εσωτερικά χώρων και ρουχισμού. Ο τρόπος παρουσίασης του εκάστοτε χρήστη συνέβαλλε στην ανάδυση ενός νέου τρόπου ρομαντισμού, όχι απαραίτητα «παντοτινής αγάπης ή σεξουαλικής επαφής», αλλά όπως το θέτει ο Andrés Jaque στο άρθρο του «Grindr Archiurbanism» : «*ενός derive, που οδηγείται από την επιθυμία μιας συναρμογής μεταξύ πορνό, μόδας και εσωτερικών χώρων*» (Jaque 2017 : 76). Οι εφαρμογές αυτές συγκροτούν τελικά ένα ψηφιακό αστικό δίκτυο το οποίο «*θέτει σε προτεραιότητα την εγγύτητα, και προσφέρει μια συλλογική gay εμπειρία διασυνδεδεμένη και προσβάσιμη. Το Grindr, συνιστά έναν online αρχιτεκτονικό αστισμό (archiurbanism) που επιτρέπει μια offline χωρική διαστρωμάτωση : δημιουργώντας ένα πολλαπλασιαζόμενο τύπο χώρου όπου αυθόρμητα τεχνο - ανθρώπινες ρυθμίσεις μπορούν να εγκατασταθούν*». (Jaque 2017 : 77).

Με άλλα λόγια, η εφαρμογή Grindr δημιουργεί μια αυτόνομη ψηφιακή αλλά και ταυτόχρονα χωρική αστική ζώνη, που διαχωρίζει τον κοινωνικό ιστό, ενώ ουσιαστικά αποτελεί μια υποδομή που οριοθετεί μια κοινότητα, εντός της κοινωνίας. Συγκεκριμένα, η εφαρμογή, μέσω μιας «επιλεκτικής διαφάνειας» όπως την ονομάζει ο Jacque, μεταξύ των συμμετεχόντων και ενός θραυσματικού layer «διεθνούς αστισμού» αρθρώνεται μεταξύ ανθρώπινης σάρκας και ψηφιακών bytes.

Παράλληλα, η συνάρθρωση αυτή προσφέρει μια ανανεωμένη θεώρηση της ταυτότητας. Αν στο παρελθόν οι queer χώροι θεσμοθετούσαν την LGBTQ σκηνή, πλέον η ίδια ανοικοδομείται από τα ίδια της τα υποκείμενα, μέσω της συνεχούς online επεξεργασίας της ταυτότητας τους καθώς και της άρθρωσης μεταξύ του συνόλου των ταυτοτήτων, που τελικά καθορίζουν το τι συνιστά να είναι κανείς queer στο σήμερα. Το ψηφιακό αλλά και ταυτόχρονα αστικό αυτό δίκτυο, μπορεί να λειτουργήσει ως ένα καταφύγιο για την σεξουαλικότητα

αλλά και να παρέχει σωματική ή προσωπική ασφάλεια, μέσω της online συνδιαλλαγής των ατόμων, των συμβουλών ή της πρακτικής βοήθειας που οι χρήστες μπορούν να αλληλοεπικοινωνήσουν δυνητικά μεταξύ τους. Οι χρήστες μπορούν να ανακαλύψουν με ασφάλεια την σεξουαλικότητα τους ψηφιακά, μακριά από την κοινωνική ομοφοβία και τον ρατσισμό.

Ο Jaque μελετώντας το νέο αυτό είδος χώρου, τον σχεδιασμό των προφίλ και των εσωτερικών χώρων που παρουσιάζονται εντός του και αντλώντας παραδείγματα από την οικονομική και εμπορική πολιτική της εταιρίας Grindr ανιχνεύει το πώς όλοι αυτοί οι τομείς χρησιμοποιούνται, για την προώθηση ενός ευρύτερου gay τρόπου ζωής (lifestyle). Ειδικότερα, η εταιρία, μέσω της σύναψης συνεργασιών με πορνοστάρ, με σχεδιαστές μόδας και της δημιουργίας αποκλειστικών χωρικών εκδηλώσεων στην πόλη, ορίζει σε έναν βαθμό την gay σκηνή καθώς και την σημασία του queer στο σήμερα. Πολλές χωρικές εκδηλώσεις, διαφημίζονται ή προωθούνται αποκλειστικά μέσω του Grindr, αναδεικνύοντάς την ως ένα απαραίτητο εργαλείο για την ομοφυλόφιλη συμμετοχή σε διαφορετικούς τομείς της πόλης.

Συνεπώς, τόσο οι επιχειρηματικές κινήσεις της εφαρμογής όσο και η ίδια η αλληλεπίδραση των χρηστών, είναι οι παράγοντες που διαμορφώνουν και διαμορφώνονται ως ταυτότητα, συνιστώντας μια πολιτική και παράλληλα χωρική συνδιαλλαγή. Με την εκτεταμένη αυτή οικονομική, χωρική, πολιτιστική και αστική εξάπλωση και εμπλοκή, το Grindr για τον Jaque «*δεν φιλοξενείται από την πόλη, αλλά είναι η ίδια η πόλη. Επιπλέον, συνιστά μια μορφή αρχιτεκτονικής, μεταξύ ετερογενών τεχνολογιών σε διαφορετικές κλίμακες. Μιας αρχιτεκτονικής που επανακαθόρισε το τι είναι ένα δωμάτιο, την έννοια της εγγύτητας, το τι συνιστά η πυκνότητα. Μιας αρχιτεκτονικής που απαιτεί αισθητική, διεπαφή και το να είσαι μέλος της ώστε να την αισθανθείς*» (Jaque 2017 : 84).

Ο DRIES VERHOEVEN ΤΟ 2014 ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΕ ΕΝΑ ΔΙΑΦΑΝΟ ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ ΣΕ ΜΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ, ΣΥΝΟΜΙΛΩΝΤΑΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ GRINDR ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΑΛΩΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΥΠΟΛΟΙΠΟΥΣ ΧΡΗΣΤΕΣ ΣΕ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ. ΟΛΕΣ ΟΙ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΠΡΟΒΑΛΛΟΝΤΑΝ ΖΩΝΤΑΝΑ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ, ΕΚΤΟΣ ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΩΝ ΣΥΝΟΜΙΛΗΤΩΝ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΠΑΡΑΜΟΡΦΩΝΟΝΤΑΝ ΨΗΦΙΑΚΑ. ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΑΠΟΔΕΧΘΗΚΑΝ ΤΗΝ ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΟΥ VERHOEVEN ΝΑ ΒΡΕΘΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ (ΧΩΡΙΣ ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΟΥΝ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ) ΑΝΤΕΔΡΑΣΑΝ ΜΕ ΘΥΜΟ, ΠΑΡΟΜΟΙΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΑΥΤΗ ΜΕ ΨΗΦΙΑΚΟ ΒΙΑΣΜΟ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥΣ.

DRIES VERHOEVEN,

ΕΙΚ.38-39 WANNA PLAY? (LOVE IN THE TIME OF GRINDR), 2014

130 metres away
28 years old
173 cm
Muscular
Single
396 m
away
34 ye
old
184
74 kg

Σε έναν παράλληλο άξονα ανάλυσης της πόλης κινείται και η προσέγγιση του Γιώργου Μαρνελάκη, Η πόλη του Aids: Προς μια ριζοσπαστική θεώρηση του «παγκόσμιου» (2003), προσφέροντας μια εναλλακτική ανάγνωση του αστικού ως μια μεταφορά, της «*υλικής και τίποτε άλλο έκτος από υλικής αυτής κρίσης που είναι γνωστή* ως AIDS» (Μαρνελάκης 2017 : 95). Σχολιάζοντας το παγκόσμιο, ο Μαρνελάκης υποστηρίζει ότι αυτό που ονομάζουμε ως παγκοσμιότητα σε σχέση με την ασθένεια του AIDS θα πρέπει να θεωρηθεί τόσο ως «*περίσσεια*» όσο και ως «*πλεόνασμα*» κάθε πιθανής καθολικότητας. Ουσιαστικά, η ίδια η πόλη ως χώρος και χρόνος, είναι αυτή που παρέχει τις συνθήκες άλλα και την δυνατότητα στην ασθένεια να υπάρχει αλλά και να εξαπλώνεται. Ο Μαρνελάκης υποστηρίζει ότι ο ιός του HIV δεν μπορεί να μεταφραστεί με κάποια καθολική «*επιστημονική* αλήθεια» καθώς η ιατρική αυτή «αλήθεια» διαστρεβλώνεται πολιτικο-κοινωνικά και συνεπώς είναι αναγκαία μια κοινωνιολογική, φιλοσοφική και οικονομική προσέγγιση ως προς την θεώρησή της.

Υπερβαίνοντας την διαλεκτική μεταξύ παγκόσμιου/τοπικού ο Μαρνελάκης θεωρώντας το AIDS ως ταυτόχρονα παγκόσμιο και μη, επιχειρεί να αναπτύξει μια στρατηγική αντίστασης ενάντια στις περισσότερες λογικές αντιμετώπισης και κανονικοποίησης του AIDS. Έτσι και αλλιώς, ιστορικά έχει καταστεί προφανής τόσο η ταύτιση της ασθένειας με τις ομάδες του περιθωρίου σε ένα πρώτο στάδιο όσο και η απο-ανθρωποποίηση των ομάδων αυτών με όρους ετερότητας ή του "άλλου" σε ένα δεύτερο στάδιο στιγματίζοντας τες. Μαζί με την «*πανδημία*» αυτή λοιπόν, αναδύεται ταυτόχρονα και μια βαθιά υπαρξιακή κρίση που απαιτεί : «*μια νέα θεώρηση του πολιτικού και του κοινωνικού, του ηθικού, αυτού που ονομάζεται ανθρώπινο, και πιο σίγουρα της ευχαρίστησης και της διασκέδασης*». (Μαρνελάκης 2014 : 105) .

Γίνεται αντιληπτό ότι η queer θεωρία είναι σε θέση να αμφισβητήσει τόσο τις χωρικές όσο και κοινωνικές πρακτικές, παρόλα αυτά το ερώτημα παραμένει : Υπάρχουν τελικά queer χώροι? Ο Andrew Holder στο άρθρο του «*Five points towards a queer architecture; Or notes on Mario Banana no.1*» αναφέρει: «*Η αρχιτεκτονική είναι γεμάτη queer άτομα αλλά παρόλα αυτά δεν έχει πραγματικά υπάρξει ένα queer κτίριο*» (Holder 2017 : 155). Υποστηρίζοντας ότι όλες οι προσεγγίσεις μεταξύ φύλου, σεξουαλικότητας και χώρου αποφεύγουν να υιοθετήσουν τις βασικές αρχές του queerness - που στην ρίζα του είναι μια επιλογή της επαναδιάρθρωσης του σώματος και των περιβαλλόντων του ως προς το σεξ και την ευχαρίστηση - ο Holder θα προσπαθήσει να αναπτύξει μια νέα οντολογία ως προς την αρχιτεκτονική πρακτική.

Αντλώντας υλικό από το σύντομο φιλμ του Andy Warhol, Mario Banana no.1 (1964) ο Holder θα ανιχνεύσει τα στοιχεία εκείνα τα οποία μπορούν να συναρθρωθούν ώστε να συγκροτήσουν τη νέα πρακτική του queerness ως σχεδιαστική πρακτική. Το τετράλεπτο φιλμ, είναι γυρισμένο σε αργή κίνηση και παρουσιάζει ένα κοντινό πλάνο του Mario Montez να τρώει μια μπανάνα, προϊδεάζοντας τον θεατή για ένα κατά τα άλλα κωμικό αποτέλεσμα. Ο Holder, υποστηρίζει ότι η Montez (που βρίσκεται in drag) μέσω του τρόπου που εκτελεί την performance της συγκροτεί έναν queer χώρο γεμάτο πιθανότητες μέσω των εναλλακτικών σεναρίων που συγκροτούνται χωρικά και μη. Στην αρχή του φιλμ, ο τρόπος με τον οποίο η Montez τρώει την μπανάνα φαίνεται απόλυτα ερωτικός, ενώ στην συνέχεια παρουσιάζεται ως βαρετός και απόλυτα συνηθισμένος. Σε ορισμένα σημεία, φαίνεται να μην είναι καθόλου εξοικειωμένη με την διαδικασία, ενώ σε άλλα εμφανίζεται ως υπερ-σεξουαλική υπονοώντας ότι ξέρει ακριβώς τι κάνει.

Μελετώντας την πλοκή και την κινησιολογία καθώς και την παρουσίαση

της ταυτότητας, του χώρου και της εξέλιξης του φιλμ, ο Holder παρατηρεί την ταυτόχρονη κατασκευή διαφορετικών πλοκών που τελικά συγκροτούν μια ταυτότητα. Η Mario :

«*Είναι εξοικειωμένη, σχεδόν υποβαθμισμένη, άλλα ταυτόχρονα είναι καινούργια, χωρίς ιστορία, φρέσκια και εξωγήινη στην κουρασμένη πολιτική δεδομένη στιγμή που εμφανίζεται. Δεν αποτελεί ένα καθολικό σχήμα άλλα αντίθετα ένα άνοιγμα πιθανοτήτων και δυνατοτήτων, σε μια παγκόσμια ευανάγνωστη στρατηγική. Αυτή είναι και η υπόσχεση του queerness, να είναι εντελώς οικείο, περίεργα καινούργιο, σε συνέχεια με τον κόσμο όπως τον ξέρουμε, απελευθερωμένο από την ιστορία, κοινοτικά αναγνωρίσιμο, γεμάτο πιθανότητα*». (Holder 2017 : 158).

Με την εγκόλπωση των παραδοχών αυτών μπορούν να αναπτυχθούν τα πέντε νέα σημεία μιας αρχιτεκτονικής οντολογίας και πρακτικής, μεταξύ υλικότητας, ιστορίας, τοπίου, όψης και τομής.

Σχετικά με την υλικότητα, ο Holdes θεωρεί ότι οποιοδήποτε υλικό μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως δομικό στοιχείο, ανεξαρτήτως κλίμακας, μεταξύ άλλων τα σκουπίδια, τα ερείπια και τα τρίμματα ως κομμάτια μιας ευρύτερης συνδεσμολογίας (assembly), οικουμενικά έτοιμα να συναρμολογηθούν ως προς την αρχιτεκτονική παραγωγή. Με άλλα λόγια, οποιοδήποτε υλικό αποτελεί ένα τούβλο (brick) και μπορεί να αποτελέσει ένα δομικό υλικό.

Επιπλέον, τίποτα δεν θα πρέπει να αποτελεί αρχιτεκτονική ή να θεωρείται ως αρχιτεκτονική ώστε να προσεγγιστεί με έναν νέο διερευνητικό τρόπο. Η αρχιτεκτονική πρακτική θα πρέπει να αποκοπεί από τις αρχικές, τις ιστορικές, τις γεωμετρικές και τις συμβατικές της καταβολές, ώστε οι παραδοσιακές μορφές κατοίκησης της να επανακαθοριστούν μορφολογικά και να ανασυσταθούν εκ νέου, τελείως αποξενωμένες και αλλοτριωμένες (alien), ως προς το οικιστικού και μη περιβάλλον. Ο Holdes οραματίζεται κατοικίες που θα

μας επαναδιδάξουν τον τρόπο ζωής. Επιπρόσθετα, το έδαφος θα είναι αναγκαίο να συνιστά έναν ενεργό παράγοντα τόσο στον σχεδιασμό όσο και στην σύνθεση. Κατ' επέκταση, δεν θα πρέπει να μεταφράζεται ως παθητικός δέκτης μια μορφολογίας ή ως ένα υποστηρικτικό υπόβαθρο, αλλά αντίθετα είναι αναγκαίο να αποτελεί ένα συστατικό στοιχείο, μιας μεταφοράς (transaction) μεταξύ χωρικών ποιοτήτων. Η όψη, είναι αναγκαίο να αναφέρεται και να αντλεί από το γενικότερο αστικό συγκείμενο. Με παρόμοιο τρόπο που τα κτίρια εμπλέκονται με το τοπίο, θα πρέπει να εμπλέκονται και με τα γειτονικά τους οικοδομήματα, τα οποία θα πρέπει να θεωρούνται συστατικά αρχιτεκτονικά στοιχεία. Τα εκάστοτε όρια ιδιωτικότητας ή τα όρια που εγκλωβίζουν την αρχιτεκτονική παρέμβαση πρέπει να αποσταθεροποιηθούν, ώστε να επανευρεθεί μια ευρύτερη συνέχεια μεταξύ των κτιρίων. Η επανεύρεση αυτή θα επιτρέψει με την σειρά της την αποσταθεροποίηση των δυϊσμών μεταξύ εσωτερικού - εξωτερικού και ιδιωτικού - δημόσιου. Τέλος, ο Holdes υποστηρίζει ότι πρέπει το σχέδιο της τομής να παραμένει λειψό, ή με άλλα λόγια να υπάρχει ένα μισό σχέδιο τομής. Με τον τρόπο αυτό το μισό κτίριο θα είναι συγκεκριμένο, άκαμπτο και προσιτό μόνο από τους μυημένους στο σχέδιο - αρχιτέκτονες ή μη - και το υπόλοιπο μισό, θα είναι μη προσδιορισμένο, ευέλικτο και άμεσα προσβάσιμο, καθώς θα γίνεται αντιληπτό μέσω μιας γενικής νοημοσύνης και μια κοινής αντίληψης των πραγμάτων, με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι από όλους καταληπτό (Holder 2017).

Μια ακόμα προσέγγιση μεταξύ queer, ετερότητας και αντίληψης πραγματοποιείται από την Sarah Ahmed, στο *Queer Phenomenology* (2006). Η Ahmed θα ορίσει την queer φαινομενολογία εξετάζοντας τις σχέσεις μεταξύ προσανατολισμού, αντικειμένου και του "άλλου", μεταξύ σώματος, χώρου και χρόνου. Αντλώντας από την queer θεωρία ως προς τον λόγο μελετά την έννοια του προσανατολισμού (orientation) ως παράμετρο του σεξουαλικού προσανατολισμού (sexual orientation). Η Ahmed υποστηρίζει ότι ο

προσανατολισμός χωρικά ή σεξουαλικά, είναι αυτός που βρίσκεται σε άμεση αλληλεπίδραση με το σώμα και ορίζει τις δυνατότητές του. Η queer φαινομενολογία, επικεντρώνεται στο πώς οι κοινωνικές συνθήκες οργανώνονται ή μεταφράζονται χωρικά, και πώς η πρακτική του queering μπορεί να αποσταθεροποιήσει, να επανα-οργανώσει και να επανακαθορίσει τόσο τις σχέσεις αυτές όσο και τις σχέσεις μεταξύ της ίδιας της φαινομενολογίας και του προσανατολισμού. Με άλλα λόγια, ο προσανατολισμός θεμελιακά αφορά στην σχέση μεταξύ σώματος και χώρου και πολλοί όροι σχετιζόμενοι με την σεξουαλικότητα περιγράφουν κινήσεις στον χώρο (staight, perverse κτλπ).

ANDRES JACQUE

EIK.40 FEAR AND LOVE. REACTIONS TO A COMPLEX WORLD, INTIMATE STRANGERS 2016.

TRANSING ARCHITECTURE

ΑΠΟ ΤΟ QUEER ΣΤΟ TRANS-

1XB1 Εισαγωγή ενότητας

1XB2 Η αρχιτεκτονική και το σώμα της μετάβασης Transing

1XB

FREDERIC HEYMAN

EIK.41 ARCA, NON-BINARY
2020

FILM STILL

1ΧΒ1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η ευρύτερη έννοια του όρου trans υποδηλώνει μια κίνηση υπέρβασης πέρα από- μια συγκεκριμένη αναφορά, χωρίς ωστόσο να περιορίζεται στο βιολογικό και το κοινωνικό φύλο. Η θεωρητικοποίηση αυτή αποτελεί άμεσο παράγωγο της συμβολής των διεμφυλικών σπουδών (transgender studies) και συγκροτεί μια διαδικασία μετάθεσης (transposition) και εγκάρσιας (transversal) μεθοδολογίας (Klumbytė 2018 : 433). Επιπρόσθετα, η θεωρητικοποίηση του όρου trans βρίσκεται σε έναν ανοιχτό και άμεσο διάλογο με τους ανθρωπισμούς καθώς και τις βιολογικές και κοινωνικές επιστήμες. Ουσιαστικά, ο όρος transgendering παύει να αφορά άμεσα το φύλο **προσεγγίζοντας ερωτήματα υπερκάλυψης με άλλες διαδικασίας φυλετικοποίησης, απο-ανθρωποποίησης, ζωοποίησης και κατάταξης σε ένα είδος (Sanderson, Symons 2018 : 433). Το πρόθεμα trans- ή trans αναφέρεται στην αντιμετώπιση της μετάβασης (transing / transness) ως μια διαδικασία, ένα "γίγνεσθαι με" (Haraway 2008) που εκτείνεται μεταξύ των ειδών (Chen 2012), των οικολογιών (Kier 2010), αλλά και της ίδιας της ύλης (Colebrook 2015).**

Για να γίνει περισσότερο κατανοητή η θεωρητικοποίηση και επέκταση του προθέματος τρανς- αξίζει να αναφερθούμε στο έργο της Stacy Alaimo, *Bodily Natures: Science, Environment, and the Material Self* (2010) η οποία αναπτύσσει την έννοια του trans-corporeality, αντλώντας από το έργο της Karen Barad *Intra-action* (2007), καθώς και άλλες υλιστικές θεωρίες μη-ανθρώπινης δυνατότητας για δράση (agency).

Ο όρος corporeality μπορεί να μεταφραστεί ως ενσωματότητα, υλική και φυσική παρουσία, ή διαφορετικά ως η σωματική ύπαρξη και υλικότητα. Η τρανς-

ενσωματότητα στην προσέγγιση της Alaimo υποστηρίζει ότι «*όλα τα πλάσματα, ως ενσώματα όντα, διαπλέκονται με τον δυναμικό, υλικό κόσμο, ο οποίος τα διασχίζει, τα μεταμορφώνει και μεταμορφώνεται από αυτά. Η σχέση πλήρους / κενού (figure/ ground) μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος διαλύεται καθώς το περίγραμμα του ανθρώπινου διασχίζεται από σημαντικές υλικές δια-αλλαγές (inter-changes)*» (Alaimo 2019 : 438). Το τρανς-ενσώματο υποκείμενο παράγεται από και βρίσκεται ενδιάμεσα των βιολογικών, τεχνολογικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών συστημάτων, που αναπτύσσονται σε ευρέως διαφορετικές κλίμακες.

Παράλληλα, ο όρος ενδο-δράση χρησιμοποιήθηκε από την Karen Barad ώστε να αντικαταστήσει τον όρο διάδραση (interaction), ο οποίος απαιτεί προ-καθορισμένα σώματα τα οποία στην συνέχεια συμμετέχουν σε δράσεις το ένα με το άλλο (Stark 2016). Η ενδο-δραση κατανοεί την δυνατότητα για δράση (agency) όχι ως μια ιδιότητα ενός υποκειμένου ή ενός ανθρώπου που μπορεί να ασκηθεί, αλλά ως έναν δυναμισμό δυνάμεων (dynamism of forces) (Barad, 2007 : 141) μέσα στην οποία όλα τα ορισμένα "*πράγματα*" συνεχώς ανταλλάσσονται και διαθλώνται, επηρεάζοντας και ενεργώντας αδιαχώριστα.

Οι σωματικές φύσεις της Alaimo προσφέρουν μια τρανς-ανάγνωση σε σχέση με το σώμα, στην οποία η επιστήμη, η πολιτική και ο πολιτισμός συγκρούονται, ενώ το σώμα βρίσκεται ενδια-συνδεδεμένο με το περιβάλλον του. Η τρανς-ενσωματότητα όπως υποστηρίζει η Alaimo αναδύθηκε από την περιβαλλοντική ανισορροπία καθώς και την αναγκαία περιβαλλοντική δικαιοσύνη. Το σκεπτόμενο υποκείμενο (thinking subject) ως υλικό ον καθώς και η trans-ενωματότητα, καλούν στην επανεξέταση της ανθρώπινης οντολογίας και επιστημολογίας, καθώς θεσπίζουν ένα περιβαλλοντικό μεταουμανισμό, προτείνοντας μια μεταουμανιστική ηθική μεταξύ των ειδών

Η BIO-ΤΕΧΝΗ (BIOART), ΕΧΕΙ ΑΝΑΔΥΘΕΙ ΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΤΡΕΙΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΚΑΙ ΕΝΣΩΜΑΤΩΝΕΙ ΖΩΝΤΑΝΟΥΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ Η ΚΟΜΜΑΤΙΑ ΑΥΤΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΕΓΕΙΡΟΝΤΑΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΒΙΟΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΒΙΟΠΟΛΙΤΙΚΗ.

ΤΟ ΔΙΑΓΟΝΙΔΙΑΚΟ ΕΡΓΟ ΤΕΧΝΗΣ "GFP BUNNY" ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΦΘΟΡΙΖΟΝΤΟΣ ΚΟΥΝΕΛΙΟΥ, ΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΑΛΟΓΟ ΠΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΕ ΤΟ ΕΡΓΟ, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΝΕΛΙΟΥ. ΤΑ ΑΡΧΙΚΑ GFP ΣΗΜΑΙΝΟΥΝ GREEN FLUORESCENT PROTEIN (ΠΡΑΣΙΝΗ ΦΘΟΡΙΖΟΥΣΑ ΠΡΩΤΕΙΝΗ).

Η ALBA ΤΟ ΠΡΑΣΙΝΟ ΚΟΥΝΕΛΙ, ΕΙΝΑΙ ΚΑΝΟΝΙΚΑ ΑΛΜΠΙΝΟ ΚΑΙ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΠΡΑΣΙΝΟ ΜΟΝΟ ΟΤΑΝ ΦΩΤΙΣΤΕΙ ΜΕ ΤΟ ΣΩΣΤΟ ΜΠΛΕ ΦΩΣ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ ΦΑΣΜΑΤΟΣ. ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΤΟ ΓΟΝΙΔΙΟ ΜΙΑΣ ΜΕΔΟΥΣΑΣ ΤΟΥ ΕΙΔΟΥΣ AEQUOREA VICTORIA.

EDUARDO KAC (1962),

ΕΙΚ.42 ALBA, THE FLUORESCENT BUNNY, 2000

ΑΝΑΓΛΥΦΗ ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΜΕ ΧΡΩΜΑ ΣΕ ΒΑΜΒΑΚΕΡΟ ΧΑΡΤΙ ARCHES 225G,

70.3 X 111.7 CM, EDITION OF 15.

1XB2 Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ, TRANSING -

Σε σύγχρονα παραδείγματα έμφυλων προσεγγίσεων του χώρου, η trans θεωρία είναι αυτή που συμβάλλει στην αποσταθεροποίηση των αρχιτεκτονικών θεμελίων της ταυτότητας, της τυπολογίας, της αυτονομίας και της αυθεντικότητας του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Η οντολογική και θεωρητική αυτή μετατόπιση, πραγματοποιείται με την μετάβαση από την πρακτική του queering στην πρακτική του transing. Όπως το θέτουν οι Gorny και Heuvel στο άρθρο τους «*New Figurations in Architecture Theory: From Queer Performance to Becoming Trans*» αντλώντας από τον νέο υλισμό και την Braidotti, ένας τέτοιος επανακαθορισμός επανεξετάζει «*την αρχιτεκτονική ως μια διαδικασία μεταμόρφωσης ή μετάβασης όχι με όρους ετερότητας όπως στο παρελθόν, αλλά με όρους σχεσιακών διαδικασιών και γίγνεσθαι. Ουσιαστικά μιας αρχιτεκτονικής που είναι καταστασιακή, ετεροπροσδιορισμένη, εξαρτώμενη και εν-σώματη*» (Henry, Goevul 2017 : 3 - 4)
.

Ενώ η πρακτική του queering ήταν αυτή που προβληματοποίησε τις ουσιοκρατικές θεωρητικοποίησεις των σχέσεων και συγκεκριμένα των ετεροκανονικών, η έννοια του transing προβληματοποιεί κάθε προσέγγιση του σώματος, ως προς τις cis-gender και cis-normative κατανοήσεις του σώματος όπως αυτές αντιτίθενται στις περιπτώσεις των διεμφυλικών σωμάτων (Henry, Goevul 2017 : 4). Η πρακτική του transing μπορεί να ιδωθεί ως μια νέα αρχιτεκτονική πρακτική και οντολογία καθώς απομακρύνεται αφενός από τον λόγο και αφετέρου εμπεριέχει το διεμφυλικό σώμα με όλες τις μετα-ουμανιστικές και μετα-ανθρωποκεντρικές

προεκτάσεις τις οποίες αυτό λαμβάνει. Με άλλα λόγια παρατηρείται μια μετάβαση από την ενσωμάτωση της ετερότητας στα κανονιστικά συστήματα φύλου και χώρου στο άνοιγμα τόσο του φύλου όσο και της αρχιτεκτονικής σε νέους συνδυασμούς σώματος, φύλου, ύλης και άυλου σε σχέση με την παραγωγή της αρχιτεκτονικής σκέψης.

Στο άρθρο των Stryker Susan, Paisley Currah, και Lisa Jean Moore, «*Trans- , Trans, or Transgender*» (2008) το διεμφυλικό επεκτείνεται και "*ανοίγεται*" καθώς συνδέεται με τον χώρο και την κίνηση που ο ίδιος ο όρος τρανς- υποννοεί. Τα φύλα στην προσέγγιση αυτή «*αποτελούν αναλογίες διαπερατών χωρικών περιοχών, το καθένα ικανό να υποστηρίξει πλούσιες και πολλαπλασιαζόμενες οικολογίες της ενσώματης διαφοράς*» (Stryker, Currah και Moore 2008 : 12).

Οι Stryker, Currah και Moore, υποστηρίζουν ότι κάθε ορισμένα έμφυλος χώρος, δεν καταλαμβάνεται μόνο από ποικίλες μορφές έμφυλης ενσωμάτωσης, αλλά αναδύεται από άλλες μορφές διαφορετικότητας πέραν του φύλου, στις οποίες όμως πάντα το φύλο εμπλέκεται. Τα διεμφυλικά φαινόμενα και σώματα καταλαμβάνουν τους ίδιους έμφυλους χώρους με τα μη διεμφυλικά, παρόλα αυτά διεμφυλικά χαρακτηριστικά μπορούν να αποδωθούν ως μια μορφή πειθαρχίας στα σώματα των οποίων η υποκειμενικότητα δεν ταυτίζεται με το να είναι διεμφυλική. Παραδείγματα της πειθαρχικής αυτής αντιμετώπισης των σωμάτων μπορούν να ανιχνευθούν τόσο σε σχέση με το ίδιο την σώμα όσο και κοινωνικά. Τα διεμφυλικά αυτά φαινόμενα όπως τα ονομάζουν, μπορούν να ανιχνευθούν σε άτομα που στην γέννηση τους αποδόθηκαν θηλυκά χαρακτηριστικά και αυτοπροσδιορίζονται ως γυναίκες παρόλο που έχουν σωματικά διεμφυλικά χαρακτηριστικά, ή σε γυναίκες που γεννήθηκαν με σωματικά γυναικεία χαρακτηριστικά αλλά εκφράζουν συμβατικές αρρενωπές συμπεριφορές

χωρίς να αυτοπροσδιορίζονται ως άνδρες ή χωρίς να θέλουν να είναι άνδρες. Επιπλέον, σε γυναίκες που εκτελούν χειρονακτικές εργασίες και υπερβαίνουν τα όρια της θηλυκότητας όπως έχουν καθοριστεί κοινωνικά και σε γυναίκες πολιτικούς που χαρακτηρίζονται ως αρρενωπές επειδή κατέχουν πολιτική εξουσία. Με άλλα λόγια ορισμένα σώματα κατηγοριοποιούνται σε μια κατηγορία φύλου χωρίς ωστόσο να ταυτίζονται ή να είναι απαραίτητο να ταυτιστούν με αυτήν και τους αποδίδονται διεμφυλικά χαρακτηριστικά σε σχέση είτε με την σωματικότητά τους είτε με την κοινωνική εκφορά του φύλου τους.

Συνεπώς η πρακτική του transing: «*αποτελεί μια πρακτική που λαμβάνει χώρο εσωτερικά, ενδιάμεσα και μεταξύ των έμφυλων χώρων. Είναι μια πρακτική που διαρθρώνει το φύλο εντός πιθανών κατασκευών σε σχέση με άλλες πτυχές του ενσώματου γίγνεσθαι και που είναι ανοιχτό στην αναδιάρθρωση του ίδιου του όρου*» (Stryker, Currah, Moore 2008 : 13). Το transing μπορεί να λειτουργήσει είτε ως πειθαρχικό εργαλείο, είτε αντίθετα να χρησιμοποιηθεί κριτικά και στρατηγικά ως ενεργός απελευθερωτικός παράγοντας.

Αντλώντας από την queer φαινομενολογία της Ahmed η οποία αναφέρθηκε στην αναλογία του σεξουαλικού προσανατολισμού σε σχέση με το σώμα και τον χώρο, οι Stryker, Currah και Moore, αναγνωρίζουν το τρανς- ως τον προσανατολισμό του σώματος στον χώρο και τον χρόνο με τα διεμφυλικά φαινόμενα να αποτελούν χωρικό-προσωρινές μεταφορές. « *Η κίνηση μεταξύ της εδαφικοποίησης και απεναδαφικοποίησης των προθεμάτων του trans- καθώς και η κίνηση μεταξύ της προσωρινότητα και της χωρικότητάς τους αποτελεί μια αυτοσχεδιαστική, παραγωγική και ουσιαστικά ποιητική πρακτική μέσω της οποίας νέες πιθανότητες σε σχέση με το να είμαστε στον κόσμο μπορούν να προκύψουν* » (Stryker, Currah, Moore 2008 : 14).

Είκοσι χρόνια αργότερα από την αρχική προσέγγιση του, ο Joel Sanders στο άρθρο του «*From STUD to STALLED!* [33] *Architecture one Transition*» (2017), επανεξετάζει το queerness υπό το πρίσμα των διεμφυλικών σπουδών, με την συμβολή των οποίων είναι δυνατή μια πιο διαθεματική οπτική που εμπεριέχει το σύνολο τον ανθρώπινων ταυτοτήτων και ενσωματώσεων. Με τον τρόπο αυτό, ο Sanders αναπτύσσει μια νέα μεθοδολογία σχετικά με την τυπολογία, τα επιτελεστικά υλικά και τις βιοτεχνολογίες, ως προς τον σχηματισμό των ταυτοτήτων στο σύγχρονο milieu. Επιπλέον, στην προσέγγιση του Sanders χρησιμοποιείται ο όρος transient για να περιγράψει την ανάλυση του χώρου που πραγματοποιεί, ή με άλλα λόγια ορίζει τον χώρο ως εφήμερο και μεταβατικό και όχι ως διεμφυλικό (transgender).

Ο Sanders επανεξετάζει την θεωρία της επιτελεστικότητας της Butler καθώς και το γεγονός ότι η queer θεωρία βασίζεται σε αυτό που οι θεωρητικοί των διεμφυλικών σπουδών ονομάζουν cis - ενσωμάτωση. Στην διαδικασία αυτή, οι κατηγορίες βιολογικό φύλου (αρσενικό / θηλυκό), παραμένουν σταθερές αναφορές τις οποίες η queer θεωρία χρησιμοποιεί και προσπαθεί να αποσταθεροποιήσει μέσω του κοινωνικού φύλου και του διπόλου ετεροκανονικό / ομοκανονικό. Από την άλλη η τρανς θεωρία θεωρεί τόσο το βιολογικό όσο και το κοινωνικό φύλο εύπλαστες κατηγορίες που μπορούν να μεταλαχθούν ανεξαρτήτως βιολογικού φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού.

---

33 Ο όρος Stud μπορεί να μεταφραστεί στα ελληνικά ως ο πολύ αρρενωπός άνδρας. Επίσης ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει το αρσενικό άλογο. Ο Sanders πραγματοποιεί την μετάβαση στον όρο Stalled που μεταφράζεται ως αυτός που έχει ανασταλεί ή παρεμποδιστεί. Ο όρος stall μεταφράζεται παράλληλα και ως στάβλος. Η ομάδα Stalled αποτελείται από τον Joel Sanders, την Susan Stryker καθώς και την Terry Kogan.

Ουσιαστικά, η queer θεωρία δεν συμπεριλαμβάνει το σώμα ως απαραίτητο και μεταβλητό παράγοντα δράσης ενώ η τρανς θεωρία αναζητά ταυτοποίηση και δικαιώματα μιας νέας κοινωνικής κατηγορίας. Με τον τρόπο αυτό ο Sanders παρομοιάζει το queer ως μια εξίσωση ενός παράγοντα (φύλο) σε αντίθεση με το trans που αποτελεί μια εξίσωση δυο παραγόντων (φύλο και σώμα) προσδοκώντας απελευθερωτικές διασταυρώσεις επιθυμίας. Αντλώντας από την εξίσωση του τρανς παρομοιάζει την αρχιτεκτονική με διαδικασία που θα πρέπει να λαμβάνει το υποκείμενο ως ταυτισμένο με τις πολλαπλές και πιθανές του παραλλαγές τόσο ως προς το βιολογικό όσο και ως προς το κοινωνικό του φύλο. Κατ'επέκταση καθώς η ίδια η ταυτότητα υπόκειται σε πολλαπλές παραλλαγές, η δημιουργία χώρου θα πρέπει να επιτρέπει στους ανθρώπους όχι μόνο την εφαρμογή του φύλου τους αλλά και πολλών διαφορετικών ρόλων που αυτοί επιτελούν καθημερινά.

Η έρευνα του Sanders μετά το έργο του *Stud* επικεντρώθηκε στον τρόπο με τον οποίο οι γκέι άνδρες ιδιοποιούνταν ενδυματολογικά με μια δόση υπερβολής την στερεοτυπική ανδρική αρρενωπότητα. Κατ' επέκταση η έρευνα της ομάδας *Stalled!* επικεντρώθηκε στις σχέσεις μεταξύ ένδυσης και επ(ένδυσης) της υλικότητας των κτιρίων, ως επιφάνειες που είναι ταυτόχρονα λειτουργικές και εκφραστικές αισθητικά. Υλικότητες όπως το ξύλο, το μέταλλο, η πέτρα και το δέρμα που στον μοντερνισμό συνδέθηκαν με την λιτότητα, την αυθεντικότητα και την μονιμότητα (και κατά συνέπεια με τον άνδρα), χρησιμοποιήθηκαν κατεξοχήν σε ταυτοποιητικούς χώρους όπως τα γκέι κλαμπ, καθώς αναφέρονταν σε υπερ-αρρενωπούς χώρους όπως τα εργοτάξια.

Στο σήμερα, τα τρανς άτομα χρησιμοποιούν μια ευρεία γκάμα επιτελεστικών και βιοτεχνολογικών τεχνικών ως προς την συγκρότηση του φύλου τους, μέσω της μεταβολής της φωνής τους, των χειρονομιών και του

ρουχισμού τους σε συνδυασμό με τις τροποποιητικές ιατρικές διαδικασίες. Σε αναλογία, οι αρχιτέκτονες χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες, ώστε να βελτιώσουν τον τρόπο που φαίνονται και λειτουργούν τα κτίρια τους. Ο Sanders υποστηρίζει ότι τόσο τα ανθρώπινα σώματα όσο και τα κτίρια μπορούν να ιδωθούν ως cyborg, ως υβρίδια μεταξύ τεχνολογίας και σώματος είτε αυτά αποτελούνται από μια βιολογική είτε από μια αρχιτεκτονική υλικότητα. Ο Sanders ανιχνεύει το τεχνολογικό πέρασμα που έχει πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια σε μια αόρατη στο μάτι τεχνολογική αναβάθμιση, η οποία ανιχνεύεται τόσο στους ανθρώπους όσο και στα κτίρια επιτρέποντας τους να αντιδρούν στο εξωτερικό περιβάλλον και να επικοινωνούν μεταξύ τους, συνιστώντας ένα δίκτυο διασυνδεδεμένων έξυπνων μηχανών.

Σε έναν παράλληλο άξονα προσέγγισης του transing, ο Lucas Crawford στο έργο του *Transgender Architectonics: The Shape of Change in Modernist Space* (2015) προτείνει την επανεξέταση της αρχιτεκτονικής διαδικασίας μέσω της αλλαγής και της μετάβασης. Αντλώντας από τις queer θεωρήσεις οι οποίες αποτυγχάνουν να ενσωματώσουν τόσο το σώμα όσο και την υλική υπόσταση της αρχιτεκτονικής, αντιπροτείνει μια περισσότερο ενσώματη και υλική προσέγγιση του χώρου με την συμβολή της διεμφυλικής θεωρίας. Η διαδικασία της μετάβασης τόσο αρχιτεκτονικά όσο και θεωρητικά κατά τον Crawford μπορεί να συνοψισθεί στο ότι αφενός δεν αναφέρεται μόνο στο πέρασμα από το ένα φύλο στο άλλο ή από μια υλικότητα σε μια άλλη, αλλά αφορά μια συνεχή διαδικασία μετάβασης και γίγνεσθαι. Η διαδικασία της συνεχούς αυτής μετάβασης αναφέρεται στην αλληλεπίδραση μεταξύ των σωμάτων, των κτιρίων και του σύγχρονου milieu. Επιπλέον, η μετάβαση δεν αποτελεί μια ταυτότητα που κάποιος μπορεί να οικειοποιηθεί αλλά μια κατάσταση ή κίνηση στην οποία βρίσκεται κανείς απαλλαγμένη από την σταθερές μεταβλητές ή στεγανά (Crawford 2015 : 14) .

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ QUEZADA ΤΟΠΟΘΕΤΕΙΤΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ QUEER ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ. ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ ΣΚΙΑΓΡΑΦΟΥΝ ΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΔΥΝΑΜΗΣ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ ΕΝΩ ΥΠΕΡΒΑΙΝΟΥΝ (TRANSGRESSING) ΤΙΣ ΕΠΙΣΗΜΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ. Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΟΠΩΣ ΧΩΜΑ ΚΑΙ ΧΛΩΡΙΔΑ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΙΣ ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΙΘΑΓΕΝΩΝ ΟΤΙ ΟΛΑ ΤΑ ΟΝΤΑ ΕΙΝΑΙ ΥΠΕΡ-ΕΝΩΜΕΝΑ, ΟΤΙ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΓΗ ΚΑΙ Η ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ.

ΤΟ ΕΡΓΟ SEED UNSEED ΔΙΕΡΕΥΝΑ ΤΙΣ ΧΑΜΕΝΕΣ ΚΑΙ ΚΡΥΜΜΕΝΕΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΕΣ ΤΩΝ ΙΘΑΓΕΝΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ ΕΠΑΝΑΤΟΠΟΘΕΤΗΣΕΙ ΤΙΣ ΠΡΟ-ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ QUEER ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ. ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΣΠΟΡΟΥΣ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΟΥ, ΕΝΑ ΦΥΤΟ ΠΟΥ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΚΑΙ ΑΡΣΕΝΙΚΑ ΚΑΙ ΘΗΛΥΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ, ΕΞΕΡΕΥΝΑ ΤΗΝ ΦΥΣΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΑ ΔΙΠΟΛΑ ΦΥΛΟΥ.

VICK QUEZADA ,

EIK.43 SEED UNSEED, 2020

ΑΝΑΓΛΥΦΗ ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΜΕ ΧΡΩΜΑ ΣΕ ΒΑΜΒΑΚΕΡΟ ΧΑΡΤΙ ARCHES 225G,

70.3 X 111.7 CM,
EDITION OF 15.

SONY

Επιπλέον, ο Crawford αντλώντας από το έργο της αρχιτέκτονα και φιλοσόφου Helene Frichot, θα εντοπίσει ότι η έννοιες transing και transgender αν συσχετισθούν με την αρχιτεκτονική λαμβάνουν και προεκτάσεις απο-ανθρωποποίησης και ότι η διαδικασία του γίγνεσθαι σε σχέση με το φύλο και την αρχιτεκτονική περιλαμβάνει ίσως αναπόφευκτα και την μετάβαση στο γίγνεσθαι μετα-ανθρώπινο.

Συγκεκριμένα, η Frichot στο άρθρο της « *In Search of an Ethico-Aesthetics for Wet Architectures* » (2015) ασκώντας κριτική στο έργο του Greg Lynn *The embryological house* (1997-2001) εμπλέκει το μετα-ανθρώπινο σε σχέση με την αρχιτεκτονική και το φύλο. Το εμβρυολογικό σπίτι περιστρέφεται γύρω από την μετάλλαξη των στοιχείων παραδοσιακών κατοικιών μέσω του υπολογιστή, έτσι ώστε να μεταλλαχθούν και να διαστρεβλωθούν σε νέα κτίρια, με το τελικό αποτέλεσμα να αποτελείται από υπερ-κατοικίες οι οποίες αντλούν από την βιολογία, τον κυβερνοχώρο και την επιστημονική φαντασία. Η διαδικασία της παραγωγής των κατοικιών αυτών, περιλαμβάνει την εισαγωγή σχεδίων της κατοικίας σε ένα ηλεκτρονικό λογισμικό, τα οποία στην συνέχεια ο υπολογιστής μεταλλάσσει παράγοντας το τελικό αποτέλεσμα. Ο Lynn στην περιγραφή του έργου του αναφέρεται στα κτίρια αυτά ως «*παιδιά του*» και υποστηρίζει ότι «*ποτέ δεν αποτελούν την νόρμα, αλλά είναι όλα τέρατα*» (Lynn 1998).

Γίνεται αισθητό τόσο το πέρασμα (crossing) ως προς την σχεδιαστική διαδικασία μεταξύ ανθρώπου και υπολογιστή, καθώς και το πέρασμα (transing) μεταξύ των δυο φύλων καθώς ο αρχιτέκτονας λειτουργεί ως ο μοναδικός "*γονέας*" των κτιρίων αυτών.

Όπως αναφέρει η Frichot : « *Η ανθρωπομορφική προσέγγιση του Lynn δυσκολεύει την σύλληψή του ως προς την εμβρυολογική διαδικασία, καθώς*

προσωποποιεί την διαδικασία αντί να απελευθερώνει πιθανότητες και δυνατότητες. Επιπλέον, υπάρχει το θέμα του διεμφυλικού που λαμβάνει χώρα εδώ καθώς ο Lynn δρα τόσο ως πατέρας όσο και μητέρα, που αντικαθιστά την αναγκαιότητα της μήτρας ως προς την δημιουργία των "παιδιών του". Βασίζοντας την έναρξη της μορφογένεσης της ατομικής ανθρώπινης ζωής, αυτή η αρχιτεκτονική υποθέτει το ίδιο σώμα και τις ίδιες αρχές της υποκειμενικότητας με τις οποίες είμαστε εξοικειωμένοι ή ανακαλύπτει ένα νέο σύμπαν αξιών και παράγει μεταμορφωτικές πιθανότητες και είδη έκφρασης? Φαίνεται να υπόσχεται το δεύτερο ενώ στην πραγματικότητα εγκλωβίζεται στο πρώτο » (Frichot 2015 : 140-142).

Όπως επισημαίνει ο Crawford, η Frichot αναφέρεται ακριβώς στο προβληματικό πέρασμα μεταξύ αρχιτεκτονικής και ανθρώπινου υποκειμένου. Αν θέλουμε να μεταλλάξουμε το ίδιο το σώμα της αρχιτεκτονικής αυτό αναπόφευκτα περιλαμβάνει και την μετατροπή ή την μετάλλαξη του ανθρώπινου καθώς ο ένας παράγοντας αναπόφευκτα επηρεάζει τον άλλο.

Η Xenia Kokoula στο άρθρο της « *Opening up the body space : Perpspectives from posthuman and feminist theory*» (2017), επιχειρεί μια διεπιστημονική αντίληψη της αρχιτεκτονικής μέσω του μετα-ανθρώπινου, του μη ανθρώπινου και της φεμινιστικής θεωρίας. Υποστηρίζει ότι η αρχιτεκτονική θεωρία είναι αναγκαίο να αντλήσει τόσο από τους ανθρωπισμούς όσο και από τις κοινωνικές επιστήμες ώστε να αναπτύξει ένα επαρκές θεωρησιακό εργαλείο καθώς « *οι δυνάμεις μας ως προς το να σχηματίζουμε και να μεταμορφώνουμε όλες τις χωρικές κλίμακες - από το ανθρώπινο σώμα μέχρι τον πλανήτη- γίνεται ξεκάθαρο ότι στην εποχή που ονομάζεται ανθρωπόκενος*» (Kokoula 2017 : 11) καλούν στην επανεξέταση του σώματος, της υλικότητας, των εναλλακτικών χώρων και των πιθανών

συμμαχιών. Εκκινώντας από την απόρριψη του Καρτεσιανού σώματος ως το μέγεθος μέτρησης όλων των πραγμάτων και από μια μη ανθρωποκεντρική, φεμινιστική και νεοϋλιστική θέση επανεξετάζει το ενσώματο γίγνεσθαι, μέσω της διατύπωσης 4 θέσεων, ως προς το χωροσώμα (bodyspace), το grotesque, το stickiness και τις πιθανές μεταμορφωτικές συμμαχίες που μπορεί να συνάψει, επεκτείνοντας και ταυτόχρονα εμπλουτίζοντας τον αρχιτεκτονικό λόγο. Με τις 4 αυτές θέσεις, προσφέρει μια οντολογική, αισθητική, επιστημολογική και πολιτική διάσταση κάθε φορά, ως προς τις πιθανότητες του "ανοίγματος" του χωροσώματος. Με άλλα λόγια η διαδικασία του "ανοίγματος" αναφέρεται στις θεματικές της διασύνδεσης, της διαπερατότητας, της εμπλοκής και της αλληλεξάρτησης.

Η θεώρηση της Martina Low σε σχέση με το χωροσώμα (bodyspace, γερμ. Körperraum) εκκινεί από την κοινωνιολογία τοποθετώντας το σώμα ως μια δυναμική, ρευστή και σχεσιακή αλληλεπίδραση μεταξύ κοινωνικού [34] και υλικού. Η Löw αναπτύσσει την θεώρησή της σε σχέση με την συνεχώς αυξανόμενη διάλυση των σωματικών ορίων, ως μια κίνηση που συνεχώς απομακρύνεται από ένα κλειστό, παθητικό σώμα-δοχείο, σε ένα συνεχώς αυξανόμενα ανοιχτό και μη περιορισμένο σώμα από τα όρια του δέρματος του (Kokoula 2017 : 12). Στην ανάγνωση αυτή το σώμα κατανοείται ως μια διάσταση του χώρου, ως μια σχεσιακή διάταξη διαφορετικών μελών που συγκροτούν έναν ασταθή και συγχρόνως διαπραγματεύσιμο χωρικό

---

34 *Αυτό το είδος κατανόησης του χώρου αντλεί από το έργο κοινωνιολογικό έργο των Anthony Giddens και Henri Lefebvre το οποίο έχει ήδη αναλυθεί.*

35 *Η θεώρηση της Löw αντλεί από μια ετερογενή και ευρεία γκάμα παραδειγμάτων, από ιστορικές αναφορές όπως η χειρουργική επέμβαση που επέτρεψε το άνοιγμα του σώματος, το διαμελισμένο ή επανα-διαρθρωμένο σώμα, μέχρι και σύγχρονες ιατρικές πρακτικές που κατανοούν το σώμα ως ανοσοποιητικό σύστημα ή ως ένα άθροισμα προσθετικών μελών (cyborg).*

σχηματισμό [35] . Η Kokoula τοποθετεί το έργο της Löw σε παραλληλία με το έργο του George Teyssot "*The Mutant Body of Architecture*", στο οποίο ο κατακερματισμός του σώματος αποτελεί μια αισθητική και οργανωτική αρχή του αρχιτεκτονικού λόγου και της αρχιτεκτονικής πρακτικής. Ο Teyssot επικεντρώνεται στη διάλυση του υλικού σώματος μέσω των προσθετικών μελών, της θραϋσματοποίησης, της ψηφικοποίησης και του cyborg, καθώς και στην εξαΰλωση του σώματος ως προς την επέκτασή του σε σχέση με τον ψηφιακό χώρο. Η διάλυση των σωματικών ορίων, αποσταθεροποιεί τόσο τις σταθερές ταυτότητες όσο και τις έμφυλες ιεραρχίες και επεκτείνεται στο πέρασμα σε ένα νέο είδος χωρικότητας η οποία είναι ρευστή, δυναμική και σχεσιακή.

Επιπρόσθετα, η Kokoula αναφέρει ότι παράλληλα με την ανάδυση της εποχής που ονομάστηκε ανθρωπόκενος εμφανίστηκαν φαινόμενα τα οποία είναι μαζικά διανεμημένα στον χώρο και τον χρόνο. Τα φαινόμενα αυτά παρόλο που υπερβαίνουν την χωρική και προσωρινή κλίμακα του σώματος, είναι άμεσα συνδεδεμένα με αυτό.

Ο Timothy Morton, ήταν αυτός που συγκροτώντας τον όρο υπερ-αντικείμενα (Hyperobjects) περιέγραψε ακριβώς την διαδικασία αυτή, τοποθετώντας το σώμα εντός μεγαλύτερων συστημάτων και σχέσεων με τα οποία το σώμα είναι διασυνδεδεμένο. Μέσω της θεώρησης αυτής ο Morton επικεντρώθηκε στην συνέχεια στην ανάδειξη των διασυνδέσεων αυτών καθώς «*ο χώρος μετατρέπεται σε αντικείμενο, τα υπεραντικείμενα μετατρέπονται σε περιβάλλοντα ενδιάμεσα (surrounding mediums) και τα ανθρώπινα σώματα μετατρέπονται σε μη διακριτά από τα μη ανθρώπινα, καθώς η φύση εξαφανίζεται*» [36] (Kokoula 2017 : 14- 15). Η κατανόηση του κόσμου ως μια αλληλοσυσχέτιση υπεραντικειμένων, υπερβαίνουν τις χωρικές και προσωρινές αντιληπτικές κλίμακες του υποκειμένου,

προσφέροντας μια νέα αισθητική θεώρηση. Με άλλα λόγια, μέσω της μεταουμανιστικής προσέγγισης του Morton, η σχέση μεταξύ υποκειμένου (θεατή) και περιβάλλοντός (θεάματος) διαλύεται, καθώς το σώμα επαναδιεκδικεί την ενσώματη υλικότητα του μέσα στον χώρο.

Η Kokoula προχωρά στην συσχέτιση της θεώρησης του Morton με το έργο του Mikhail Bakhtin ως προς το grotesque. Παρόλο που η θεώρηση του Morton είναι καίρια σε σχέση με το άνοιγμα του χωροσώματος, για τον Bakhtin η διαδικασία αυτή πραγματοποιείται μέσω της βιωμένης εμπειρίας, σε γεγονότα που είναι ικανά να αλλοιώσουν την κοινωνική συνοχή όπως τελετουργικά θεάματα και κοινωνικά γεγονότα (παραδείγματος χάρη η γιορτή του καρναβαλιού)[37]. Η αισθητική υπερβολή και ο πλεονασμός που λαμβάνει χώρα σε τέτοιες περιπτώσεις, συμβάλλει τελικά στην ολοκλήρωση της υπέρβασης των ορίων που περικλείουν και περιορίζουν το ανθρώπινο σώμα, σε σχέση με το grotesque. Το grotesque χωροσώμα χαρακτηρίζεται από «*την διαπερατότητα και την ανοιχτότητα του (openness) την αναποσπασματικότητα του από τον υλικό κόσμο, τον περιβάλλοντα χώρο, την γη καθώς και την διαδικασιακότητα του (processuality). Το grotesque σώμα είναι ένα σώμα στην πράξη του γίγνεσθαι, καθώς συνεχώς κατασκευάζεται, δημιουργεί και κατασκευάζει ένα διαφορετικό σώμα. Επιπλέον, το grotesque*

---

36 *'Ο χώρος είναι απλά μια γενική λέξη για τα μεγάλα αντικείμενα που μας περιέχουν'* στο Morton T. (2011) , *'Zero Landscapes'*, *σσ*. 84.

Περιβάλλομαστε από υπεραντικείμενα. Υπάρχουμε σε υπεραντικείμενα. Είμαστε μέσα σε ένα αντικείμενο! Ο.π. , *σσ*. 82.

Timothy Morton (2010) *'Queer Ecology'*, *Publications of the Modern Language Association of America* 125, no. 2, *σσ*. 277.

Όσο περισσότερο στοχαζόμαστε σχετικά με το σώμα τόσο περισσότερο η κατηγορία φύση ξεκινά να διαλύεται. στο Morton T. (2007),*Ecology Without Nature: Rethinking Environmental Aesthetics*, *σσ*. 187.

σώμα καταπίνει τον κόσμο και καταπίνεται από αυτόν» [38] (Kokoula 2017 : 15).

Επιπρόσθετα, συνομιλώντας με το έργο της Sarah Ahmed, η Kokoula δανείζεται τον όρο του stickiness, ώστε να περιγράψει το χωροσώμα επιστημολογικά, ως μια κατάσταση ενδιάμεση μεταξύ της σταθερότητας και της αστάθειας, μεταξύ στερεού και υγρού. Για την Ahmed το stickiness αποτελεί μια κατάσταση δεσίματος, μια κατάσταση σύναψης και διασφάλισης συνδέσεων και μπορεί να αναφέρεται τόσο σε υλικές όσο και μη υλικές καταστάσεις μεταξύ σωμάτων, αντικειμένων, αισθήσεων και σημαδιών. Ως προς το stickiness, η διαδικασία του queering του bodyspace, είναι αυτή που διασφαλίζει ότι θα παραμείνουμε ενήμεροι ως προς τις διαδικασίες που επηρεάζουν τα σώματα διαφορετικά. Τέλος, σε σχέση με την πολιτική διάσταση που μπορεί να λάβει το χωροσώμα, αντλώντας από το έργο της Butler, *Notes on a Performative Theory of Assembly* το άνοιγμα του χωροσώματος μετατρέπεται σε πολιτικό εργαλείο μέσω των πιθανών συμμαχιών που προκύπτουν.

---

37 Ο Bakhtin επικεντρώνεται στις σωματικές λειτουργίες συνουσίας, γέννησης, ανάπτυξης, καθώς και στις διαδικασίες φαγητού, ποτού και αφόδευσης, σε σχέση με τις προεξοχές του σώματος, όπως το ανοιχτό στόμα, τα γεννητικά όργανα, το στήθος και ο φαλλός, υποστηρίζοντας ότι το grotesque αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτισμού. Bakhtin M. (1984), *Rabelais and His World*

38 Η καλλιτεχνική λογική της grotesque εικόνας αγνοεί την κλειστή, λεία και μη διαπερατή επιφάνεια του σώματος, και διατηρεί μόνο τις αποφύσεις και τις οπές του, που οδηγούν πέρα από τον περιορισμένο χώρο του σώματος ή στα βάθη του σώματος αυτού. Ό.π., σσ. 317–318.

Το αντικείμενο υπερβαίνει τους ίδιους του τους περιορισμούς, σταματώντας να είναι το ίδιο. Τα όρια μεταξύ σώματος και κόσμου διαγράφονται, οδηγώντας σε μια συγχώνευση του ενός με το άλλο καθώς και με τα περιβάλλοντα αντικείμενα.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΕΣ

2XA1 Εισαγωγή ενότητας

2XA2 Αρχιτεκτονικές οικολογίες και οικολογίες της αρχιτεκτονικής

2XA3 Οικολογίες συναρμογών - Το παράδειγμα των R&Sie(n)

2XA4 New-Territories / R&Sie(n) ... - I'm lost in Paris (2008)

2XA5 New-T / R&Sie(n) ... - Hybrid Muscle (2002)

1XA

FREDERIC HEYMAN

EIK.44 VIRTUAL EMBALMING
2019
ISABELLE HUPPERT, KIM
PEERS AND MICHÈLE LAMY.

FILM STILL

2ΧΑ1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η νεωτερική αρχιτεκτονική αντίληψη ως προς το φυσικό περιβάλλον υιοθέτησε σε έναν μεγάλο βαθμό τα ρομαντικά ιδεώδη του 17ου και 18ου αιώνα, αμφιταλαντευόμενη μεταξύ των θετικών ή καταστροφικών δυνάμεων του φυσικού κόσμου και της αναγεννησιακής φαντασίωσης της κυριαρχίας του ανθρώπου επί της φύσης μέσω της τεχνολογίας και του σχεδιασμού. Στα τέλη του 19ου αιώνα, ο αρχιτεκτονικός λόγος επικεντρώνεται μεταξύ της ανθρωποκεντρικής και μη ανθρωποκεντρικής διαλεκτικής εκκινώντας από τον όρο "*τοπίο*" ως προς την περιγραφή του φυσικού περιβάλλοντος. Επιπλέον, η μοντέρνα αντίληψη του "*περιβάλλοντος*" ως το φυσικό περιβάλλον τον ζωντανών οργανισμών εντοπίζεται στον 19ο αιώνα και την θεωρία της εξέλιξης των ειδών. Από την δεκαετία του 1960 και έπειτα, με την συμβολή της συστημικής θεωρίας (system theory) αναδύεται η ιδέα της οικολογίας, τόσο ως επιστήμης όσο και ως η πρακτικής παρέμβασης και τροποποίησης ενός περιβάλλοντός, με μια ευρύτερη κοινωνική σημασία. Πολλές φορές οι όροι "*περιβάλλον*" και "*οικολογία*" συγχέονται, ωστόσο διαφέρουν σημαντικά ως προς την εννοιολόγησή τους. Ενώ το περιβάλλον αποτελεί το δεδομένο, εκάστοτε συγκείμενο ενός ζωντανού οργανισμού, στο οποίο ορισμένοι παράγοντες έχουν επιρροή στον οργανισμό αυτό και τις συνθήκες διαβίωσής του, η έννοια της οικολογίας κατασκευάζεται ως ένα συνολικό σύστημα στο οποίο όλες οι δυνάμεις τα αντικείμενα και οι ζωντανοί οργανισμοί βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση (Broeckman 2016 : 224).

Παράλληλα, η έρευνα που πραγματοποιήθηκε τις δεκαετίες μεταξύ του 1960 - 70 από τις περιβαλλοντικές σπουδές, τις κοινωνικο ανθρωπολογικές

σπουδές και τις γυναικείες σπουδές ως προς τις σχέσεις ανθρώπου - φύσης υπήρξε καταλυτική και έδωσε υλική και πολιτική γνώση σχετικά με την ανθρώπινη και μη βιοποικιλότητα. Το τι συνιστά το φυσικό και κυρίως φυσικοποίηση καθώς και η περιβαλλοντική καταστροφή, προσεγγίστηκε από μια πληθώρα δημοσιεύσεων, μεταξύ άλλων της Rachel Carson, Silent Spring (1962), του Arne Naess, Deep Ecology (1973) και του Murray Bookchin, Social ecology (1994). Οι προσεγγίσεις αυτές, εντόπισαν την εκτεταμένη περιβαλλοντική καταστροφή ως νεωτερικά κληροδοτήματα της οικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξης και συνέβαλαν στην ευρύτερη κοινωνική και πολιτική ευαισθητοποίηση ως προς το περιβάλλον.

Η οικο-κριτική ως προς την περιβαλλοντική καταστροφή της εποχής εκείνης, αναδύθηκε παράλληλα με την εναλλακτική της οικο-σοφίας (ecosophy) με το περίφημο Deep Ecology movement (ή Ecosophy T movement) και τον Arne Naess. Παρόλα αυτά, το "*πράσινο κίνημα*" του Naess **διατηρούσε μια συντηρητική και ανθρωπιστική στάση απέναντι στο οικολογικό πρόβλημα, προτείνοντας μια ρομαντική, ουτοπική επαναφορά της φύσης που αλλοτριώθηκε και παράλληλα υιοθετώντας μια ανθρωποκεντρική οπτική, αντιθέτοντας την φύση με την τεχνολογία και τον πολιτισμό** (Dolphijn 2018 : 130). Ορισμένα οικολογικά κινήματα της εποχής, άσκησαν κριτική στην ανθρωποκεντρική αυτή αντιμετώπιση του δυϊσμού ανθρώπου/φύσης και του αναδυόμενου προβλήματος αναπτύσσοντας διαφορετικές θέσεις ως προς την οικολογία.

Συγκεκριμένα, την περίοδο εκείνη αναδύεται και μια διαφορετική σειρά φεμινιστικών και ταυτόχρονα οικολογικών τακτικών και στρατηγικών (Rawes 2013 : 8-9), που αποτέλεσαν το έργο των οικοφεμινιστριών και πρόσφατα το έργο των φεμινιστικών πολιτικών της οικολογίας (Harcourt and Lanson 2015) που εντάσσονται στον ανθρωπόκενο φεμινισμό (Grusin

2017). Παράλληλα, ένα τμήμα του οικοφεμινισμού (ecofeminism), αναγνώρισε την σύνδεση μεταξύ των ηθικών δικαιωμάτων της μη ανθρώπινης φύσης σε σχέση με την πολιτική της σεξουαλικής διαφοράς, αναδεικνύοντας περαιτέρω το πώς ο δυτικός πολιτισμός βασίστηκε στην καταστροφή των σχέσεων ανθρώπου φύσης. Την δεκαετία του 1970 το περιβάλλον αναγνωρίζεται ως ένα ανδρικά κατασκευασμένος περίγυρος (Scott 2007), επηρεάζοντας με την σειρά του το χωρικό αλλά και το κοινωνικό συγκείμενο όπως έχουμε ήδη αναδείξει. Η φεμινιστική θεωρία εμπλέκεται άμεσα εκτός από ζητήματα χώρου και με ζητήματα περιβάλλοντος σε σχέση με τον χώρο αυτό. Πολλές φορές, το έργο των φεμινιστριών αυτών παραλείπεται από την ιστορία και το τεχνητό τοπίο δημιουργημένο από τον άνδρα ερμηνεύεται ως ένα ουδέτερο υπόβαθρο και όχι σαν ενεργός παράγοντας διαμόρφωσης της ανθρώπινης ταυτότητας και των γεγονότων που διαδραματίζονται σε αυτό.

Επιπλέον, μια εναλλακτική, περισσότερο μεταανθρώπινη οικοσοφία από αυτή του Naess αναπτύχθηκε από θεωρητικούς όπως ο Gregory Bateson. Στο βιβλίο του *Steps to an ecology of mind* (1972) ο Bateson προτείνει μια περισσότερο πολύπλοκη σχέση μεταξύ τεχνολογίας και φύσης, πολιτισμού και ανθρωπότητας αντλώντας από ένα ευρύ φάσμα κλάδων όπως η ανθρωπολογία, η κυβερνοεπιστήμη, η ψυχιατρική και η επιστημολογία. Για τον Bateson, η σκέψη αποτελεί μια σχεσιακή διαδικασία, σε αλληλεξάρτηση με την ύλη, ενώ δεν υφίστανται δυϊσμοί ή διαχωρισμοί μεταξύ ανθρώπου, υπολογιστή και περιβάλλοντος (Bateson 1972 : 491). Αυτή η μορφή οικοσοφίας που πρότεινε ο Bateson, δεν αναπτύσσεται μέσω της διαλεκτικής ή της αντιπαράθεσης καθώς αποτελεί μια σχεσιακή διαδικασία μεταξύ των εμπλεκόμενων παραγόντων και « *είναι μια οικοσοφία που δεν σκέφτεται για την οικολογία αλλά σκέφτεται οικολογικά.*» (Rick Dolphijn 2018 : 131)

Ο Felix Guattari άντλησε σε μεγάλο βαθμό από τον Bateson και **επαναδιατύπωσε την ιδέα της οικοσοφίας** με το έργο του *The three ecologies* (1989) ως μια τριμελή και διασυνδεδεμένη έκφραση της οικολογίας μεταξύ περιβάλλοντος, κοινωνίας και ανθρώπινης υποκειμενικότητας. Τόσο ο Baterson όσο και ο Guattari ανέπτυξαν τις θέσεις αυτές καθώς είχαν προβλέψει ότι «*η οικολογική ανισορροπία που έχει προκληθεί τελικά θα επηρεάσει την συνέχεια της ζωής στην επιφάνεια του πλανήτη*» (Guattari 1989 : 27). **Ο Guattari θεώρησε ότι είναι αναγκαία μια ηθικοπολιτική άρθρωση που ονόμασε οικοσοφία και η οποία αποτελείται από την νοητική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική οικολογία.** Η οικοσοφία στοχάζεται σε σχέση με τους τρόπους ζωής και επικεντρώνεται στις πρακτικές σε σχέση με τις συνήθειες που σχηματίζονται από το περιβάλλον του οργανισμού που το κατοικεί (Frichot 2016: 68).

Η νοητική οικολογία (mental ecology) αφορά την σχέση μεταξύ υποκειμένου και σώματος η οποία πρέπει να επαναφευρεθεί. Κατ' επέκταση αφορά την συσχέτιση υποκειμενικότητας και χώρου καθώς και τον προσδιορισμό της συσχέτισης αυτής. Η νοητική οικολογία επιπλέον περιγράφει μια αντίσταση ως προς τα μαζικά μίντια, όπως και στα μοτίβα διαφήμισης και μόδας. Η νοητική οικολογία ουσιαστικά αφορά στην συνεχή παραγωγή μιας αυτόνομης υποκειμενικότητας που μπορεί να αρθρωθεί ριζικά και απελευθερωτικά με την υπόλοιπη κοινωνία.

Η κοινωνική οικολογία (social ecology) αντιστοιχεί στην αναδιοργάνωση της πρωταρχικής υποκειμενικότητας και αφορά την παθηματική (affective) και επιτελεστική σχέση μεταξύ διαφορετικών υπαρξιακών συντεταγμένων στα κοινωνικά εδάφη . Με άλλα λόγια, αφορά την εσωτερική αναδιοργάνωση του κοινωνικού και τον επαναπροσδιορισμό των σχεσιακών

διαδικασιών της με το περιβάλλον της. Επιπλέον επανατοποθετεί και συναρμόζει την ιδέα της οικογένειας με το συλλογικό (group being) ώστε να επαναπροσδιοριστεί ο τρόπος με τον οποίο ζούμε, υπάρχουμε και εργαζόμαστε μαζί.

Η περιβαλλοντική οικολογία (environmental ecology) αναφέρεται στο οικοσύστημα ως υπόβαθρο του κοινωνικού γίγνεσθαι και στην παραγωγική σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ τους. Επιπλέον, ο Guattari αναγνωρίζει ότι οι περιβαλλοντικές ισορροπίες θα εξαρτώνται σταδιακά όλο και περισσότερο από την ανθρώπινη (μηχανική) παρέμβαση. Με την δημιουργία της μηχανικής οικολογίας ο όρος θα πάψει να αφορά την υπεράσπιση της φύσης αλλά θα αφορά έναν ολικό σχεδιασμό που θα περιλαμβάνει τόσο το περιβάλλον όσο και τα είδη και τις δράσεις που περιλαμβάνει το περιβάλλον αυτό. Η περιβαλλοντική οικοσοφία πρέπει να πάψει να αφορά ρομαντικά οράματα μιας ιδανικής φύσης και περιβαλλοντικών ανησυχιών και να αφορά τόσο το οικολογικό, το φυσικό και το κατασκευασμένο αποτελώντας μια αισθητικο-πολιτική πρόταση για τη ζωή.

Η οικοσοφία, που αποτελεί την σύνθεση των 3 οικολογιών αποτελεί μια ενιαία κοινωνική, περιβαλλοντική και νοητική θεώρηση μ**έσω της συνεχής παραγωγής μεταβαλλόμενων ταυτοτήτων, διαδικασιών και οικολογιών με έμφαση στην μοναδικότητα.** Ο Guattari επιχειρεί ουσιαστικά την επανεφεύρεση της ανθρώπινης ύπαρξης, μέσω « *υπαρξιακών μεταλλαγών που αφορούν στην παραγωγή της υποκειμενικότητας*» (Guattari 1994 : 20).

Μεταγενέστερες πολιτικοφιλοσοφικές αναλύσεις εξέτασαν περαιτέρω τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπινων και μη παραγόντων, σε σχέση με την οικολογία, όπως το έργο *What is Nature?* (1995) της Kate Soper, τα *Ecopolitics* (1997) και *Spatial Ecologies* (2012) της Verena Andermatt Conley. Επιπλέον, στα

επόμενα χρόνια η πολιτικοφιλοσοφική οικολογική θεωρία, αντλώντας σε έναν μεγάλο βαθμό από τον νέο υλισμό θα αναπτύξει περαιτέρω τις αισθητικές, βιολογικές και φιλοσοφικές έννοιες της υποκειμενικότητας και της φύσης, πέρα από τους ουμανιστικούς περιορισμούς του παρελθόντος. Η σεξουαλική διαφορά καθώς και το έργο των Haraway, Braidotti και Grosd που ήδη αναλύσαμε, παρέχει την οπτική του "άλλου" όσο και μια λιγότερο ανθρωποκεντρική και περισσότερο μετα-ανθρώπινη προσέγγιση, επιτρέποντας να αναδυθούν νέες αρχιτεκτονικές βιοποικιλότητες και σχεσιακές διαδικασίες μεταξύ κτισμένου περιβάλλοντος και κοινωνικών συνθηκών ως προς τις οικολογίες. Τέλος, η τομή μεταξύ οικολογίας και φεμινισμού προσφέρει δημιουργικές συσχετίσεις υλικών και άυλων συντεταγμένων, μέσω της διαδραστικότητας των συστημάτων καθώς και της επιτέλεσης του νοήματος σε συγκεκριμένες συνθήκες και περιβάλλοντα.

ERNST HEINRICH PHILIPP
AUGUST HAECKEL (1834 - 1939)

EIK.45 NUDIBRANCHIA (ΕΠΑΝΩ)
EIK.46 DISCOMEDUSAE, 1904

KUNSTFORMEN DER NATUR

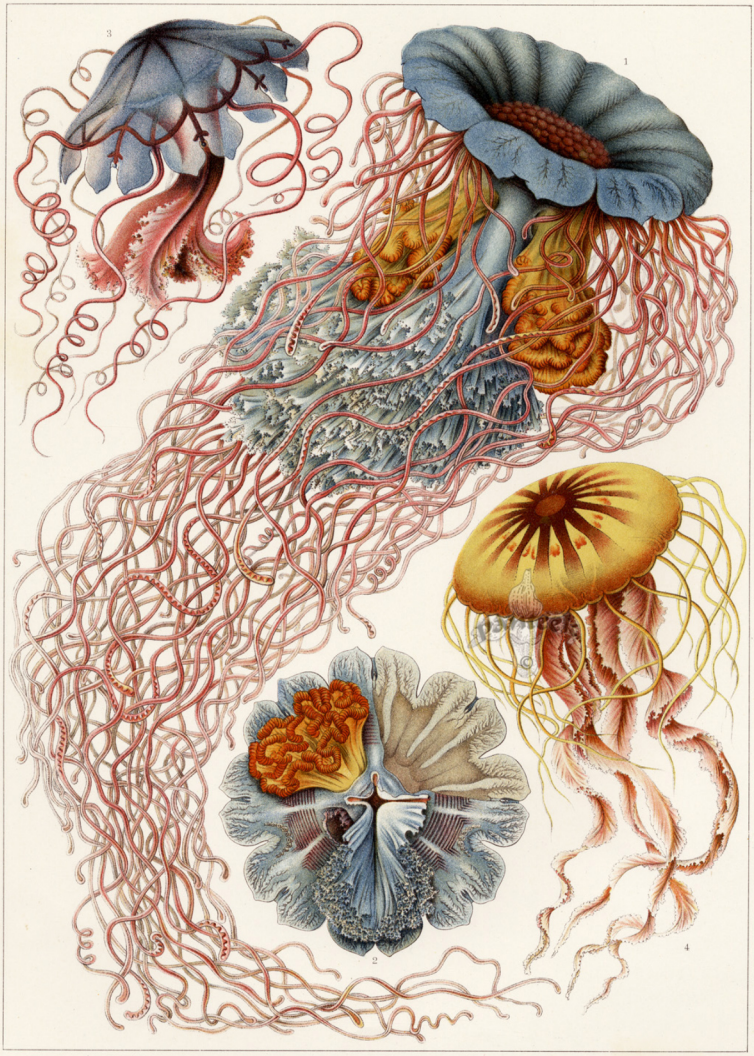

Discomedusae. — Scheibenquallen.

2ΧΑ2 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Το συλλογικό έργο *Relational architectural ecologies : Architecture nature and subjectivity* (2013) αποτελεί μια διερεύνηση των σχεσιακών αρχιτεκτονικών οικολογιών, μεταξύ κοινωνικού και υλικού αντλώντας από την βιοπολιτική, την περιβαλλοντική καταστροφή, την οικονομία, τον καπιταλισμό, καθώς και την βιολογία και την ιατρική. Ο όρος ‘‘σχεσιακές αρχιτεκτονικές οικολογίες” υιοθετείται για να επισημάνει τις σημαντικές πολιτικές, ποιητικές και υλικές διαφορές, που συνιστούν τις βιολογικές και περιβαλλοντικές σχέσεις, ειδικά την σεξουαλική διαφορά, τις βιοπολιτικές δομές εξουσίας, που κατασκευάζουν τις βιολογικές και πολιτιστικές διαφορές (Rawe 2013 : 36). Το έργο αυτό επιχειρεί να επεκτείνει τόσο την έννοια των οικολογικών αρχιτεκτονικών όσο και να επαναδιατυπώσει το τι σημαίνει ή περιλαμβάνει η οικολογία στο σήμερα.

Με βάση τα παραπάνω, οι αρχιτεκτονικές οικολογίες, επιχειρούν να επαναδιατυπώσουν την σχέση μεταξύ οικολογίας και αρχιτεκτονικής όπως αυτή έχει εγκαθιδρυθεί μέχρι σήμερα, αντλώντας από την φεμινιστική και περιβαλλοντική κριτική, την τέχνη, τους ανθρωπισμούς και στοχεύουν σε περισσότερο ηθικές, σχεσιακές και ποιητικές οικολογίες. Η ιδέα της αρχιτεκτονικής οικολογίας αφενός προσφέρει ένα νέο εργαλείο κατανόησης του περιβάλλοντος μέσω της σχεσιακότητας, καθώς και μια σχεδιαστική πρακτική. Χαρακτηρίζονται από ετερογένεια και πολυπλοκότητα, καταλαμβάνοντας όλες τις κλίμακες - από το ανθρώπινο σώμα (σεξουαλική διαφορά) μέχρι το κτισμένο αστικό περιβάλλον - αντλώντας ταυτόχρονα από τον οικοφεμινισμό και την μετα-ανθρώπινη θεωρία. Με άλλα λόγια εμπλέκονται τόσο υλικά όσο και θεωρητικά σε

πολιτικό, οντολογικό, υλικό άλλα και αρχιτεκτονικό milieu, επιχειρώντας να το αναλύσουν και να το τροποποιήσουν.

Αντλώντας από το άρθρο του Andrej Radman, « *Ecologies of Architecture* » όπως παρουσιάστηκε στο *Posthuman Glossary* (2018), καθώς και από το 20 *thesis on ecologies of architecture* από το TU Delft Faculty of Architecture[39] and the Built Environment μπορούμε να δώσουμε έναν περισσότερο ολοκληρωμένο ορισμό ως προς τις οικολογίες της αρχιτεκτονικής. Θεωρητική βάση των οικολογιών της αρχιτεκτονικής αποτελούν οι τρεις οικολογίες του Guattari (περιβαλλοντική, νοητική και συλλογική) οι οποίες προσεγγίζονται μη ιεραρχικά σαν μια ενιαία θεώρηση. **Οι οικολογίες της αρχιτεκτονικής αντλούν από την μεταουμανιστική και νεοϋλιστική σκέψη και συνεπώς εγκολπώνουν την συνύφανση ύλης και λόγου απορρίπτοντας τα δίπολα φύση/πολιτισμός, ύλη/μνήμη, χώρος/χρόνος, υποκείμενο/αντικείμενο και εσωτερικό/εξωτερικό.**

Σε αναλογία, η αρχιτεκτονική θεωρία, συνυφαίνεται με την αρχιτεκτονική πρακτική, και συσχετίζεται με μια διασχεσιακή, συναρμογική προσέγγιση. Η αρχιτεκτονική ως μια οικολογία πρακτικών **μεταξύ ύλης και λόγου** (ecology of material- discursive practices), επαναπροσδιορίζει τον κόσμο και στην συνέχεια επαναπροσδιορίζεται η ίδια, καθώς επεκτείνεται σε νέες διεπιστημονικές τροχιές, με τις οποίες μοιράζεται τις αρχιτεκτονικές της ανάγκες.

---

39 Οι οικολογίες της αρχιτεκτονικής - The Ecologies of Architecture (æ) είναι μια νεολιστική ομάδα έρευνας του Theory Chair στο TU Delft Faculty of Architecture and the Built Environment. Προωθεί μια μη απλουστευτική προσέγγιση στην αρχιτεκτονική και το κατασκευασμένο περιβάλλον και επικεντρώνεται στην ανάμειξη των τριών οικολογιών, το περιβάλλον, το νοητικό (pshyche) και το συλλογικό (collective).

Επιπρόσθετα, ο Radman υποστηρίζει ότι οι οικολογίες της αρχιτεκτονικής **απομακρύνονται από τον ανθρωποκεντρισμό, επανακαθορίζουν την υποκειμενικότητα σε σχέση με το "απάνθρωπο"** (inhuman) και επικεντρώνονται στην ετεροποίηση, ως την οργανωτική δύναμη της διασχεσιακής οντοεπιστημολογίας, εξερευνώντας τις πολιτικές τους επιπτώσεις ως προς την αρχιτεκτονική. Με άλλα λόγια η αρχιτεκτονική «*δεν αναπαριστά τον πολιτισμό, αλλά είναι ένας μηχανισμός του πολιτισμού, ένας "συλλογικός εξοπλισμός" (collective equipment). Μια αρχιτεκτονική που φιλοδοξεί να εφεύρει μια νέα συλλογικότητα, όπως και έναν ακόμη ανύπαρκτο "άνθρωπο που έρχεται"*» (Radman 2018).

Ο όρος **απάνθρωπο** (inhuman) αναφέρεται τόσο στην απο-ανθρωποποίηση ορισμένων ομάδων που συστηματικά αποκλείονται ταυτιζόμενες με την ετερότητα λόγω φύλου, φυλής, σεξουαλικότητας, τάξης, μόρφωσης και φυσικής ικανότητας καθώς και στις απάνθρωπες πρακτικές των σύγχρονων γεωπολιτικών και κοινωνικών σχέσεων που ορίζουν οι νεο-αποικιοκρατικές σχέσεις εξουσίας. Συνεπώς, ο όρος αναφέρεται στην διευρυμένη και ανοιχτή αντίληψη για τη σχέση ανθρώπου με τον κόσμο και τα πράγματα, σχέση συναρμογής χωρίς την κυρίαρχη και αποκλειστική νοηματοδότηση του κόσμου από τον άνθρωπο.

Επιπλέον, απορρίπτοντας τόσο την διαλεκτική όσο και τον μοντέρνο τεχνοντετερμινισμό, οι οικολογίες της αρχιτεκτονικής ενσωματώνουν πολλαπλές πραγματικότητες και υιοθετούν μια οπτική πολλαπλών διαδικασιών μέσα στον χρόνο ως προς τις σταθερές κανονικότητες (π.χ. ως προς τα αντικείμενα). Συγκεκριμένα η Claire Colebrook αναφέρει ότι «*Η μετα-ουμανιστική αρχιτεκτονική οφείλει να επικεντρωθεί στην συνάντηση μεταξύ σκέψης (thought) και αυτού που την ωθεί στην δράση (action). Οι οικολογίες της αρχιτεκτονικής, ενώ ενσωματώνουν πολλαπλές ένθετες κλίμακες*

πραγματικότητας αμφισβητούν την υπεροχή του "φυσικού"(physical) κόσμου. Ο κόσμος θεωρείται ως ένα περιβάλλον και όχι ως ένα άθροισμα αντικειμένων. Η έμφαση βρίσκεται στην συνάντηση, όπου η εμπειρία επιστρέφει στο σώμα ως μια διαδικασία εξωτερικότητας (exteriority)» [40] (Colebrook 2004) .

Στις αρχιτεκτονικές οικολογίες, οι μοναδικότητες (singularities) υπερέχουν των ταυτοτήτων και η συμμετοχή προηγείται της νόησης (cognition). Συνεπώς, το οικολογικό αρχιτεκτονικό σώμα δεν ορίζεται από την μορφή του ή τις λειτουργίες του, αλλά από την νεο-υλιστική ικανότητά του να παθαίνει και να προκαλεί παθήματα (affected and affecting) (Radman 2018). Στο νεο-υλιστικό συγκείμενο, η σχεσιακότητα μεταξύ των διαφορετικών υλικών στοιχείων, είναι άμεσο αποτέλεσμα της παθηματικής (affective) ικανότητάς τους (capacity), ενώ ως σώμα μπορούμε να θεωρήσουμε κάθε μορφής υλικότητα. Το πάθημα αναφέρεται στις εν δυνάμει ικανότητες της ύλης και όχι στις σταθερές ή υπάρχουσες ιδιότητες (properties) που αυτή κατέχει. Επιπλέον, μια υλική οντότητα μπορεί να κατέχει ατέρμονες παθηματικές ικανότητες, οι οποίες κατ'επέκταση είναι απεριόριστες συνιστώσες για το δυνητικό (virtual) ή αλλιώς έναν χώρο με άπειρα σημεία - ενικότητες (singularities). Με άλλα λόγια, τα όρια ενός σώματος ταυτίζονται με τα όρια της δράσης του, και όχι το περίγραμμα της μορφής του. Τα πράγματα είναι δυνάμεις και όχι μορφές.

Ο Radman αναφέρει ότι «*η αίσθηση (sensibility) εισάγει μια τυχαία/ συμπτωματική στιγμή (aleatory moment) στην ανάπτυξη της σκέψης και συνεπώς μετατρέπει την ενδεχομενικότητα (contigency) στην απαραίτητη συνθήκη της σκέψης* » (Radman 2018 : 118). Αυτή η συνθήκη σύζευξης

---

40 Αυτό με το οποίο έρχεται αντιμέτωπος κανείς, αναφέρει ο Radman είναι το Umwelt (Radman 2018).

αίσθησης και σκέψης, διαταράσσει τόσο την έννοια της ταυτότητας όσο και της αντίθεσης (opposition) τοποθετώντας την σκέψη πέρα από κάθε διαλεκτική.

Η σχέση μεταξύ υποκειμένου, περιβάλλοντος και της αμφισβήτησης της υπεροχής του ‘‘*φυσικού*” μπορεί να γίνει περισσότερο κατανοητή μέσω της έννοιας του περιβάλλοντα κόσμου ή *Umwelt*. Ο όρος αποτελεί δάνειο από την σημειωτική θεωρία του Jakob von Uexküll και περιγράφει την υποκειμενική αντιληπτική ικανότητα και θεώρηση του κόσμου που αναπτύσσει ένας οργανισμός ο οποίος υπάρχει και δρα ως υποκείμενο εντός του κόσμου αυτού. Οι πληροφορίες που μπορεί να λάβει ένας οργανισμός είναι άμεσα συνυφασμένες με τις αισθήσεις (senses) που έχει αναπτύξει σε σχέση με το υποκειμενικά αντιληπτό περιβάλλον του. Συνεπώς τόσο η θεώρηση της ζωής όσο και του εαυτού ενός οργανισμού, ορίζεται με βάση το συγκεκριμένο είδος στο οποίο ανήκει, καθώς και την χωρικό-χρονική (spatio-temporal) του ύπαρξη σε σχέση με την αντιληπτική ικανότητά του.

« *Η νεο-υλιστική θεώρηση της υλικότητας στις οικολογίες της αρχιτεκτονικής επεκτείνεται ώστε να συμπεριλάβει το πραγματικό (real) ωστόσο άυλο τομέα (incorporeal domain). Η αρχιτεκτονική εκκινεί από την υπαρξιακή περιοχή (Umwelt) η οποία απεδαφικοποιείται και επεκτείνεται προς έναν τομέα συμπάντων αξιών και αναφορών, ενώ οι ενεργητικές και σημειωτικές ροές που η αρχιτεκτονική συγκρατεί αποκωδικοποιούνται, ώστε να επεκταθούν σε μια πάντα αναπαραγόμενη μηχανική ταξινομική βαθμίδα*[41] *(Machinic Phylum)* » (Radman 2018).

Επιπρόσθετα, οι αρχιτεκτονικές οικολογίες « *βασίζονται στην χαρτογράφηση ώστε να ανατρέψουν το θέατρο της αναπαράστασης, ως προς την παραγωγή της επιθυμίας* » (Deleuze and Guattari 2004: 12). Τελικός

στόχος αποτελεί **« *η κατάρριψη του υλομορφισμού, όπου η μορφή αποτυπώνεται επί της ύλης εξωτερικά ... και η προώθηση μιας εναλλακτικής, μορφογεννετικής, προσέγγισης* »** (DeLanda 2002: 28). Ο Radman υποστηρίζει ότι η δράση και η αντίληψη (action and perception) είναι αδιαχώριστες, όπως και οι μορφές ζωής με το περιβάλλον τους. Ο διαχωρισμός των αντικειμένων γνώσης από τα αντικείμενα ύπαρξης, συνεπάγεται τον δϋισμό του νοητικού (mental) και του φυσικού (physical) αντικειμένου, τον διαχωρισμό της φύσης (Radman 2018 : 119). Αντίθετα, προϋπόθεση των οικολογιών της αρχιτεκτονικής αποτελεί τα αντιληπτικά συστήματα να αντηχούν στην πληροφορία, όπου η πληροφορία ορίζεται ως μια διαφορά που κάνει την διαφορά (Gibson 1986: 249; Bateson 1972). Με άλλα λόγια, «*Ο κόσμος αποτελεί μια συνεχή διαδικασία υλοποίησης, όπου το νόημα και η μορφή αποκτούνται μέσω της συνειδητοποίησης των διαφορετικών παραγόντων του δυνητικού*» (Barad 2007).

Ακόμα, η αρχιτεκτονική οφείλει να διεκδικήσει το τεχνητό (tekhne) ως βασικό στοιχείο του μεταανθρώπινου. Στις αρχιτεκτονικές οικολογίες, « *η ομοιοστατική σταθερότητα (homeostatic stability) αντικαθίσταται με την δυναμική μετα-σταθερότητα (meta-stability) και η διαφορά μετατρέπεται όχι σε διαλεκτική διάδραση (dialectical interaction) αλλά σε οντογενετική ενδο-δράση (intraaction)* » (Radman 2018). **Η τεχνητότητα στις οικολογίες είναι πλήρως σχεσιακή, και βρίσκεται συνεχώς σε μια διαδικασία παραγωγής**

---

41 *Η συσχέτιση των οργανισμών-δομών για τους Deleuze και Guattari αντλώντας από το σχήμα σκέψης γίγνεσθαι-γυναίκα, γίγνεσθαι-μοριακό δεν γίνεται με αναπαραστατικούς όρους εξωτερικής μορφολογίας αλλά αντίθετα, με βάση την ενεργοποίηση των εν δυνάμει δυνατοτήτων τους. Αυτή η θεώρηση της ύλης με την σειρά της οδηγεί σε μια νέα (αναπαραστατική) αξία συναρμογής ενός οργανισμού καθώς και σε μια νέα θεώρηση της σχέσης μεταξύ δυο διαφορετικών ειδών οργανισμών. Η σχέση/συσχέτιση μεταξύ τους προκύπτει από μια υλική συνεκτικότητα (material consinstency) δημιουργώντας μια μορφολογική διαφορά παρά την επανάληψη παρόμοιων χαρακτηριστικών.*

ECOFUTURES FESTIVAL
QUEER, FEMINIST AND DECOLONIAL RESPONSES TO
ECOLOGICAL & ENVIRONMENTAL CHANGES

EIK.47 FESTIVAL PROGRAMME, ΕΞΩΦΥΛΛΟ

γίγνεσθαι. Παράλληλα, η αυτονομία των τεχνικών αντικειμένων εντοπίζεται στην σχεσιακή τους τεχνητότητα, καθώς παράγονται από αυτήν, αλλά ταυτόχρονα, η ίδια η τεχνητότητα δεν εξαντλείται σε αυτά, ούτε περιέχεται πλήρως εντός τους. Κάθε τεχνητότητα δεν είναι μόνο παθηματική αλλά και δια-παθηματική (Radman 2018).

Για να γίνει κατανοητή η έννοια της **τεχνητότητας** (technicity < Teckne) και της μετα-σταθερότητας (metastability) αξίζει να αναφερθούμε στο έργο του Gilbert Simondon, *On the modes of existence of technical objects* (1958). Τα τεχνολογικά αντικείμενα με βάση της θεώρησης του Simondon εκλαμβάνονται με δυναμικούς όρους ως οντότητες που υπόκεινται σε διαδικασίες γίγνεσθαι. Ο Simondon αντιτίθεται στον δυϊσμό πολιτισμός/τεχνητότητα[42], και υποστηρίζει ότι οι μηχανές βρίσκονται σε αναλογία και σε συσχέτιση με τους ζωντανούς οργανισμούς. Η αναλογία εντοπίζεται στην συμμετοχή των τεχνικών αντικειμένων σε διαδικασίες εξέλιξης (γενεαλογία) και αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον τους. Τα τεχνικά αντικείμενα είναι αυτά που παρεμβαίνουν ως ενδιάμεσα μεταξύ φύσης και ανθρώπου, και οι άνθρωποι παρεμβαίνουν ως ενδιάμεσοι μεταξύ φύσης και τεχνικών αντικειμένων. (Aud Sissel Hoel 2018 : 420) Το τεχνικό αντικείμενο απαιτεί το ζωντανό, τόσο ως ζωντανό οργανισμό όσο και ως μια οντότητα που κατανοεί την λειτουργία της μηχανής. Ο παράγοντας που καθορίζει την τελειότητα της μηχανής είναι ο βαθμός της τεχνικότητάς της, που σχετίζεται με το γεγονός ότι η λειτουργία της μηχανής περιέχει ένα ορισμένο περιθώριο απροσδιοριστίας, ως προς την ελευθερία της λειτουργίας της. Με τον τρόπο αυτό οι μηχανές μπορούν να αρθρώνουν σχέσεις μεταξύ τους, συσχετιζόμενες με το περιβάλλον τους αλλά και τον άνθρωπο. Παράλληλα,

42 Για τον Simondon, η ξενοφοβική απόρριψη της τεχνικής πραγματικότητας βασίζεται στην λανθασμένη αντίληψη της φύσης ως προς την ουσία των μηχανών. Αυτή η αποτυχία είναι που οδηγεί στην αποξένωση (alienation), την τεχνοφοβία ή την τεχνοφιλία.

η θεώρηση του Simondon αναδεικνύει ότι η τεχνολογία αποτελεί μια πλευρά του περιβάλλοντος, καθώς και ότι ο άνθρωπος αποτελούσε πάντα ένα τεχνητό υποκείμενο. Το γεγονός αυτό γίνεται εμφανές όταν η τεχνολογία αναπτύσσει ένα συγκεκριμένο βαθμό αυτονομίας, και το τεχνητό αντικείμενο θεωρείται ότι υιοθετεί συγκεκριμένες ανθρώπινες ιδιότητες, ενώ στην πραγματικότητα αποτελεί μια τεχνητή συνέχεια της ανθρώπινης ύπαρξης.

Επιπλέον η φιλοσοφική θεώρηση του Simondon προσφέρει μια εναλλακτική θεώρηση του υποκειμένου (individual). Απομακρυνόμενος από την ουσία, την ύλη αλλά και την μορφή, ερμηνεύει το υποκείμενο με όρους συστημάτων και καταστάσεων, εισάγοντας την έννοια της **μετα-σταθερότητας** (metastability). Οι κλασικές έννοιες της ενότητας και της ταυτότητας αδυνατούν να περιγράψουν την διαδικασία της οντογέννησης ή αλλιώς το γίγνεσθαι ενός ζωντανού οργανισμού. « *Για να ορίσουμε την μετασταθερότητα, είναι απαραίτητο να εισάγουμε την έννοια της πιθανής ενέργειας που ενυπάρχει σε ένα σύστημα, την ιδέα της τάξης και της αύξησης της εντροπίας. Μόνο τότε μπορούμε να συλλάβουμε το γίγνεσθαι του ζωντανού οργανισμού καθώς διπλασιάζει τον εαυτό του και απομακρύνεται από τον εαυτό του στην διαδικασία της διάκρισης - υποκειμενοποίησης* » (Simondon 1992: 301). Για τον Simondon, το υποκείμενο αφενός δεν είναι ποτέ ολόκληρο/ένα με τον εαυτό του, και ποτέ δεν είναι μια ολόκληρη οντότητα παρά μια φάση της διαδικασίας του γίγνεσθαι. Συνεπώς έχει αφενός μια σχετική πραγματικότητα και αφετέρου μια σχετική ύπαρξη φάσεων. Αναδύεται μέσω μιας συνεχούς διαδικασίας ατομικοποίησης, μέσω μιας συνεχούς μετάβασης μετα-σταθερών φάσεων (Aud Sissel Hoel 2018 : 260).

Σε σχέση με τις οικολογίες της αρχιτεκτονικής μπορούμε να παραθέσουμε τον **οικοϋλισμό** (ecomaterialism) που αποτελεί φιλοσοφικό παρακλάδι του

νεόυλισμού. Ο οικοϋλισμός συνιστά μια διαδικασία θεωρητικοποίησης των γήινων πλασμάτων-κατοίκων με όρους πολλαπλών γίγνεσθαι, δίνοντας έμφαση στην παγκόσμια δυναμική της κρίσης των οικολογιών ως αποτέλεσμα της ανθρώπινης αλλοίωσης των πλανητικών οικοσυστημάτων του ανθρωπόκενου. Ο οικοϋλισμός συγκροτεί ένα φαντασιακό ενός κόσμου ο οποίος δεν αντικειμενοποιείται ασταμάτητα, δεν πολώνεται συστηματικά ή εμφυλοποείται εγγενώς, αλλά αντίθετα επικεντρώνεται στην γή όντας μη ανθρωποκεντρικός. Αποτελεί την θεωρητική ανάπτυξη του νέου υλισμού, εντείνοντας την ανησυχία ως προς το οικολογικό του πλαίσιο και επεκτείνοντας τις πολιτικές, ηθικές και κοινωνικές συνθήκες των πολλαπλών γίγνεσθαι, σε έναν υλικό κόσμο όπου τα γήινα όντα, αντικείμενα και δυνάμεις υπόκεινται στις ίδιες οικολογικές, γεωλογικές και βιοπολιτικές συνθήκες. **Ο άνθρωπος συνιστά ένα ενδιάμεσο είδος, παραγωγικών οικολογιών και ενεργών υλικοτήτων και θεωρητικοποιείται ως υποκείμενο υλικά και νοητικά εμπλεκόμενος στις οικολογικές, φιλοσοφικές πολυπλοκότητες και πολλαπλά γίγνεσθαι** (Oppermann 2018 : 123).

Στο *Creative ecologies : Theorizing the practice of architecture* (2019) η Helene Frichot αντλώντας από μια ευρεία θεματολογική γκάμα που περιλαμβάνει τον ανθρωπόκενο και τον νεοϋλιστικό σύγχρονο φεμινισμό, εισάγει την έννοια της παραγωγικής οικολογίας (creative ecology) στην οποία η αρχιτεκτονική βρίσκεται πάντα σε αλληλεξάρτηση με άλλα αντικείμενα ή ιδέες. Η αρχιτεκτονική εξετάζεται ως μια πολλαπλότητα διαφορετικών προβληματοποιήσεων σε σύζευξη με τοπικά περιβάλλοντα και κόσμους. Επιπρόσθετα, εξετάζεται η ανάδυση της αρχιτεκτονικής μέσω πολύπλοκων κοινωνικοπολιτικών, οικολογικών, τεχνολογικών, υλικών και θεωρητικών πεδίων σε συνάρτηση με την τέχνη την φιλοσοφία και την λογοτεχνία, ειδικότερα όπου αυτές διαπλέκονται με τους περιβαλλοντικούς και αρχιτεκτονικούς ανθρωπισμούς (Frichot 2019:8). Το έργο της αναπτύσσεται

παράλληλα με 3 θεματολογίες, τον περιβάλλον-κόσμο (environmental-world), τα αντικείμενα και τα ενδεχόμενα (thinkables).

Η έννοια του *περιβάλλον-κόσμου* ή *Umwelt* όπως το περιγράφει η Frichot « *είναι ένα πολύπλοκο και συγκεκριμένο πεδίο που συντίθεται από υλικά και μη υλικά πράγματα και τις σχέσεις τους, η λογική του είναι μια υλική σημειωτική, ή η ανάμεικτη σημειωτική* » (Barad 2007; Haraway 1991) or a mixed semiotics (Sauvagnargues 2016: 17) . Με άλλα λόγια αποτελεί υλικά ενσωματωμένα συστήματα σημείων που παρέχουν τις κατάλληλες συνθήκες για την διατήρηση της ζωής. Στην έννοια του περιβάλλοντος-κόσμου τα όρια μεταξύ νοοτροπίας, κοινωνικότητας και περιβαλλονοοτροπίας (environmentalities) συγχέονται και απορρίπτεται η διαλεκτική σχέση μεταξύ φύσης/πολιτισμού, ανθρώπινου/μη ανθρώπινου[43]. Συγκροτώντας τον όρο του περιβάλλον-κόσμος συνδέει τις δύο έννοιες κόσμος και περιβάλλον ενώ ταυτόχρονα διατηρεί μια διάκριση μεταξύ τους, με παρόμοιο τρόπο με τον όρο της πολιτισμικής-φύσης (nature-culture) του νέου υλισμού. Οι όροι αυτοί μπορούν να θεωρηθούν υλικό - σημειωτική κόμβοι, καθώς συνυφαίνουν την λογική (sense) με την αίσθηση (sensation) τις σχέσεις και τις συναντήσεις των ανθρώπινων και μη περιβαλλόντων-κόσμων. Η Frichot κριτικάρει την έννοια του ανθρωπόκενου που υπερκαλύπτει τα τοπικά περιβάλλοντα-κόσμους καθώς και τις ικανότητές μας να δρούμε ενδιάμεσα της λογικής (sense) και της αίσθησης (sensation), και καλεί στην επανεξέταση τόσο των πρακτικών μας όσο και των ιστοριών που αυτές μπορούν να αφηγηθούν.

Στην συνέχεια, αντλώντας από το έργο της φιλοσόφου της επιστήμης

43 *Παρόλο που δεν αποτελεί flat ontology οπτικη καθώς το να είσαι και το γίγνεσθαι των διαφορετικών πραγμάτων είναι άνισα και επηρεάζονται απο πολλαπλούς παράγοντες δύναμης, για να θεωρηθούν ως ιεραρχικά ισότιμα.*

Isabelle Stengers ως προς την *οικολογία των πρακτικών* (ecology of practices) αναπτύσσει την θεωρία της παραγωγικής οικολογίας (creative ecologies) σχετικά με τις αρχιτεκτονικές, σχεδιαστικές και καλλιτεχνικές πρακτικές. Η οπτική της Stengers προτείνει μια περισσότερο διεπιστημονική άρθρωση μεταξύ σεβασμού και κριτικής ως προς τις επιστημονικές πρακτικές ενώ παράλληλα αναδεικνύει μια πολύπλοκη σχέση μεταξύ πρακτικής και περιβάλλοντος (habitat). Η Frichot επανεξετάζοντας την παραγωγική (creative) φιλοσοφία των Deleuze και Guattari που η δημιουργία «*ιδεών, παθημάτων και αντιλήψεων αναγνωρίζεται ως η κινητήριος δύναμη που μοιράζεται μεταξύ διαφορετικών κλάδων*» (Frichot 2019 : 62) αναπτύσσει την έννοια της παραγωγικής οικολογίας αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα ότι οι παραγωγικές πρακτικές μπορούν να έχουν θεμιτά και μη αποτελέσματα. Κινούμενη σε έναν παράλληλο άξονα με το έργο των σχεσιακών οικολογιών που ήδη αναλύσαμε επανεξετάζει το τι θα έπρεπε να είναι ή να κάνει ένα αρχιτεκτονικό αντικείμενο.

ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ, Ο FREDERIK HEYMAN ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙ ΦΩΤΟΓΡΑΜΕΤΡΙΑ ΩΣΤΕ ΝΑ ΣΤΗΣΕΙ ΨΗΦΙΑΚΟΥΣ ΚΟΣΜΟΥΣ ΩΣ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ. Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΟΥ 3D SCAN ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ ΟΧΙ ΜΟΝΟ ΕΝΑ ΜΕΣΩ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΕΝΑ ΤΡΟΠΟ ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ. Ο HEYMAN ΕΞΕΡΕΥΝΑ ΤΗΝ ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΝΑ ΥΠΕΡΒΕΙ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑ. Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΣΩΜΑΤΑ ΕΙΝΑΙ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ, ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΕΙΤΕ ΒΑΣΙΖΕΤΑΙ ΣΕ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΙΤΕ ΣΕ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ, ΔΙΕΡΩΤΑΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟ ΠΩΣ ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΘΥΜΟΜΑΣΤΕ.

FREDERIC HEYMAN

EIK.48 Y/PROJECT

CAMPAIGN
FW19 ACCESSORIES

2ΧΑ3 ΟΙΚΟΛΟΓΙΕΣ ΣΥΝΑΡΜΟΓΩΝ - ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ R&SIE(N)

«Τα New-territories είναι ένας πολυμορφικός αρχιτεκτονικός οργανισμός. Ιδρύθηκε το 1993 και έχει ενσωματώσει διαφορετικούς τίτλους, ονόματα, στρατηγικές και σκοπούς. Τα New-Territories ηγούνται από ένα ανδρόγυνο άβαταρ, ένα διεμφυλικό άβαταρ, _S/he_, που έδωσε την άδεια στον Francois Roche να γράφει, να μιλάει και να διδάσκει από μεριάς του/της, ως ένας προσωπικός γραμματέας, ως ένα καλώδιο της Αριάδνης, αυτού του εκτοπλασματικού συστήματος και παρανοϊκού μυαλού.

Τα New-territories αναζητούν να εκφράσουν τις πραγματικές και/ή τις φανταστικές γεωγραφικές καταστάσεις και τις αφηγηματικές κατασκευές που μπορούν να τις μεταμορφώσουν, μέσω της τεχνολογίας, των ρομποτικών και ανθρώπινων φύσεων, φυσιολογικών (physiological) και ψυχολογικών».

Το 1993 ο Francois Roche, η Stéphanie Lavaux και ο Gilles Desevedavy δημιούργησαν την αρχιτεκτονική πρακτική R&Sie(n)[44] στο Παρίσι, η οποία συνιστά μια δυναμική, διεπιστημονική σχεδιαστική διαδικασία μέσα στον χρόνο και χαρακτηρίζεται από αστάθεια και ποικιλομορφία, σε σχέση με την συνεχώς μεταβαλλόμενη ερευνητική, θεωρητική, αρχιτεκτονική ή χωρική παραγωγή. Τα επόμενα χρόνια, η σύσταση της αρχικής ομάδας μεταβλήθηκε, με τον Roche να συνάπτει συνεργασίες με μια με μια ευρεία γκάμα καλλιτεχνών και αρχιτεκτόνων, μεταλλάσσοντας παράλληλα το όνομα, καθώς και το ίδιο το αντικείμενο μελέτης του υλικού και θεωρητικού ενδιαφέροντος της εκάστοτε

---

44 Το όνομα αποτελεί λογοπαίγνιο καθώς στα αγγλικά προφέρεται ως *“heresy”, δηλαδή αίρεση .*

ομάδας. Απο την εκκίνηση τους τα New-Territories έχουν υπάρξει μεταξύ άλλων στην πολλαπλότητα της αρχιτεκτονικής πρακτικής ως R&Sie(n), ως ρομποτικό εργαστήριο που επικεντρώνεται στον κινηματογράφο στην Μπανγκόκ (M4 / MindMachineMakingMyths) και ως Ινστιτούτο Ενδεχόμενων σεναρίων (Institute for Contingent Scenarios) [eIf/bλt/c]. Το έργο τους εκτείνεται από μανιφέστο μέχρι μυθιστορήματα, από την καθομιλουμένη μέχρι θεωρητικά κείμενα, από εφήμερες εγκαταστάσεις σε μια αρχιτεκτονική που εμπλέκει ενεργά την οικοσοφία, την τεχνολογία πληροφοριών, την βιολογία και τις ανθρώπινες και ρομποτικές παθολογίες.

Με άλλα λόγια, βασική αρχή των R&Sie(n) αποτελεί η θεώρηση της αρχιτεκτονικής, σωματικής, γεωγραφικής και επιστημονικής ταυτότητας ως ένα ασταθές concept. Η αστάθεια αυτή, καθορίζεται μέσω των σύγχρονων μορφών, στις οποίες το φυτικό και το βιολογικό συνυφαίνονται σε ένα ενιαίο δυναμικό στοιχείο. Στην πρακτική των R&Sie(n), η αρχιτεκτονική ταυτότητα προέρχεται από αβέβαιες αρχές, οι οποίες καθορίζονται μέσω προσωρινών διαδικασιών και μορφών, στις οποίες ο ανιμισμός, ο βιταλισμός, και ο μηχανισμός (mechanism) γίνονται φορείς δυναμικών χωρικών μεταλλάξεων. Με την χρήση των νέων τεχνολογιών, κύριο θεωρητικό εργαλείο αποτελεί η ανάδυση αρχιτεκτονικών σεναρίων. Τα σενάρια αυτά, αντλώντας από μια ευρεία γκάμα φιλοσοφίας, ψυχανάλυσης, οικοσοφίας και θεωρητικής αρχιτεκτονικής περιλαμβάνουν χαρτογραφικές διαστρεβλώσεις, καταστάσεις που υποκαθιστούν τις υπάρχουσες, και ευρύτερες εδαφικές μεταλλάξεις. Η πρακτική των R&Sie(n) χρησιμοποιεί υποθέσεις, θεωρητικοποιήσεις και φανταστικά σενάρια, ως μια διαδικασία, απαλλοτρίωσης (dis-alienate) της μετα-καπιταλιστικής υποκειμενικότητας.

Επιπρόσθετα, τα οργανικά, αντιθετικά αρχιτεκτονικά παραδείγματα της εκάστοτε ομάδας, περιστρέφονται γύρω από τον δεσμό κτιρίου, το ευρύτερο

συγκείμενο και τις ανθρώπινες σχέσεις με βάση το κτίριο και το συγκείμενο αυτό. Τα διαφορετικά είδη των σύγχρονων σχέσεων που ανιχνεύονται σε κάθε έργο, αναδιοργανώνονται αισθητικά, μηχανιστικά (machinist), υπολογιστικά (computational) και τεχνητά (artificial) σε σχέση με την αρχιτεκτονική πρακτική. Η πρακτική αυτή, εμπλέκει ενεργά την οικολογία, συνυφαίνοντας και υβριδικοποιώντας το ανθρώπινο σώμα με το σώμα της αρχιτεκτονικής, μέσω της παραγωγής εναλλακτικών σεναρίων όλων των "*φύσεων*", συμπεριλαμβανομένης της τεχνητής.

Η πρακτική των R&Sie(n) που στο σήμερα φέρουν το όνομα New - territories (ο όρος αναφέρεται τόσο την ομάδα όσο και την ίδια την πρακτική), περιγράφεται από τον Francois Roche με τον ακόλουθο τρόπο :

Τα New - Territories οργανώνονται σε πέντε σειρές συστημάτων (apparatuses) : Την Έρευνα ως Εικασία (Research as Speculation), την Φαντασία ως Πρακτική (Fiction as Practice), την Πρακτική ως Διάρκεια ζωής (Practice as Lifespan (H&N)), τις Καθημερινές Παθολογίες και Διαταραχές (Daily Pathologies Disorder) και Bachelor Machinism :

- *Εδώ και αύριο (Here and tomorrow) : Μια αρχιτεκτονική που εκφράζει την δράση να παράγει σε έναν διαφορετικό και εναλλακτικό χρόνο. Αυθόρμητα λειτουργική και φανταστική, επιχειρεί να επανα-σεναριοποιήσει την σχέση με μια κατάσταση, ένα περιβάλλον, μια βιομηχανική καινοτομία, σαν μια φαντασία ικανή να γίνει φορέας της πραγματικότητας, μια αρχή ικανής τεχνογνωσίας που μπορεί να μεταμορφώσει αυτήν την "εμφάνιση" της πραγματικότητας.*

- *Αλλού και ταυτοχρόνως (Elsewhere and simultaneously) : Μια αρχιτεκτονική που εκφράζει την δράση της παραγωγής σε έναν*

υποθετικό χρόνο, και που λειτουργεί μεταξύ ρομποτικής, μαθηματικών, νευροβιολογίας και βιοχημίας, ώστε να λάβει το ρίσκο μιας κριτικής, πολιτικής και αισθητικής εκπομπής. Η ανακάλυψη νέων τεχνολογιών εργαλείων είναι αυτή που επιτρέπει την ανακάλυψη φανταστικών εργαλείων.

- Εδώ και Τώρα (Here and Now) : Μια αρχιτεκτονική που εκφράζει την δράση ώστε να παραχθεί σε πραγματικό χρόνο. Μια αρχιτεκτονική που μπορεί να πεθάνει και το κύριο χαρακτηριστικό της είναι ότι σίγουρα θα διαγραφεί.

- Η μυθομανίαΣ ως καθημερινή ρουτίνα (MythomaniaS as daily routine) : Μια ανθρωπο-τεχνική έρευνα στις ανθρώπινες παθολογίες, μέσω του ‘‘επιθυμητού μηχανισμού” ? (‘'desirable machinism'') και των ρεαλιστικό-φανταστικών (‘'realismfiction'') υποθέσεων εργασίας (case studies).

- Bachelor Machines : Διαδικασία, λογική που διαταράσσει και απτικά σήματα ως προς τις α(βεβαιότητες) και την μη ντετερμινιστική διαδικασία κατασκευής, εντός ενός αφηγηματικού, λειτουργικού τρόπου.

Το διεμφυλικό άβαταρ, s/he, άποτελεί έναν σωσία, ένα σιαμαίο δίδυμο, μια μάσκα του Mishima, ένα άβαταρ του Vishnu. Είναι ανδρόγυνο στην εμφάνιση και queer στην συμπεριφορά, που μου επιτρέπει εδώ και 25 χρόνια να διατηρώ μια ενιαία φωνή, που αναδύεται από περιοχές που έχουν εγκαταλείψει την θέση εξουσίας, λόγου και ακαδημαϊσμού. Το άβαταρ αυτό δεν αποτελεί προϊόν πολιτιστικού εμπορεύματος, αλλά αντίθετα συχνά με τοποθετεί σε μια αβέβαιή ή άβολη θέση. Δημιουργήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1990, από την ανάγκη από - ταυτοποίησης, ώστε να προβληματοποιήσει την στρατηγική της

επωνυμίας (branding strategy), αλλά κυρίως να δημιουργήσει μια σύγκρουση σε σχέση με το ποιος μιλά, ποιος έχει το δικαίωμα να μιλά, σε ποιον έχει ανατεθεί από μια αρχή ή οργανισμό να δικαιολογήσει το δικαίωμα του να μιλά. Το να κριτικάρει κανείς την αρχιτεκτονική, δεν αποτελεί μια αποδόμηση με όρους μορφής ή σημειολογίας, αλλά σημαίνει την ανάκτηση της περιοχής δύναμης από την οποία οι αρχιτέκτονες αναπτύσσουν την εξουσία. Αντίθετα, το s/he, επιτρέπεται να θολώνει την συζήτηση, να την αντηχεί πίσω με ένα είδος mise en abyme, ως μια μόνιμη ηχώ δυσαρμονίας και malentendus (που σημαίνει κάτι ενδιάμεσο μεταξύ του παρεξηγώ και παρακούω). Ξεκίνησε το 1990 ως μια στρατηγική καταγγελίας, και ειρωνικά το 2000 μετατράπηκε σε φιλαρέσκεια, παράγοντας το ακριβώς αντίθετο από αυτό που αρχικά στόχευα να κάνει. Στο σήμερα, το s/he, είναι ένα είδος Δον Κιχώτη, όπου η τρέλα του/της, αποκαλύπτουν την υποκρισία μιας κατάστασης. Το s/he απομακρύνεται από την χρήση της πολιτικής ώστε να δημιουργηθεί μια διαφοροποίηση ως ψυχαγωγία, αντιπροτείνοντας μια στρατηγική αποσταθεροποίησης του συστήματος αναπαράστασης και της λογικής της κυριαρχίας.

R&SIE(N)

EIK.50 S/HE AVATAR

2XA4 NEW-TERRITORIES / R&SIE(N) ... - I'M LOST IN PARIS (2008)

« Είναι η ιστορία μια αστικής μάγισσας που ζει πίσω από παράθυρα (rear windows) τα οποία έχουν σχεδιαστεί ως ένα ιδιωτικό εργαστήριο (duck blind cabana). Σαν αλχημίστρια, ταΐζει τα φυτά της, σταγόνα σταγόνα με το υδροπονικό σύστημα ποτίσματος το οποίο προσφέρει υγρές ουσίες που προέρχονται από την χημική παρασκευή βακτηρίων, εντός 300 δοχείων που είναι διάχυτα ενδιάμεσα της επιφάνειας των φυτών. Οι γείτονες ταυτόχρονα ελκύονται από την πράσινη πλευρά και απωθούνται από την παρασκευή και την διαδικασία παραγωγής » (Roche 2009)

Το 2008 ο Francois Roche σε συνεργασία με τους Stéphanie Lavaux και Jean Navarro υλοποίησαν το έργο I'm lost in Paris, εξερευνώντας την εξέλιξη της 'φύσης' και την διάδραση αυτής σε σχέση με το αστικό περιβάλλον. Η κατοικία αποτελεί ένα παράδειγμα μιας συναρμογικής οικολογικής σχέσης μεταξύ βακτηρίου, φυτού ανθρώπου και περιβάλλοντος και λαμβάνει μη ανθρωπο-κεντρικές τεχνολογικές προεκτάσεις.

Η τριώροφη κατοικία συνολικής έκτασης 130 τ.μ. βρίσκεται τοποθετημένη σε μια αυλή (ακάλυπτο) του Παρισίου της οποίας η τοποθεσία δεν έχει αποκαλυφθεί και μπορεί να παρομοιαστεί με ένα κουκούλι πρασίνου. Το ζωντανό φυτικό δέρμα που την περιβάλλει, συνιστά ένα στοιχείο απόκρυψης του ίδιου του κτιρίου από το αστικό περιβάλλον, καθώς καμία όψη του ίδιου του κτιρίου δεν είναι ορατή εξωτερικά.

Βάση του εξωτερικού πέπλου φύτευσης αποτελεί μια μεταλλική κατασκευή (πέργκολα) η οποία ως ένας δεύτερος σκελετός ακολουθεί το παραλληλόγραμμο

σχήμα της κατοικίας. Η σύνδεση μεταξύ σκελετού και της ίδιας της κατοικίας πραγματοποιείται με μεταλλικά οριζόντια στοιχεία τα οποία συγκρατούν τον σκελετό επί των εξωτερικών τοίχων της κατασκευής, ενώ περαιτέρω στήριξη παρέχεται από ένα επιπρόσθετο δίκτυο ελαστικών υποστηλωμάτων.

Επί του σκελετού αυτού είναι τοποθετημένες 1200 φτέρες του είδους Dryopteris filix-mas οι οποίες συντηρούνται βιολογικά με ένα σύστημα υδροπονίας. Πιο συγκεκριμένα, 300 δοχεία από φυσητό γυαλί, σφαιρικού κυψελοειδους σχήματος, έχουν αναρτηθεί επιπρόσθετα στην μεταλλική κατασκευή και λειτουργούν ως παρασκευαστικοί σταθμοί των βακτηρίων του είδους "Rhizobium". Η καλλιέργεια των βακτηρίων αυτών είναι ικανή να αυξήσει τα επίπεδα αζώτου χωρίς περαιτέρω χημικές προσθήκες, παρέχοντας στις φτέρες τις απαραίτητες συνθήκες ώστε να αναπτυχθούν. Το απόσταγμα των δοχείων αυτών αποσπάται και σε συνδυασμό με θρεπτικά συστατικά και βρόχινο νερό συνιστά ένα λίπασμα του οποίου η παροχή μπορεί να ρυθμιστεί με βάση την εποχή και το διαθέσιμο φως.

Επιπλέον, η υλικότητα των δοχείων επιτρέπει περισσότερο φώς τόσο στα φυτά όσο και στο εσωτερικό της κατοικίας μέσω της διάθλασης. Το σχήμα των δοχείων αυτών συμβάλλει στην ολική όψη της κατοικίας μετατρέποντας την σε ένα αλχημιστικό φουτουριστικό καμουφλαρισμένο εργαστήριο.

Το εσωτερικό της κατοικίας, χαρακτηρίζεται από κατασκευαστική απλότητα, καθώς όλα τα αρχιτεκτονικά της στοιχεία (τοίχοι, πατώματα και οροφή) είναι σχηματισμένα από ανεπίχρηστο σκυρόδεμα. Οι εξωτερικοί τοίχοι είναι καλυμμένοι με μια παχιά στρώση πλαστικού πράσινου χρώματος, κάτω από το οποίο έχει τοποθετηθεί μόνωση πολυουρεθάνης και παράλληλα λειτουργεί στην συνολική χρωματική απόκρυψη της κατασκευής από το εξωτερικό περιβάλλον. Καθώς η κατοικία συνορεύει με τον εξωτερικό τοίχο

μιας γειτονικής αυλής, η μια όψη της παραμένει χωρίς ανοίγματα. Στις υπόλοιπες όψεις τοποθετήθηκαν μεγάλα παράθυρα τα οποία εκμεταλλεύονται την θέα μέσω του πρασίνου. Επιπρόσθετα, οι χρήσεις ημέρας και εστίασης οργανώνονται στο ισόγειο ενώ τα υπνοδωμάτια είναι τοποθετημένα στον επάνω όροφο. Το υπόγειο χρησιμοποιείται ώστε να στεγάσει το σύστημα υδροπονίας.

Το έργο I'm Lost in Paris, αναδιατυπώνει την σχέση μεταξύ φύσης, τεχνολογίας και αρχιτεκτονικής προσεγγίζοντας την ως μια σχεσιακή διαδικασία διαφορετικών φάσεων και σχέσεων μεταξύ διαφορετικών παραγόντων (βακτήριο, φτέρη, άνθρωπος, πόλη) υπό το πρίσμα μιας μη ανθρωποκεντρικής οπτικής. Με άλλα λόγια επιχειρείται ο επανασχεδιασμός μιας οικολογικής σχέσης, ενός συστήματος στο οποίο υπάρχουν περιθώρια αυτονομίας, αυτοοργάνωσης και απρόβλεπτων συμβάντων σχετικά με την περαιτέρω εξέλιξη του συστήματος αυτού. Το έργο επιτυγχάνει να ενσωματώσει και να συνυφάνει σε έναν βαθμό τα δίπολα φύσης/τεχνολογίας, φύσης/πολιτισμού και σε ένα δεύτερο βαθμό να προσεγγίσει ένα μορφογεννετικό διασχεσιακό μοντέλο αρχιτεκτονικής και οικολογικής παραγωγής. Όλοι οι επιμέρους παράγοντες βρίσκονται σε διαδικασίες υλικών μετασχηματισμών συνάπτοντας συμβιωτικές σχέσεις μεταξύ τους.

Σχετικά με την μορφή, αρχικά υιοθετείται ένα υλομορφικό μοντέλο σχεδιασμού εν μέρη (κατοικία), το οποίο στην συνέχεια αποσταθεροποιείται και επανακατασκευάζεται μέσω μιας μετασταθερής (metastability) μορφογεννετικής διαδικασίας (περίβλημα). Η διαδικασία της μετάβασης αυτής δεν έχει ποτέ ένα τελικό αποτέλεσμα αλλά σταδιακά επιτυγχάνει μια μερικώς σχεδιασμένη υλική ενσωμάτωση μεταξύ του κτιρίου και των φυτικών κατοίκων του.

Όπως αναφέρει ο Roche, το έργο εξερευνά την εξέλιξη της ίδιας της «*φύσης (φτέρη) η οποία έρχεται από την Δεβόνια περίοδο (δεινόσαυρος), τεχνολογικά εξημερωμένη, ώστε να επιστρέψει στο σύγχρονο οπισθοδρομικό παρισινό σύνδρομο* » καθώς και ότι «*η φύση δεν μπορεί απλώς να εξημερωθεί και αποκλειστικά να θεωρείται συμπαθητική (sympathic) και προβλέψιμη, καθώς είναι αναγκαίο να φέρει μια πλευρά φόβου/κινδύνου ή μιας ψυχο-απώθησης*» (Roche 2018).

Το έργο μπορεί να λάβει και μεταουμανιστικές προεκτάσεις τόσο σε σχέση με την θεώρηση της Haraway όπου οι χθόνιες δυνάμεις επανακοσμοποιούν (reworlding) και επανακαταλαμβάνουν τον κόσμο, οι οποίες είναι ταυτόχρονα αρχαίες και καινουργιες (φτέρη) και αποτελούν μια συμβιωτική σχέση μεταξύ βακτηρίου, φυτού, ανθρώπου, μηχανής και περιβάλλοντος, όσο και σε σχέση με την αντίληψη της οικολογίας και των μετα-σταθερών φάσεων μέσα στον χρόνο.

Στην προσέγγιση των R&Sie(n) αυτό που θεωρείται φυσικό από την μια είναι εξαρτώμενο τεχνολογικά ώστε να επιβιώσει, καθώς η τεχνολογία έχει υπερβεί την βιολογία, και από την άλλη μπορεί να αναπτυχθεί χωρίς περιορισμούς εντός συγκεκριμένων ορίων. Η θεώρηση αυτή λαμβάνει μη-ανθρωποκεντρικές προεκτάσεις, καθώς η μικροχλωρίδα της κατοικίας συνιστά ένα ημι-αυτόνομο σύστημα σε άμεση αλληλεξάρτηση με το ανθρώπινο υποκείμενο[45] ώστε να επιβιώσει και επιπλέον η χλωρίδα υπερβαίνει ή ταυτίζεται με την μορφή συγκροτώντας μια οικολογία σχέσεων που περιέχουν τον άνθρωπο. Με άλλα λόγια, ο άνθρωπος αποτελεί έναν ενδιάμεσο κάτοικο μιας ενεργής υλικότητας εμπλεκόμενος στην οικολογική πολυπλοκότητα και στα πολλαπλά γίγνεσθαι που συντελούνται.

Επιπλέον οι σχέσεις μεταξύ των επιμέρους συστημάτων μπορούν να

χαρακτηριστούν ως σχέσεις συμβίωσης μεταξύ τεχνολογίας, βακτηρίων, φυτών, αρχιτεκτονικής και ανθρώπων. Τα δοχεία ως ενεργές κυψέλες παρασκευής της βακτηριακής ζωής είναι αυτά που συντηρούν και διασφαλίζουν την επιβίωση των φτέρων μέσω της παρεμβάσης των στατικών και υδροπονικών συστημάτων της ίδιας της κατοικίας, τόσο ως υπόβαθρο πάνω στο οποίο οι φτέρες και τα δοχεία αναρτώνται όσο και μέσω των συστημάτων της υδροπονικής διανομής. Η τεχνολογία είναι αυτή που χρησιμοποιείται στην παραγωγή μιας συμβιωτικής σχέσης μεταξύ κτιρίου και βιολογίας. Επιπλέον όπως αναφέρει ο Roche, θίγεται το θέμα της 'πράσινης' αρχιτεκτονικής καθώς και η σχέση κτιρίου- πόλης το οποίο θα αναλύσουμε παρακάτω.

« Ήταν μια ευκαιρία για μένα να κάνω κάτι το οποίο φαινόταν υπερβολικά αφελές ηθικιστικά όπως η πράσινη αρχιτεκτονική. Αλλά επίσης και να ενσωματώσω στον σχεδιασμό μια αλχημιστική πλευρά, κάτι το οποίο παράγει φόβο/ανησυχία » (Roche 2009)

Ουσιαστικά, τον έργο επιχειρεί τον επαναπροσδιορισμό της σχέσης μεταξύ της κατοικίας και του αστικού ιστού. Το να χτίσει κανείς σε έναν ακάλυπτο χώρο στο Παρίσι, είναι αρκετά προβληματικό καθώς η πολεοδομική νομοθεσία απαιτεί τα δύο τρίτα των κατοίκων των γειτονικών κτιρίων να εγκρίνουν οποιαδήποτε νέα κατασκευή. Η παρισινή αυλή συμβολικά καταγράφει την γραφειοκρατική πίεση της αστικής οργάνωσης του 17ου αιώνα, όπου οι εσωτερικές αυλές απορρόφησαν την ασυμμετρία της μεσαιωνικής πόλης, συγκαλύπτοντας την πίσω από μια σειρά όψεων (Harrison 2013 : 96) . Στο σήμερα, η αυλή επιβεβαιώνει την σύγχρονη πολιτική της ιδιοκτησίας καθώς χαρακτηριστικά

---

45 Οι ιδιοκτήτες της κατοικίας ελέγχουν και παρακολουθούν τα επίπεδα βακτηρίων και θρεπτικών συστατικών των φτέρων ακολουθώντας ένα φυλλάδιο οδηγιών σαν υδρολογικοί μηχανικοί. Το σύστημα από την μια έχει την ανάγκη του ανθρώπου ώστε να αναπτύσσεται και από την αλλή του προσφέρει το απαραίτητο καμουφλάζ που θα αναλύσουμε παρακάτω.

διατηρεί προστατευμένες θεάσεις, φωτεινότητα και κοινούς χώρους οι οποίοι τυπικά διαφυλάσσονται από το κοινωνικό γειτονικό σύνολο.

Το οργανικό καμουφλάζ που χρησιμοποιούν οι R&Sie(n) έρχεται ως λύση στο θέμα της εισβολής της νέας κατασκευής και παράλληλα προσφέρει ιδιωτικότητα στον εισβολέα, δηλαδή στην κατοικία της τετραμελούς οικογένειας που ζεί εκεί. Η ανεξέλεγκτη εξάπλωση του πράσινου κουκουλιού χρησιμοποιείται στρατηγικά, καθώς αρχικά είναι αυτή που επιλύει το θέμα της αρχικής κατασκευής αισθητικά, αλλά σταδιακά θα προκαλέσει άγχος ή φόβο στους ενοίκους των γύρω κατοικιών μέσω της εξάπλωσης της, προστατεύοντας παράλληλα την ετερογένεια των αστικών αντικειμένων.

Η προσέγγιση της περιοχής επέμβασης των R&Sie(n) δεν γίνεται με όρους τοπικότητας ως προς την μορφή ή την ιστορία αλλά αντίθετα μέσω της προκλητικής ερμηνείας της γηγενούς παρισινής υλικότητας και των δυνητικών δυνατοτήτων αυτής. Τα γηγενή στοιχεία που ανακτώνται από την παρισινή κουλτούρα και την τυπολογία της αυλής αποτελούν η χειροποίητή παράδοση του φυσητού γυαλιού, η φαινομενικά γαλλική καινοτομία των πράσινων προσόψεων και οι φαρμακευτικές ιδιότητες της φτέρης Dryopteris filix-mas, οι οποίες προωθήθηκαν από τον Louis XV για τις αντιελμινθικές ιδιότητές τους (ως θεραπεία για την αποβολή των παρασιτικών σκουλικιών) (Harrison 2013 : 99). Επιπρόσθετα αξίζει να αναφερθεί ότι γενικά οι φτέρες χρησιμοποιούνται ως φυτικό είδος για την χημική μείωση των ρύπων του χώματος σε συγκεκριμένες περιπτώσεις ανθρώπινων ή χημικών ρύπων, συνιστώντας ένα φυτό εξαγνισμού ή φιλτραρίσματος.

Στην σημειωτική αυτή αντιστροφή της ιστορικής ερμηνείας των φαρμακευτικών ιδιοτήτων της φτέρης, «*η ίδια η κατοικία συνιστά τον ξενιστή*

στον οποίο οι φτέρες παρασιτούν, ενώ ταυτόχρονα οι θεραπευτικές ιδιότητες του περιλαμβάνουν την εκκένωση των εντερικών παρασίτων» (Harrison 2013 : 100). Αντί μιας παρασιτικής προσέγγισης μπορούμε να θεωρήσουμε την αλληλοεξάρτηση των εμπλεκόμενων παραγόντων ως μια συμβιωτική διασχεσιακή ενσωματώτητα. Οι R&Sie(n) τοποθετούν τον ανθρώπινο παράγοντα στο εσωτερικό, προχωρώντας στην παραλληλία ανθρώπου-παρασίτου σχετικά με το οικοσύστημα και σε ένα δεύτερο στάδιο αναδεικνύοντας την προβληματική σχέση μεταξύ ανθρώπου-οικολογίας-πόλης. Το γεγονός αυτό μπορεί να επιβεβαιωθεί από την σύγχρονη κατάσταση του Παρισιού στο οποίο οι πράσινες όψεις του Patrick Blanc συμβολίζουν την δημόσια σύλληψη της αστικής οικολογίας, αλλά παρόλα αυτά προσφέρουν ένα ελάχιστο ή και κανένα οικολογικό πλεονέκτημα (Gandy 2010 : 33). Η δημιουργία μιας εναλλακτικής πράσινης όψης αφενός εστιάζει την κριτική στην σχέση ανθρώπου και οικολογίας και αφετέρου αποτελεί ένα ειρωνικό σχόλιο, όπου η φτέρη συμβολικά χρησιμοποιείται ως ένας παράγοντας καθαρισμού και ανάδειξης της τοξικής κοινωνικής και υλικής ατμόσφαιρας (Ruby 2004).

Συνοψίζοντας, η περιβαλλονοοτροπία που χρησιμοποιείται και ταυτόχρονα προτείνεται στο έργο αυτό, συντίθεται επί συμβιωτικών σχέσεων που αναπτύσσονται σε πολλές διαφορετικές σωματικές και ενσώματες κλίμακες σχεδιασμού, διατηρώντας μια διευρυμένη αντίληψη για τον κόσμο και τα πράγματα μέσω μιας νέας θεώρησης της ύλης, συνιστώντας τελικά μια ένσαρκη και ενσώματη χίμαιρα διαφορετικών οργανισμών. Το έργο αποτελεί ένα ενεργό υλικό-σημειωτικό κόμβο ο οποίος συγκεράζει σημειωτικές και υλικές αναφορές της ιστορία, της βιολογίας και της ίδιας της υλικότητας, αναδιατυπώνοντας τις υπάρχουσες σχέσεις στην περιοχή επέμβασης αισθητικά, κοινωνικά και αρχιτεκτονικά συγκροτώντας ένα εναλλακτικό μορφογεννετικό οικολογικό μοντέλο.

2XA5 NEW-T / R&SIE(N) ... - HYBRID MUSCLE (2002)

« Τα πόδια του ωθούνται βαθιά κάτω από τα αυτιά του παχύδερμού του, καθώς ο Pichaï ξεκινά την ηλεκτρική γεννήτρια του The Land, όπως κάνει κάθε πρωί. Οι "μπαταρίες από σκυρόδεμα" έχουν εξαντληθεί. Έκανε υπερβολική χρήση του λάπτοπ και κινήσεις φτερών χθες το βράδυ. Ο Pichaï υπήρξε φύλακας ελεφάντων από τότε που θυμάται τον εαυτό του, σύντροφος για πάντα με το ζώο του και παρέα μετανάστευσαν σε αυτό το πρώην ταϊλανδέζικο ορυζώνα, που έχει μεταμορφωθεί στην χώρα (The Land)[46] του Rirkrit Tiravanija[47], το πειραματικό του Weissenhof [48] » .

---

46 Την δεκαετία του 90' ο Rirkrit Tiravanija συνέβαλλε στην δημιουργία του The Land Foundation : ένα κομμάτι γής, που βρίσκεται κοντά στο Chiang Mai της Ταϊλάνδης και αποτελεί έναν ανοιχτό χώρο με την πρόθεση ανάπτυξης μιας κοινότητας, συζητήσεων και πειραματισμού σε εναλλακτικούς τομείς σκέψης. Ένα μείγμα τοπικών και διεθνών καλλιτεχνών έχουν συμβάλλει στο The Land, συμπεριλαμβανομένου των Philippe Parreno, Francois Roche, και της δανέζικής κολλεκτίβας SUPERFLUX.

47 Ο Rirkrit Tiravanija είναι Ταϊλανδός συγχρόνος καλλιτέχνης χώρου και εγκαταστάσεων. Οι εγκαταστάσεις του συχνά αποτελούν χώρους ή δωμάτια όπου οι εμπλεκόμενοι μοιράζονται γεύματα ή φαγητό, μαγειρεύουν ή παίζουν μουσική. Η αρχιτεκτονική ή οι κατασκευές που είναι άμεσα συνυφασμένες με τις βασικές εκφάνσεις της ζωής και της κοινωνικοποίησης είναι θεμελιώδεις αρχές του έργου του.

48 Το Weissenhof Estate αποτελεί στεγαστική ανάπτυξη που κατασκευάστηκε για την έκθεση της Deutscher Werkbund, στην Στουτγκάρδη το 1907. Ήταν μια διεθνής επίδειξη αρχιτεκτονικής και προπομπός του International Style. Στην έκθεση μπορούσαν να ανιχνευθούν έργα των Le Corvusier και Mies Van der Rohe.

49 François Roche, Stéphanie Lavaux, Jean Navarro

Το 2001 ο καλλιτέχνης εγκαταστάσεων Rirkrit Tiravanija προσκάλεσε τον Philippe Parreno ώστε να δημιουργήσουν ένα κοινόχρηστο χώρο στο The Land, στην Chang Mai της Ταϊλάνδης. Ο Parreno, συνεργάστηκε με τον François Roche και τους R&Sie(n)[49] , ώστε να δημιουργήσουν από κοινού τον χώρο αυτό. Μαζί, ανέπτυξαν μια ιστορία/σενάριο που τιτλοφορήθηκε ως "Το παιχνίδι" (the game), ως μια ταυτόχρονα χωρική και κινηματογραφική παραγωγή. Η παραγωγή αυτή αποτελείται απο δύο "σιαμαία δίδυμα" έργα, το Hybrid Muscle ή το καταφύγιο που παρήγαγε μια ταινία και την ταινία Boys from Mars ή την ταινία που παρήγαγε ένα καταφύγιο. Η ταινία και το κτίριο συγκροτούν τα δύο αλληλοσχετιζόμενες οντότητες - αντικείμενα του παιχνιδιού.

Σκοπός αυτής της διαδικασίας "παιχνιδιού" μεταξύ αρχιτέκτονα και καλλιτέχνη, αποτέλεσε η δημιουργία ενός σκηνικού για την ταινία του Parreno, Boy from Mars (2003-2005). Επιπρόσθετα βασική αρχή αποτέλεσε το γεγονός της λειτουργικότητας και χρήσης του ίδιου του σκηνικού έτσι ώστε μετά το τέλος της ταινίας να συνεχίσει να υπάρχει, σε αντίθεση με τα παραδοσιακά σκηνικά ταινιών τα οποία τυπικά καταστρέφονται .

Κύρια συνθετική ιδέα στην κατασκευή του Hybrid muscle αποτέλεσε η δημιουργία ενός αυτόνομου ενεργειακά συστήματος, το οποίο είναι σε θέση να παράγει την δική του ενέργεια χωρίς να είναι εξαρτώμενο από το ηλεκτρικό δίκτυο. Το καταφύγιο είναι παραλληλόγραμμης γεωμετρίας και έκτασης 130 τ.μ., κατασκευασμένο από αδρανή πλαστικά φύλλα, τα οποία αναρτώνται κάθετα επί των όψεων και συγκρατούν ένα αντίβαρο από σκυρόδεμα που ζυγίζει 20 τόνους. Τα φύλλα αυτά μπορούν να ανασηκωθούν, ένα ένα, μέσω ενός συστήματος καλωδίων και τροχαλιών, με την βοήθεια της κίνησης ενός παχύδερμου ζώου. Η μυϊκή ενέργεια του παχύδερμου (2,000 w/h), αρχικά μεταφέρεται και στην συνέχεια αποθηκεύεται, απελευθερώνεται και τελικά

μετατρέπεται μέσω μιας τεχνολογίας δυναμό, σε ηλεκτρική ενέργεια. Το έργο επιτυγχάνει μια φυσική διαδικασία εξαερισμού μέσω της υλικότητα των φύλλων (στρώσεις από ελαστομερή), καθώς οι στρώσεις αυτές λειτουργούν με παρόμοιο τρόπο όπως τα φύλλα τικ (είδος φυτού) τα οποία χρησιμοποιούνται στην επικάλυψη των παραδοσιακών καταφυγίων. Η συνολική διαδικασία μεταφοράς ενέργειας, συνιστά έναν αέναο κύκλο, που ξεκινά από την κίνηση ενός ελέφαντα, μεταφέρεται στην κατασκευή, στην βαρύτητα και τελικά στην ενέργεια, ενώ ταυτόχρονα συμπιέζει ή απελευθερώνει τον εσωτερικό χώρο της κατασκευής, μέσω της κίνησης των φύλλων σε αρμονία με τον ρυθμό του The Land και την κίνηση του αντιβάρου της πλατφόρμας. Το αρχικό σενάριο προέβλεπε την ένταξη ενός ελέφαντα ο οποίο τελικά αντικαταστάθηκε από έναν νεροβούβαλο.

Οι R&Sie(n) επιτυγχάνουν να δημιουργήσουν μια διασχεσιακή σχέση αλληλοεξάρτησης μεταξύ περιβάλλοντος, ανθρώπου, ζώου και μηχανής, ικανοποιώντας τις ανάγκες της επέμβασης και ταυτόχρονα συγκροτώντας εναλλακτικές σχέσεις αυτονομίας και εξάρτησης. Η συμβιωτική σχέση μεταξύ ανθρώπου - ζώου, μπορεί να συσχετιστεί με την θεώρηση της Haraway σε σχέση με τα ζώα συντροφίας, μέσω της διαδικασίας συνύφανσης της ύλης με την σημειωτική, την συνύφανση της σημειωτικής με την βιολογία, της βιολογίας με την τεχνολογία και τέλος της τεχνολογίας με το μη ανθρωποκεντρικό ανθρώπινο. Η ομάδα χρησιμοποιεί μια ιστορία συντρόφων «Ο Pichaï *υπήρξε φύλακας ελεφάντων από τότε που θυμάται τον εαυτό του, σύντροφος για πάντα με το ζώο του και παρέα μετανάστευσαν σε αυτό το πρώην ταϊλανδέζικο ορυζώνα* » ως προς την ανάδυση μιας νέας οικολογικής χωρικότητας. Η ίδια η κατασκευή βρίσκεται μέσα σε μια κίνηση και μια μετάβαση φάσεων και καταστάσεων, καθώς το ίδιο το κτίριο κινείται σε σχέση με την όψη σε αναλογία με την κίνηση του παχύδερμου. Οι διαφορετικές ανάγκες των εκάστοτε συντελεστών (κοινωνικές, ενεργειακές, ζωικές και κλιματολογικές) αναπτύσσουν σχέσεις

συμπλήρωσης και νοηματοδότησης η μια με την άλλη, σε υλικό επίπεδο.

Επιπλέον, πραγματοποιείται μια διαφορετική ανάγνωση τόσο των σημειωτικών όσο και της υλικών δυνητικών ιδιοτήτων της περιοχής μέσω των αναφορών που εντάσσονται και ενσαρκώνονται στον σχεδιασμό. Το έργο αντλεί από το ευρύτερο συγκείμενο, την ιστορία και τις σχέσεις εξουσίας όπως οι χειροποίητες κατασκευές (καταφύγια) από φύλλα τικ, οι πολυάριθμες κρατήσεις και ενοικιάσεις παχυδέρμων που μετατρέπονται σε παιχνίδια κέρδους για τους τουρίστες καθώς και η ανάγκη για ενεργειακή ανάπτυξη. Η ιστορία αποτελεί ένα εναλλακτικό, θετικοποιημένο σενάριο σε σχέση με την γη (The Land) και τις δυνατότητες της σύναψης σχέσεων διαφορετικών υλικοτήτων και δυνατοτήτων.

Η στρατηγική αυτή σύγχυσης παράγεται μέσω δυο διαφορετικών συμπεριφορών, δυο διαφορετικών λειτουργικών καταστάσεων οι οποίες έχουν συγκεραστεί σε μια, και είναι αδιαχώριστες, της αρχιτεκτονικής και του κινηματογράφου. Όπως αναφέρει ο Roche, ο δημιουργός, είναι σχιζοειδής και δικφαλικός : PPR&Sie. Αυτή η ετερογενής συσχέτιση, διατηρεί την ιδιοτροπία του να βρίσκεται μεταξύ της φαντασίας (fiction) και μιας αληθινής αρχής (reality principle). Η ταυτότητα της κατασκευής ρέει από την φύση στην τεχνολογία και από το ζώο στο περιβάλλον, από την αρχιτεκτονική στην τέχνη και αντίστροφα. Επαναεισάγει μια πολυπλοκότητα που υπήρξε πριν τον διαχωρισμό των ικανοτήτων και πριν την εμφάνιση του δημιουργού ως έναν αυτόνομο και ατομικιστή οραματιστή.

Με άλλα λόγια, ο υβριδικός μυς, μορφοποιεί μια διαδικασία γίγνεσθαι μέσω της τεχνολογίας, θετικοποιώντας και ταυτόχρονα κριτικάροντας την σύγχρονη πραγματικότητα, διατηρώντας οικοσοφικές αρχές συν-δημιουργίας και συν-ύπαρξης.

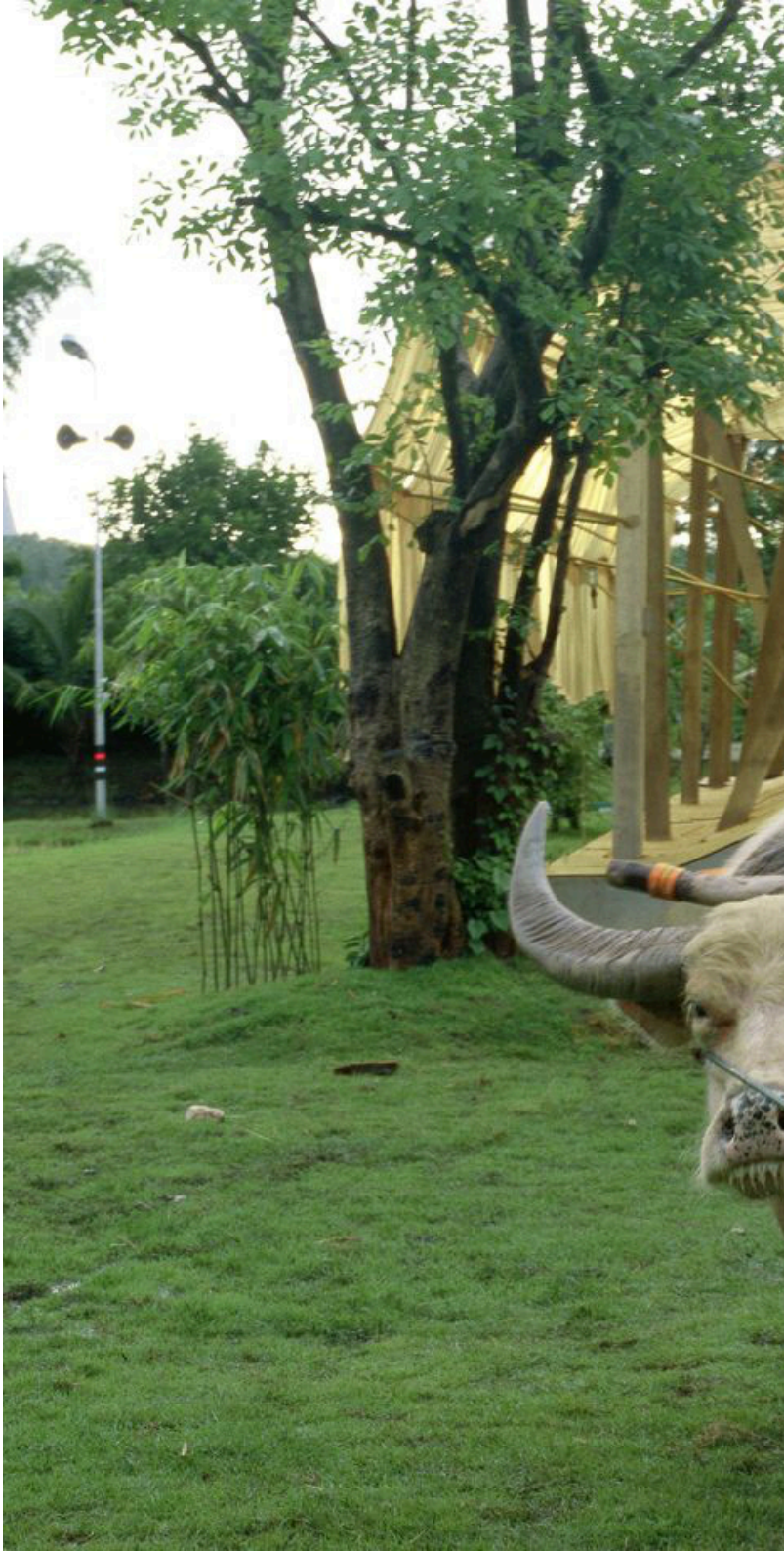

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Στόχος της παρούσας θεωρητικής εργασίας αποτέλεσε η χαρτογράφηση της εξέλιξης της έννοιας του φύλου καθώς και των σχέσεων του με τις προσεγγίσεις χώρου στην σύγχρονη αρχιτεκτονική σκέψη. Η έννοια του φύλου μέσα στον χρόνο συνεχώς επεκτείνεται και επαναδιαρθρώνεται αντλώντας από- και ταυτόχρονα προσφέροντας, θεωρήσεις σε σχέση με την σεξουαλικότητα, το σώμα, τον λόγο και την ίδια την ύλη. Η εργασία επικεντρώνεται στο πέρασμα από την ταυτότητα στις σύγχρονες θεωρήσεις φύλου και χώρου της μεταδομιστικής και μεταουμανιστικής σκέψης, καθώς και τις νέες αντιλήψεις σε σχέση με την ύλη και τον χώρο.

Η προσφορά των νεουλιστριών φεμινιστριών με αναφορά στο ντελεζιανό φιλοσοφικό έργο καθώς και τις θεωρίες της σεξουαλικής διαφοράς, διαμορφώνουν τη στροφή προς την συνύφανση ύλης και λόγου, πολιτισμού φύσης, και σώματος νου. Παράλληλα, οι θεωρήσεις φύλου εναρμονίζονται με το milieu της σύγχρονης πραγματικότητας αντλώντας από την βιολογία, την πολιτική και τις νέες τεχνολογίες. Οι έννοιες της ταυτότητας και του φύλου, θεωρούνται ως περάσματα για την παραγωγή της διαφοράς, μιας διαφοράς που αποτελεί αναγκαία συνθήκη της βιολογικής και πολιτισμικής ύπαρξης, μιας διαδικασίας παραγωγής, γνώσης, υποκειμενοποίησης, αντίστασης και ανάδυσης του μεταανθρώπινου. Με τον τρόπο αυτό, το σώμα αφενός επεκτείνεται πέρα από τα συμβατικά του όρια και αφετέρου πολιτικοποιείται ως φορέας στον οποίο ασκείται πάνω του η εξουσία, ακολουθώντας την μεταδομιστική σκέψη.

Οι νέες τεχνολογίες είναι αυτές που αφενός συνέβαλλαν στην υπέρβαση της έμφυλης βιολογίας αλλά αφετέρου δεν έχουν εναρμονιστεί πλήρως με τα προτάγματα της φεμινιστικής θεωρίας και του μετα-ανθρώπινου που

αναδύεται. Το φύλο μετατρέπεται με τον τρόπο αυτό σε μια στερεοτυπικά κατασκευή που δύναται βιολογικής, κοινωνικής απελευθέρωσης και αναβάθμισης μέσω της τροποποίησης του από τις σύγχρονες τρανσουμανιστικές και κριτικά μεταουμανιστικές τεχνόπροσεγγίσεις. Το φύλο υπόκειται σε διαδικασίες σύζευξης εν μέρη με το σώμα, την βιολογία και την ύλη.

Επιπρόσθετα, ένα νέο μεταουμανιστικό υποκείμενο αναποφευκτά αναδύεται ενδιάμεσα της σύγχρονης πραγματικότητας της 4ης βιομηχανικής και τεχνολογικής επανάστασης, της 6ης μαζικής εξαφάνιση των ειδών, του ύστερου καπιταλισμού και της περιβαλλοντικής καταστροφής. Το καπιταλόκαινο, το φυτειόκαινο και του χθουλούκαινο αναδεικνύουν ακριβώς τις σύγχρονες συνθήκες του ρατσισμού, του σεξισμού, της αποικιοκρατίας καθώς και τις επιπτώσεις του καπιταλισμού στην υποκειμενικότητα και το περιβάλλον, ως συνθήκες που αναδύθηκαν παράλληλα με την δυτική ανάπτυξη καλώντας σε έναν εναλλακτικό τρόπο σκέψης και δράσης. Η σύγχρονη συνθήκη συνιστά μια αναγκαία μετάβαση από το ανθρώπινο στο μετα-ανθρώπινο τοποθετώντας το ανθρώπινο υποκείμενο σε μια διαφορετική θέση γνώσης, αντίληψης και σύζευξης με τα υπόλοιπα ένσαρκα πλάσματα και τις διαφορετικές πολιτισμικές φύσεις της γης. Η νεοϋλιστική αυτή, μη ανθρωποκεντρική αντίληψη μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια συνεχής διαδικασίας μετάβασης, μεταξύ μορφών, ενσώματων σχέσεων και σύναψης συμμαχιών, ώστε το ανθρώπινο αρχικά να μεταμορφωθεί και τελικά να επιβιώσει, τοποθετημένο εντός μιας κοινής ύλης.

Σε σχέση με το σώμα και κατ' επέκταση το φύλο, η έννοια της μετάβασης (transing) μπορεί να ορισθεί ως μια κίνηση υπέρβασης, πέρα απο- μια συγκεκριμένη αναφορά, αντλώντας από τους ανθρωπισμούς, την βιολογία και διαδικασίες φυλετικοποίησης, αποανθρωποποίησης, ζωοποίησης και κατάταξης σε ένα συγκεκριμένο είδος. Συνιστά μια συνεχή διαδικασία μεταμορφωτικής ενσώματης μετασταθερότητας (trans-) μεταξύ των ειδών, των σωμάτων, των

σχέσεων καθώς και της ίδιας της ύλης, ή όπως το θέτουν οι γάλλοι διανοητές Gilles Deleuze και Felix Guattari, ένα είδος επιφανειακής τάξης ή προόδου: γίγνεσθαι - γυναίκα, γίγνεσθαι - παιδί, γίγνεσθαι - ζώο, φυτό ή ορυκτό, παντοειδή μοριακά γίγνεσθαι, γίγνεσθαι σωματίδιο. Το μεταανθρώπινο σώμα αποτελεί μια χίμαιρα μεταξύ βακτηρίου, μύκητα ανθρώπου, ζώου και μηχανής. Με άλλα λόγια η έννοια της μετάβασης (transing) συνιστά μια κίνηση εντός μιας αλληλοεξαρτώμενης και αλληλοπαθηματικής σχέσης κόσμου και σωμάτων, υλική και νοητική, μιας σχέσης θεωρητικής οικοσοφίας και πρακτικής οικολογίας.

Σχετικά με τις έμφυλες προσεγγίσεις χώρου, η queer θεωρία ήταν αυτή που αρχικά ανέδειξε την άμεση αλληλοσυσχέτιση ταυτότητας και χώρου, και ανέδειξε εναλλακτικές οπτικές σωμάτων και ταυτοτήτων σε σχέση με τον χώρο αυτό. Από την άλλη η trans θεωρία επανατοποθέτησε δυναμικά το σώμα σε σχέση με τον χώρο και τον χρόνο, συνιστώντας ένα γίγνεσθαι με -, ως μια ανοιχτή χωρική και πολιτική διερώτηση. Οι προσεγγίσεις ανάγνωσης, ανάλυσης και σχεδίασης του έμφυλου χώρου παύουν να προέρχονται από μια συγκεκριμένα ταυτότητα ετερότητας όπως στον μεταδομισμό και πραγματοποιούνται από μια νέα θεώρηση του ανθρώπινου, τοποθετημένο ως ένα ενδιάμεσο τρανς-είδος μεταξύ διαφορετικών οικολογικών, οικονομικών και φιλοσοφικών πολυπλοκοτήτων και πολλαπλών γίγνεσθαι.

Η έννοια του transing, βρίσκεται χωρικά σε άμεση συνάρτηση με τις αρχιτεκτονικές οικολογίες ή τις οικολογίες της αρχιτεκτονικής. Οι αρχιτεκτονικές οικολογίες, αντλώντας από τον οικοϋλισμό και την θεώρηση των τριών οικολογιών του Guattari, εγκολπώνουν πολλαπλές πραγματικότητες σε σχέση με το μεταουμανιστικό σώμα, το ατομικό, το συλλογικό και το περιβαλλοντικό, θεωρητικοποιώντας εκ νέου την σχέση

ανθρώπου, περιβάλλοντος και γήινων πλασμάτων. Ο κόσμος θεωρείται ως ένα περιβάλλον, που χαρακτηρίζεται από δυνάμεις και όχι μορφές, ένα περιβάλλον αδιάσπαστό από την υποκειμενική αντίληψης της ατομικότητας και της συλλογικότητας καθώς και της άρθρωσης του με διαφορετικές περιβάλλονοοτροπίες των υπόλοιπων κατοίκων του. Η έννοια του δυνητικού σε σχέση με το σώμα και το πάθημα, συγκεράζεται με ένα διευρυμένο πλαίσιο οικολογικής, οικονομικής και κοινωνικής ανησυχίας, θεωρητικοποιώντας την παραγωγή χώρου μεταξύ διαφορετικών κλιμάκων, ενεργών υλικοτήτων και πιθανοτήτων πραγματικής και ψηφιακής χωρικής παραγωγής. Ο χώρος συνιστά ένα πεδίο αλληλοσυσχετίσεων μεταξύ συστημάτων, παραγόντων και οικολογικών αντιλήψεων.

Το έργο του Francois Roche και της ομάδας του New territories βρίσκεται σε παραλληλία με την έννοια της οικολογίας της αρχιτεκτονικής. Τόσο η ταυτότητα όσο και η πρακτική της ομάδας αποτελούν ρευστές έννοιες - διαδικασίες που μεταλλάσσονται μέσα στον χρόνο και εναλλάσσουν επιστημονικούς κλάδους. Τα παραδείγματα που αναλύονται, I'm Lost in Paris και Hybrid Muscle, καταδεικνύουν μια διευρυμένη αντίληψη σε σχέση με τον κόσμο, την ύλη καθώς και των σχεδιασμό αυτών στον χώρο. Τοποθετούνται ως χιμαιρικά παραδείγματα μεταξύ αρχιτεκτονικής, βιολογικής φυτικής και βακτηριακής υλικότητας, όπου η μορφή παραμερίζεται ή μεταμορφώνεται εν μέρη, απελευθερώνοντας και αναδεικνύοντας το ευρύτερο milieu, τις αλληλοσυσχετίσεις και αλληλοεξαρτήσεις των επιμέρους εμπλεκόμενων σωμάτων, συστημάτων και υλικοτήτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ahmed S. (2006) ***Queer Phenomenology, Orientations, Objects, Others,*** Duke University Press

Alaimo S. (2010) ***Bodily Natures: Science, Environment, and the Material Self,*** Indiana University Press

Alaimo S. (2018) 'Transhumanism / posthumanism' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary,*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 438 - 440

Angelopoulou A. (2017) 'Cutting through architectural fabric' , ***Footprint Magazine, Trans-bodies queering space,*** 11 : (2), σσ. 25 - 50

Åsberg C. (2018) ''Feminist Posthumanities'', στο *Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ)* ***The posthuman glossary,*** *Bloomsbury Publishing Plc, σσ. 157 - 160*

Austin, J. L. (1962) ***How To Do Things With Words,*** Οξφόρδη: Clarendon Press.

Bakhtin M. (1984), ***Rabelais and His World,*** Bloomington: Indiana University Press, σσ. 303–306.

Balsamo A. (1996) ***Technologies of the gendered body, reading cyborg women,*** Duke University press

Barad K. (2007) ***Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning,*** Durham: Duke University Press.

Bateson G. (1972), ***Steps to an Ecology of Mind,*** Chicago: University of Chicago Press

Bateson G. (1988), ***Mind and Nature: A Necessary Unity,*** New York: Bantam

Beasley, Chris. (1999). ***What Is Feminism? An Introduction to Feminist Theory,*** London; Thousand Oaks; New Delhi: Sage Publications.

Beauvoir S. (1986) ***The second sex,*** Paris: Gallimard Folio

Betsky A. (1994) 'Nothing but flowers : against public space' στο (επιμ) Staddler M. (2008) ***Where we live now : an annotated reader,*** Portland : Verse Chorus Press

Betsky A. (1997) ***Queer Space: Architecture and Same Sex Desire,*** New York, NY: William Morrow and Co

Betsky A., Kolb J. (2017) 'The end of queer space?', ***Log Magazine, Observations on architecture and the contemporary city,*** 41, σσ. 85 - 88

Bettcher T., Garry A., (2009) ''Introduction'' στο ***Special Issue: Transgender Studies and Feminism: Theory, Politics, and Gendered Realities***, Hypatia, 24(3) , σσ. 1 - 10

Boys J. (1990) "Women and the Designed Environment; dealing with difference",

στο ***Built Environment*** 16(4): 249 –256.

Boys J. (2001) ***Concrete Visions? Architecture, society and struggles over housing design 1830 – 2000***, University of reading (μη εκδοθείσα διδακτορική διατριβή).

Boys J. (2009) ‘’Playing with (in)difference? 30 years of gender and space’’ στο Λαδά Σ. (επιμ.) ***Teaching Gender, Diversity and Urban Space, An Intersectional Approach between Gender Studies and Spatial Disciplines***, Advanced Thematic Network in Women’s Studies in Europe, the Graduate Gender Programme at Utrecht University and the Centre for Gender Studies, Stockholm University , ATHENA

Braidotti R. ([2004] : 1996) ‘’Σημάδια θαύματος και ίχνη αμφιβολίας, περι τερατολογίας και σωματοποιημένων διαφορών’’ Αθανασίου Α. (μτφ.) στο ***Τα όρια του σώματος διεπιστημονικές προσεγγίσεις***, Αθήνα : Νήσος

Braidotti R. (1994 [2014]) ***Νομαδικά Υποκείμενα, Ενσωματότητα και έμφυλη διαφορά στην σύχρονη φεμινιστική θεωρία,*** (μτφ.) Σηφάκη Α., Τσικάλου Ο. Αθήνα : Νήσος \

Braidotti R. (2006) ***Transpositions; on nomadic ethics***, Cambridge : Polity Press

Braidotti R. (2008), ‘The Politics of Life as Bios/Zoe’, in A. Smelik and N. Lykke (eds), ***Bits of Life: Feminism at the Intersections of Media, Bioscience, and Technology,*** Seattle: University of Washington Press.

Braidotti R. (2013) ‘Posthuman Humanities’ στο ***European Educational Research Journal*** 12 (1) : σσ. 1 - 19 , Sage

Braidotti R. (2013), ***The Posthuman***, Cambridge: Polity Press.

Braidotti R. (2017) ***‘At the borders of the human’***, Maison des Sciences Humaines of the Université libre de Bruxelles, 5 October, στο < https://www.youtube.com/watch?v=kTvvJIjVsvI&feature=youtu.be >

Braidotti R. (2017) Four thesis on Posthuman Feminism, στο Grusin R. (επιμ.) ***Anthropocene feminism***, Minneapolis : The University of Minnesota Press

Braidotti R. (2018) ***‘A Theoretical Framework for the Critical Posthumanities’*** στο < https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0263276418771486 > τελευταία επίσκεψη 04/05/2020

Braidotti R. (2018) ‘Placenta Politics’ στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 315 - 318

Braidotti R. (2018) ‘Posthuman critical theory’ στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 339 - 342

Braidotti R. (2018) ***‘What is the Human in the Humanities Today?’***, Futures Lectures Series at the School of Culture and Society, Aarhus University , September 20, στο < https://www.youtube.com/watch?v=UEMLBSRh5Dk > τελευταία επίσκεψη : 06/05/2020

Braidotti R. (2019) ***‘Necropolitics and Ways of Dying’***, SONIC ACTS FESTIVAL 2019 –

HEREAFTER. De Brakke Grond,, 22 February. Amsterdam, στο < https://www.youtube.com/watch?v=UnFbKv_WFN0 > τελευταία επίσκεψη : 06/05/2020

Braidotti R., Lykke N. (1996) ***Monsters, Goddesses and Cyborgs: Feminist Confrontations with Science, Medicine and Cyberspace*** . Zed Books

Broeckmann A. (2016) ***Machine Art in the Twentieth Century,*** The MIT Press

Budor D. ***Architectural Psychoscapes: Francois Roche*** , στο < http://moussemagazine.it/architectural-psychoscapes-francois-roche-2017/ > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Butler J. ([2004] 1993) ***Σώματα με σημασία : Οριοθετήσεις του φύλου στο λόγο*** (μτφ.) Μαρκέτου Π. (επιμ.) Αθανασίου Α., Αθήνα : Εκκρεμές

Butler J. (1988, Dec.) ***"Performative Arts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory"***, in Theatre Journal, 40(4)

Butler J. (1990) ***Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity.*** New York, NY: Routledge

Butler J. (1993) ***Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"***. New York, NY: Routledge

Chen Yel M. (2012) **Animacies: Biopolitics, Racial Mattering, and Queer Affect**, Duke University Press Books

Chen I (2012), ***Animacies: Biopolitics, Racial Mattering, and Queer Affect,*** Bloomsbury Publishing Plc

Cixous H. (1975/1976) ***The Laugh of the Medusa***. Μτφρ. Cohen K. και Cohen P., The University of Chicago Press

Coddington N. (2009) ***'Water Buffalo-Pulled Pavilion'*** στο < http://www.expandedenvironment.org/waterbuffalopulledpavilion/ > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Colebrook , C . (2004) , ' The Sense of Space : On the Specificity of Affect in Deleuze and Guattari', ***Postmodern Culture***, 15(1), < http://pmc.iath.virginia.edu/text-only/issue.904/15.1colebrook.txt > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Colebrook C. (2014), ***Sex After Life: Essays on Extinction***, Vol. 2, Ann Arbor: Open Humanities Press

Colebrook C., (2000) «Introduction», στο Buchanan I., Colebrook C., (επιμ.), ***Deleuze and Feminist Theory,*** Edinburgh: Edinburgh University Press, σσ. 1-17.

Colebrook, C. (2015), 'What Is It Like to Be a Human?', ***TSQ: Transgender Studies,*** *Quarterly*, 2(2): 227–43.

Colebrooke C. (2012) 'Sexual Indifference', στο ***Telemorphosis: Theory in the Era of Climate Change*** **Vol.1**, Cohen T. , Michigan Publishing, Open Humanities Press

Colerbrooke C. (2018) 'Extinction' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 150 - 153

Colman F. (2018) 'Feminicity' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 153 - 157

Colominas B., Bloomer J. (επιμ.) (1992) ***Sexuality and Space, Princeton*** Architectural Press

Connel, R. (2006), ***Το κοινωνικό φύλο*** (μτφ. Κοτσυφού Ε.), Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Consalvo, M. "Cyberfeminism." στο ***Encyclopedia of New Media.*** EdThousand Oaks, CA: SAGE, 2002. 109-10.

Coole D., S. Frost (επιμ) (2010), ***New Materialisms: Ontology, Agency and Politics,*** Durham and London: Duke University Press.

Cotter J. ***'Class, the Digital, and (Immaterial) Feminism'*** < http://www.redcritique.org/FallWinter2008/classthedigitalandimmaterialfeminism.htm > Τελευταία επίσκεψη : 30/04/2020

Crawford L. (2015) *Transgender Architectonics The Shape of Change in Modernist Space*, Routledge

Herbrechter S. (2009) ***Cy-Borges: Memories of the Posthuman in the Work of Jorge Luis Borges,*** Lewisburg: Bucknell University Press.

DeLanda, M. (2002), ***Intensive Science and Virtual Philosophy,*** London: Bloomsbury.

Deleuze G., Guattari F., (1980 [2017]) ***Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια 2. Χίλια πλατώματα*** (μτφ.) Πατσογιάννης Β. Αθήνα : Πλέθρον

Delphy C. (1977, 1982, 1993 [2018])***Ένας υλιστικός φεμινισμός είναι δυνατός*** (μτφ.) Κυπαρίσσης Μ., Καψόπουλος Γ. (επιμ.) Manouach I., Αθήνα : Τοπόβορος εκδόσεις Εξαρχείων

Dolphijn R. (2018) 'Ecosophy' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc, σσ. 129 - 132

Dolphijn R., Tuin V. D., (2012) ***New Materialism: Interviews & Cartographies,*** Open Humanities Press

Enke F. (2012) ***Transfeminist perspectives in and beyond transgender and gender studies,*** Temple University Press

Evans C., (2014) ***''We Are the Future Cunt': CyberFeminism in the 90s'*** <https://www.vice.com/en_us/article/4x37gb/we-are-the-future-cunt-cyberfeminism-in-the-90s > τελευταία επίσκεψη 30/04/2020

Evolo issue 5 (2013), Work, Act 1. Shoot, Interview Francois Roche, σσ. 40

Fausto - Sterling A. (2000) ***Sexing the body,*** New York : Basic books |

Ferrando F. (2016) ***A feminist genealogy of posthuman aesthetics in the visual arts***

Ferwerda S. (2016) ***Narrating the Anthropocene, Threading contemporary feminist theory and fiction in a human - dominated world***, MA Gender & Ethnicity (Research) Department of Media and Culture Studies Graduate School of Humanities Utrecht University

Firestone S. (1970), ***The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution,*** New York: William Morrow and Co.

Frichot H. (2015) ‘’Mapping an Ethico-Aesthetics for Wet Biotechnological Architectures’’ στο Grierson E., Edquist H. και Frichot H. (επιμ.) ***De-signing Design, Cartographies of theory and praxis (2015)***, Lexington Books, σσ. 135

Frichot H. (2019) ***Creative Ecologies, Theorizing the practice of architecture.*** Bloomsbury Publishing Plc

Frichot H., Gabrielsson C. και Runting H. (επιμ) (2018) ***Architecture and feminisms : Ecologies, economies, technologies,*** London and New York : Routledge

Fuss D. (1989) ***Essentialy Speaking : Feminism, Nature and Difference,*** New York : Routledge

Gajjala R., Mamidipudi A. (1999) ***‘Cyberfeminism, Technology, and International ‘Development’***, Gender and Development 7(2) , σσ. 8-16

Gandy M. (2010) ***‘ The ecological Facades of Patrick Blanc ‘*** , AD territory, 80(3) : σσ.33

Gavroche J. (2016) ‘***Struggles for space: Queering straight space: Thinking towards a queer architecture***’ < https://autonomies.org/2016/10/struggles-for-space-queering-straight-space-thinking-towards-a-queer-architecture-4/ > , τελευταία επίσκεψη: 15/02/2020.

Gibson, J. J. ([1979] 1986), ***The Ecological Approach to Visual Perception,*** Abingdon: Lawrence Erlbaum Associates.

Gorny R. A., Heuvel D. (2017) ‘New Figurations in Architecture Theory: From Queer Performance to Becoming Trans’, ***Footprint Magazine, Trans-bodies queering space,*** 11 : (2), σσ. 1 -10

Gough T. (2017) ‘Trans-architecture’ ***Footprint Magazine, Trans-bodies queering space,*** 11 : (2), σσ. 51 - 66

Grierson E., Edquist H. και Frichot H. (2015), (επιμ.) ***De-signing Design, Cartographies of theory and praxis***, Lexington Books

Grosd E. (2013) ‘Sexual difference as sexual selection: Irigarayan reflections on Darwin’. στο Rawes P. (επιμ.) ***Relational Architectural Ecologies: Architecture, Nature and Subjectivity,*** 175 - 191

Grosd E. A. (επιμ) (2001) ***Architecture from the outside : essays on virtual and real space***, The MIT Press Cambridge

Grosz E. (2001) ***Architecture from the Outside: Essays on Virtual and Real Space***. Cambridge MA: The MIT Press

Grusin R. (επιμ) (2017) ***Anthropocene Feminism ,*** Minneapolis : The University of Minnesota Press

Guattari F. ([1989] 2000/2008), ***The Three Ecologies***, London and New Brunswick: The Athlone Press; London: Continuum.

Guattari F. (1989) ***The Three Ecologies,*** Bloomsbury Academic

Haraway D. (1991) ***A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century***. Στο Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature. New York: Routledge

Haraway D. (1991), ***Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature***, New York: Routledge; London: Free Association.

Haraway D. (2003 - 2004) **"*From Cyborgs to Companion Species*"**, διάλεξη στο Avenali Chair in the Humanities at the Townsend Center for the Humanities, UC Berkeley, στο < https://www.youtube.com/watch?v=Q9gis7-Jads&t=1317s > τελευταία επίσκεψη 04/05/2020

Haraway D. (2003), ***The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness***, Chicago: Prickly Paradigm Press.

Haraway D. (2012) ***SF, Speculative Fabulation and String Figures,*** Berlin: H a t j e C a n t z .

Haraway D. (2013) **'*SF: Science Fiction, Speculative Fabulation, String Figures, So Far*'** , στο ada, a journal of gender new media and technology, 1(3) , στο < https://adanewmedia.org/2013/11/issue3-haraway/ > τελευταία επίσκεψη : 18/10/2020

Haraway D. (2014),'***SF: String Figures, Multispecies Muddles, Staying with the Trouble***', public lecture at the University of Alberta, Edmonton, Canada.

Haraway D. (2015),'***Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin***', *Environmental Humanities*, 6, σσ. 159–65.

Haraway D. (2016), ***Staying With The Trouble: Making Kin in the Chthulucene*** (Experimental Futures) [e-book edition], Durham, NC: Duke University Press Books.

Haraway D. (2017) ***'Talk : Donna Haraway and Rosi Braidotti'***, The Stedelijk Museum Amsterdam and Utrecht University, 25 March, στο < https://www.youtube.com/watch?v=IXQTex0a3dc&t=2469s > τελευταία επίσκεψη : 5/02/2020

Haraway D. (2018) 'Capitalocene and Cthulucene' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc, σσ. 79 - 83

Harcourt, Wendy and Ingrid Nelson (2015), ***Practicing Feminist Political Ecologies: Moving beyond the 'Green Economy'***, London: Zed Books.

Harrison L. A. (2013) , I'm Lost in Paris, R&Sie(n) στο ***Architectural Theories of the Environment : Posthuman Territory,*** σσ. 96 - 103, Routledge

Herbrechter S. (2018) 'Critical Posthumanism' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 94 - 97

Herbrechter, S. (2013), ***Posthumanism: A Critical Analysis,*** London: Bloomsbury.

Herbrechter, S., Callus I. (eds) (2012), *Posthumanist Shakespeares*, Houndmills: Palgrave Macmillan.

Hester H. (2018) ***Xenofeminism,*** Cambridge : Polity Press

Hoel A. (2018) 'Metastability' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 259 - 261

Hoel A. (2018) 'Technicity' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 420 - 423

Holder A. (2017) 'Five points toward queer architecture; Or, Notes on Marion Banana No.1', ***Log Magazine, Observations on architecture and the contemporary city***, 41, σσ. 155 - 160

Irigaray L. (1985) ''Women on the market'' στο Irigaray L. ***The sex which is not one,*** Cornell University Press

Irigaray L., (1985) ***This Sex Which Is Not One*** (μτφ.) Porter C., Burke C., Ithaca, New York: Cornell University Press

Jacque A. (2017) 'Grindr Archiurbanism', ***Log Magazine, Observations on architecture and the contemporary city,*** 41, σσ. 74 - 84

Jencks C. (1991) '*The Language of Postmodern Architecture*', Wiley-Academy

Kember S. (2003) ***Cyberfeminism and artificial life***, London and New York : Routledge

Kier B. (2010), 'Interdependent Ecological Transsex: Notes on Re/production, "Transgender" Fish, and the Management of Populations, Species, and Resources', στο ***Women & Performance: A Journal of Feminist Theory***, 20(3): σσ. 299–319.

Klumbyte G. (2018) 'Trans*' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 433 - 435

Kokoula X. (2017) 'Opening up Bodyspace: Perspectives from Posthuman and Feminist Theory' ***Footprint Magazine, Trans-bodies queering space,*** 11 : (2), σσ. 11 - 24

Kolb J. (2017) 'Working queer', ***Log Magazine, Observations on architecture and the contemporary city,*** 41, σσ. 63 - 66

Laboria Cuboniks (2018) **"*The xenofeminist manifesto: A politics for alienation*"** Brooklyn : Vers

Laboria Cuboniks, (2015 [2018]) ***Manifesto on Xenofeminism* : A politics for alienation** (μτφ.) Δημητρίου Α., (επιμ.) Manouach I., Αθήνα : Τοπόβορος εκδόσεις Εξαρχείων

Lane R. (2009) **'*Trans as Bodily Becoming*: *Rethinking the Biological as Diversity, Not Dichotomy*' *Hypatia*,** 24 (3), σσ. 136 - 157

Levi - Strauss Claude ([2001] 1964) ***Το ωμό και το μαγειρεμένο*** (μτφ.) Λώμη Μ. Αθήνα : Αρσενίδης

Lynn G. (1998) ***Folds, Bodies & Blobs: Collected Essays*,** Brussels: La Lettre volée

Martin B., Spark P. (επιμ) (2003) ***Women's Places* : *Architecture and Design 1860 - 1960*.** London and New York : Routledge Taylor and Francis group

McGaw J. (2017) Machinic architectural ecologies : An uncertain ground στο Frichot H., Gabrielsson C. και Runting H. (επιμ) (2018) ***Architecture and feminisms* : *Ecologies, economies, technologies*,** London and New York : Routledge

McIntosh Mary (1968) **The** *Homosexual Role* στο **Social Problems** 16 (2) σσ. 182-192

McLeod M, 'Everyday and "Other" Spaces', στο ***Architecture and Feminism*,** (επιμ.). Coleman D,, Danze, E. και Henderson C , Princeton: Princeton Architectural Press, 1996, σσ 1–37.

McNair B. (2005) ***Η κουλτούρα του στριπτίζ, Σεξ, Μεσα ενημέρωσης και ο εκδημοκρατισμός της επιθυμίας*.** μτφ. Τίνα Πλυτά, Αθήνα : Σαββάλας

Moore J. (2014), '***The Capitalocene, Part 1: On the Nature and Origins of Our Ecological Crisis***', < http://www.jasonwmoore. com/uploads/The_Capitalocene__Part_ I__June_2014.pdf > τελευταία επίσκεψη: 28/04/2020

Morton T. (2007), ***Ecology Without Nature: Rethinking Environmental Aesthetics***, Cambridge, MA: Harvard University Press, σσ. 107.

Morton T. (2010) **'*Queer Ecology*',** Publications of the Modern Language Association of America 125 (2): 277.

Morton T. (2011) ***Zero Landscapes in the Time of Hyperobjects***, Harvard University Press, σσ. 82 - 84

Mosley J., Sara R. (επιμ) (2013) ***The architecture of transgression*,** Academy Press

Muf architecture / art στο <muf architecture/art> τελευταία επίσκεψη : 13/05/2020

Neimanis Astrida (2018) 'Material feminism' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary*.** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 242 - 244

Neuhaus F. (2017), R&Sie(n): ***The Question of Morpho-Ecological Architecture and***

Engineering στο < https://www.smartcitiesdive.com/ex/sustainablecitiescollective/rsien-question-morpho-ecological-architecture-and-engineering/7598/ > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Nicolay C. (2003) The Pursuit of Pleasure: Gender, Space and Architecture in Regency London (review) στο **Criticism,** 45 (1) 3, σσ. 131-134 (κριτική), Wayne State University Press

Oakley A. (1972) ***Sex, Gender and Society, Towards a new society.*** Maurice Temple Smith

Oosterling H. (2018) 'Ecoontology' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 120 - 123

Oppermann S. (2018) *Ecomaterialism*, στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary***. Bloomsbury Publishing Plc, σσ. 120

Parrika J. (2018) 'Anthropocene' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary***. Bloomsbury Publishing Plc, σσ. 51 - 52

Plant S. (1997) ***Zeros and Ones: Digital Women and the New Technoculture,*** Doubleday

Radman A. (2018) '*Ecologies of architecture*' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 117 - 120

Radman A., Kousoulas Stavros (2019) '***Ecologies of architecture',*** Delft University of technology

Raja A. (2012) ***The New Architect Is an Anti-Establishment, Problem-Solving Entrepreneur*** στο < https://www.metropolismag.com/architecture/new-architect-anti-establishment-entrepreneur/ > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Rawes P. (2013) ***Relational architectural ecologies, architecture nature and subjectivity,*** London and New York : Routledge

Raymonds J. (1979) ***The Transexual empire: the making of the she-made,*** Teachers College Press

Rendell J. (2001) ***The Pursuit of Pleasure : Gender, Space and architecture in Regency London,*** *The Athlone Press*

Rendell J., Penner B. και Borden I. (2000) ***Gender Space Architecture: An interdisciplinary introduction,*** London : Routledge Taylor and Francis group London and New York

Rich A. (1980) 'Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence' στο Rich A., ***Blood, Bread, and Poetry: Selected Prose 1979-1985*** (1994) , W. W. Norton & Company; Reissue edition

Rich, Adrienne. (1986). ***"Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence".*** Signs 5 (4), σσ. 631-60.

Roche F. (2002) < https://new-territories.com/hybrid%20realized.htm> τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Roche F. (2002) < https://new-territories.com/hybridder2.htm > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Roche F. (2005), **«[*Science*]Fiction & *Mass culture* Crisis»**, in R&Sie(n), DD 05 R&Sie:Corrupted Biotopes, Damdi, σσ.6-17.

Roche F. (2008) **110 _*melancholiaS* / *Mimicry-psychastenia*/ *Here & NowI'mlostinParis*** στο < https://www.dropbox.com/sh/nflgphsydjvk1xt/AAAUhrdEGJRX3qQoLXowNj4sa/0%20WORKs%20Scenario%20%26%20MOVIEs/1)%20ALL%20Scenario%20(2d-3d-text)/3)%20here%20and%20now/I%20m%20lost%20in%20paris%20(france)%202008?dl=0&preview=scenario.docx&subfolder_nav_tracking=1 > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Roche F. (2020) New-territories , στο < https://new-territories.com/ > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Rubin G. (1975) The Traffic in Women: Notes on the "Political Economy" of Sex στο Rayna R. (επιμ.) ***Toward an Anthropology of Women.*** Monthly Review Press. σσ. 157--210

Ruby A. (2004) ***Hyperlocality : On the Archeology of here and Now*** by R&Sie(n)... Spoiled Climate , Basel : BirkHauser, σσ. 68

Sanders J. (1996) ***STUD : Architectures of masculinity***, Routledge

Sanders J. (2017) **'*From Stud to Stalled! Architecture in Transition*'** στο < http://joelsandersarchitect.com/from-stud-to-stalled-architecture-in-transition/ > τελευταία επίσκεψη : 17/04/2020

Sanders J. (2017) **'*From Stud to Stalled! Architecture In Transition*'**, ***Log Magazine, Observations on architecture and the contemporary city,*** 41, σσ. 145 - 154

Sanders J. (2017) **'*Stalled!: Transforming Public Restrooms*'** , ***Footprint Magazine, Trans-bodies queering space,*** 11 : (2), σσ.109 - 118

Sanzo C. (2018) **'*New materialism(s)*'** , University of California, Riverside στο < https://criticalposthumanism.net/new-materialisms/#_ftnref10 > τελευταία επίσκεψη 05/02/2020

Scott J. W. (1986). ***Gender: A Useful Category of Historical Analysis.*** American Historical Review

Scott, F. (2007), ***Architecture or Techno-Utopia: Politics after Modernism,*** Cambridge, MA: MIT Press.

Shaw D. (2018) ''***Anthropocene***'' Concordia University, Canada στο <https://criticalposthumanism.net/anthropocene/> τελευταια επίσκεψη 8/06/2020

Simondon, G. ([1958] 1980), ***On the Mode of Existence of Technical Objects,*** trans.

Mellamphy N., University of Western Ontario,< http://dephasage.ocular-witness.com/pdf/SimondonGilbert. OnTheModeOfExistence.pdf > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Simondon, G. ([1958] 2012), ***Du mode d'existence des objets techniques,*** Paris: Aubier.

Slessor C. (2009) '***I'm lost in paris house***', architectural review στο < https://www.architectural-review.com/today/im-lost-in-paris-house-by-rsien-paris-france/8600688.article > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Sollfrank C., Old boys Network (1999) ***Next Cyberfeminist International,*** obn στο < https://www.obn.org/obn_pro/downloads/reader2.pdf > τελευταία επίσκεψη 30/04/2020

Sollfrank, C., 'Revisiting Cyberfeminism,' στο ART PAPERS May/June 2015 στο <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjGw5z1uqnpAhXN-aQKHVNECvsQFjAAegQIBBAB&url=http%3A%2F%2Fartwarez.org%2Fuploads%2Fmedia%2FSollfrank-Revisiting_Cyberfeminism.pdf&usg=AOvVaw2pxnlzl_k9Mh1qSkotGhep> τελευταία επίσκεψη 16/06/2020

Stark H. (2016) ***Feminist theory after Deleuze,*** New York : Bloomsbury Academic

Stone S. (1992) ***The empire strikes back : A posttransexual Manifesto.*** Camera Obscura, 10(2 (29)), σσ. 150–176.

Stryker, S., Currah P. (2015), '***General Editor's Introduction***', *TSQ: Transgender Studies Quarterly*, 2(2), σσ. 189–94.

Stryker, S., Currah P. και Moore L.J. (2008), '***Introduction: Trans-, Trans, or Transgender?***' *WSQ: Women's Studies Quarterly*, 36 (3–4), σσ. 11–22.

Sullivan N. (2003) ***A Critical Introduction to Queer Theory.*** Edinburgh: Edinburgh University Press

Tuin I. van der (2018) 'Naturecultures' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 269 - 270

Tuin I. van der (2018) 'Neo/New materialism' στο Braidotti R. και Hlavajova M. (επιμ) ***The posthuman glossary.*** Bloomsbury Publishing Plc , σσ. 277 - 279

Tuin I. van der και Dolphijn R. (2012), ***New Materialism***, Michigan: Open Humanities Press.

Urbacht H. (1996) 'Closets, clothes, disClosure' ***Assemblage,*** 30, σσ. 62-73

Vasquez, Carmen. (1983). ***Towards a Revolutionary Ethics,*** Coming Up, σσ. 11.

Wajcman J. (2004) ***TechnoFeminism***, Polity

Walsh J., (2017) '**Post-Cyber Feminist International 2017**' < https://frieze.com/

article/post-cyber-feminist-international-2017 > τελευταία επίσκεψη 30/04/2020

Wiles W., **I'm lost in Paris** στο < https://www.iconeye.com/component/k2/item/4168-im-lost-in-paris > τελευταία επίσκεψη 15/06/2020

Wolfe C. (2010) ***What is Posthuman ? ,*** Minneapolis : The University of Minnesota Press

Zylinska J. (2018) **'*The End of Man: A Feminist Counterapocalypse*'** , University of Minnesota Press

Χατζησάββα Δ. (2009), ***Η έννοια του τόπου στις αρχιτεκτονικές θεωρίες και πρακτικές: σχέσεις φιλοσοφίας και αρχιτεκτονικής τον 20ο αιώνα.*** Αριστοτελειο Πανεπιστημιο Θεσσαλονικης (ΑΠΘ) Πολυτεχνική Σχολή - Τμήμα Αρχιτεκτόνων (Μη εκδοθείσα διδακτορική διατριβή)

Αβδελά Ε., Ψαρρά Α. (επιμ.) (1997) ***Σιωπηρές Ιστορίες, Γυναίκες φύλο και ιστορική αφήγηση.*** Αθήνα : Αλεξάνδρεια

Αθανασίου Α. (2007) ***Ζωή στο όριο, δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική.*** Αθήνα : Εκκρεμές

Αθανασίου, Α. (επιμ.) (2006), ***Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική.*** (μτφ. Π. Μαρκέτου, Μ. Μηλιώρη & Α. Τσεκένης), Αθήνα: Νήσος.

Αυλωνίτης Α., Παπαδήμα Ε. (2019) **'*Το επιτελεστικό συμβάν στην σκέψη και τον χώρο*'** (επιβ) Χατζησαββα Δ. Πολυτεχνειό Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, (Μη εκδοθείσα ερευνητική εργασία)

Βανδώρος, Σ., (2015) ***Εισαγωγή στις πολιτικές ιδεολογίες.*** [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: < http://hdl.handle.net/11419/4733 >

Κοτιώνης Ζ., Τζιρτζιλάκης Γ. (επιμ.) (2015) ***Συμβιώσεις, Η αρχιτεκτονική στην εποχή των φυσικοπολιτισμών και της τεχνητής φύσης*** Αθήνα : Καστανιώτης

Λαδά Α. (2003) **'*Φύλο και Χώρος: Αρχικές προσεγγίσεις και νέα ερωτήματα ή μεταξύ ορατών και αοράτων*'** , Το φύλο, τόπος συνάντησης των επιστημών: Ένας πρώτος ελληνικός απολογισμός, Πανεπιστήμιο Αιγαίου , Τμημα κοινωνικής ανθρωπολογίας και ιστορίας, Προγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: "Γυναίκα και φυλα: Ανθρωπολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις". 11-12 Οκτωβρίου (Μη εκδοθέντα πρακτικά συνεδρίου).

Λαδά Α. (επιμ.) (2009) ***Μετα-τοπίσεις, Φύλο, Διαφορά και αστικός χώρος.*** Αθήνα : Futura

Λαδά Σ. (επιμ.) (2009) ***Teaching Gender, Diversity and Urban Space, An Intersectional Approach between Gender Studies and Spatial Disciplines***, Advanced Thematic Network in Women's Studies in Europe, the Graduate Gender Programme at Utrecht University and the Centre for Gender Studies, Stockholm University , ATHENA

Μακρυνιώτη Δ. (επιμ.) (2004) ***Τα Όρια του Σώματος: Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις.*** Αθήνα: Νήσος.

Μαρνελάκης Γ. (2003) Η πόλη του Aids: Προς μια ριζοσπαστική θεώρηση του «παγκόσμιου» στο ***Στενές επαφές φύλου, σεξουαλικότητας και χώρου, 7 κείμενα του Γιώργου Μαρνελάκη.*** Αθήνα : Futura, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο

Μαρνελάκης Γ. (2013) **'Η έννοια του φύλου : Μια κριτική γενεαλογία, μνήμη Γιώργου Μαρνελάκη'** < https://encounterathens.wordpress.com/2013/02/26/marnelakis/ > τελευταία επίσκεψη 30/04/2020

Μαρνελάκης Γ. (2014) ***Στενές επαφές φύλου, σεξουαλικότητας και χώρου, 7 κείμενα του Γιώργου Μαρνελάκη.*** Αθήνα : Futura, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο

Μήτση Ε. (2009) **'ουσιοκρατία'** < http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php/%CE%9F%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1 > τελευταία επίσκεψη 30/04/2020

Ντόκου Χ. (2010) **'Φεμινισμός'** < http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php/%CE%A6%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82 > τελευταία επίσκεψη: 28/04/2020.

Παγκαλου Κ., Πρωίμου Θ., (2020) **'*Συναρμογές ανάμεσα στον χώρο και τη νέα υλικότητα*'** (επιβ) Χατζησαββα Δ. Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, (Μη εκδοθείσα ερευνητική εργασία)

Ρεθυμνιωτάκη Ε., Μαροπούλου Μ. και Τσακιστράκη Χ. (2016) Φεμινισμός και Δίκαιο. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: < http://hdl.handle.net/11419/6177 >

Ρέππα Ε., Αντωνιάδου Μ. (2017) **Το αποχωρητήριο - Μια έμφυλη ιστορία.** (Μη εκδοθείσα ερευνητική εργασία) Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, τμήμα αρχιτεκτόνων μηχανικών, (επιβ)Ζήσης Κοτιώνης (Μη εκδοθείσα ερευνητική εργασία)

Ρήγας Ι. (2019) 'Σεξουαλική Διαφορά στους Φεμινιστικούς Νεοϋλισμούς και Μετανθρωπισμούς', **'Φεμινισμός και Φυλο/σοφία'**, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου , 13 και 14 Δεκεμβρίου. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστημίου, (Μη εκδοθέντα πρακτικά συνεδρίου).

Σηφάκη, Ε. (2015) Δομισμός, μεταδομισμός και σπουδές φύλου, στο Σηφάκη, Ε. 2015. **Σπουδές φύλου και λογοτεχνία.** [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 5. Διαθέσιμο στο:< http://hdl.handle.net/11419/5726 >

Σπυριδάκης Μ. (επιμ.) (2009) **Μετασχηματισμοί του χώρου, Κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις.** Αθήνα : Νήσος

Σταυρακακής Χ. (2016) **Γίγνεσθαι-γυναίκα, συναντήσεις των Ντελεζ και Γκουατταρί με τη φεμινιστική θεωρία,** Πάντειο πανεπιστήμιο κοινωνικών και πολιτιστικών σπουδών, διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών, φύλο, κοινωνία, πολιτική (Μη εκδοθέν άρθρο)

Τσακιστράκη, Χ. (2016) Η queer θεωρία και πρακτική. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Ρεθυμνιωτάκη, Ε., Μαροπούλου, Μ., Τσακιστράκη, Χ. 2016. Φεμινισμός και Δίκαιο. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 9.

Διαθέσιμο στο: < http://hdl.handle.net/11419/6176 >

Χαλκιά Α. (2011) **Έμφυλες Βιαιότητες : εξουσία, λόγος, υποκειμενικότητες.** Αθήνα : Αλεξάνδρεια

Χαλκιά́, Α. (2007), **Το αδειο λίκνο της δημοκρατίας. Σεξ, εκτρωση και εθνικισμός στη σύγχρονη Ελλαδα** (επιμ. Χ. Κωνσταντάκη, Σ. Φιλέρη, μτφρ. Μ. Κασταναρα), Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

ΠΗΓΕΣ - ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΙΚ. 0 https://d1lfxha3ugu3d4.cloudfront.net/assets/system-images/made/assets/system-images/remote/https_d1lfxha3ugu3d4.cloudfront.net/exhibitions/images/2019_The_Dinner_Party_2002.10_DWoodman_2018_DSC01916_4000w_600_525.jpg

ΕΙΚ. 1 https://media.mutualart.com/Images/2019_06/07/01/013640108/a9f300e2-ca80-4026-9f72-e8a5ff9e034d.Jpeg

ΕΙΚ. 2 https://www.tate.org.uk/art/images/work/P/P78/P78447_10.jpg

ΕΙΚ. 3 https://www.tate.org.uk/art/images/work/P/P78/P78210_10.jpg

ΕΙΚ. 4 https://i.pinimg.com/564x/6d/77/6d/6d776db88fa7cd4fe9e362c15804c8de.jpg

ΕΙΚ. 5 https://www.theguardian.com/artanddesign/2018/may/28/cyborgs-gorgeous-art-lee-bul-south-korean-artist-seoul

ΕΙΚ. 6 http://www.stuxgallery.com/exhibitions/orlan

ΕΙΚ. 7 https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-70-body-modification-artist-orlan-reinventing

ΕΙΚ. 8 https://goodmorninggloucester.files.wordpress.com/2013/03/atsuko-tanaka-electric-dress.jpg

ΕΙΚ. 9 https://goodmorninggloucester.files.wordpress.com/2013/03/atsuko-tanaka-electric-dressc2a9liv-hauck.jpg

ΕΙΚ. 10 https://www.artsy.net/artwork/lee-bul-cyborg-w1-w4

ΕΙΚ. 11 https://vnsmatrix.net/

ΕΙΚ. 12 https://vnsmatrix.net/

ΕΙΚ. 13 https://vnsmatrix.net/

ΕΙΚ. 14 https://www.moma.org/collection/works/102432

ΕΙΚ. 15 https://dazedimg-dazedgroup.netdna-ssl.com/1050/azure/dazed-prod/1200/4/1204217.jpg

ΕΙΚ. 16 https://vesnaonline.com/wp-content/uploads/2018/08/2008NewMitosis40x26_1825.jpg

ΕΙΚ. 17 https://tammylu.files.wordpress.com/2012/03/untitled_hatch_invite1.jpg

ΕΙΚ. 18 https://www.welt.de/img/kultur/kunst-und-architektur/mobile139353053/2131354457-ci16x9-w1200/Inhuman-FRIDERICIANUM-2.jpg

EIK. 19 *https://artviewer.org/wp-content/uploads/2015/07/82f4c5632866038854426812 0d80a9cb.jpg*

EIK. 20 *https://cdn.thinglink.me/api/image/669511806074486784/1240/10/scaletowidth*

EIK. 21 *https://d2jv9003bew7ag.cloudfront.net/uploads/Patricia-Piccinini-The-Young-Family-20022.jpg*

EIK. 22 *https://d2jv9003bew7ag.cloudfront.net/uploads/Patricia-Piccinini-The-Young-Family-20022.jpg*

EIK. 23 *https://laboriacuboniks.net/*

EIK. 24 *https://laboriacuboniks.net/*

EIK. 25 *https://laboriacuboniks.net/*

EIK. 26 *https://www.digitalmeetsculture.net/wp-content/uploads/2015/04/IAN-CHENG_ABAX-SILURIA-at-ProBio-Expo-1-MoMA-PS1-2013.jpg*

EIK. 27 *http://burlingtoncontemporary.org.uk/journal/journal/between-species-animal-human-collaboration-in-contemporary-art*

EIK. 28 *http://burlingtoncontemporary.org.uk/journal/journal/between-species-animal-human-collaboration-in-contemporary-art*

EIK. 29 *http://burlingtoncontemporary.org.uk/journal/journal/between-species-animal-human-collaboration-in-contemporary-art*

EIK. 30 *https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/573604122b8ddea9122c6ee9/1543535689298-FR7RLEB7CSBMBQ50BIGE/ke17ZwdGBToddI8pDm48kDAveWjtdPEZSultS9gPpFUUqsxRUqqbr1mOJYKfIPR7LoDQ9mXPOjoJoqy81S2I8N_N4V1vUb5AoIIIbLZhVYxCRW4BPu10St3TBAUQYVKcZaDohTswVrVk6oKw3G03bfxMEtybRVKa8sL8NabCYN2W2CdChpkqKlegQ0zel5aZ/5.jpg*

EIK. 31 *https://images.thefacecdn.com/images/10_ren_hang_untitled_38_2015RESIZED.jpg?fit=crop&crop=focalpoint&fp-x=0.5&fp-y=0.5&w=1180*, *https://images.thefacecdn.com/images/10_ren_hang_untitled_38_2015RESIZED.jpg?fit=crop&crop=focalpoint&fp-x=0.5&fp-y=0.5&w=1180*

EIK. 32 *https://payload.cargocollective.com/1/8/264428/11129202/7--Yoga-is-not-about-touching-your-toes--it-s-what-you-learn-on-the-way-down_1000.jpg*

EIK. 33 MATRIX (1984) *making space, women and the man-made environment, a stiff challenge to the great macho myths of metropolitan architecture*

EIK. 34 MATRIX (1984) *making space, women and the man-made environment, a stiff challenge to the great macho myths of metropolitan architecture*

EIK. 35 *http://www.artnet.com/WebServices/images/*

ll121859lldMGRJFgpFeR3CfDrCWvaHBOctXKF/barbara-kruger-culture-vulture.jpg

ΕΙΚ. 36 https://d7hftxdivxxvm.cloudfront.net/?resize_to=width&src=https%3A%2F%2Fartsy-media-uploads.s3.amazonaws.com%2FVsjEN_c6pmqV13kYhmBmrg%252Fl1.%2BKarlheinz%2BWeinberger%252C%2BHorseshoe%2BBuckle%252C%2B1962.jpg&width=1200&quality=80

ΕΙΚ. 37 http://www.artnet.com/WebServices/images/ll00031lldGZbJFgm2jR3CfDrCWvaHBOcp8zF/barbara-kruger-i-shop-therefore-i-am.jpg

ΕΙΚ. 38 http://fame-berlin.com/wp-content/uploads/2015/10/dries-verhoeven-wanna-play-love-in-the-times-of-grindr.jpg

ΕΙΚ. 39 http://fame-berlin.com/wp-content/uploads/2015/10/dries-verhoeven-wanna-play-love-in-the-times-of-grindr.jpg

ΕΙΚ. 40 https://www.theguardian.com/artanddesign/2016/nov/17/fear-and-love-design-museum-review

ΕΙΚ. 41 https://freight.cargo.site/t/original/i/f6da5af1bbcddf27265cb929e94b3998c0d07cb334e7c7d4a794e693f7c33ce2/evaporating.jpg

ΕΙΚ. 42 http://www.genomenewsnetwork.org/articles/03_02/bunny_art.shtml

ΕΙΚ. 43 http://www.vickquezada.com/uploads/3/4/5/8/34584107/628186835_orig.jpeg

ΕΙΚ. 44 https://freight.cargo.site/t/original/i/921ddd129aeb02487c976fdcc1ace4a4786ee0ee46a0563365abef6a006d4ab4/Isabelle-b.jpg

ΕΙΚ. 45 https://panteek.com/Haeckel/images/hak43-171.jpg

ΕΙΚ. 46 https://panteek.com/Haeckel/images/hak8-122.jpg

ΕΙΚ. 47 https://img.artrabbit.com/events/ecofutures-festival-queer-feminist-and-decolonial-responses-to-ecological-environmental-changes/images/htvSsSwyzIqJ/1200x527/Ecofutures-image.jpg

ΕΙΚ. 48 https://freight.cargo.site/t/original/i/8afc4d2edb7789579fde3385fb63848c6d924f8a4826ecd7098ceb6ac0a5fb41/YPROJECT-a.jpg

ΕΙΚ. 49 http://moussemagazine.it/app/uploads/S_he-avatar.jpg

ΕΙΚ. 50 - 55 https://new-territories.com/

ΕΙΚ. 56 - 60 https://new-territories.com/